DB
930
.4
M3

058/146
512

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/mriamagyarorsz00mr

MAGYAR

TÖRTÉNETI ÉLETRAJZOK

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

ÉS

MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SZILÁGYI SÁNDOR

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA

1885

MÁRIA

MAGYARORSZÁG KIRÁLYNÉJA

1370 1395

IRTA

MÁRKI SÁNDOR

BUDAPEST

A MAGYAR TÖRT. TÁRSULAT KIADÁSA

1885

LIBRARY
SEP 28 1970
UNIVERSITY OF TORONTO

DB
930
.4
M3

AZ 1377-BEN KÉSZÜLT GYULAFEHÉRVÁRI MISSALE ELSŐ OLDALA

MÁRKI SÁNDOR

ANJOU MÁRIA

MAGYARORSZÁG KIRÁLYNÉJA

1370—1395

rajz: Dörre T.

STEPHT HENRIK ÁLTAL FESTETT EREDETI UTÁN.

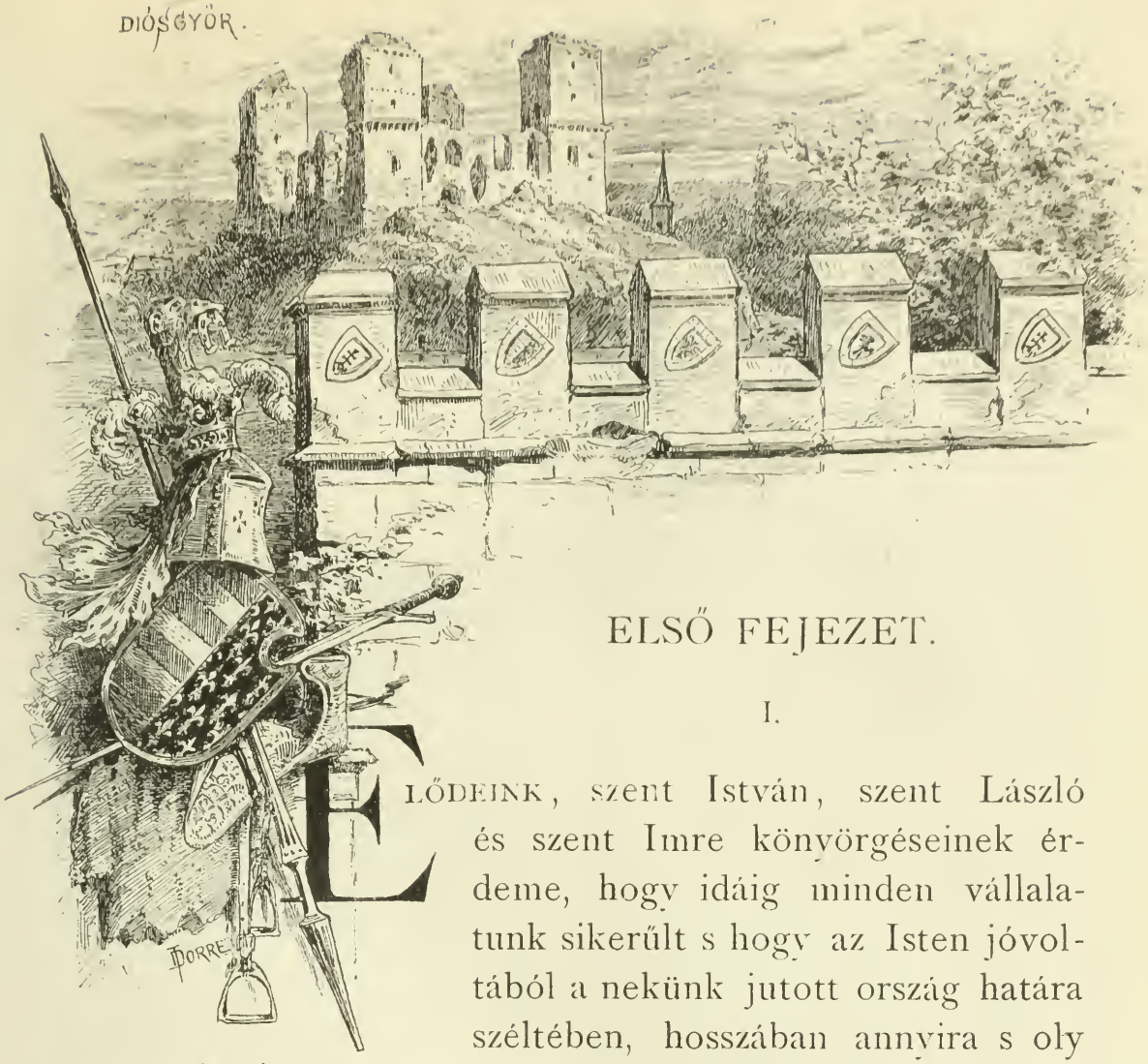

1. Anjou czímer és fegyverzet.

ELSŐ FEJEZET.

I.

Elődeink, szent István, szent László és szent Imre könyörgéseinek érdeme, hogy idáig minden vállalatunk sikerült s hogy az Isten jóvoltából a nekünk jutott ország határa széltében, hosszában annyira s oly csodálatosan kiterjedt.» — Ezt a vallomást tette Nagy Lajos, midőn 1370 január 2-án intézkedett, hogy a nevezett szenteknek emlékére az aacheni Mária-templom mellé általa építtetett kápolnában soha se szűnjék meg az Isten tisztelete s hogy — saját szavai szerént — mindvégig énekeljék ott a zsoltárossal: «Az Úr az én örökségemnek és poharamnak része; Te tartod az én részemet».[1] S elmondhatta ő magáról a zsoltár folytatását is: «Az én sorsom esett nekem kies helyen; nyilván szép örökség jutott nekem.»

[1] Az oklevél: Fejér, Cod. Dipl. ix. d. 215—8. — Pray, Diss. de S. Ladislao, 25—28. — Katona, Hist. Crit. ix. 448. Az idézett zsoltár a 16-iknak 5. verse. — Magának a kápolnának ügyében már húsvétkor eljárt Henrik pilisi apát. (Fejér, u. o., 265—6.)

Tízezer négyszög myriaméternyi örökség; olyan, milyen — Oroszországot kivéve — ma sincs Európában:

«Boldog és nagy, gazdag és hatalmas,
Mely parancsolt a sebes Dunának.»

E szép örökséget *teljesen* ép azon év végén kapta meg Nagy Lajos, melynek elején második gyermeke született. «Annakokáért örül az én szívem és örvendez dicsőségem: még az én testem is bátorságban nyugszik.» — Ez az idézni kezdett zsoltár folytatása. S Lajosnak szíve kétségkívül örűlt is, midőn felesége, a nagy szépségéről híres Erzsébet csókra nyújtotta csecsemőjét; de aligha nyugodott teste bátorságban, mert ő, a király, fiút: trónörököst szeretett volna karjaiba zárni; a pólyából azonban leány, második leánya mosolygott reá.

Ki nem hitte akkor, hogy «kies helyen» esett a kis teremtmény sorsa; s ki hitte volna, hogy a neki jutott «szép örökség» alatt nem a korral járó családi boldogságot, hanem egy hatalmas birodalom koronáját kell érteni? Ki hitte volna, hogy a szerelmében boldog anya tizenhat év múlva úgy sóhajtson fel, most született gyermeke előtt, ahogy azt a költő adta ajkaira:

«Ah, uralom, hatalom, kincs: egy sem függ a halandó
Embertől, maga kénye szerént tesz ezekkel a Végzet.
Számkivetés; börtön, nyomorúság, gyász, a halálnak
Számtalan új neme, — száz sanyarúság: mind vele jár az
Emberi sorssal; s téged ezeknek mind kitevélek,
A hogy szültelek.....» [1]

Épen az által tette ki, hogy uralom, hatalom, kincs lett a része; hogy atyja, a király, tizenkét év múlva, «fiúörökös vigasza nélkül,» szállt sírba s hogy, kis nénje

1 Lorenzo de Monaci: Carmen seu historia de Carolo II. cognomento Parvo. (Fl. Cornelius kiadása: Chronicon de rebus Venetis. Velencze, 1758. — 333. l. 346—351. v. A verseket mindenütt saját fordításomban közlöm.

elhunyván, most már őt nevezték «királynak», ki királynénak született.

Hiszen midőn 1370 elején világra jött,[1] még kis nénje, Katalin is élt s ha csakugyan nem adna Isten fiúgyermeket, miért azonban még 1375. szept. 18. is imádkozott Gergely pápa,[2] e kis leánynak kell vala örökölnie Lajos trónját. Az újszülött sorsa már tizenhét év előtt el volt határozva: királyné lesz belőle. Lajos király és Károly

1 Monaci szerént (id. h. 321. l.) 1387 elején 16 éves volt Lajosnak ezen leánya, ki tehát 1370 közepén született, miben történetiróinknak nagyobb része meg is nyugszik. Csak Dlugoss (Hist. Poloniæ. Lipcse, 1711. — IX. k., 1149. hasáb) ír 1370 helyett 1365-öt. Fessler szerént (Gesch. der Ungern. Lipcse, 1816. — II. 3—4.) Monaci, ki történetíró volt ugyan, de költő is, mindenekelőtt pedig udvarias ember, ki művét is Lajos ezen leányának ajánlta, fiatalította, Dlugoss viszont idősebbé tette őt. Közvetítő évül tehát az 1366. esztendőt ajánlja. Úgy látszik azonban, hogy mégis a költőnek van igazsága. A pápa a nápolyi ügyben 1368. aug. 28. is csak Lajos igényeiről beszél. (Fejér, IX. d. 143.), nem hivatkozva gyermekeire, kik közől Katalin is csak ez időtájban születhetett. S Katalint 1372-ben talán épen azért nem jegyezték el Zsigmonddal, mert ezzel egy idős volt, már pedig a korkülönbségre bizonyosan tekintettek s ha Mária, a második gyermek, csakugyan 1365-ben született, aligha kényszerítették volna, hogy a nála ez esetben 3 évvel fiatalabb Zsigmond neje legyen. De ha kényszerítik is: 1365-ben születvén, mi akadály forroghatott fenn, hogy 1382-ben, tehát 17 éves korában neje legyen a 15. évébe lépett Zsigmondnak, holott a 12 éves Hedvig és a 15 éves Albert közt a 3 év előtt jel a'att megkötött házasságot hajlandók voltak teljesen megvalósítani a szülők. Ha azonban 1382-ben 12 évesnek tudjuk Máriát, ismerve ennek gyöngébb testalkatát, nincs mit csodálkoznunk a tényleges házasság elhalasztásán. 1386 elején a flórenczi köztársaság is Mária zsenge koráról beszél, mi túlhajtott udvariasság volna egy 21 éves nővel szemben, ki mellé asszony is. Másrészt Lajosnak az aacheni Mária-templom egyik kápolnájáról és a mária-zelli templom befejezéséről épen 1370-ben való gondoskodása némileg szintén azt bizonyítja, hogy ezen Mária-cultus összefüggésben áll Mária királyné születésének megörökítésével; s körűlbelűl erre látszanék mutatni azon körűlmény is, hogy István herczeg leánya, Erzsébet, nagybátyjának, Lajosnak helyeslésével már 1370. márcz. 5. felbontja Venczel cseh királylyal, IV. Károly fiával, Mária későbbi férjének, Zsigmondnak bátyjával kötött eljegyzését, a mi, személyes okokon kívül, az 1353. szept. 15. családi szerződés figyelembe vételével is történhetett. Lajos király udvari orvosa, Deméndi László püspök, szintén épen ez évben kap adományt, mi összefüggésben állhat a királyné betegsége idején tett jó szolgálataival. Azt sem lehet hallgatagon mellőznünk, hogy az 1382-ben trónralépő Mária huzamosabb ideig gyámság alatt állt, a mi helyén volt a 12 éves gyermekkel, de nem volt helyén a 17 éves hajadonnal szemben. Monaci a mellett egykorú író, ki személyesen ismerte Máriát, míg Dlugoss-t egy század választja el ennek uralkodásától. Én ezek folytán, az eddigi kutatások alapján Monaci adatát megbízhatóbbnak tartom az övénél.

2 Theiner: Vetera Monum. Hung. I. 143.

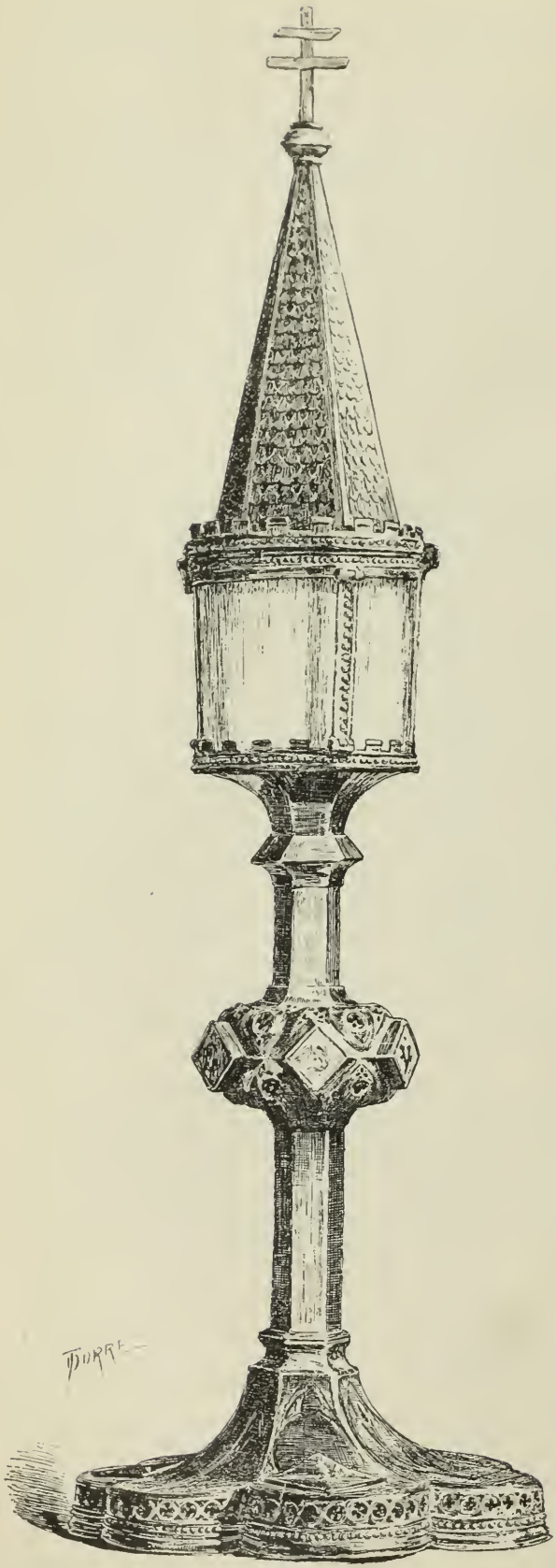

2. Nagy Lajos ereklyemutatója 1370-ből az aacheni Mária-templomban.

császár 1353 szept. 15-én úgy egyezett meg, hogy születendő gyermekeiket egymás tudta nélkül nem jegyzik el.[1]

A végzet talán agyrém; de a királyi családok tagjain valóban uralkodik a prædestinatio egyneme: a sorsukat néha nagyon is előre szabályozgató sok mindenféle szerződés. Nagy Lajos második leányának születését tizenhét évvel előzte meg a boldogtalanság. — Jegyese volt, mielőtt neve lett volna.

Nevet valószinüleg a budai várhegyen épült s jelenleg megújítás alatt levő ősrégi szentegyházban, Nagyboldogasszonynak Lajos király által nagyszerüen kibővített s minden ünnepély alkalmával kegyeletesen fölkeresett templomában nyert.[2]

1 Az oklevél: Fejér, Cod. Dipl. ix. b. 233.

2 V. ö. Némethy, Nagyboldogasszonyról nev. budapestvári főtemplom. (Esztergom, 1876. 35. l.)

NÁPOLYI JOHANNA.

Giotto frescojáról, mely Nápolyban az Incoronata templomban őriztetik,
Hahn Antal által vett másolat után.

Máriának keresztelték.[1]

Legmagyarabb költőnk[2] szerént Lajos király első, legigazibb szerelmének visszacsengése e név; egy húsz év előtt még lánggal égett máglyának hamvai közt az utolsó parázs. A nagy ember szíve unokahúgáért, Anjou Máriáért dobbant meg először. De Mária a sokkal szerényebb helyzetű Durazzói Károlynak nyujtotta jobbját; s «most az a csábító lőn örökös gátjuk». Mikor azután a királyt Nápoly ellen vitte a testvérszeretet: megboszúlta öcscsét, — kivégeztette ennek egyik és saját boldogságának egyetlen gyilkosát, Durazzói Károlyt. Kérelemmel jött hozzá özvegye: «Kéri legalább a férje halott testét.» A könyörgő szép asszonyt látva, újra föllobbant, mint a költő mondja, Lajosban a régi szerelem; de minden vallomástól visszarettentette a megöltnek árnya.

A vért kivéve mindent letöről a boldogság.

«. . . . Fátyolt emel a nő s azt leheli: *mért nem?!*»

S Lajos a váratlan nyilatkozatra talán szerelemmel halmozza őt el, ha ki nem villan «fénye homlokán az észnek», ha meg nem ösmeri a nőt: *Johanna testvérét.* Mindjárt meghidegült iránta.

«Ne felejtsd, hogy férjed tetemiért esdel;
Ott fekszik a kertben: Mária, temesd el!»
— — — — —
«Így utalá vissza egykori szent képét.
Azt hitte, szívéből kidobá most végkép;
De boldogan is majd visszaver az rája:
Mária lesz első születendő lánya.»

Nem Mária lett, hanem Katalin; s a költő előadásánál valószínűbb, hogy Lajoshoz hasonló gyöngéd férj, *máso-*

1 Dlugoss (x. 147.) nagyon helytelennek tartja, hogy egy még ily jeles nőt is Máriának kereszteljenek, mikor az csak Isten anyját illeti meg. S úgylátszik, e keresztnévnek tulajdonítja a Máriát utóbb ért sok bajt. (Dlugoss kanonok volt s a XV. században élt.)

2 Arany, Toldi Szerelme, 360. l. (Budapest, 1879.)

dik és igaz szerelmének tárgyát nem is akarhatta ilyképkeseríteni az *elsőre* való emlékezéssel. Mint Magyarország

3. A MÁRIA-CZELLI CSODATEVŐ KÉP.

nagyasszonyának, Máriának kiváló tisztelője,[1] ki odaadással viseltetett minden iránt, mit a nemzet kegyelt, Isten any-

1 Példák BALOGH-nál: Beatissima virgo Maria mater dei. Eger, 1873. Példájára számos főúr épített templomot Máriának s LÁSZLÓ havasalföldi vajda is (1372.) úgy átkozódott, hogy érje őt Mária és szentjeinek, valamint szent ISTVÁN, LÁSZLO

jának s egyúttal — a legenda szerint — saját szabadítójának nevére keresztelteté második leányát Máriának. Pár év előtt ugyanis a törökök ellen harczolt a király s nagyon válságos helyzetbe jutott. Futni akart már, midőn az erre kijelölt nap előtt való éjszakán álmában a boldogságos szüzet látta, ki mellére tette arczképét s meghagyta, hogy megütközzék.[1] Megütközött s megnyerte a csatát.[2] Ennek emlékére építtette Stájerországban a máriaczelli templomot, melynek fölírata ma is hirdeti, hogy «Lajos, Magyarország királya, a könyörületesség anyja által nyert dicsőséges győzelmet a törökökön». Egyúttal a templomban helyeztette el a csodatevő képet, melyhez századok óta évenkint ezren és ezren zarándokolnak.[3] A kegyeletes mű, úgy látszik, épen Mária születésének évében készült el.

Láttuk, hogy ugyanekkor intézkedett Lajos az aacheni Mária-székesegyház kibővítése iránt; Horváthy Pál zágrábi püspök, ki utóbb oly végzetes szerepet játszott Mária történetében, ép ekkor alapított egy kalendás társaságot szűz Mária tiszteletére;[4] Meszesi Demeter, váradi püspök végre ugyanekkor állította föl a Mária-székesegyház északi terén szent István és szent László királynak, valamint Imre herczegnek szobrait,[5] úgy, hogy Mária és az önálló magyar szobrászat ugyanazon egy évben szület-

és Imre királyok haragja, ha megmásítja Dobokai Lászlónak tett adományait. Fejér, ix. d. 479.

1 Menesdorfer János 1407-ből. Idézi Fejér, Cod. Dipl. ix. c. 577.

2 Horváth (Magyarország Tört. ii. 299—302.) főleg a chronologiai nehézségeket emlegeti s tagadja, hogy Lajos személyesen vezethette volna a sereget; Salamon ellenben (Magyarország a török hódítás korában, 13. l.) ténynek tekinti az 1366. évi hadjáratot.

3 A csodakép Pulszky szerint (Budap. Szemle, 1874. iv. 228.) egy gyönge Giottista műve s hű másolatban a szemben levő lapon látható.

4 Bunyitay (A váradi püspökség története. Nagyvárad, 1883. — i., 189.) 1370-re teszi a szobrok fölállítását. Adatait az is támogatja, hogy, mint láttuk, Lajos, ki annyiszor zarándokolt Váradra, ép ez évben intézkedett a szobrok által dicsőített szenteknek aacheni kápolnájáról, mit minden valószínűség szerint a váradi emlékünnepély által buzdíttatva tett.

5 Farlati, Illyrici sacri L. v. 439. és Batthyány Leges Eccl. (Kolozsvár, 1827). iii. 217.

tek. Negyed század múlva hányszor merengett Mária e szobrok láttára s mily véghetetlenül boldogtalannak kellett magát éreznie! Pedig azok elkészültekor Mária remekművű oltárképe előtt boldogságáért mily buzgón esdekelhetett atyja!

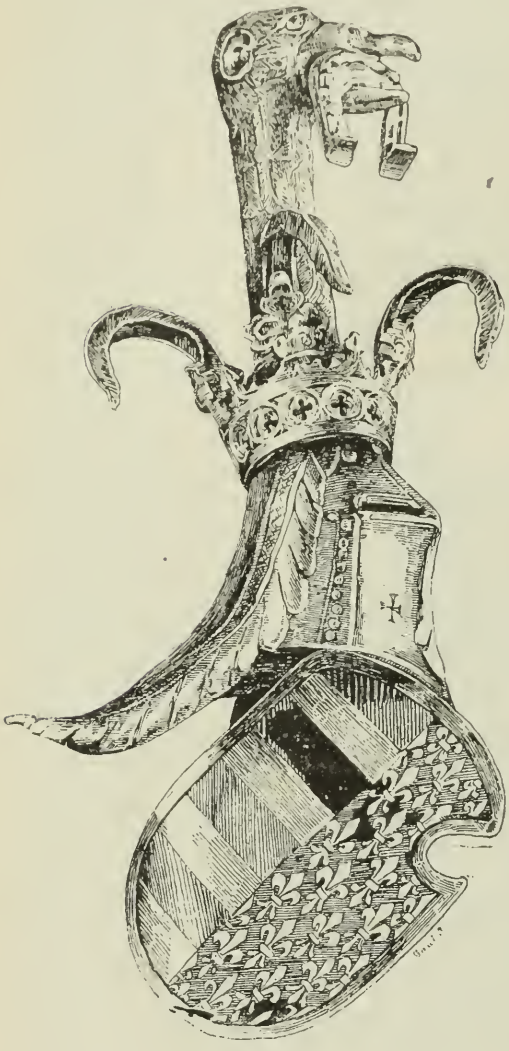

4. Anjou czimer az aacheni kincstárban.

»Kérlek, adjad, a mit kérök,
Tűled addég el nem megyök . . .«

A kis Máriát anyja, Erzsébet, kinek egészséges és házias voltát több körülménynél fogva alig vonhatjuk kétségbe, valószínűleg önmaga,[1] de aránylag nem sokáig táplálta. Helyzete a magyaroknak újabb reménykedésekre nyújtott alkalmat. Lajos és országnagyjai ezúttal «csodálatos módon» hitték, hogy megszületik a várva-várt trónörökös.[2] Az év elején Lajos körútat tett nejével Dalmátiában. Zárában jártakor Erzsébet még a csodatevő szent Simon kisújját is keblébe rejtette, hogy trónörökösért esengő férje kívánságainak teljesülése végett az oltárnál elrebegett imáját Isten a szentnek közbenjárásával annál bizonyosabban meghallgassa. A kedves női babonáért azonban már ott, a templomban bünhődnie kellett: roszúl lett, ájulás környezte és csak az ereklyének visszaadása után állt helyre

1 Fessler, II. 4. 2 Dlugoss, X. 14.

egészsége.[1] Hazatérve, csakhamar anya lett harmadszor is. A várakozástól izgatott király azonban ismét «a fiú vigasza nélkül»[2] maradt. A csecsemőleány volt, Hedvig, Lengyelországnak később annyira bálványozott királynője.[3]

«Hála Isten, hála szent erődnek,
Hogy kegyedben szép arczot teremtél. ...»[4]

5. ANJOU CZIMER AZ AACHENI KINCSTÁRBAN.

A családját rendkívül szerető király benne is örömét lelte, ha még 1374-ben sem szűnt is meg fiúért sohajtozni. Milyen boldog lehetett volna három kicsi leánya, ha teljesül a pápának imái által is támogatott kérése! Talán csöndes családi boldogság lesz a részök, nem nehezül gyönge vállaikra egy-egy ország kormányzásának súlyos terhe s gyermekjátékaikat nem kell abbahagyniok a szíveiket nem érdeklő hatalom miatt.

A három gyermeket szüleik együtt s igen nagy gonddal neveltették. Máriára, valamint kis testvéreire, talán egy és ugyanazon dajka ügyelt föl s bizonyos, hogy ga-

1 BUDAY, Polg. Lexicon. I. 618—619.
2 Mária későbbi okleveleinek egyik rendes kifejezése.
3 Csak CSEREY mondja (Hist. 18.), hogy Hedvig *nénje* volt Máriának.
4 VÖRÖSMARTY: Hedvig.

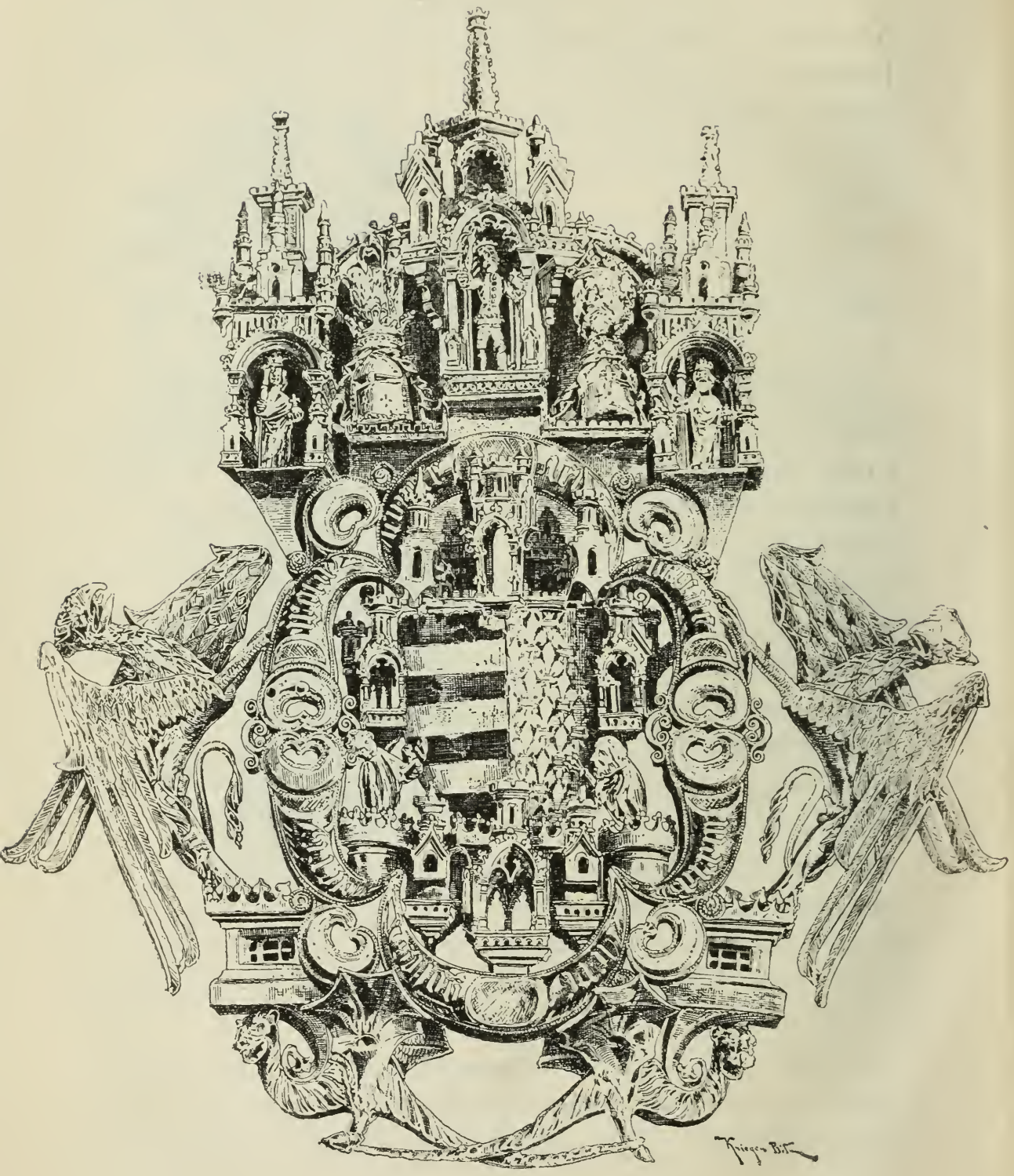

6. Magyar Anjou czimer Aachenben.

gyogni is magyarúl kezdett.[1] Hiszen még unokabátyját, a Nápolyban meggyilkolt Endre herczeg fiát, Martell Károlyt is magyar neveltetésben részesítette hűtlen anyja, Johanna nápolyi királyné![2] Nagy Lajos király udvara pedig «testestől, lelkestől magyar volt»,[3] oly magyar, hogy az még a lengyel udvari élet módosítására, de viszont a két nemzet barátságának meghidegűlésére is hatott.

Máriát testvéreivel együtt anyjának, az ifjabb Erzsébetnek, többnyire Visegrádon tartott udvarában nevelték. Nevelésére, nem épen következetes szokás szerint, befolyt a királyné kanczellárja is, azon időszerint Deméndi László veszprémi, majd váradi püspök, egyúttal a királyi család háziorvosa, ki Mária születésének évében s lehet, hogy épen az anyakirályné s az újszülött körűl való segédkezésének jutalmául kapta a trencsénmegyei Pravotát.[4] A tudós püspököt az udvar, főképen azonban az öreg királyné annyira szerette, hogy utóbb még végrendeletének egyik végrehaitójává is őt nevezte ki;[5] s ő, mint a családnak egyik legbizalmasabb embere, egészen 1382-ben történt haláláig[6] a fővárosban maradt. Neki elvitázhatatlanúl nagy befolyása lehetett Máriának testi és lelki nevelésére.

Aligha volt hatás nélkűl a gyermek Mária fejlődő értelmére János, a király titkára, utóbb küküllei főesperes, Nagy Lajos életírója és magasztalója. Nemcsak a királyi levéltárt s a magyarok múltját, hanem Aristotelest s Vegetius hadi írót is ismerte János mester s lehet, meg is tanította Máriát Aristotelesnek azon szavaira, hogy «ki igazán óhajtja a jó hírt, híres lesz és dicső». «Nemes és

1 V. ö. Horvát István: N. Lajos és II. Mátyás védelmeztetések a nemz. nyelv ügyében. Pest, 1815. — 13—22. l.

2 *Századok*, 1879. — 208. Horvát, id. h. 17.

4 Fejér Cod. Dipl. IX. d. 243. és Bunyitay, id. h. I. 205.

5 Katona, X. 676.

6 L. erre nézve: Bunyitay, I. 206.

valóban halhatatlan lélekre mutat — szólt a 16 éves Máriához Monaci Lőrincz, kit az a maga életének leírásával bízott meg — halhatatlan lélekre mutat, ha valaki az emberi élet határainál tovább megy gondolataival.»[1] A történelem iránt való szeretetét alig győzi eléggé dicsérni a velenczei historikus; és ezt a szeretetet, ha nem kérkedik is vele, talán János mester csepegtette a tanulékony és nyájas[2] gyermek szívébe, kinek Zsigmonddal való s majd említendő eljegyeztetését különben is igen gyöngéd hangon beszéli el.

Lajos udvarában általán sok tudós férfiú fordúlt meg; maguk a főpapok közt is több jog- és theologiai tudor volt, ezek pedig, mint az oklevelek záradékaiból is láthatjuk, gyakran följártak Budára. A főurak közől többen látták Olaszországot s az udvar azontúl is összeköttetésben maradt Velenczével, Genuával, Flórenczczel, Pisával, Nápolylyal, úgy, hogy a renaissançe első hatalmasabb hullámverései Magyarországot is érték. Visegrádon nemcsak könyvmásolók, hanem könyvírók is éltek, a pécsi egyetem megalapítása pedig a vidéket is bevonta a tudományos törekvések körébe. A visegrádi és budai udvar tehát, hol a király és családja fölváltva tartózkodott, mindenesetre komoly színezetű volt. Nem fogadta be egyszerűen a külföldről beszivárgó ismereteket, hanem terjesztette is azokat. Az öreg királyné főfelügyelete alatt számos külfejedelem sarjadéka növekedett ott s Magyar-, sőt utóbb Lengyelország előkelő nemességének ifjúsága is vetélkedett azon szerencséért, hogy idejöhessen tanúlni. Erzsébet udvarhölgyeinek fínomabb társasága, nyelvismerete s egyúttal nemesebb fényűzése még a régibb kor magyarjaira sem tévesztette el hatását. A visegrádi palota termeiben, valamint a talán még fényesebb budai várban lassankint

1 Monaci id. h., 323.
2 Docile et affable. Malebranche, Hist. chron. des papes, des empereurs des rois stb. Brüssel, 1742. — III. 282.

oly udvari élet fejlődött ki, mely szinte kirítt a középkorból. Pedig benne volt még a középkorban. Egy kis szóvirággal: fölvilágosúlt ascetismusnak nevezhetnők az udvart átlengő vallásosságot. — A vallásnak mindenütt kellett szerepelnie, hol politikai tevékenységről volt szó. Lajosnak egymást érő politikai sikerei pedig az udvar szellemét is nagyban emelték.

A koronkint rendezett fényes ünnepélyek, torna- és lovagjátékok, tánczok stb. könnyen megkedveltették bárkivel is az udvari életet. Az öreg királynénak nyílt, derűlt kedélye környezetére sem tévesztette el hatását; pedig mindenki tudta róla, hogy ha szépítő és ifjító szereket gyártott és ha 80 esztendős korában még mindig vigan lejtette is a szapora lengyel tánczot, a politikával is szenvedélyesen foglalkozott s gyakran annyi önállósággal lépett föl, mintha Lajos csak *másoknak* volna királya.

Lajosban, az apában, sok vonás volt anyjából, az öreg királynéból. A különben oly vallásos fejedelem nem zárkozott el az Olaszországban már ébredező renaissançe hatása elől, mint azt ép ezen olasz-renaissançekorszaknak egyik, különben nem kiváló képviselője, Monaci mondja:

«Azt a magyart, ki előbb gyáván, müveletlenül élt még
S őslakosok módjára vadállat bőribe bújván,
Úgy fitymált a világ: a magyar trón dísze, virága
Nagy Lajos, emberiebb, nemesebb életre vezette
És harczolni tanítva, nevét külnépek előtt is
Rettenetessé tette, — dicsőségét ragyogóvá.» [1]

Egyéniségének, jellemének szeretetre- és tiszteletreméltó vonásai egyaránt alkalmasak voltak arra, hogy gyermekei határtalanúl tiszteljék őt; s Mária azon okleveleken, melyeket másfél évtized múlva már mint királyné

[1] Id. h. 29—34. v. 325. l.

adott ki, a hivatalos irály udvariasságát túlhaladó kegyelettel szokott megemlékezni róla.

A legnagyobb befolyást azonban anyja, Erzsébet gyakorolta reá, már csak azért is, mert folytonosan ennek környezetében kellett tartózkodnia. Az az önállótlanság, melyet Mária uralkodásának későbbi éveiben anyjával szemben mutatott, eléggé bizonyítja, hogy leányát az uralomratörő asszony nem nevelte hasonló szellemben, de többször felhasználta saját politikája érdekében. Mária simulékony, engedékeny, sőt sokban lemondó természete meg volt már a kis gyermekben is, kinek anyjával szemben sohasem volt annyi akarata, mint kis húgának, Hedvignek. Az erélyes és erélytelen két nővér azonban egyaránt áldozata lett az ábrándok világával semmit sem törődő politikának.

II.

1371-ben Lajos király és IV. Károly császár, a bajor herczegeknek brandenburgi öröksége miatt, nyilt háborúban álltak egymással.[1] A boroszlói békealkudozások alkalmával[2] Przmisl teschcni herczeg és Frankó úr, a császár megbízásából, szóba hozták: a szomszéd hatalmasságok közt való kölcsönös bizalmat mennyire megszilárdítaná, ha Károly legifjabb fia, Zsigmond, feleségül venné Lajos valamelyik leányát. A magyar király s a német császár ugyanis már házasságuk első évében, 1353. szept. 15. oly szerződésre léptek, hogy születendő gyermekeiket nem jegyzik el egymás tudta nélkül.[3] Przmisl most Lajos második leányának Máriának és Károly másodszülött fiának, Zsigmondnak, házasságára gondolt.

1 Dobner, Monum. IV. 57. — Fejér, IX. d. 331.

2 V. ö. Wenzel, Anjoukori Okm. III. [20—21.

3 Fejér, IX. b. 233. és Salamon, A magyar kir. szék betöltése, 10. l.

Zsigmond 1368. febr. 14-én szent Bálint napján Károly negyedik feleségétől, nagy Kázmér lengyel király unokahugától, e feltünően szép és erős asszonytól, született. A szokatlanúl csínos és erős gyermeknek Máriával való összekelése még szorosabbra fűzte volna az Anjouk s Luxemburgok rokonságának kötelékét. Atyja alig másfél éves korában már eljegyezte ugyan Frigyes nürnbergi várgróf leányával, Katalinnal; a szerződést azonban, fényesebb remények fejében, most szívesen felbontotta.[1]

László oppelni és vilnai herczeg, Magyarország nádora, nagyon lelkesen karolta föl az eszmét s Kőszegről 1372-ben jan. 30. «hű vitézét,» Heinczót teljes hatalommal küldte «legkedvesebb testvéréhez», a tescheni herczeghez, kérvén őt, hogy teljes hitelt adjon követének.[2] Egyúttal azonban személyesen való találkozást óhajt. Biztosítása szerint, ha Magyarországba jön s a császár nevében a *szokott* ünnepélyességgel megkéri a királytól s a két királynétól egyik leányuknak kezét, azt okvetetlenül megkapja. Azon esetre, ha a császár a két gyermeknek együttneveltetését kívánja, a királyi pár a fiút és leányt, «mint legkedvesebb gyermekeiket és csemetéiket édes-örömest és barátságosan» fogják tartani a *maguk* udvarában. Sőt a király arra is kész volna, hogy leányát esetleg Csehországban neveltesse tovább.

Károly császár előzékenyen felelt s a tescheni herczeget valóban az országba küldte; ennek azonban Lajos valamelyik leányát csak azon esetben volt szabad nyilvánosan megkérnie, ha teljesen biztos, hogy tagadó vagy kitérő feleletet nem kap. Különben inkább Csehországban óhajtja neveltetni a jegyespárt, a leányt tehát az ő udvarába kívánja hozatni. A 200,000 frtnyi jegyajándékkal megelég-

1 Lancizolle, Bildungs-Gesch. des preuss. Staats, I. 249.

2 Dobner, II. 382—3. — Katona, Hist. Crit. X. 498.

szik, de határozottan kiköti, hogy az a fél, mely az ekként megkötendő atyafiságot bármi ürűgy alatt felbontaná, visszavonhatatlanúl elveszítse a szerződésben megállapítandó összeget.[1] Lajos király Budáról 1372. febr. 20. értesítette Károlyt, hogy leányát — kit azonban meg nem nevez — valóban feleségűl ígéri oda Zsigmondnak s eljegyzés, valamint a szerződés megkötése végett, László nádort s Tamás esztergomi érseket fogja a császárhoz küldeni.[2] Az ekként megnyugtatott császár májusban az eljegyzés végrehajtása, a béke megkötése s a bajor herczegek ügyének elintézése végett Budára János alexandriai patriarchát küldte Prágából, hol ez a húsvéti misét márczius 28-án több fényes vendég közt a két magyar követ jelenlétében mondá.[3] A követ, ki azt nyerte utasitásúl, hogy az egymás birtokainak megvédésére és az eljegyzésre vonatkozó szerződést Nagyboldogasszony napjáig (augusztus 15.) megkötni ügyekezzék,[4] a tescheni herczeggel együtt május 6-án Budára érkezvén, — nyomban fölkérte a királyt, hogy a magával hozott szerződéseket hitelesítse és esküvel erősítse meg.

Lajos másnapra kérette őt magához, kijelentvén, hogy a házassági szerződést már most elfogadja s kész meg is esküdni rá; a többire nézve azonban pünkösdkor személyesen szeretne értekezni a császárral. Ezzel szemben a patriarcha arra figyelmeztette őt, hogy e találkozást a császár csak úgy óhajtja, ha függő ügyeiket előbb elintézik. Május 8-án tehát a király fényes kísérettel viszonozta a főpap látogatását s most kezdetét vette az értekezlet, miközben az eljegyzést saját politikai helyzetére nézve

1 Dobner, II. 384—5. — Katona, X. 501.

2 Dobner, II. 385—7. — Katona, X. 502—3. E követség Beness (Dobner, IV. 58.) szerint elmenvén Boroszlóba, végrehajtotta az eljegyzést, a békét is megkötötte «és mindnyájan vigadoztak». — Dlugoss (X. 17.) szerint is tényleg megtörtént ekkor az eljegyzés.

3 Beness, Dobnernél, IV. 55. — Katona, X. 506.

4 Dobner, II. 398. — Katona, X. 506.

károsnak tartó István bajor herczeg, valamint az azt legtüzesebben pártoló nádor közt a szóváltás tettlegességre fajúl, ha a király közbe nem lép.[1] Lajos végűl kijelentette, hogy nem kívánja sokáig halogatni a dolgot, hanem hogy mielőbb szeretne találkozni a császárral, kit hely és idő kijelölésére szólít fel.

Azután a keresztre és az evangeliumra megesküdött, hogy ifjabb leányát, sőt — ha fia születnék — az idősebbet adja feleségűl Zsigmondnak, a másodszülöttet azonban csak azon esetre, ha mind a kettő idő előtt húnyna el.[2] Mindenesetre Máriát igérte első sorban.[3]

A patriarcha vasárnap, május 9-én tett jelentést a császárnak; szerdán, 12-én pedig Visegrádra rándúlt ki, hogy — Lajos király engedelmével — az ifjabb királyné esküvését is fogadja. Az öregebb királyné megesketésére Krakkóba külön követséget küldött. — Minderről ismét május 15-én értesítette IV. Károlyt s másnap, pünkösdkor, újabb kihallgatáson jelent meg a királynál, ki ismét szóba hozta a Nagyboldogasszony, vagy szent János napja (július 15.) táján Bécsben, esetleg Pozsonyban tartandó tanácskozást. Hangsúlyozta, hogy a bajor herczegeket csak igazságos ügyeikben kívánja segíteni. A császárról különben is egy apát megillető tisztelettel beszélt. «Sohasem láttam fejedelmet — írta küldőjéhez a követ[4] — ki oly nagy hatalom mellett oly nagy alázatosságot és szerénységet, annyi őszinteséget s a béke és nyugalom fenntartására annyi jóakaratot tanusítana.» S midőn erről Isten, a pápa és az egész világ előtt kész tanúskodni, maga is nyomatékosan inti békés hajlamokra a császárt.

1 Dobner, II. 391. — Katona, X. 507. — Fejér, IX. d. 392.

2 Károlyi Árpád szerint (Századok, 1877. — 20.) a filia junior alatt ha nem is egyenesen Máriát kell, úgy a két ifjabb leány valamelyikét lehet, de határozottan Hedviget nem szabad érteni, már csak azért sem, mert később a secundogenita ki van téve.

3 Beness meg is nevez őt. Fejér, X. d. 400—1.

Maga a király tagadhatatlanúl megúnta ugyan már a bajor herczegekkel való bajoskodást és szeretett volna «becsülettel» szabadúlni tőlük;[1] de — ha egyébként hűséges szövetségestársuk maradt is, — ügyöket egészen elválasztotta e házasság ügyétől. Imént említett ígéretét oly határozottan tette, hogy azt kicsinyes okokból egykönnyen meg nem változtathatta. — A császárral való személyes találkozás kedvéért tehát május végén Trencsénbe útazott, hová a patriarcha Visegrádról május 31-én követte őt.[2] Június 11-én ez még arra buzdította a császárt, hogy jelenjék meg a kitűzött helyen és időben;[3] július 22-én — megszabadúlván végre a neki ártó magyar levegőtől[4] — már Prágából figyelmeztette ezt, hogy a bajor herczegek ügyének békés elintézése előtt semmi mást nem tárgyal vele a király;[5] augusztus 18-án pedig Leitomislből írja, hogy nem bízik többé azon dolgok sikerében, melyek miatt Magyarországba ment.[6] A Rajna vidékén időző Károly császár, kinek — a krónikás szerint[7] — álmában kihullott foga helyett élete 57-ik évében csakhamar másik nőtt, meg is ígérte eljövetelét s Trencsénben találkozott is Lajossal; a sok alkunak vége azonban egyelőre csak fegyverszünet lett. Lajos mindazáltal az 1373. aug. 15-ike előtt kötött béke előtt, június 21-én, újabban is kijelentette, hogy a házasságot komolyan akarja. Egész nyíltan fogadta, hogy engedelmeskedik a pápának, ha ez annak tényleges megkötését parancsolná, vonakodása esetén pedig az egyházból való kiközösítés büntetése alúl sem vonná ki magát.[8]

Még inkább érdekében állt e házasság Károlynak,

1 Fejér, x. d. 395.
2 Dobner, ii. 390. és 398.
3 *U. o.* 391. — Fejér, ix. d. 408—9.
4 *U. o.* 420.
5 U. o. 418. Károlyi szerint (id. h. 22.) ez nem vonatkozhatik az eljegyzés dolgára.
6 Dobner, ii. 391.
7 Beness Dobnernél, Monum. iv. 58.
8 Wenzel, iii. 53. és *Századok*, 1877 21. l. Itt már egyenesen Máriáról van szó.

ki attól a Balti-, Fekete- és Adriai-tengerek közt levő országok egyesítését remélte, úgy, hogy az új pár kormánya alatt álljon Közép-Európa a Rajnától a Dneperig. Tervének azon körülmény is kedvezett, hogy a harczokba beleúnt bajor herczegektől 100,000 aranyért csakugyan megszerezte Brandenburgot s azt már 1373 okt. 1-én három fia, Venczel, Zsigmond és János közt fölosztotta.[1]

Mig a Luxemburgok hatalma ekként gyarapodott, Lajos király is nevezetesen növelte leányai örökségét, a mennyiben a Lengyelország trónját csak a fiúágnak biztosító 1355. évi szerződést Kassán 1374 szept. 17-én a leányág részére is kiterjesztette[2] s kikötötte, hogy ha fia nem születnék, élő, vagy ezután születendő leányai közől egyet örökösül és utódául fogadjanak el a rendek.

Ez idő szerint azonban úgy álltak a dolgok, hogy semmi sem lesz Zsigmond és Mária házasságából.[3] Egyáltalán valószínűtlen, hogy eljegyeztetésük alak szerint is végbe ment volna ;[4] az apák csak az igéreteknél maradtak s így Lajos sem érezhette magát kötve, hogyan intézkedjék leányai sorsáról. A király különben is megbízhatatlan szövetségesnek találta a császárt s mást keresett helyette. Ebben az időben fokozott buzgalommal működött Nápoly megszerzésén s azon, hogy ezen országot valamelyik leánya s annak leendő férje örököljék.

Férjül v. Károly franczia király második fiát, Lajos orleansi herczeget szemelte ki. Budáról már 1374 ápril

1 Aschbach, I. 8—9.

2 Fejér, IX. d. 572—3. V. ö. Dlugoss, X. 21. Janusovsky, Leges, új kiad. I. 55. — Zalusky, Spec. Hist. Crit. in Hist. Ludovici. (Script. Poloniæ, 147.) Caro, Gesch. Polens, II. 386. — Katona, X. 583.

3 V. ö. Aschbach, I. 8.

4 Lindner (58.) szerint az eljegyzés 1374-ben történt meg. Pray (Ann. 137.) a későbbi franczia követségre hivatkozva, kétségbe vonja az eljegyzés végbementét, míg Katona (X. 570.), mint a fentebbiekből kitetszik, hibásan, arra utal, hogy az 1372-ben csakugyan végbement, felbontásának okát azonban, mint Aschbach is (I. 8.), annak tulajdonítja, hogy a bajor-brandenburgi viszályban a császár nem tett kedvére. Egyébként helyesen igazítja ki Pray tollhibáját, mely szerint az ő szövegében *nostra* helyett *Mária* áll. Az alábbiakból kitünik, hogy szó sem volt Máriának határozott oda ígéréséről.

16-án Franciaországba küldte István zágrábi püspököt, Czudar Péter tótországi bánt és De Pollo Simont, teljes hatalmat adván nekik, hogy név szerint felsorolt leányai, Katalin, Mária és Hedvig közől valamelyiket házastársúl igérjék Lajosnak; a végelhatározást azonban — talán a Mária és Zsigmond közt fölmerült házassági tervre való tekintetből — mindenesetre magának tartja fenn. Törvényes idejökben a gyermekek egybekelvén, Nápolyt, Siciliát, Calabriát, Apuliát, Salernot, az Onore di Monte S. Angelot, Piemontot, s Forcalquir és a Provence egy részét nyernék. Azon esetre, ha az általa választandó leány az eljegyzés előtt elhúnyna, belenyugszik, hogy egy másik leányát jegyezze el a herczeg; ha azonban az eljegyzés tényleg megtörténik, a másik kettőről szabadon rendelkezhetik a király s akarata szerint adhatja őket férjhez. A követek ezenkívül a szövetségkötésben is legjobb belátásukhoz képest járhatnak el.[1]

Az érsek és Czudar teljesítette megbízatását s aug. 10-én Párisban eljegyezvén Katalint orleansi Lajossal[2] Avignonba mentek a pápához, kit magyar-franczia szövetséggel fenyegettek, ha a gyermektelen Johannát rá nem bírja, hogy Nápolyt az arra jogos igényt tartó magyar Anjouk részére biztosítsa. Megfordúltak Nápolyban is, hogy hasonló nyilatkozat tételére személyesen kérjék meg Johannát. Október 18-án a velenczei kormányzótanács már arról intézkedett, hogy őket,[3] november 3-án pedig, hogy v. Károlynak ünnepélyes követségét hogyan szállítsa Magyarországba.[4] A pápa, kit Patay István értesített a házassági tervekről, Avignonban decz. 27-én

1 Fejér, ix. d. 558—560. Katona, x. 566—9. Wenzel czikke a Magy. Akad. Értesítőben, 1851., 117. l. Először Wenzel vette ez oklevelet kiinduló pontúl Máriának Lajos herczeggel való eljegyeztetésére nézve.

2 Wenzel, Dipl. Eml. iii. 78. Monaci L. Chron. vi. 116.

3 Wenzel, iii. 95. *Akad Értesítő.* 1851. — 117.

4 *U. o.*

szintén kijelentette, hogy mindent elkövet szándékának sikeréért s kéri az Istent, hogy a királyt, az országot és az egyházat valahára vigasztalja meg fiú trónörökössel.[1]

A házasság ügyében kiküldött követség egy egész hónapig múlatott Magyarországban s Lajos, ennek anyja és neje, valamint a főnemesség az evangeliumra tett esküvel erősítették meg az eljegyzési szerződést.[2] A velenczei dogenak csak 1375 január 22-én kellett ismét intézkednie, hogy saját területén minden tiszteletben részeltetve vonúlhassanak haza a követek.[3]

6. Contareni András doge. (Palatii Fasti Ducales.)

Lajos, úgy látszik, e követség által a habozó császárra is akart hatni, mert már eleve Katalint szánta Orleans herczegének; Lipót osztrák herczeg ugyanis Ehrenbergben 1374 augusztus 18-án, tehát oly időben, mikor még nem lehetett tudni a párisi tárgyalások eredményét, belenyúgodott, hogy fia, Vilmos, Lajos legifjabb leányát, Hedviget vegye el; még azon év végén, decz. 6-án pedig, mikor Gergely pápa Avignonban szintén nem tudhatta biztosan,

1 Wenzel, III. 60.
2 *U. o.* 81.
3 *U. o.* 103. *Akad. Értesítő.* 118.

nem él-e Lajos király azon jogával, hogy a nála járó franczia követség által választott Katalin helyett esetleg Máriát jelölje ki az orleansi herczeg jegyesévé, a Lajos *egyik* leánya és IV. Károly császár fia, Zsigmond, közt tervezett házasságra nézve készségesen kiadta a rokonság akadályától való fölmentést.[1] Zsigmond ugyanis nagy Kázmér királynak dédunokája, Mária pedig Kázmér nénjének, Erzsébetnek unokája volt, — a fölmentést tehát negyedfokú rokonságuk indokolta. Ebben a lányokról csak általánosságban szólt a pápa; de első sorban, ha már újra fölvetették a házasság tervét, maga is csupán Máriára vonatkoztathatta azt, mint kinek személyét illették a korábbi tárgyalások. Zsigmondnak nürnbergi Frigyes leányával, Katalinnal történt eljegyzését is ekkor semmisítették meg.

Lajos király Katalint a franczia, Hedviget az osztrák herczegnek szánván, a legelőbb odaigért Mária eljegyeztetését is végre akarta hajtani. 1375 április 14-én a Brünnben időző Tamás esztergomi érsek, László oppelni herczeg, István erdélyi vajda, Demeter erdélyi püspök, Jakab szepesi ispán, Sandivog kis-lengyelországi s Bartos kujaviai helytartó-kapitány s még 80 más magyar és lengyel főúr a leghatározottabban kijelentették, hogy Máriának Zsigmonddal való eljegyeztetését és, ha Mária a szerződésben kikötött kort eléri, valóságos házasságát is előmozdítják, úgy, hogy azt se a király halála, se más bármi egyébb szín, vagy ürügy alatt se lehessen fölbontani, vagy megakadályozni.[2]

Mi vihette rá a császárt hogy most egyszerre ily ígéretre, sőt esküre birja, majdnem kényszerítse a magyar és lengyel urakat? Bizonynyal semmi más, mint az a családi

1 Wenzel, III. 97—8.

2 A bécsi cs. titkos levéltárból közlé Károlyi. (Századok, 1877. — 24.)

Nos Thomas dei gracia archiepus Strigoniens locq eiusdem comes ppetuus, Demetrius epus
Nos Thomas dei gracia archiepiscopus Strigoniensis locique eiusdem comes perpetuus, Demetrius episcopus
Transiluanus, Ladislaus dux Opulen Velunen et Russie, necnon Stephanus woywoda Transiluanus, Jacob⁹
Transilvanus, Ladislaus dux Opulensis Velunensis et Russie nec non Stephanus woywoda Transilvanus, Jacobus
de Scepes comes et iudex curie domini reg Ungar, Sandinogius Polonie et Bartusius de Wisenburch Cuyauie
de Scepes comes et iudex curie domini regis Ungarie, Sandinogius Polonie et Bartusius de Wisenburch Cuyauie
capitanei promittimus presentib⁹ bona fide sine dolo sub integritate nri honor senissimo et inuictissimo
capitanei promittimus presentibus bona fide sine dolo sub integritate nostri honoris serenissimo et invictissimo
principi et domino dno Karolo quarto Romanor impatori semp augto ac Boemie regi, ac senissime Elisab
principi et domino domino Karolo quarto Romanorum imperatori semper augusto ac Boemie regi ac serenissime Elisabet
Romanor impatrici eius consorti, ac senissimo principi domino Wenczeslao Boemie regi et suis fratribus
Romanorum imperatrici eius consorti ac serenissimo principi domino Wenczeslao Boemie regi et suis fratribus
illustri principi domio Johanni marchioni Morauie et eius filiis, ac heredibus et succorib⁹ oim dctor,
illustri principi domino Johanni marchioni Moravie et eius filiis ac heredibus et successoribus omnium predictorum,
q nos omes coit et diuisim omi diligencia nostra, effice et pcurare volumus et debemus, q pentele
quod nos omnes communiter et divisim omni diligencia nostra efficere et procurare volumus et debemus quod parentele
contractus al initus et ordinatus int senissimos pueros dum Sigismundum marchionem Bran-
contractus alias initus et ordinatus inter serenissimos pueros dominum Sigismundum marchionem Bran-
denburgen natum antedicti domini impator ab una et domicellam Mariam natam supradti reg
denburgensem natum antedicti domini imperatoris ab una et domicellam Mariani natam supradicti regis
Ungar pte ab alia in uita seu in morte senissimi princip dni nri dni Lodouici reg Ungarie felice
Ungarie parte ab alia in vita seu in morte serenissimi principis domini nostri domini Lodovici regis Ungarie, felicem
et debitum sortiat effectum talit, ut dum dicta domicella annos etatis sue in litis ctractus expssos
et debitum sortiatur effectum taliter, ut dum predicta domicella annos etatis sue in literis contractus expressos
ueit ad consumandum contractum huius⁹ mox dicto Sigismundo matrimonialit copulari et
compleverit, ad consumandum contractum huiusmodi mox dicto Sigismundo matrimonialiter copulari et
radi realit debeat legittimam in uxorem, et q adhoc consilium opem opam conatum et diligenciam
radi realiter debeat legittimam in uxorem, et quod ad hoc consilium opem operam conatum et diligenciam
faciemus fidelit toto nro posse, in uirtute corpalis iuramenti nri prestiti desup, ad ewangelia sta
faciemus fideliter toto nostro posse in virtute corporalis iuramenti nostri prestiti desuper ad ewangelia sancta
dei eor ordinacio et ctractus huiusmoi nec occasione gwrar, dispheenciar aut quarcumq aliar
dei eorumque ordinacio et contractus huiusmodi nec occasione gwerrarum displicentiarum aut quarumcunque aliarum
uiar et modorum, quouis colore seu ingenio ymaginandor rescindi retractari aut
viarum et modorum quovis colore seu ingenio ymaginandorum seu inveniendorum rescindi, retractari aut
dssolui possit ul debeat seu eciam quomodolib impedri et q apud dictum dum rum regem et
dissolui possit uel debeat seu eciam quomodolibet impediri et quòd apud dictum dominum nostrum regem et
alibi put optunu fuit effice debemus et uolum⁹ toto posse nro fidelit absq fraude, ut cete prelati et
alibi, prout oportunum fuerit, efficere debemus et volumus toto posse nostro fideliter absque fraude, ut ceteri prelati et
barones regnor Ungar et Polonie usq ad numer octuaginta psonar complete infra hinc et festum
barones regnorum Ungarie et Polonie usque ad numerum octuaginta personarum complete infra hinc et festum
assumpcionis bte Marie uirginis futur pxime, pmittent et iurent p omia put nos et quilib nostrum
assumpcionis beate Marie virginis futurum proxime promittent et iurent per omnia prout nos et quilibet nostrum
iam pmisimus et corpalit iuraumus ac unanobiscum desup suas plato domino impatori domie
iam promisimus et corporaliter iuravimus ac una nobiscum desuper suas prelato domino imperatori domine
mpatrici regi Boemie marchioni Morauie et eor heredib consimiles sicut pmittitur dent lras
patrici regi Boemie marchioni Moravie et eorum heredibus consimiles sicut premittitur dent litteras
sigillis pendentib roboratas nominatim eciam et expsse, si unum aut plura sigilla pmitte
sigillis pendentibus roboratas nominatim eciam et expresse si unum aut plura sigilla promitten-
cium et iurancium illor octuaginta sicut pmittit litteris suis desup dandis non appenderent
tium et iurantium illorum octuaginta sicut premittitur litteris suis desuper dandis non appenderentur
aut si quem ul quos ex ipis pmittentib et iurantib post factum et sigillacionem huiusmodi littere
aut si quem, vel quos ex ipsis promittentibus et iurantibus post factum et sigillacionem huiusmodi littere
mori tingeret nichilominus eadem lra p eosdem pmissuros et iuraturos, danda in suis robore
mori contingeret, nichilominus eadem littera per eosdem promissuros et iuraturos danda in suis robore
et effectibus pseuet sub uirtute dicti corpalis nri sub hoc pstiti iuramti. Dat Brunne anno dom
et effectibus perseveret sub virtute dicti corporalis nostri sub hoc prestiti iuramenti. Datum Brunne anno domini
mlmo ccc. septuagesimo quinto die quartodecimo mens aprilis.
millesimo CCC⁰ septuagesimo quinto, die quarto decimo mensis aprilis.

K.k. Hof-Kunstdruckerei u. Schriftgiesserei, Wien

gyász, mely Lajos király udvarában a trónöröklés eddigi rendjét gyökeresen megváltoztatta. Katalin, kire, mint legidősebbre, nézett Magyar- és Lengyelország trónja, majdnem a franczia követség szeme láttára húnyt el;[1] a 10,000□ myriameternyi hatalmas birodalom koronája tehát most a másodszülöttet, Máriát illette. Lajos ekkor, az év elején, úgy látszik habobozott, odaadja-e előleges igérete alapján, Katalin elhunyta után, valamelyik másik lányát az orleansi herczegnek, vagy a Zsigmond részére adott pápai fölmentést vegye-e inkább figyelembe? Később azonban e részben is nevezetes változás állott be. Ugyan is XI. Gergely pápa 1374 végén oly tartózkodó, sőt ellenséges állást foglalt el Lajosnak Siciliára támasztott igényeivel szemben,[2] hogy a király maga sem kívánta többé erőszakolni a dolgot; a Valoiskkal való összeköttetést pedig azelőtt tulajdonképpen ez okból óhajtotta.

A három tenger kedvéért lemondott a negyediket illető terveiről s a pápa hidegségét tapasztalva, most már koronás leányát, Máriát is kész volt odaigérni a német szövetség biztosítására alkalmas Luxemburginak. Károly császár, ki azelőtt nem-igen látszott lelkesülni a koronával

1 A CARDAUNS által Koppenhágából közlött XV. századbeli krónika szerint (Forschungen zur deutschen Gesch. XVI. Göttinga, 1876. — 339. l.) Lajosnak (ki szerinte 1386-ben húnyt el) csak egy leánya maradt volna «de heische Maria und was ein gar weidlich jungfraue». Ismeretes, hogy Lajosnak életében csak Katalin húnyt el a három leány közől. V. ö. FROISSARD, (Kervyn de Lettenhove kiadása,) X. 557. Katalin elhúnytának ideje nem egészen biztos; de 1374. nov. 30-án még élt. (FEJÉR, IX. d. 578.) MONACI Lőrincz szerint (Chron. de rebus Venet. Kiadta Cornelius. Velencze, 1758. — 116. l.) Isten büntetése volt Lajoson e haláleset, hogy oly gyakran harczolt a velenczeiekkel. 1378-ból, midőn IV. Károly császár maga is Párisban járt, v. Károlynak egy állítólagos levelét közli egy cambray-i kézírat (l. Froissard, Lettenhove kiad. IX. 574.), mely szerint a király örömmel értesült Blommerves Keresztélytől, hogy Lajos, a királynék, *Katalin* és testvérei egészségesek stb. Egyebek közt arra kéri Lajost, ösmertetné el a rendekkel utódjául Katalint. Hogy ezen Blommerves 1378ban csakugyan járt Párisban, l. DÉLISLE: Mandements et actes divers de Charles V. (802. és 817. l.) LINDNER (Gesch. des deutschen Reiches unter K. Wenzel. I. 392.) mindamellett is csak irálygyakorlatnak tartja e levelet, mert 1378-ban Katalin már nem élt.

2 WENZEL, III. 90—94. V. ö. THEINER, Vetera Monum. Hung. I. 143., 149—150.

csak föltételesen biztató házasságért, — Katalin halála után új és mohó vágygyal dolgozott annak megvalósításán. Hiszen abból az oklevélből, melyben Lajos király megszabja Hedvig hozományát, világosan kitűnt, hogy Mária osztatlanúl fogja örökölni a magyar és a lengyel trónt.[1] Lajos tartózkodását Károly talán annak rótta föl, hogy, mivel a német császárság Venczelnek jutott, talán kevesli Zsigmondot; 1376-ban tehát ennek adta a Venczeltől elvett brandenburgi szavazatot s a kilenczedik évében járó Zsigmond már azon évben mint brandenburgi választó fejedelem vitte császárrá koronázott bátyja előtt az ország kardját.

A lengyel zavaroknak lecsillapítása után Lajos ismét komolyan foglalkozott a házasság kérdésével. 1379 júniusában Zólyomban Venczel cseh királylyal, a múlt évben elhunyt VI. Károly utódával, találkozván, nemcsak a pápa-kérdésben jutottak megállapodásra, hanem abban is, hogy az eljegyzést valahára végrehajtsák.[2] Ehhez képest Lajos Nagy-Szombatban még azon évben értekezett az özvegy császárnéval, kit számos cseh és brandenburgi főúr kisért el oda. A magyarok részéről is sok főpap és főúr volt jelen s nem hiányoztak a lengyelek sem.[3]

A nem-annyira szép, mint kedves, gyöngéd, korához képest azonban kissé komoly Mária, ki most körülbelül nyolcz éves lehetett, ekkor látta először feltünően szép, élénk és eszes kis vőlegényét, kit szülei kiváló gonddal neveltettek s ki a német és cseh nyelven kívül már a franczia, olasz és latin nyelvben sem volt járatlan.

1 KATONA, X. 585. és 643—6. — Különösen fontos azonban a bécsi titkos levéltár azon okírata, melyet WENZEL (III. 103—104.) közöl.

2 LINDNER, I. 95—98.

3 KÜKÜLLEI János (Schwandtner, I. 246.), továbbá ENGEL (Gesch. d. Ung. Reiches, II. 187.), HORVÁTH (II. 326.) és SALAMON (A m. kir. szék betöltése, II.) 1377-re teszi ez esemény idejét. EBERHARD szerint (Windecknél, II. fej. 1076. l.) csakugyan 1378. nov. előtt kellett történnie, mert a császár is jelen volt az ünnepélyeken. FESSLER 1378, LINDNER 1379, ASCHBACH 1380 mellett kardoskodik.

«Mely hűséges magyar nem érzette volna ekkor — kiált föl egy mult századbeli írónk[1] — Lajos atyai szívének örömmel teljes indúlatit, midőn a kellemetes ifjat először meglátván, egy kezével őszibe elegyedett hosszú szakállát álla alá csapta, a másikkal választott vejét dobogó mellhez szorította; midőn sűrű csókjai után könyekben lábbagó szemeit az egekre fölvetvén, a mennyei atyához folyamodott, hogy Zsigmondot számos férfigyermekkel áldja meg, a miért ő oly haszontalanúl esedezett vala! Ament mondott reá az egész jelenlevő magyarság.»

Nagy fénynyel, mulatságokkal ülték meg a két gyermek eljegyzését, kik az uralkodók akkori szokásaihoz képest[2] egymást átölelve álmodozhattak ártatlan örömeikről.

És most, midőn Máriát

«Jegyesűl adák egy gyermek markolábnak,
Az római cseh császárnak fiának,»

ezen

Burgundiabéli gyermek Zsigmondnak,
Hogy királya lenne az magyaroknak,»[3]

a budai udvarban kell vala maradnia «*zu leren Ungers sprach*»,[4] mint a hogy imént Budára kellett jönnie Hedvig jegyesének, Vilmosnak is.

Igen valószínű, hogy az ünnepélyek alkalmával Lajos a magyar s az épen jelenlevő lengyel urakat egyaránt megkérte a mátkapár trónöröklésének elösmerésére,[5] mely-

1 Szentjóbi Szabó László költői munkái. (Pest, 1865.) 204. l.

2 Így jártak el 1380-ban Hedvig és Vilmos, e két gyermek nászünnepén (az oklevél: Katona, x. 679.) s valószínűleg így jártak el most is, megengedvén a gyermekeknek, hogy egy ágyacskában szunnyadjanak.

3 Tinódi a Régi M. Költők Tárában. III. 322. (Budapest, 1881.)

4 *Chronik* über Sigmund König von Ungarn. Közli dr. Cardauns. (Forschungen zur deutschen Gesch. Göttinga, 1876. — XVI., 339.)

4 Aschbach (I. 13) szerint Lajos lengyel trónt már korábban Vilmosnak igérte. Ezt követve maga czáfolja meg, ugyanazon lapon, a jegyzetben. Küküllei szerint — id. h. — «dum virgo nubiles veniret ad annos, nuptias simul de sponso regem facerat, matrimoniali fœdere irretita est». Bonfini is azt hiszi (354. l.), hogy annak idejében Lajos Zsigmondot is királylyá akarta koronáztatni. Dlugoss

nek biztosítása végett 1379-ben a Johanna nápolyi királyné ellenében pártfogásába vett Durazzói Károlylyal is felfogadtatta volna, hogy soha és semmi szín alatt sem háborgatja leányainak magyar- és lengyelországi uralmát.[1] Kinek nem jutna eszébe itt a pragmatica sanctiót mindenkivel elösmertetni akaró III. Károly törekvése és Savoyai Jenőnek állítólag erre tett mondása — csakhogy természetesen a Savoyaitól ajánlott módozatra, a nagy állandó hadsereg által nyújtandó biztosítékra, Nagy Lajos idejében még nem lehetett gondolni.

Zsigmond a megállapodások szerint valószinüleg 1379 óta[2] Lajos király udvarában növekedett, hogy — mint már említettük — ott a nemzet nyelvét és szokásait elsajátítsa, a mi, a külsőségekben, sikerült is neki.[3] Budán való tartózkodásának okleveles nyomait azonban csak 1382 óta találjuk.[4]

Zsigmondot atyja már korán megbízta volt a kormányzat egyes ügyeivel s Mária jegyese érdeklődött is minden iránt, mi neki ebben a részben önálló föllépést engedett.

(67. h.) szerint Lajos Zsigmond részére jegyajándékúl kötötte le Lengyelországot. CARO (id. h. 426.) aligha helytelenül jegyzi meg, hogy lengyel részről csak a korona hivatalnokai, az udvaronczok hódoltak ez alkalommal. A hogy TINÓDI (id. h. III. 321.) énekli, Lajos «*Parancsolá* az magyari uraknak, hogy Máriát először koronázzák meg királynak». STUMPFFEN szerint (Chronick wirdiger thaaten; Zürich, 1548. 82. b. lap) Lajos meghalván, országát vejére, Zsigmondra hagyta, de Károly, a nápolyi zsarnok, ezt is akarta. — A híres nürnbergi krónika is azt mondja (SCHEDELII Chronica ab initio mundi. Nürnberg, 1493. — CCLIX. lap) Zsigmondról, hogy «uxor ei prima fuit maria lodouici regis filia, *cum qua regnum accepit*».

1 Az egykorú Theod. de Niem. Hist. Schizmat. (Leibnitznél Script. Rerum Brunsw. II. 52. «Ut dicitur» teszi hozzá maga Niem. V. ö. Katona, X. 663. Lucius (Schwandtner, III. 396.) Ezt azonban kétségbe vonja Cziráky (Disqu. Hist. de modo consequendi sum. imp. Hung. Buda, 1820. 59. és 61.) Nem hiheti, hogy elhallgattak volna ilyen dolgot a hazai krónikák vagy Mária, midőn Durazzo Károly későbbi bitorlása ellen kikeltek.

2 KÁROLYI szerint (id. h. 26.) 1377 óta.

3 V. ö. HORVÁT István: Nagy Lajos és H. Mátyás védelmeztetések a magyar nyelv ügyében (Pest, 1815.) a 26—27. és WENZEL: Kifenberger és Radler német költeményeik (Pest, 1856.) a 18—19. lapon.

4 «Datum *Obin*,» csütörtök, ker. sz. János után, 1382., mikor békét kötött a pomerániai herczegekkel. L. GERCKEN Codex Dipl. Brandenb. IV. 400.

Ferrótól
28
30
32
34
36
38
POMERÁNIA
A NÉMET LOVAGREND BIRTOKA
Drahine
Marienburg
BRANDENBURG
Berlin
Frankfurt
Odera
Czarnikov
Bidgost
CUJAVIA
Praszniicz
Pultuszk
Zantak
Gnézna
Posen
NAGYLENGYELORSZÁG
Korale
Plocz
Varsava
Varta
Lovicz
LAUSITZ
Elbe
Glogau
Szieradz
Rava
Vistula
Liegnitz
Radomszko
Piotrkov
Kazimier
Radom
SZÁSZORSZÁG
Boroszló
Csensztochov
Checziny
SLÉZIA
Opaly
Visztlicza
KIS LENGYEL
CSEHORSZÁG
Prága
Krakó
Bochnia
MORVAORSZÁG
Teschen
Moldva
Budweis
Beren (Brünn)
Árva
Zsolna
Lubló
Bartfa
Znoym
Nedecz
Trencsén
Igló
Eperjes
Beczkó
Dobsina
AUSZTRIA
N. Szombat
Zólyom
Besztercze
Pelsöcz
Torna
Kassa
Gimes
Szikszó
Patak
Bécs
Duna
Pozsony
Nyitra
Korpona
Gács
Diós-Győr
Miskolcz
Hont
Mária-Zell
Sopron
Komárom
Visegrád
Eger
Mohi
Győr
Vácz
Esztergom
Gyöngyös
Kőszeg
Tata
Gesztes
Ó-Buda
Pest
Buda
STÁJERORSZÁG
Szombathely
Pannonhalma
Guth
Kunság
Kardszag
Grácz
Pápa
Sz.-Fehérvár
Szolnok
Rába
Veszprém
Kecskemét
Regede
Zalavár
Balaton
Körös
Simontornya
Kölesér
Sümeg
Békés
Potol
Mura
Kanizsa
Kalocsa
Szer
Laibach
Czilli
Varasd
H.M. Vásárhely
Szegszárd
Szeged
Pankota
SLAVONIA
Kapronca
Pécs
Arad
Medvevár
Szabadka
KRAJNA
Kőrös
Triest
Zágráb
Verőcze
Mohács
Temesvár
Velencze
Gomnech
Dráva
Zombor
Turmező
Ivanics
ISTRIA
Fiume
Valpó
Eszék
Sziszek
Zenta
Modrus
Petrinya
Pozsega
Gara
Becskerek
Kosztajnicza
Korog
Diakovár
Futak
Zeng
Orbász
Száva
Mező-Somlyó
Una
Bosznia
ADRIAI TENGER
Bihács
Krupa
Banyaluka
Dobor
Zimony
Pocsitel
Nándorfehérvár
Keve
Horom
Jajcza
Szendrő
Galamb
OLASZORSZÁG
Nona
Zvornik
MACS
Zára
Szokol
Vrana
Knin
Travnik
SZERBORSZÁG
Klisza
Livno
SÓI BÁNSÁG
Sebenico
Trau
Spalato
Brazza
Užsicza
Morava
Mosztar
Visegrád
Kruseváczi
PRIMORJE
Milesevo
Ibar
Stano
Ragusa
RAGUZA
Dracovicza
Cattaro
Rigómező
Scutari
Drin
Prizrend
Scup.
PHOTO A WEINWURM

A m. kir. á

MAGYAR- és LENGYELORSZÁG
1382-ben.
Tervezte
Dr Márki Sándor.
Mérték
geogr. mérföld.
LITVÁNIA
Grodno
Bialisztok
PODLESZIA
Bjelszk
Bug
Pinszk
Brsec
Pripet
VOLHINIA
LODOMERIA
Lublyó
Cholm
Vlodimir
Luczkó
Rovno
Dubno
Osztrog
Csartorijszk
Belz
Ljubacsev
Krzemenicz
Zaszlar
Polonnoja
Ilyvó
Olyeszko
Zbarasz
HALICS
Medzibos
Terebovl
Halics
Kió
Dnyepr
Braclav
PODOLIA
Kamienecz
VÖRÖS OROSZORSZÁG
Kolomea
Sznyatin
Chocsim
Munkács
Huszt
Csernovicz
Máramaros
KÚNOKFÖLDJE
Neszter
Bug
Sziget
Szeret
N. Bánya
Szucsava
Rodna
MOLDVA
Jászvásár
Zilah
Kővár
Dés
Besztercze
Kolozsvár
Görgén
Székelyföld
Torda
Husz
Bakó
Udvarhely
Berlat
BESZARÁBIA
Neszter-Fehérvár
NOGAJI TATÁROK
Dnyepr
Gyula Fehérvár
Medgyes
Királyföld
Barczaság
Brassó
N. Szeben
Galacz
Kilia
Foksány
Braila
Duna
Ardsis
Gorbi
SZÖRÉNY
Tergovist
HAVASELFÖLD
DOBRUDSA
Orsova
Szörényvár
Krajova
Karakal
Dristra (Silistria)
Sz. György
Oroszcsik
Kis
Duna
Rahova
Nikápoly
Sistova
Sumna
BOLGÁRORSZÁG
Várna
Tirnovo
Sofia
Kazanlik
Aidos
Missivria
Szeboli
RUMELIA
FEKETE-TENGER
R. Homolka J.

ryomdábul.

Lajos anyja, a lengyel ügyek tulajdonképeni kormányzója, 1380 végén elhunyván, úgy látszik, Zsigmond mint Mária jegyese szerette volna az anyakirályné üresen maradt helyét a lengyel ügyek vezetésében betölteni. E vágyával azonban semmire sem támaszkodhatott. Az 1374-ik évi kassai törvény nem jelölte meg, melyik leány örökölje a lengyel trónt. Lajos tehát 1382 Szent Jakab napjára (júl. 25.) Zólyomba hívván Lengyelország főurait és főpapjait, ott személyesen szólította fel őket, hogy fogadják el királyokúl Mária jegyesét, Zsigmondot s hódoljanak neki.[1] A lengyelek eleintén ellenezték ezt, már a miatt is zúgolódván, hogy országukat Lajos mintegy magyar tartománynak tekintve, nem maga vezette önállóan a kormányzási ügyeket, hanem gyűlölt helytartókat erőszakolt rájok. Most tehát kikötötték, hogy a jövendő lengyel király ő náluk lakjék.[2] Csak azután, hogy ezen óhajtásuk elfogadtatott s hihetőleg még talán ekkor is nem minden erkölcsi kényszer nélkül hódoltak meg Zsigmondnak, kit Lajos most a gnézeni érsek, Subinoi Sandivog krakkói és Domarát nagylengyelországi kapitányok kíséretében magyar sereggel Lengyelországba küldött, hogy a királyi várakat birtokba vegye, a lázongó Szemovit maszóvi herczeget pedig megfenyítse.[4] A korán fejlett Zsigmond tehát közel állott vágyainak valósúlásához; s hogy Lengyel- és Magyarország trónjára nyert jogait annálinkább megerősítse, valószinű, hogy egyidejüleg Máriával való házasságát is sürgette. E részben azonban az őt megkedvelni nem tudó anyakirályné részéről szokatlan ellenzésére talált.[4] Minden-

1 Dlugoss, 67. Anonymi archidiaconi. Gneznensis brevior chronica cracoviæ. (Sommersberg, Silesicarum rerum script. II. 137.) Palacky (Gesch. v. Böhmen, III. k. 1. 38. l.) megjegyzi, hogy a lengyel krónikás majdnem közvetetlenül írt az események után.

2 Aschbach, I. 14.

3 Dlugoss, 68.

4 Mennyire tartott Zsigmond Erzsébetnek és Garaynak ellenszenvétől, mutatja, hogy Budweisban még Lajos életében (1382 szept. 5.) véd- és daczszövetségre lépett volt Venczel cseh- és

esetre feltünő, hogy Erzsébet, ki Hedviget már 12 éves korában nőül átadni ígérte Vilmosnak, a most 12-ik évébe lépett Mária tényleges házasságát annyira akadályozta, holott az esztergomi zsinat ép ekkor jelentette ki, hogy a házasság törvényes kora a nőnél a 12 s a férfinál a 14 év.[1] Az arany hajtűt, melynek fején két sas volt ábrázolva, az arany nyaklánczot, és az aranynyal gazdagon hímzett ruhát, melyet Budán 1380 április 6-án végrendelkező s deczember 29-én el is húnyt nagyanyjától talán esküvője napjára kapott ajándékban,[2] egyelőre, de Zsigmondnak nagyon is akarata ellenére, elzárva kellett pihentetni.

római királylyal, valamint János görlitzi herczeggel. (GERCKEN: Codex Dipl. Brandenb. IV. 531.)

1 BATTHYÁNY: Leges Ecclesiasticæ. Kolozsv. 1827. III. 269.

2 A végrendelet KATONÁNÁL, X. 672.

7. MÁRIA-CZELL.

8. A BÉCSI KÉPES KRÓNIKA AZON DISZITMÉNYE, MELY NAGY LAJOST ÁBRÁZOLJA.

MÁSODIK FEJEZET.

I.

Az égen[1] üstökös jelent meg s ime, baj érte a nemzetet. Lajos király 1382 szept. 11-én[2] örök álomra húnyta le szemeit[3] s hült tetemeit 16-án Székesfehérvárott tette sírba a könyező magyarság. — Másnap,[4] tehát előbb, mint hogy az ország déli részein

1 BONFINI, dec. II. L. X. — 352. l.

2 A régi naptárak szerint azonban «obitus Ludovici regis» szept. 10-re esik. L. KNAUZ, Kortan, 223.

3 RANZAN Schwandtnernél, I. «Obiit a. Chr. 1382. III. Id. Sept.»; KÜKÜLLEI Thuróczynál, II. 55.: «XI. die mensis Sept.» és a budai régi antiphonariumban. (L. KOVACHICH, Script. minores. II. 379.) — Paulus de PAULO (Schwandtner, III. 725.) szept. 12-ét mond, DLUGOSS (68. h.) 14-ét, CELLE Benedek szept. 3. idusát említi (Kovachich, Sammlung Kleiner Stücke. I. 96.)

4 Egy 1383 jan. 28-án kiadott oklevélben Mária az időpontra nézve így ír: «Datum — — — anno dom. MCCCLXXXIII. quinto kal. Febr. regni autem nostri secundo, *nempe pro primo prioris anni quatuor non integros menses accipiendo.*» V. ö. Katona, XI. 32. — Az előző évben nem is uralkodott teljes négy hónapig. 1383 ápr. 16-án koronáztatásáról úgy emlékezett meg Mária, mint mely «ezelőtt kevés idővel» történt. — FEJÉR, X. a. 58. Az általam elfogadott időpontot a 3. jegyzetben említett szerzők említik.

Durazzói Károly siciliai királyban bízók ezt esetleg csak ki is jelölhették volna, Európa gyermek királyainak száma egygyel növekedett:[1] a püspöpök, bárók, az urak s a nemesek gyülekezete,[2] főkép Kozmali Forgách Balázs buzgólkodásai következtében[3] egy szívvel, egy lélekkel s minden ellenmondás nélkül esküdött hűséget Lajos idősb leányának, Máriának,[4] mivel

> «Sok jótétemènye még Lajos királynak
> Emlékezetébe vala az országnak.»[5]

1307-ben ugyanis a rákosi országgyűlés Róbert Károlyt, Mária nagyapját, akkép választotta királylyá, hogy utódaival együtt a trónöröklés rendje szerint mint Magyarország örökös királya és természetes ura uralkodjék.[6] A választást azonban ezzel koránsem adták fel a rendek. Ezen kijelentés értelmében ugyan, de szintén választás utján ültették 1342-ben magát Lajost is a királyi székbe.[7]

Egy vélemény szerint — melyet már említettem[8] — 1378-ban Lajos az országnak Budára hítt *rendei* előtt ezen örökségnek elösmerésén, illetőleg leányára, Máriára, való kiterjesztésén felül azt is kívánta, hogy ennek jegyesét szintén megkoronázzák.[9] Okleveleiben Mária utóbb gyakran hivatkozott is az öröklés rendjére, mely szerint, fiúörökös hiányában, atyjának trónját Isten kedvező kegyelméből szerencsésen ő foglalta el.[10] Annyi azonban tény,

1 Angolországban a 18 éves Richard, Franciaországban a 14 éves VI. Károly, Lengyelországban Lajos «valamelyik leánya», a valószínűleg csak 10 éves Hedvig, Dániában a szintén gyermek Erich.

2 KOVACHICH, Suppl. ad vest. com. (Buda, 1798.) 1. 286.

3 Mária oklevele a Forgáchok levéltárából, 1383. ápr. 16. Közli FEJÉR, X. a. 58.

4 KOVACHICH, Suppl. 1. 287.

5 B. LISTI költői munkái. (Pest, 1853.) 267. hasáb.

6 CZIRÁKY Disqu. hist. de modo consequ. summum imperium in Hung. (Buda, 1820.) 51.

7 *U. o.* 55—56. l., hol a választást föl nem tételező KATONA (IX. 278—9.) ellen bizonyít. Ugyanezt mutatja Pál országbíró levele is, u. o. V. ö. KÜKÜLLEI 3. fej. és DLUGOSS, IX. 1063.

8 PALMA, Notit. Hung. II. 108. V. ö. CZIRÁKY, 58—60.

9 BONFINI, 354.

10 L. okleveleit FEJÉRNÉL, X. a. 46., 58., 60., 65., 70., 73., 77., 78., 84. stb. lapokon.

DURAZZÓI KÁROLY.

Özvegye Margit királyné által a nápolyi Sz. Lőrincz templomban tiszteletére emelt kápolnában levő arczképe után. XVII. századi rézmetszetről.

(Summonte III. 424.)

hogy az ő megkoronáztatását ép úgy megelőzte a választás, mint megelőzte az apjáét, vagy a nagyapjáét.

Több, mint valószínű, hogy Lajos király 1378-ban Mária megválasztatása iránt igéreteket vett a rendektől, a mint hogy általában véve a két első Anjou hozta volt nálunk divatba a trónöröklésnek a főurak jó előre tett eskü általi való biztosítását; de hogy ez valóban csak magánügy volt s hogy az országgyűlés Lajos életében még nem nyilatkozott sem az örökösödés, sem a válasz-

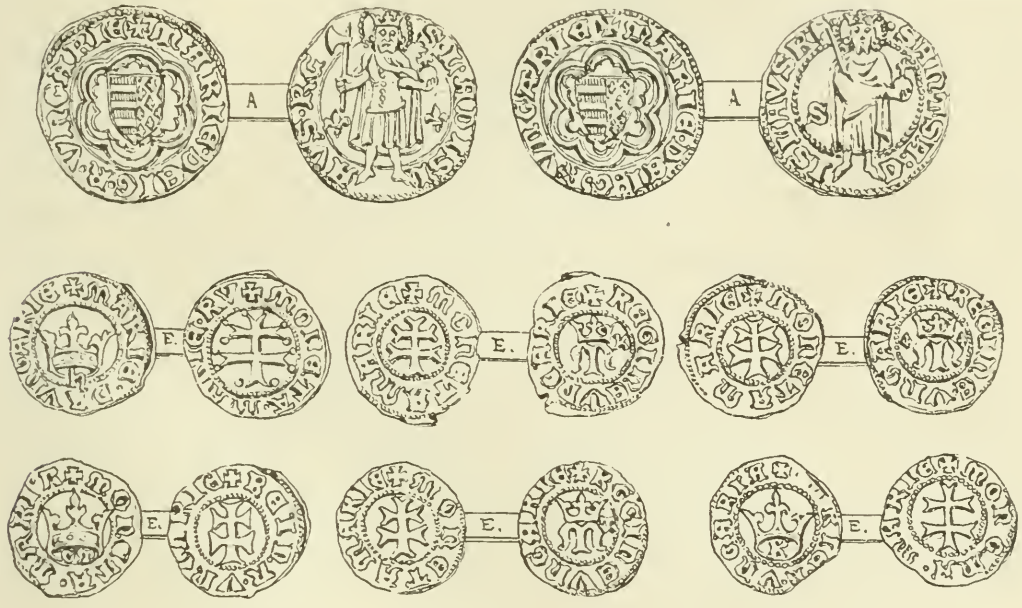

9. MÁRIA KIRÁLYNÉ ARANY ÉS EZÜST PÉNZEI.

tás ügyében, eléggé mutatja a koronázás elmaradása, a minek pedig a választást azonnal kell vala követnie.[1]

Mária királysága ügyében az országgyűlés csak 1382-ben nyilatkozott. Ekkor, szeptember 17-én, választotta őt meg Lajos király utódává.[2] Azon körülmény, hogy a válasz-

1 CZIRÁKY, id. h. 61. nagy súlyt fektet THURÓCZY azon elbeszélésére (I. 271—2.), hogyan ajánlotta Zsigmondot királyúl a fogságból kiszabadúlt Mária. Ebben mindig a neki *adott* királyságról, a reá esett *szavazatokról*, — a rendek *tetszéséről* stb beszél. Már 1386 febr. 28-án kiadott oklevelében is mondja, hogy őt atyja halála után «conformitas prælatorum, baronum et cœtus universorum nobilium et procerum regni nostri Hungariæ, nos — — pari voluntate nemineque discrepante coronassent et injunxissent» stb. FEJÉR, X. a. 279.

2 SALAMON, 14—15. l. Ebendorfer szerint (PEZ: Script, rer. Austr. II. 819.)

tást nyomban, még aznap követte a koronázás, eléggé bizonyítja ugyan, hogy az Anjouknak még 1307-ben adott örökösödési jogot a gyermek leánynyal szemben sem akarták kétségbe vonni az ügynek már 1378-ban megnyert urak, de azt is, hogy a rendek dynastikus érzületök mellett sem mondottak le a jogfolytonosságról.

Mennyire függ tőlük az 1307-ik évi törvény értelmezése, azzal is tanusították, hogy annak nem tulajdonítottak oly általánosságot, mint azt az örökösökre vonatkozó határozatlan kifejezés folytán tehetik vala; hanem örökösök alatt kiválóan, vagy inkább kizárólag férfiakat értettek; s ennek megfelelőleg, Máriát is királyukká s nem királynéjokká kiáltották ki.[1] «Úgy emelték öt trónjára, mintha fiú volna.» Máriának magának ezen később 1383-ban tett nyilatkozata[2] sok tekintetben jellemző.

Máriát még atyja életében koronázták meg a magyarok s ez lett volna oka, hogy halála után is megtartották. Lajos ugyanis halálos ágyán magához hívatta Vilmost és számos főúr előtt azon kívánságát nyilvánította, hogy Magyarországot Vilmos és Hedvig, Lengyelországot pedig Zsigmond és Mária örököljék.

1 Monaci szerint, Lajos

«Elköltözve ezen földről, minthogy fia nem volt, Népeinek bújára csupán két lánya maradt meg. És úgy hozta magával a végzet, hogy csak az egyik Lány, a nemes, jó Mária lépjen utána a trónra, Szűz feje hordja ezentúl a magyarok koronáját. És egyetértve tekinti *királyának* valamennyi Honpolgár, *neme rejtőzvén a király nevezetben.*»

(41—47. v.) Thuróczy «rex fœmineus» kitétele Monacinak ezen előadásán alapúl. (Csak némely kiadása használja a *királyné* kifejezést.) Hasonlót mond Bonfini (355. l.), Paulus de Paulo (Schwandtnernél, III. 724.), Horn (Orbis Imperans. Lipcse, 1692. — 162. l.), Bernegg (Quæst. miscell. ad Tacit. quæst., 192.). — Corner Herrmann szerint (Eccardnál: Corpus Hist. Medii Aevi, II. 55. l.) aranypénze «Maria *rex* Ungariæ» köríratot viselt, miről Pray (Annales II. 157.) és Köhler (Münzbelustigungen, XIV. r. 121. l.) is tud. De ezt megczáfolja Schönwisner Numismaticája, III. 105. sz. és Rupp (XV. 429. sz.), ki szerint pénzein «Moneta Marie» «*Regina* Vngarie» körirat áll s a «Maria» név mellett előjövő R betű sem jelenthet szükségképen Rex-et. (Rupp, Magyarorsz. pénzei, II. 44.). Bél Mátyás egész könyvet írt e kérdésről. (Comment. de Maria Hungariæ non rege sed regina). Különben a Tud. Gyűjt. szerint is (1821. VIII., 44. l.) e körirat áll pecsétjén: «Sigillum Marie Dei Gratia *Regis* Hungarie». Sacy szerint (Hist. générale de Hongrie, Paris, 1778. I. 176.) «La noblesse proclama Marie — — non sous le titre de reine, mais sous celui de *roi*».

2 Cziráky, id. h. 64. Kétségkívül nagy általánosságban beszél Lucius, midőn (Memor. istoriche di Tragur. 389. l.) a magyar királyok azon *szokásáról* tesz említést, hogy fiú-ivadék hiányában fiúsítják az elsőszülött leányokat s hogy — ennek jelzésére — királyuknak és nem királynéjoknak nevezik őket; a Máriára vonatkozó esetben azonban van alapja s így nem érdemelte meg Lakics (De hæreditario succedendi iure ducum primum

Nálunk e korban nem volt törvény a trónöröklésről. A rokonság kötelékére, trónüresedés esetén, mindig ügyeltek ugyan a magyarok, de a fi- és nő-ág között különbséget nem tettek. Már szent Istvánt nőágról való rokona, Péter követte, pedig testvérének fiai is éltek. A rendek föltétlenül gyakorolhatták választó jogukat. Sőt módosíthatták és ezuttal módosították is. Kimondták, hogy Lajos halála után nő lesz a királyuk. De ebből semmi sem következik az örökösödés rendjére nézve. Ha ezen határozatukkal az állítólag már korábban érvényes örökösödést egy, a fiúág kihalta után megfiúsított leányra szállítják át, akkor, öt évvel utóbb, mikor a trón betöltéséről gondoskodni kellett, a gyermektelen Mária helyett testvére Hedvig s nem Zsigmond lesz a király. S ez utóbbi annál kevésbbé, mert bátyja, Venczel is élt.[1]

Máriát nem valami kötelezettség alapján, hanem önként, szabad akaratukból választották meg a rendek, kik őt ép úgy mellőzhették volna, mint a hogy őseik mellőzték Erzsébetet, az utolsó Árpád leányát.

Tény azonban, hogy Máriának királylyá választatása oly előzetes például szolgált, melyre a sanctio pragmatica barátjai, 1723-ban, némi joggal hivatkozhattak.[2]

Azzal, hogy megválasztatásakor királynak nevezték, csupán az összes fölségi jogoknak reáruházását akarták jelezni. Hogy okleveleiben a királyné czímet használta Mária, azt ez előzmény után sem vehették törvénybe ütköző eljárásnak.[3]

Az a jelenet, midőn a Nagy Lajos hadjárataiban meg-

deinde regum Hungariæ. Bécs, 1809. — 86. l.) szemrehányásait.

1 V. ö. Deák Ferencznek Lustkandl könyvére tett megjegyzéseivel a Budap. Szemlében, 1865. 1. 23—24.

2 Szegedi János: Tripartitum juris hung. tyrocinium. Nagyszombat, 1751. — 1. 71. Különösen Szluha beszéde érdemel figyelmet.

3 Bonfininak azon (a 355. lapon tett) állítását, hogy mindnn oklevélben királynak nevezték őt, maguk a Fejérnél, Wenzelnél s másoknál közlött oklevelek czáfolják meg.

edzett magyarok, gyermekleányt választanak királyukká, ép oly drámai mozzanat lehetett, mint mikor jó negyedfélszáz esztendő múlva késő unokáik ismét egy fiatal asszony királyságának megmentésére lelkesedtek föl. Talán inkább voltak hálásak, mint politikusok; a történelemnek azonban nem mindig azok a legszebb lapjai, melyeken a nagyon higgadt emberek tettei vannak elbeszélve.

Az érzelemnek a politikába való ezen bevitele nem maradt ugyan utóbajok nélkül, de maga az a látvány, hogy egy minden ízében harczias nemzet ily módon fejezi ki hálaját elhúnyt nagy királya iránt, megható, mint minden, a mi a szeretet és a hála műve. A magyarok már Nagy Lajos utolsó kormányéveiben megszokták az asszonyi beavatkozást, a mennyiben Erzsébet élénk részt vett a közügyekben s most ugyanőt, — «a fejedelmi jeles nőt» rendelik leánya mellé, hogy

«— — a kormányzatra ügyeljen.
S addig légyen ez így, mig a kormányzatra megérik
A lány és jegyesét képes lesz trónra segítni.» [1]

Azt különben, hogy Zsigmondról már ekkor mint jövendőbeli kormánytársról gondoskodtak volna a magyarok, költőnkön s átíróin kívül más nem említi s komolyan nem is említheti; a mi nem teszi azt, hogy Zsigmond már mint jegyes ne akart volna részt venni az uralkodásban.[2]

A koronázás a szokott ünnepélyességek mellett folyt le Székesfehérvárott, szeptember 17-én, szerdán.

A kis leány, ki gyászruhájában tegnap még úgy zokogott atyja temetésén, a család érdekein őrködő anya parancsára fényes öltözetben állt most az ország rendei

1 Monaci, 48—51. v. — Bonfini, 355. stb. Tinódi szerint (id. h. 321.):

«Igen hamar Máriát koronázák
Ugyan jegyben őt szépen asszonylák,
Anyját Erzsébet asszonyt választák,
Hogy gondját viselné ő leányának.»

2 Lajos halálát is ünnepi követség tudatta a Massoviában időző Zsigmonddal. (Dlugoss, 68.)

közt; sőt, a szertartások rendje szerint, szent István palástját is föl kellett vennie. Az ének megszűnte után a jeles államférfiú, Demeter esztergomi érsek,[1] a szent koronát kézbe fogva, háromszor magyarúl kérdezte meg a népet: akarja-e királyúl Máriát? S nem akadt, ki ne akarta volna. Az érsek Mária fejére tette a koronát, miközben fölhangzott a papság dicséneke. Minden úgy történt, mint az azelőtti ünnepélyeknél; még csak a lovaggá ütésnek nagyapja óta divatos szertartása[2] s az emlékérmek veretése sem maradt el.[3]

Máriának el kellett hagynia játéktárgyait, hogy maga legyen játéktárgygyá. A politika s még inkább a dynastikus érdek, áldozatúl követelte boldogságát s ő — öntudatlanúl ugyan — nem vonakodott meghozni ez áldozatot. Tett mindent, a mit «a felséges fejedelemasszony, Magyar-, Lengyel- és Dalmatországok stb. királynéja, az ő igen kedves anyja, Erzsébet,» jónak látott s a mit az ország bárói és főurai javasoltak neki.[4] A nagy király halálának, valamint Mária megkoronáztatásának hírével azonnal követeket küldöttek a küludvarokhoz, valamint a távolabb eső tartományokba. Velencze október 7-én nemcsak hasznosnak, hanem szükségesnek is találta, hogy ünnepélyes követség által fejezze ki részvétét; az ügy azonban nov. 12-én túl is elhúzódott s az lett vége, hogy egy darabig senki sem vállalkozott a követségben való részvételre.[5] Csak 1383 febr. 8-án indúlhattak útra a vállalkozók egy magyar tolmács kíséretében s részvétök kifejezése mellett koronázása alkalmából Máriát is üdvözölték,[6] kérvén a

1 Török, Magyarország Primása. I. 77.

2 Paulus de Paulo (Schwandtner, III. 724.) — Fejér, X. a. 38. — Bartal, Comment. I. 186.

3 Haner Das kön. Siebenb. 32.

4 1383. jan. 28. Katona, XI. 32. — Hatvan, 1383. ápr. 30. Fejér, X. a. 77. stb.

5 A velenczei nagy levéltárból. Wenzel, Dipl. Eml. az Anjoukorból, III. 485—6. V. ö. u. o. 489—490.

6 Ők tulajdonképen «de promotione et coronatione serenissimarum et excellentissimarum dominarum reginarum Hungariæ» beszélnek.

teremtőt, minden jónak adóját, hogy a felséges királynékat az Isten dicsőségére s Velencze és minden jó barátjuk vígaszára jó és békés állapotban, szerencsében igen sokáig tartsa meg.[1]

A királynék rokonához, III. Károly siciliai királyhoz Garázda Tamás vitte meg Erzsébetnek Mária királyné megkoronáztatásáról küldött levelét, melyet Károly «örömmel» fogadván, Tamást 1383 febr. 7-én — épen három évvel a királynék által ellene irányzott merénylet előtt — 200 darab aranynyal jutalmazta meg.[2]

Október 8-án Zára-város küldöttsége jelent meg a királyi kanczelláriában s a 12 tagú tanácstól nyert megbízatása értelmében testvériséget, örök barátságot és kölcsönös segítséget ígért, törhetetlen hűséget fogadván 10-én a királynék és a szent korona iránt.[3] Zára azonkívül okt. Grisogoni Andrást és Orsani Marinot bízta meg, hogy a várost a királyi udvarban képviseljék s egyúttal a saját ügyében odaútazott Péter zárai érseket is fölhívta ezek támogatására, kikérve, hogy «természetes úrnőjük», Mária, kegyeskedjék ezeket teljes hitellel megajándékozni.[4]

Meg is ajándékozta. Mária, vagy inkább kormánya, október 25-én, úgy látszik, épen ezen követek előterjesztése következtében nevezte ki apja életének megmentőjét, Bessenyei János mester veszprémi főispánt Horvát- és Dalmátország kormánybiztosává, megbízván, hogy e tartományok hűségére és belbékéjére vigyázzon.[5] Dalmatiát csakugyan be is járta és a városokat szabadalmaik megerősítésével egyelőre megnyugtatta.[6]

1 U. o. 492.

2 Az olasz kir. nápolyi levéltárból. U. o., 491.

3 Paulus de Paulo Schwandtnernél, III. 724. Fejér, X. a. 38—39.

4 Lucius Schwandtnernél, III. 724. Fejér, X. a. 39. Hasonló szellemben írtak Zsigmondnak s más uraknak.

5 Paulus de Paulo id. h. III. 724. és Lucius, id. h. 404.

6 A szabadalmak megerősítését Mária 1383. ápr. 17. Raguzával kezdte meg. Wenzel, Dipl. Eml. 502—504.

Horvátországban és Boszniában azonban fenyegetőleg alakultak a viszonyok. A női kormány gyöngeségében bízva s az anyakirálynéval való rokonsága következtében nagyobb kíméletre is számítva, I. Tvartko István a khulmi tartományt azonnal elfoglalta s a Cattaro és Raguza közt fekvő Dracovizza várát hatalmasan megerősítvén, onnan fenyegette a dalmát városokat.[1]

Még komolyabb jelenségek mutatkoztak Lengyelországban. Ott Kamienec, Olyesko, Hrodlo, Lopathin és Sniathin várakat jó pénzért mindjárt Lajos halála után átadták a Luczko vára alatt álló Lubart litván fejedelemnek. A királyné részint fejvesztéssel, részint bebörtönözéssel büntette ugyan a bűnösöket, sőt még ivadékaikat is becsteleneknek nyilvánította;[2] de e szigor a bűnös urak rokonságában csak a boszú érzetét növelte, másfelől pedig a magyar tekintélyen ejtett folt a többi lengyeleket a magyar szövetség jelentéktelen voltáról győzte meg.

A Nagy Lajos haláláról gyorsan értesült Zsigmond[3] jegyesének megkoronáztatasa után már 10 nappal Lengyelország urának nevezte ugyan magát,[4] de balfogásai, az udvarába csődített csehek, magyarok és németek kitűntetése, valamint könnyelmű tettei, pl. hogy a gyülölt poseni főkapitányt, Domaratát, semmiképen sem akarta megfosztani méltóságától, mindinkább elidegenítették tőle a lengyeleket,[5] mint ezt november 25-én (sz. Katalin

1 Mária levele a raguzaiakhoz 1383. ápr. 11., melyben megtíltja, hogy a dalmát városok sót és bort szállítsanak Dracavizzába. Közli Pray, Annales, II. 161—2.

2 Dlugoss, X. 69. és Fejér, X. a. 43. Kivételt tett az egész Galiczia élén álló vajdára, Dessew Jánosra nézve, kinek hűségét 1382. nov. 5. Tardoskedden kelt oklevelében külön is kiemelte Erzsébet. Pray, Hist. Regum Hung. II. 139. — Katona, id. h. IV. kötet, 11. füzet, 19. l. és Dessewffy: De jure sacræ regni Hung. Coronæ in terras Russiæ Rubræ. (Pest, 1831.) 24—25. ll.

3 Szept. utolsó napján már Gnezdában mondatott gyászmisét Lajos lelke nyugalmáért. Dlugoss, 69.

4 Herr des Kunigreichs zu Polen. (Datum czu Posnaw 1382. am Sunabinde nehist vor S. Michilstage des Ertzigen Engels.) L. Gercken, Cod. Dipl. IV. 411.

5 Aschbach, 14.

napján), Radomban tartott gyűlésükön nagyon is érthetően kimutatták.

Itt hozott határozatuk egyenesen Mária és Zsigmond lengyel királysága ellen szólt. Hangsulyozták, hogy Lajos *egyik* leányának meghódolnak ugyan, de csak annak, ki férjével együtt állandóan köztük fog lakni.[1] Hiába szabadkozott Bodzanta érsek és Domarat főkapitány, hogy ők már hűséget esküdtek Zsigmondnak: egy követség e végzéssel azonnal útnak indult Erzsébet anyakirálynéhoz,[2] a rendek pedig azzal oszoltak szét, hogy a válasz meghallgatására deczember 6-án Viszliczán újra egybegyűlnek.[3] Egybe is gyűltek s Imre egri és János csanádi püspöktől örömmel hallották, hogy a krakaiak és sandomiriak hűség-esküjét épen ekkor fogadó Zsigmondot nem akarja ugyan rájok erőszakolni királyúl; a trón betöltésével azonban várjanak addig, míg leányainak sorsáról végkép rendelkezhetik.[4] Még Domarat is lemondott Zsigmond pártolásáról, ki most — mivel Kurozwaki, Dobeslav amúgy sem eresztették be Krakóba — Új-Sandec felé sietve távozott Lengyelországból.[5]

Hogy Erzsébet királyné ily röviden bánt el Zsigmonddal, ki pedig őt kedves anyjának és urnőjének hívta,[6] meg nem lephette azokat, kik ösmerték iránta kezdettől fogva érzett ellenszenvét. Tudták, hogy ő már Lajos király életében ellenezte eljegyeztetését Máriával, s hogy ennek megtörténte után is a magyar udvarhoz került Zsigmond

1 Dlugoss, 69. Cronmer Márton: De origine et rebus gestis Polonorum llxxx. (1548.) 337. és 443. l. Carc, Gesch. v. Polen (Gotha, 1863.) II. 408.

2 Lipót osztrák herczeg 1383. jan. 28. már örömmel tudatta a trevisoiakkal, hogy Hedviget és Vilmost húsvét után tizennégy nappal Lengyelország királynéjává koronázzák s hogy — mint erről öt maga Erzsébet királyné biztosította — mindenben egyenlő lesz Máriával. (Lindner, I. 195.)

3 U. o. 70.

4 Dlugoss, 70.

5 U. o. 70—71. Archidiaconus Gneznensis (Czarnkovo János), l. Sommersberg, Script. rer. Siles. II. 139. Cronmer. 338.

6 Oklevele: Fejér, x. a. 97.

árnyoldalait közvetetlen tapasztalat útján ösmerni tanúlva, mind többet foglalkozott azon gondolattal, hogy helyette érdemesebbel házasítsa össze leányát s ekkép majdan az ország kormányát is méltóbbra bízhassa. Mint anya, nem nézhette közönyösen, hogy leendő veje kelleténél nagyobb hajlamot tanúsít oly szórakozások iránt, melyek alig serdülő korával sehogy sem álltak arányban; s mint királyné, ha nem tagadhatta is az ifjúnak korafejlettségét, nem hunyhatott szemet azon fogyatkozások előtt, melyek miatt népei sohasem kedvelhették volna meg Zsigmondot. Azzal azonban, hogy őt oly könnyen elejtette, nemcsak ennek személyes tekintélyét csökkentette, hanem hazánknak Lengyelországhoz való viszonyát is kedvezőtlenné alakította. Kisiklott kezeiből az egyetlen mód, melylyel a Piast- és Anjou-dynastia közt annyi gondal és áldozattal létesített szövetség eredeti czélzatait megvalósítsa. A két korona sok volt egy főre.

A lengyel nép önérzete hatalmasan nyilvánult, mihelyt a dynastikus tervek érdekeit veszélyeztették.

Több lengyel főúr azt óhajtotta volna, hogy Lajos valamelyik leánya, de inkább Hedvig, Ziemovit, maszóvi herczegnek nyujtsa kezét s ezzel együtt uralkodjék. Mellette még belvillongások rendezése által is tüntettek és pedig annál könnyebben, mert a kétszínű Domarat nem volt alkalmas a magyar államérdekek képviselésére. Az urak minduntalan nyilatkozatra sürgették Erzsébetet. S ez a Sieradban 1383 febr. 27-én megnyitott népes gyűlésnek, mely Máriát esetleg Zsigmond társaságában, de okvetetlenül és azonnal Lengyelországba kérte küldeni, márczius 28-án azt izente, hogy fölmenti őket a Máriának és Zsigmondnak tett hűségeskü alól, de azt akarja, hogy ifjabb leányát Hedviget s ennek jegyesét, Vilmos osztrák herczeget, mindenesetre elösmerjék uroknak. [1]

[1] Dlugoss, 75—78.

A lengyelek többet nyertek, mint reméltek.

Ők még a nem kedvelt Zsigmondot is hajlandók lettek volna elfogadni olykép, hogy feleségével együtt náluk lakjék; mert ha ezt elérik, velök szemben az egy kormányzat alatt álló Magyarország másodrangú szerephez jutott volna. De még is jobb volt igy. Mert Hedvig királyságában Lengyelország teljes önállósága, de egyúttal a magyar szövetség továbbápolása volt kimondva. Mintegy bevégzett ténynek vevén Mária és Zsigmond házasságát, velök többé törődni sem látszottak; hanem csupán Hedvig trónjelöltségére tekintettek, de — a siker által felbátoritva — az ő elfogadását is oly súlyos föltételekhez kötötték, hogy az öreg királynét többször vezették azon gondolatra, vajjon a forrongó elemekkel szemben nem volna-e jobb erőszakosan eljárnia?

Különben a lengyelek soha sem léptek le végkép a törvényesség teréről. Tiszteletben kívánták tartani a Lajos király által a két állam közt létesített kapcsolatot; de — mint a kassai alkudozások alkalmával kitünt — olykép, hogy ha Hedvignek általuk választandó férjétől gyermeke nem születnék, Lengyelország trónja nénjére, Máriára szálljon; míg viszont ha ez mulnék ki örökösök nélkül, Hedvig utódai egyúttal Magyarország trónján is ülhessenek.[1] — A helyzet előnyeit a régi Piastok egyik sarja Ziemovit herczeg a maga előnyére akarván felhasználni, — Hedvignek elrablását s nőülvételét tervezte; ennek meghiúsúlta után pedig nyilt lázadást indított s magát kiáltatta ki királylyá.

Lengyelországban ez újra felszinre hozta Zsigmondot, kinek igényei mellett bátyja, Venczel, szintén felszólalt, e miatt római útját is elhalasztván. Erzsébet egy 12,000 főből álló sereg élén most ismét őt és Demeter érseket

1 Dlugoss, 80.

küldte volt oda s Brsec, Krakó ostroma és sok más kegyetlenség sejttette, mit várhatnak a lengyelek, ha végletekig viszik a dolgot.[1] Ziemovitnak végre is le kellett mondania minden igényéről s az ennek következtében, valamint a Magyarország belügyeinek kedvezőbb alakulása által is megnyugtatott anyakirálynő ezentúl inkább rajta volt, mint valaha, hogy, a kassai ígéretek mellőzésével, teljesen fentartsa Lajos végakaratát. Azt akarta, hogy Lengyelország koronája is Mária fejét ékesítse.

II.

Mária Magyar-, Dalmát-, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galiczia, Lodoméria, a Kunság és Bolgárország királynéjának, salernoi herczegnőnek és az Onore di Monte S. Angelo úrnőjének czímeztette magát okleveleiben, melyekben egyre hivatkozik arra, hogy mivel hőn szeretett atyjának, Magyar- és Lengyelország boldogemlékű felséges királyának az Úristen végzése szerint az uralkodástól és a hatalomtól fiúgyermek vígasza nélkül kellett megválnia, — az örökösödés és születés rendje szerint «szerencsésen» ő örökölte Magyarország földjét, valamint atyjának királyi trónját és pálczáját. A dolog természetéből, az országgyűlés rendeletéből és a királynő gyönge korából következik, hogy mindemellett sem bírt a teljesen önálló intézkedés jogával; okleveleiben mindig, csaknem mindig, fölemlíti, hogy az ország urainak és főpapjainak helybenhagyásával, valamint édes anyjának tetszésével, tudtával és megegyezésével jár el. Anyja azonban, kit gyámjává tett az ország s ki Lengyelország királynéjának hangzatos czímét is viselte, ha mint fejedelemasszonyt, gyakran önállóan szerepeltette is leányát, — ha közösen kiadott okleveleikben Mária

[1] Dlugoss, 77—90. l.

nevének engedte is át az elsőséget s ha olykor hangsúlyozta is a saját neve alatt meglevő íratokban, hogy leányának, a királynénak, hozzájárulásával intézkedik: általában véve oly önállónak mutatta magát, mintha nem a királynő gyámja, hanem maga, az uralkodó volna.

Pedig rajta viszont Garay Miklós nádor uralkodott, a ki

> «Tudta, miképen kell ügyesen szolgálni, miképen
> Kell a királynőt megközelítni csalárd kegyelettel.
> A hogy a gyönge, hiszékeny nőt maga-részire vonta,
> Rablott joggal a kormányt zsarnokilag vezeté s így
> Átviszi a maga elleni gyűlöletet, haragot mind
> Erzsébetre; a főurak önkényről gyanusítják
> És hitöket szegvén, maguk is mind zsarnokok immár.» [1]

Nem a történelemnek, hanem jobb forrás híjján költői előadáson kapkodó történetírásnak nádora ez a Garay. A királynék barátjai és ellenségei vetélkedve gyalázzák őt, ki pedig Nagy Lajos politikai sikereinek is munkás részese volt, kivált az utóbbi hat éven át, mikor mint nádor «szolgálta hazáját és a fejedelmet.» S most egyszerre azzal vádolják, hogy tetteiben személyes nagyravágyás vezette s hogy azon közönséges államférfiak közé tartozik, kik országos érdekeket egyéni hiúságnak és haszonlesésnek áldoznak fel. Ez nem a történelem Garayja. Ez a politikájának sikertelensége folytán egyetemes igazságtalansággal elítélt Garay.

Helyzetét alig lehetett irigyelni. Népszerűsítenie kellett egy, nem a törvényekben gyökerező, hanem az Anjoudynastia tekintélyén alapuló asszonyi uralmat, — fentartania Európának abban az időben legnagyobb és oly különböző elemekből alakúlt államát, mire annak szerzője, Nagy Lajos, maga is csak erejének megfeszítése mellett volt képes és belügyekben érvényesítenie Lajos azon politikai örökségét, mely ugyan aristokratikus szellemben kívánta hely-

[1] Monaci, 59—65. v.

reállítani a sokféleképen megingatott alkotmányt, de nem akarta mindenhatóvá tenni az oligarchiát.

Ha valóban hiszékeny nőkkel áll szemközt, küldetését kétségkívül nagyobb sikerrel oldhatja meg. Erzsébetnek azonban szintén megvoltak a maga eszméi s ezeknek megvalósításán néha még akkor is dolgozott, mikor képtelenségökről már neki magának sem lehetett kételkednie. Azonkívül a királynék oldala mellett a királyi tanácsnak egy neme is működött, mely a nádorral nem kezdett ugyan nyílt viszályt, de mindenben már csak azért sem egyezett meg vele, mert a nádor, mint szilárd jellemű és egyenesszívű ember, sem köz-, sem magánjogi kérdésekben nem szerette a kerülő útakat. A kik távolabb állottak, még kevésbbé szerették. Erélyét nagyravágyásnak, békülékenységét gyöngeségnek tekintették; mindannyian őt vonták felelősségre a bekövetkezett bajokért.

S e bajok sűrűn következtek ugyan egymásra, de a mint megtörténtök nem volt bűne, úgy elhárításuk sem lehetett kizáróan Garaynak feladata. A közérzület meglazulásáért lakolni kellett. Garaynak inkább csak azt lehetne szemére vetni, hogy dynastikusabb érzelmű volt, mint azt hazájának s talán önmagának érdekei is megkívánták s hogy sokkal inkább elfogúlt Lajos király háza és politikai tervei iránt, mint azt a sok tekintetben változott viszonyok között helyeselni lehetett volna. Azt a vádat, hogy maga mellett vetélytársat nem tűrt, nem lehet igazolni. Demeter érsek, Forgách Balázs, Bessenyei János, Bubek Imre, Szentgyörgyi Tamás, sőt az utóbb pártot cserélt Széchy Miklós országbíró is jelentékeny szerepet játszottak Mária és Erzsébet udvarában s ezen mindenesetre kiváló emberekkel jó egyetértésben élt a nádor. Vagy azok kedvéért ítéljük el őt, kik nagyobb befolyásra hazájok nagyhatalmi állásának árán akartak jutni? — A fő baj nem annyira Garay önkényében, mint inkább abban rejlett,

hogy nagyon is sokan akartak beleszólani az ország dolgába, mi kapkodást és következetlenséget szült.

S a három Horváthy-testvér: János, a tengermellék bánja, — Pál, Zágráb püspöke s László, valamint nagybátyjok, Palisnay (Hericart) János, a johanniták vránai perjele, kétségkívül magára gondolt inkább, mint a hazára, midőn a nőuralom megszüntetését tűzte ki czélúl.

Mindamellett sem szabad föltennünk Palisnayról s a Horváthyakról, hogy a kormány ellen való mozgolódásaikban csak önzés, uralomvágy és sértett hiúság vezette őket. Az elégületlenségben jobbadán csak a török és a velenczeiek által fenyegetett Délnyugat osztozván, maga ezen körülmény is arra mutat, hogy e vidék nem bízott azon kormányban, mely mintegy Nagy Lajosnak politikáját folytatva, a turini béke után semmit sem akart tenni az Adriai-tengeren főuralmat gyakorolni kívánó Velencze ellen, a török ügynek roppant fontosságát pedig még nem látszott érteni. Már pedig a két ellenséges hatalom által csaknem közvetetlenül fenyegetett Horvát- és Dalmátország elsősorban nem az összes állam, hanem csupán saját tűzhelyének érdekeivel törődött. Azért nem várhatott jót Máriától, míg ez Garaynak s a korábbi politika tovább folytatóinak tanácsát követi. Harczias politikát Mária, mint nő, alig űzhetett; jegyesének az esetleges királynak pedig, mint németnek, még nem lehetett érzéke a különösen török részéről fenyegető veszély fölismerésére.

Igazságuk volt a Horváthyaknak, hogy többet érne a trónon oly uralkodó, mint Durazzói Károly, Sicilia derék királya, ki a magyar viszonyokkal sem ösmeretlen, mert éveken át kormányozta Horvát- és Dalmátországot. S jogukban állt volna, hogy közvetetlenül Lajos halála után a választó országgyűlésen jelöltül állítsák föl, mert őket ebben a részben sem Durazzói Károlynak a trónigényekről való

állitólagos lemondása, sem egyes főuraknak Mária támogatása iránt tett igérete nem köthette volna, mindkettő a dynastia magánügye lévén. Azzal, hogy a lengyel követelőzések idején gondoltak Károly meghívására, az önzés, nagyravágyás, sértett hiúság s — végső elemzésében — a hazafiatlanság vádját zúdították fejökre. S ez ügynek ellenszenves voltán az sem enyhít, ha esetleg magától Károly királytól eredt a mozgalom terve.

Mária pártjától Lajos halála után — mint már említettük — hiba volt annyira siettetni a választást; mert azzal, hogy Károly pártja nem szervezkedhetett, ők — némi időn kívül — egyebet nem nyertek. Már pedig hogy Mária legfeljebb a nem teljes számú országgyűlésnek, de nem egyúttal az egész államnak, közmegegyezésével lett királylyá, azon alig kételkedhetünk, ha tudjuk, hogy a dalmát részekbe a koronázás után azonnal királyi biztost kellett küldeni. Az elsietett koronázásért utólag bünhődött az ország, melynek a viszonyokban megnyugodni nem tudó déli részek forradalmával kellett megmérkőznie.

Erzsébet királyné értesült a dalmát városok forrongásáról s nem tekintve, hogy már Bessenyei János küldetésében is mellőztetést, sőt sértést láttak a Horváthyak, most — 1383 elején — újabban Miklós pozsegai prépostot és Bubek Detrét bízta meg, hogy a városokat Mária és maga, sőt a délszlávoknál *drágának* nevezett Hedvig iránt is hódolatra intsék. — S a záraiak 78 tagú tanácsa 1383 febr. 2-án az evangeliumra s a szentírásra tett kézzel esküdött meg, hogy a maga természetes úrnőihez hű lesz mindenkoron.[1] Mire azonban Kassáról visszatértek a királynék, a főkép Palisnay által szított lázongás oly mérvet öltött, hogy a Bubek Imrének Galicziába tett elhe-

[1] A Fejérnél (x. a. 136.) és Lucius-nál (id. h. 243. l.) közlött levél határozottan említi a Hedvignek tett esküt. Paulus de Paulo (Schwandtner, III. 405.) erről nem tud, illetőleg szerinte a záraiak, csak Mária és Erzsébet iránt fogadtak hűséget

lyezése következtében megürült báni széket a kormány nem hagyhatta sokáig üresen s még azon nyáron Erdély vajdáját, Apor Laczkfy Istvánt ültette abba. Apor azonban politikai s még inkább személyes ellensége volt Garaynak, s mihelyt aug. 1-én bevonúlt Zárába, kéz alatt most maga is szítogatta a fölkelést, melyet a Horváthyak — egyelőre — nyíltan még nem támogattak.[1]

Fontos volt, hogyan nyilatkozik Velencze. Mária királyné már 1383 április 25-dikén elküldte oda György boszniai püspököt, hogy Venerio Antal doge és a tanács ennek jelenlétében esküdjék meg a turini békekötésre.[2] A követ május 4-én érkezett Velenczébe s másnap fogadta a köztársaság kormányának esküjét.[3] A doge és a tanács hasonló eskünek átvétele végett május 23-án Dandolo Saracent választotta meg budai követté,[4] ki mellé június 16-án, tekintettel a béke megerősítésén kívül fennforgó más igen fontos ügyekre, még egy követet rendelt.[5] Július 6-án a tanács kijelentette, hogy az általa kiváló örömmel üdvözölt szövetséget 10 évre óhajtaná megkötni s az a legjobb alakú védő- és daczszövetség lenne közös ellenségeik ellen. Azzal, hogy — illő áron — Máriának rendelkezésére hajókat bocsátanának; hogy ellenségei elől kikötőiket elzárnák s az élelmi és hadi szerek kiszolgáltatását akadályozni igérkeztek, sőt hogy szükség esetén a hajók könnyebb fölszerelése végett a dalmát révek megnyitását is kívánták, eléggé kimutatták, voltakép mit kell érteni e szövetség alatt.[6] A harmadik hét végén, július 26-án azonban utána küldött gyorsfutárok útján szigorú parancsot kapott Dandolo, hogy a szövetségről semmi szín alatt se tegyen említést.[7] Mi hoz-

1 Paulus de Paulo, III. 724.
2 Wenzel, Dipl. Eml. III. 504—5.
3 U. o. 506—509.
4 U. o. 509—510.
5 Wenzel, id. h. 510.
6 U. o. 516—520.
7 U. o. 521.

hatta ki sodrából annyira a szövetség iránt imént még úgy lelkesedő köztársaságot? Aligha az nem, hogy Tvartko szerb és boszniai királyt, saját kérelmére, épen akkor vette föl saját nemes polgárai sorába[1] s bizonyosan nem azért, hogy az Aranykönyv egy névvel szaporodjék; mert Velencze, mely már márcziusban megengedte, hogy velenczei ember legyen Tvartko tengernagyja, s hogy Velenczéből egy gályát vehessen meg,[2] október 7-én újabb két gálya építésére ad engedélyt Tvartkonak.[3] Úgy látszik időközben alaposabban értesült a horvát- és dalmátországi zavaros viszonyokról s be akarta várni, a rend fenntartására elég erősnek bizonyúl-e be Mária kormánya? És szeptember 30-án csak egész általánosságban útasította Dandolot, hogy a szövetséget sürgető Garay nádort biztosítsa, mily hőn óhajtja Velencze a királyné dicsőségét, hatalmának gyarapodását és megtartását s hogy kiemelve, mily jó egyetértésben él Velencze mind Magyarországgal, mind más államokkal, győzze meg őt egy ilyen külön szövetségnek fölösleges voltáról.[4]

Dandolo különben teljes sikerrel járt.

A két királyné szeptember 5-én Budán számos magyar és olasz főúr jelenlétében az evangeliumra tett kezekkel esküdött meg, hogy a turini békét minden pontjában megtartja.[5] Dandolo ugyan — útasítása értelmében — óvakodott a ligára való minden czélzástól, udvarias bókokban azonban aligha lehetett hiány; s Garay, nem értesülhetvén még a köztársaságnak imént említett színtelen nyilatkozatáról, részben talán Velenczének ekkor tapasztalt «jó hajlamai»-ra alapította a forrongó elemek lecsendesítését czélzó terveit.

Szeptember végén ugyanis — mint mondják az ő

1 U. o. 521—2.
2 U. o. 497—8.
3 U. o. 526.
4 Wenzel, id. h. 525—6.
5 A Liber Pactorumból. U. o. 523—525.

tanácsára — Mária, Erzsébet, Hedvig s velök együtt számos főúr és főpap kelt útra, hogy a királynéknak s az udvar főbb méltóságainak; például Dömötör érseknek, Bálint pécsi püspöknek, Lindvay István tótországi s Laczfy dalmát bánnak személyes megjelenésével csillapítsák le a háborgó Horvát- és Dalmátországot. S a nép valóban dynastikusnak mutatkozott: mindenütt hódolattal fogadta Nagy Lajos leányát. Sőt a hódolók közől még a Horváthyak sem hiányoztak, míg a bocsánatra már kevésbbé számítható Palisnay, ki a zalamegyei Újudvar zálogbavétele által a Kanizsayaktól nyert 4000 aranyat jobbadán fegyverezésre használta föl,[1] Tvartko király udvarába menekült, mire augusztus 24-én[2] a hasonnevű szép tónak északkeleti partján épült erőssége, perjelségének székhelye, Vrana is megadta magát. Zára ugyane napon nagy ünnepélylyel fogadta Máriát és kíséretét,[3] ki november 4-dikén Vranát is meglátogatta[4] s itt ülte meg szent Imre herczeg ünnepét. Október 30-án a királynék Zára székesegyházában meglátogatták szent Simon oltárát, mely alatt a szent egy, az anyakirályné által — tudjuk, minek emlékére — Ferencz milanoi ötvös által készített ezüst koporsóban nyugodott.[5] A királynék, úgy látszik, megajándékozták az egyházat, a koporsóhoz pedig egy ezüst kulcsot készíttettek, melyet megőrízés végett László várparancsnok november 16-án Paulo Pálnak, a királynék egyik történetírójának adott át.[6] De nemcsak templomok látogatásával és nemcsak ünnepélyekkel foglalkoztak a királynék. Erzsébet az ország védőképességének emeléséről is gondoskodott; november 3-án 2000 aranyat utalványozott Trau falainak kijavítására.[7] A király-

1 Buday, Polg. Lex. III. 42.
2 Paulus de Paulo, III. 725. Lucius (243. l.) szerint 28-án.
3 U. o. és Fejér, X. a. 136.
4 U. o. és Fejér, X. a. 136.
5 Buday, id. h. 619. és Lucius, 244.
6 Paulus de Paulo, III. 725. Lucius, 244.
7 Fejér, X. a. 96.

nék zárai tartózkodása mindenképen emlékezetes maradt. Szandigov krakói főkapitány és kalisi palatinus a lengyel ifjúság színe-virágával itt kereste föl Erzsébetet, hogy az országgyűlés végzéséből újra és igen komolyan fölkérje Hedvignek Lengyelországba való küldésére. Ez okvetetlenül szükséges, ha a királyné nem akarja Lengyelországot továbbra is kitenni a trónvillongásokkal járó végtelen zavaroknak; megkoronáztatása után a rendek hajlandók volnának egyelőre még anyai gondviselés alatt hagyni Hedviget.[1]

Erzsébet azonban most, midőn Dalmatiában mindenki hódolni látszott, határozottabban kívánta, mint valaha, hogy azon állam koronája is Mária fejét ékesítse; egyelőre azonban kitérő választ adott Szandigovnak. Midőn pedig ez boszúságában távozni akart, hogy elpártolásával másokat is el ne idegenítsen tőle, el akarta őt fogatni, mit a főkapitány csak szökéssel kerülhetett el. «A távollevőnek nem árthatván, a jelenlevőkön tölté dühét» Erzsébet s a nemes ifjakat — kik azzal a lovagias ajánlkozással jöttek hozzá, hogy a megkoronázandó Hedvig visszatértéig kezesekül maradnak nála — foglyaivá tette.[2] Ez nagyon is szenvedélyes eljárás volt s Erzsébet talán maga is sejtette elhamarkodott tettének következményeit. Azonnal megindúlt Zárából s deczember 20-án már Kőrös városában tartózkodott. Innen rendelte el, hogy tántoríthatatlan híve, János maszoviai herczeg a bocsnai sóbányák jövedelméből évenkint 3400 frtot kapjon s így ép oly fénynyel jelenhessék meg udvarában, mint a többi herczeg. Ennek fejében azonban továbbra is elvárja tőle, «hogy azon leányának, ki Lengyelország koronás királynéja lesz, minden, Lengyelországot illető ügyben és

1 Dlugoss, x. 91.

2 U. o. 92. Szandigov váltott lovakon naponkint 60 magyar mértföldet (450 kilometert) tett meg, mire méltán mondhatja Dlugoss, hogy «vix credibile est».

bajban segítségére legyen» s hogy oltalmára állandóan 30 lándzsást tartson.[1] Azonban nem tőle függött többé, melyik leányát küldje Krakóba.

A Szandigov által értesített rendek Radomból március 2-án megüzenték neki, hogy ha sz. Szaniszló napjára (máj. 8.) Krakóba nem küldi Hedviget, mást választanak királylyá. Az anyakirálynét daczolni kivánt s Hedvig felnőttéig Mária jegyesét, Zsigmondot rendelvén az ország kormányzójává, jelentős-sereggel küldte őt Krakó felé. A már korábbi időkből gyűlölt ifjunak azonban megizenték a Sandecznél táborozó lengyelek, hogy ellenségnek tekintik őt, mihelyt átlépi a határt. S a menedéklevéllel hozzá Lublyóba jövő Sandigovnak, Spitkónak és Tarnovszkynak a daczolni nem akaró Zsigmond kijelentette, hogy — a mennyiben rajta áll — Hedvig 1384 pünkösdjén köztük lesz, az ifjak pedig azonnal szabadon mehetnek. Szandigov — főkép ez utóbbiak ügyében — Budán személyesen is megjelent s végre meggyőzte Erzsébetet eddigi politikájának helytelenségéről. Hedviget arany és ezüst tárgyakkal, ékszerekkel, edényekkel, drágakövekkel, kárpitokkal gazdagon ellátva, végre csakugyan beküldte anyja Krakóba, hol a következő évben[2] okt. 15-én Bodzanta érsek ünnepélyesen megkoronázta, 1386. febr. 10-én pedig[3] — nem hallgatva a szegény leány szivének tiltakozó dobogására[4] — Jagello Ulászló litván fejedelemmel eskette össze.[5]

1 Fejér, x. a. 90—92.

2 Így Dlugoss, x. 95. — Engel (Gesch. d. ung. Reiches, II. 164.). 1384 okt. 15-ét ír az Anonymus (Sommersberg: Script. rerum Siles. II. 154.) nyomán.

3 Aschbach (I. 46.) 1387 febr. mellett harczol Katonával együtt Fessler ellen, ki különben érveit a III. kötet 42. lapján csoportosítja.

4 Erzsébet és Mária 1384 július 29-én a Budán személyesen jelen levő Lipót osztrák herczeggel újra megegyezett abban, hogy az egymást szerető Hedvig és Vilmos egybekeljen, Fejér, x. a. 141. Hedvignek Vilmossal való állítólagos házaséletéről l. Dlugoss, 101—3., az ellene házasságtörés miatt utóbb emelt méltatlan vádról u. o., 122.

5 Dlugoss, x. 91—95. Wenzel, Dipl. Eml. III. 596—7. stb. V. ö. Cromer, 348. Caro, id. h. 464. és 576. Assmann, Gesch. d. Mittelalters, (Braunschweig, 1864.) II. 476. nem tudja megmagyarázni magának mi indíthatta Erzsébetet Hedvig beküldésére.

Hedviget a hit fentartotta, — nevét a történelem és legenda egyaránt megörökítette; lemondott szerelméről, hogy egy nép üdvét biztosítsa. Ő megértette azt, mit

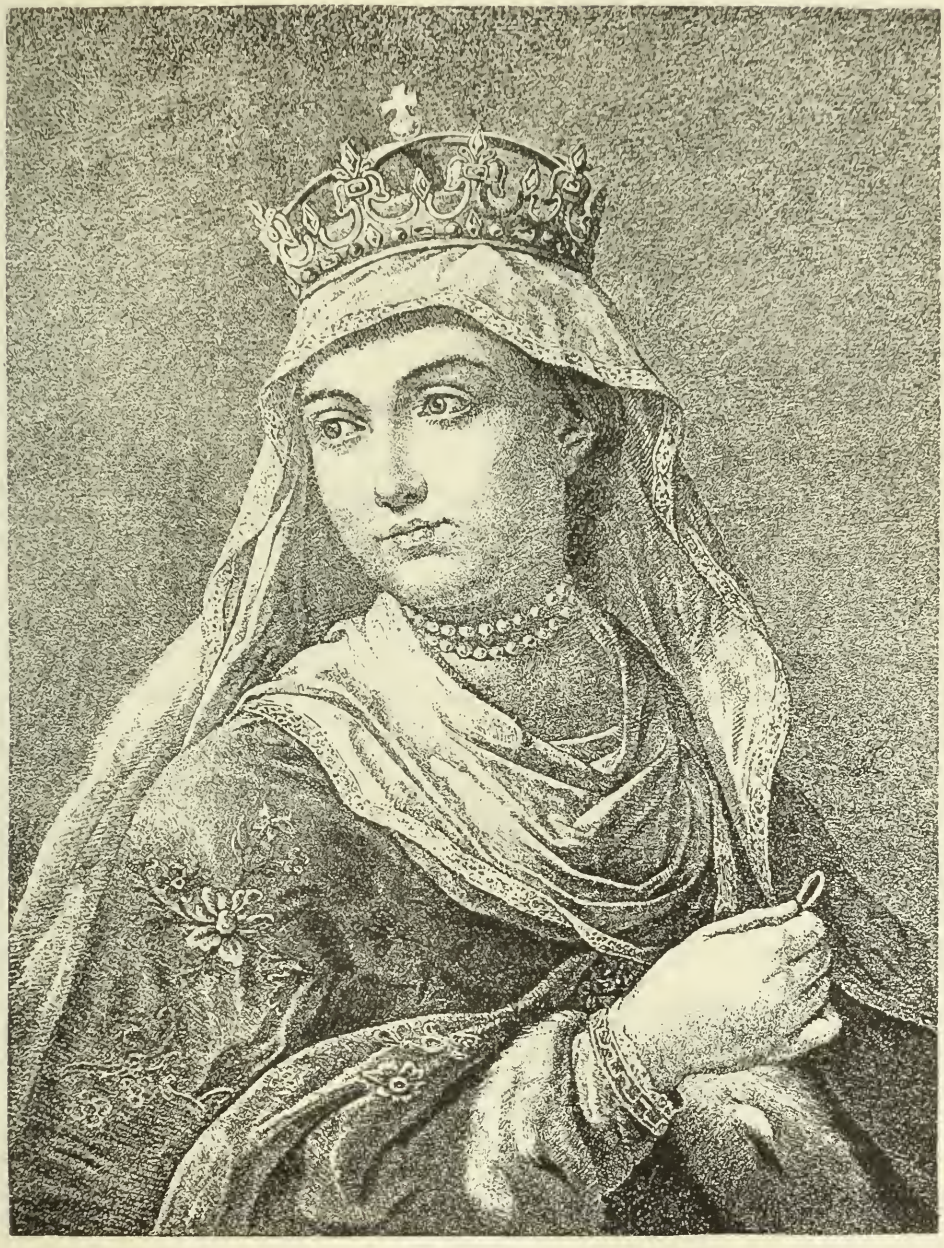

10. Hedvig királyné krakói képe után.

miért kíván tőle új nemzete. Máriában nem volt ily nagy a lélek ereje. Korán belefáradt a sorssal való küzdelembe, korán megtörték a rendkívüli csapások. A magány s nem a történelem számára született.

S őt még magánéletében is üldözte a politika, mely oly könyörtelen volt iránta. Született jegyese Zsigmondnak, kinek nagyravágyása, könnyelműsége, szeszélyessége és érzékisége[1] oly korán s egyúttal oly hatalmasan nyilvánult, hogy egy 14—15 éves leánykának is visszatetszhetett az. Mária nem volt az a vakító szépség, milyennek húgát, Hedviget rajzolják,[2] de őt szintén legalább is csinosnak lehet mondani; a mellett «nemes és jó» volt,[3] oly ártatlan és szelid tekintettel, mely maga is méltó volna rá, hogy egy nemes szívet lebilincseljen. Alapjában véve Zsigmond szíve sem volt rosz, sőt mélyebb érzelmek sem hiányoztak belőle. — Őt azonban annyira a világ számára nevelték, szépségét, deli voltát s rendkivüli észtehetségét annyira földicsérték, hogy nem csodálhaljuk, hogy a 16—17 éves serdülő ifjúban jelleme jobb vonásainak lenyűgözésével leghatalmasabban hiúsága fejlődött ki.

Alkalmatlannak tartották arra az örökségre, mely Mária kezének odaígérése után reá várt s melyet részben épen az ő jellemének elidegenítő vonásai már idő előtt egy harmadrészszel — Lengyelországgal — rövidítettek meg. Mily korán vette föl Lengyelország urának czímét s mily korán kellett azt letennie! Nem egyedüli, de egyik fő oka volt, hogy Lajos birodalma oly gyors felbomlásnak indult. Meg kellett akadályozni, hogy az teljesen részeire ne szakadjon. Erzsébet, kit politikájában különben is inkább vezettek személyes tekintetek, mint elvek — s kinek Zsigmond iránt érzett ellenszenve senki, maga Zsigmond előtt sem volt ismeretlen, azt hitte, máskép kell rendelkeznie Mária jövőjéről, hogy ezzel együtt az országét is biztosítsa.

Az ő műve volt, hogy László oppelni herczeg, ki javasolta s a nádor, ki mindvégig ellenezte Zsigmondnak Máriával való házasságát, hosszas gyűlölködés után Budán

1 Dlugoss, x. 99.
2 Dlugoss, 96.
3 Monaci, 44. vers
4 Dlugoss, x. 99.

1384 deczember 26-án nemcsak kibékültek egymással, hanem kölcsönös barátságot is fogadtak és pedig annak kijelentésével, hogy együttesen annál sikeresebben szolgálhassanak a királynéknak, készek lévén őket bárki ellen is megvédeni.[1]

Zsigmond oly hidegnek találta a budai udvart, hogy onnan 1385 februárja után önként bátyjához, Venczel cseh királyhoz távozott.[2] Tudta, hogy Garay nádor már régebben puhatolózott a franczia udvarnál, nem volna-e hajlandó megújítani az 1374-ik évi szerződést, mely az Anjouk és Valois-k között családi összeköttetést akart teremteni.[3] v. Károly, Franczia ország «bölcs» királya fiának, Lajos orleansi herczegnek jegyese, Katalin, azonban korán «eljátszotta gyermekjátékait» s Lajos magyar király akkor nem élt azon jogával, hogy a herczeg menyasszonyává egy másik leányát jelölje ki. Időközben maga v. Károly is elhúnyt és gyönge fiának, VI. Károlynak gyámjává egyelőre Anjou Lajos, az uj király nagybátyja lett. Anjou Lajosnak fő czélja az volt, hogy érvényesítse Nápoly trónjára emelt igényeit. Tiltott módokon is gyüjtötte a hadjárathoz szükséges pénzt Durazzói Károly ellen, kit előbb nagy Lajos, majd Mária hadai is segítettek. A három Anjou harczában az Abruzzók közt a franczia herczeg vesztett. Távollétében régi ellensége, Burgundia «bátor» herczege, Fülöp lett kormányzóvá. A maillotinok és a coquinok harcza a nép elégületlenségét kirívóan mutatta, s a gentieken nyert roosebekei csata talán nem is volt

1 Fejér, x. a. 746—7.

2 Dlugoss, x. 99. — Aschbach, i. 24. — Lindner, i. 244.

3 Ha Garay nádor valóban fiának, Miklós macsói bánnak akarja eljegyezni Máriát, ki — mint Vahot írja (Magyarország képekben, 2., 3., 7.) — viszontszerette Miklóst, — akkor Zsigmondtól bizonyosan nem azért akart volna szabadúlni, hogy egy franczia herczeg legyen a férje. Ez adatnak nincs is történeti alapja s azért csupán mint fölmerült — de nagyon is regényes — föltevést említem meg. Annyit ér, mint Malebranchenak azon állítása, hogy Mária 1383-ban szünt meg uralkodni (id. h. III. 282.).

ezért valami fényes kárpótlás. Nem jöhetett roszkor Erzsébet követsége, mely valószínüleg már 1383 végén tett czélzást a korábbi házassági szerződések megújítására.[1] Lajos orleansi herczeg, ki az első tárgyalások idején alig mult öt éves, most már 14-ik évébe lépett s különben is egykorú volt Mária királynéval. Erzsébetnek, illetőleg Garaynak tervét igen kedvezően fogadta a franczia udvar s VI. Károly király a «derék, okos megbízható s más erényekkel ékeskedő» férfiút 1384 márczius 7-dikén tanácsosává nevezte ki.[2] A házasságnak czélja egyrészt az lett volna, hogy Francziaország annál készségesebben segítse Magyarországot, ha III. Károly nápolyi király valóban el akarná foglalni annak trónját; Károly király nagybátyja Anjou Lajos még ott küzdött Nápoly trónjáért s betegségek által nagyon megtizedelt serege részére újabb és újabb segítséget kért. Pedig Flandriának, sőt magának a lázongó franczia polgárságnak lecsöndesítése is elég gondot okozott az ifjú királynak. Öcscsének Máriával való házassága a nápolyi hadjáratot jobbadán Magyarország gondjává tenné. S a haldokló V. Károly 1380-ban szintén azt kötötte testvérei szívére, hogy fiai számára «kitünő helyen született» feleségeket szerezzenek.[4] Anjou Lajost ugyan 1384 szept. 20-án magát is elragadta a seregében annyira dühöngő láz s így Durazzói Károly szabadon lélegzett föl; valószínű azonban, hogy nem felejtette el, mit forraltak ellene Budán és Párisban.

A házasság tervezetét mindez már nem tette tönkre. A velenczei köztársaság 1385 április 16-án megszavazta a franczia királynak Magyarországba küldött követsége szá-

1 Frossardi historiarum opus omne. Frankfurt, 1584. — 171. l. V. ö. Dlugoss, X. 99.

2 Wenzel, Dipl. Eml. III. 352.

3 Otto braunschweigi és tarentoi herzeg, mint Johanna negyedik férje, Nápolyban előbb Kis Károlyt, azután Anjou Lajost nevezte ki a maga örökösévé. E körülmény tette a két utóbbit egymás ellenségévé.

4 Frossard (Froissart), id. h. 170.

mára szükséges kettős gályát és 100 matrózt.[1] Ez a követség teljes sikerrel járt.

Jean la Personne Lajos nevében jelképileg megkötötte Máriával a házasságot[2] és György corbaviai gróf június 27-én már azt jelenthette Velenczének, hogy «asszonyunk Mária, Magyarország királynéja, az *egész* ország helyeslésével Lajos urat, Franciaország királyának testvérét választván urává s férjévé», — 150 lovas kíséretében őt, továbbá László erdélyi vajdát s János vegliai grófot rendelte Franciaországba a herczeg elhozatalára.[3] A köztársaság augusztus végén, vagy szeptember elején üdvözletükre Paduába előre küldte a maga emberét, hangsúlyoztatván általa, mennyire résztvesz ő Magyarország minden örömében.[4]

Nyomukban járt a hazánkból Maillezais Péter püspök vezetése alatt visszatérő követség, mely július 10-én arra kérte a tanácsot, hogy engedjen hajókat kibérelni és matrózokat felfogadni Mária jövendőbeli férje, Orleansi Lajos részére, kit ők már is királynak czímeztek. A tanácsnak tetszettek «a legkedvesebb és bizalmas barátai» ügyében tett előterjesztések; s kijelentette, hogy a «királyt» örömmel szállítja Zengbe vagy Dalmatía más helyére.[5]

A magyarok valóban el is mentek; és pedig először a királyhoz Artevaldeba,[6] majd — talán a franczia királylyal — Párisba, hol nagy kitűntetéssel fogadták őket. «Per procura» a házasságot valóban megkötötték Mária és Orleansi Lajos között s az erről szóló oklevelet külön e czélra készült pecséttel látták el.[7] Megpecsételése volt

1 Wenzel, Dipl. Eml. III. 576—7. és Akad. Ért. 1851. — 119.

2 «Sous un lit tout courtisement» jelezte (Froissart szerint, X. 343.) a házasság tényét. L. Villaret, Hist. de France (Páris, 1770. — III. 471.) és Chronique des Pays-Bas, de France stb. (Recueil des chroniques de Flandre, III. 282.) — Kervyn de Lettenhove, id. h. X. 556.

3 Wenzel, III. 582. V. ö. Niem, id. h. 58. fej. — Dlugoss, X. 99.

4 Wenzel, III. 584—5.

5 Wenzel, Dipl. Eml. 585. — *Akad. Ért.* 1851. 119.

6 Froissart, X. 370.

7 E két pecsét Bouche (L'histoire chronologique de Provence. Aix, 1664. II. 336—7.) Máriának v. István leányának, — Wenzel (Akad. Ért. 1851. 121.) —

ez egyúttal a francziák nápolyi igényeinek és — a menynyiben a párisi udvar kedvéért már most Orbán pápa helyett is a francziabarát, s így a Nápoly birtoka tekintetéből mellőzhetetlen Kelement kell vala pártolni, — az avignoni pápaság föllenditésének.

Ez eljegyzésnek azonban magára Magyarországra nézve volt a legnagyobb jelentősége.

« . . A véres hadi istennő új zsarnokokat szül.
Mint a hogy a Phætont nevető szép naplovak égő
Tűzbe borították a világot: ezek szintén veszedelmet
Árasztának a honra, a szűz jogarát kicsinyelvén,
Mert a szokatlanul enyhe, szelíd kormány az uraknak
Elkapatott lelkét dölyfös vágyakra hevíti —
S bűnre, gonosz harczokra — keresve — találnak ürűgyet.
Itt a királyi jegyest, Zsigmondot, védi az első;
Ámde amaz nem akar csehet a trónon: neki inkább
Franczia kell s a leányt eljegyzi emezzel, amazzal.
Effélét tehet a nagyok átkos dölyfe, viszálya, —
Így rontják a hazát nem lévő új urukért, hogy
Lázongván, nagy birtokaik számát szaporítsák!» [1]

Orleansi Lajos ekkor mindössze csak 15 éves volt ugyan, de már is fejledeztek jellemének azon sajátságai, melyek őt utóbb rokonszenvessé tehették volna. Hazájának legszebb és legdelibb ifjai közé tartozott; lekötelező és fínom modora, jólelke, előzékenysége és megközelíthető természete, szenvelgett szelídsége, nyugodtsága és lovagiassága sok szívet nyert részére, korának fiatal urai pedig szinte rajongtak érte és példaképűl választották őt; a mellett oly ritka szép képzettsége volt, hogy könyvei és tudósai közt egyaránt otthon érezhette magát; szívesen vitatkozott tudományos kérdésekről s a mily szerényen, ép oly alaposan válaszolt ellenfeleinek. Vallásában is őszinte és buzgó volt s föl tudott melegedni a maga hitéért.[2] Ennyi fény mellett azonban csak annál élesebben jelentkeztek jellemének árnyoldalai is. Folytonosan ellenségeskedett nagybátyjaival

úgy látszik, helyesebben, Nagy Lajos leányának.

1 Monaci 74—86. v.

2 Barante: Histoire des Ducs de Bourgogne. Brüssel, 1839. II. 171.

s kelleténél jobban vágyott hatalomra. A mellett kiváló hajlamot mutatott az élet gyönyöreinek kiaknázására — s főleg ezen tulajdonságai tették őt utóbb oly ellenszenvessé a francziák szemében.[1]

Képletes házasságának megkötése után rokonai és számos lovag kíséretében kissé megkésve indúlt Magyarország felé, hogy valóban nőül vegye annak királynéját s megoszsza vele az élet örömeit és az uralkodás gondjait. A Champagneból azonnal követséget küldött Magyarországba, mely jövetelét tudassa. E követség azonban nem ért czélt. Eleinte Ragusa felé akart menni, hogy kieszközölje az ott elfogott franczia nemesek szabadonbocsátását s ezen út biztosítására Velenczét szólította föl. A köztársaság egész szárazon azt válaszolta, hogy az ő gályái másfelé vannak elfoglalva; ellenben Durazzói Károly — kinek mindenesetre meg kellett akadályoznia a franczia-magyar szövetséget — 14 hajóval őrködik az Adrián s különben sem a köztársaság dolga, hogy idegen helyen és földön biztosítson valakit.[2] Október 10-én ép oly ridegen fogadta a követség azon kérelmét, hogy legalább a szárazföldi útra adjon fedezetet.[3] A számító köztársaság október 12-én kijelentette, hogy Ragusába, a franczia követség követelésének támogatására, csak azon esetben ad küldöttet, ha az elfogott franczia nemesek érdekében maga Mária királyné is föllép; mikor azonban Mária csakugyan föllépett s a francziák megújították kérelmüket, hogy Velencze maga is küldjön követet Ragusába, október 20-án a megfogott nagytanács saját képviselőjéhez megküldötte határozatát, hogy «szép szavakkal mondja meg, hogy — nem lehet».[4]

A türelmetlenül várakozó Orleansi Lajos tehát Troyes-

1 Demolins: Hist. de France. Párizs, 1879. II. 405.
2 Wenzel, Dipl. Eml. III. 542.
3 U. o., 543.
4 U. o., 543—4.

ban oly tudósítást kapott, mely őt «nem csekély bánattal» töltötte el.[1] Hagyomány szerint Zsigmond brandenburgi őrgróf[2] maga adta tudtára, hogy nincs mit keresnie többé Budán, mert Mária neki, korábbi jegyesének esküdött hűséget. Zsigmond fegyveres vitézei némi gúnynyal tekintettek az uruk előtt hajdonfővel térdelő Lajos herczegre, ki saját embereinél nem csekélyebb megütődéssel hallotta a váratlan hírt.[3]

A hagyomány nagyon is regényesen színezte az eseményeket: Lajos nem Zsigmondtól ugyan, de mindenesetre értesült arról, hogy az utóbbi hetekben mily dráma folyt le a budai várpalotában. Mert kétségkívül drámai jelenet volt az, mikor a *más* vőlegényre váró Máriát a nála erősebb viszonyok hatalma a *réginek*, a nem szeretett, sőt gyűlölt Zsigmondnak karjaiba vezette vissza. S a dráma minden személye boldogtalan lett. Mária Zsigmonddal és Visconti Valentina Orleansi Lajossal, ki ezt négy év múlva úgy vezette oltárhoz, hogy szíve semmit sem tudott róla.

1 Froissart, id. h. 171.

2 Henri de Blaquebourg. Froissart szerint, ki Máriát is Margitnak nevezgeti.

3 A Froissart-krónika boroszlói kéziratában levő kép szerint. A kép ágyúkat és szanaszét heverő ágyúgolyókat is ábrázol, mintha csata előzte volna meg e jelenetet. A háttérben Máriának Zsigmonddal való egybekelése van feltüntetve.

II. Nagy Lajos és Erzsébet.

12. Visegrádi donjon.

HARMADIK FEJEZET.

I.

Lajosnak egyszer, Zsigmondnak kétszer is jegyese volt Mária. Híresztelték róla, hogy ő maga Garay Miklós macsói bánt szereti.[1] A hagyomány pedig arról is tud, hogy egyenesen Durazzói Károly királynak akarták őt «zu wibe geben».[2] Pedig Károly királynak magának is volt szép ifjú felesége,[3] míg Mária októberben maga sem tudhatta, Orleansi Lajos felesége lesz-e, vagy

1 Lindner igen komoly ember, mégis azt hiszi (I. 246.), hogy valamely büszke magyar főúr Mária keze által akart trónra lépni.

2 Chronik über Sigmund. (Cardanus közlése. Forsch. zur deutschen Gesch. Göttinga, 1876. — 342.)

3 Königshofen szerint (Stchr. Strassburg, II. 507.) Kis Károly ép azért volt feszült viszonyban a pápával, mert ez nem akarta elválasztani Margittól, hogy Máriát vehesse el. Helyesebb Lindner (Gesch. des deutschen Reichs unter König Wenzel. Braunschweig, 1875. I. 255.) azon megjegyzése, hogy Károly legfeljebb fiával, Lászlóval akarhatta eljegyezni Máriát.

pedig a Zsigmondé. Emezé lett, mert ennek kedveztek inkább a körülmények.

Erzsébetnek és Garaynak kormányát ugyanis egyre fokozódó ellenszenvvel tekintették az urak, kivált a délvidékiek. Simontornyai, a három Horváthy, sőt maga Laczkfy bán is mihelyt a királynék 1384 elején odahagyták Dél-Magyarországot, nyíltan Durazzói Károlyhoz csatlakozott. Károly pártjának még nagyobb súlyt adott azon körülmény, hogy Anjou Lajos sem boldogúlt Nápoly ellen, sőt hogy ezen küzdelemben életét is vesztette. — A nem szűnő izgatásoknak lecsöndesitése végett Erzsébet 1384 májusában Laczkfy helyébe Szentgyörgyi Tamást tette bánná. Ez kellő szigorral járt el a szintén lázongó városi polgárok ellen[1] s július 8-án csak az ő előrelátása hiúsította meg, hogy Zára a Horváthyak kezére nem került. Azonnal megeskette a polgárokat, hogy mindvégig hívei lesznek Máriának, valamint nővérének Hedvignek s anyjuknak Erzsébetnek; az árulókat pedig július 11-én kivégeztette.[2] Az oligarchákkal azonban semmire sem ment. Ezek Tvartko királyt is részökre vonták, mit szintén megtudott Mária kormánya. Szemére hányta Velenczének, hogy Tvartko részére két gályát engedett építtetni saját hajógyárában; a köztársaság azonban június 14-én azzal igyekezett kivágni magát, hogy hiszen nem adott hajóslegényeket s hogy Tvartko velenczei tengernagyjának úgyis meghagyta a magyar király alattvalóinak kímélését.[3] Nyár derekán Károly királynak különben is tizennégy hajója horgonyzott az Adriai-tengeren, várva a parancsot, mikor indúljon Dalmatiába. Szeptember 20-án meghalt Anjou Lajos s menekvő lovasságának egy része Ragusa város fogságába esett. VI. Károly franczia

1 Paulus de Paulo, Schwandtnernél, III. 725.

2 Spiess, Archiv. Neben-Arbeiten. XVIII. sz., 162. l. és Fejér, X. a. 206—207. l.

3 Wenzel, Dipl. Eml. III. 538—9.

király és Mária királyné — mint látjuk — közbeléptek ugyan érdekökben, de a Máriához különben hű város még így is csak 1385 február 28-án bocsátotta őket szabadon.[1]

De nemcsak dél forrongott. Az elégületlenség magában Magyarországban is terjedett. A Mátyusföldnek több várát némelyek «idegen és ellenséges kézre» adják vala, ha különösen Zelinát meg nem menti három testvér, kiket azután Mária királyné Nedecze várának birtokával jutalmazott meg.[2]

Erzsébet ily körülmények közt minden eszközt meg akart ragadni a nemzet megnyugtatására s 1384 júniusára országgyűlést hirdetett. A rendek Paduersia Pált és Oztopán Dénest küldték Mária királynéhoz, kérvén őt, hogy atyjának példájára biztosítsa a maga részéről is II. Endre aranybulláját. Tekintve, hogy a királynak «a közjóra szolgáló minden dolgot kegyesen kell fogadnia, mert annál erősebben áll a trón, mennél inkább biztosítja alattvalóinak békéjét a fejedelem», június 22-én Mária csakugyan megerősítette az aranybullát[3] s így mintegy jóvá akarta tenni azon mulasztást, melyet nem egyszer hánytak szemére. A gyűlésnek azonban más czélja is volt; az tudniillik, hogy, ha egyébkép nem lehet, erőszakosan állítsa helyre a királyság tekintélyét. A nádor — úgy látszik, ennek következtében — csakhamar fegyverbe szólította a nemességet. Június 30-án például egész rövidséggel tudatta Losonczy Lászlóval, hogy a királyné akarata folytán minden hadi népével együtt «háborúba» kell mennie. Távollétének idejére a királyné szívesen kijelöl egy várat, hol feleségét és féltősebb vagyonát tartsa.[4] A nemesi fölkelés-

1 Az erre vonatkozó oklevelek u. o. 553—567

2 1384 júl. 9. Fejér, x. a. 205—6.

3 Közli Fejér, x. a. 148—151. Megvan a Corpus Jurisban is. (Máriának egyetlen, oda fölvett törvénye.)

4 Fejér, x. a. 182.

ből azonban ezúttal semmi sem lett. A királyné maga augusztus elején[1] Temesvárra vonúlt s anyja által innen szólíttotta föl Kállay Ubolt, hogy megőrizve régtől fogva tanúsított hűségét, az ellene föllázadt volt vajdával, Laczkfy Istvánnal és pártosaival semminemű összeköttetésbe se lépjen.[2] S úgy látszik nem is lépett; legalább a Kállayakat, főkép pedig Marhard fiait, Lászlót és Andrást utóbb sokszorosan kitüntették hűségökért Mária és Zsigmond.[3] Erélyesebb eljárásra azonban most sem szánta el magát a kormány, hacsak annak nem veszszük, hogy Velenczével ismét szövetségre akart lépni. Az alkudozások már 1385 elején megindúltak. A nádor Geno Károly előtt Bernardo Ferencz által fejezte ki óhajtását szorosabb szövetség kötése iránt és Geno a tanács tudtával azonnal ki is jelentette erre való készségét. A köztársaság maga márczius 10-én Quirino Jakabot teljes hatalommal küldte a nádorhoz, kinek azonban ügyelnie kellett, hogy a magyar részről szövetkezésre — úgy látszik — szintén felszólitott Genua, valamint Padua urának, Carrara Ferencznek, követei Velencze érdekeit valamiképen meg ne sértsék.[4] Egyidejűleg márczius 28-án Tvartko szerb és bosniai király is örök hűséget fogadott «kedves nővérei», Erzsébet, Mária és Hedvig királynék, — valamint soha sem múló barátságot a nádor, az ő igen kedves barátja és atyjafia iránt.[5] S tudjuk, hogy ezekkel párhuzamosan Mária eljegyzése s a franczia-magyar szövetség tárgyában a párisi udvarral is megindúltak az alkudozások, melyeket a Mária kormánya által megnyert Lipót osztrák herczeg is támogatott, s így Venczel és Zsigmond ellenében megbízható szövetségesnek látszott.

1 Július 28-án még Budán volt. Fejér, x. a. 143.

2 Katona, Hist. xi. 77—8.

3 Gr. Károlyiak levéltára.

4 Wenzel, Dipl. Eml. iii. 568—572. A megbízó levelét a királynénak, a nádornak, a pécsi püspöknek és Bernardonak kellett bemutatnia.

5 Spiess, id. h., xix. sz., 163. l. és Fejér, x. a 260.

Mária királyné diplomatiája tehát a Nápoly felől fenyegető veszélylyel szemben korántsem volt tétlen; ellenkezőleg annyi erélyt fejtett ki, hogy a fehérvári káptalan márczius 4-én «rettegett úrnőjének» nevezi Máriát.[1] A szép tervek azonban egyenkint omlottak porba. Quirino eljutott ugyan Budára, de visszatértekor a lázadók fogságába esett.[2] Velencze mindamellett nem állt el eredeti szándékától s április 27-én Dandolo Lenárdot és Truno Donátot bízta meg a maga képviseletével,[3] időközben pedig május 25-dikén milanoi podestává választott követét, Geno Károlyt, visszahítta.[4] Az új követség működéséről nincsenek tudósításaink; Plumacio János azonban, kit Velencze a 7000 arany forintból álló adóval küldött Visegrádra, augusztus 18-án rendeltetése helyére ért,[5] csakhogy őt politikai küldetéssel nem bízták meg.

Velencze eljárásának irányát kereskedelmi érdekei szabták meg. Hiszen ép ezen évben, április 5-én kötött oly szerződést, mely Magyarország érczbányáit úgyszólván kezére játszotta; a dalmát révkereskedés pedig lekötelezte a királyné iránt a számító köztársaságot. De hasonló símasággal tárgyalt Tvartkoval, ki magyar érzelmeinek jutalmát abban nyerte, hogy Mária már júniusban átengedte neki Cattarot,[6] — a lázadó Laczkfy Istvánnal, kit szintén a «szeretet és rokonszenv hangján» szólított meg,[7] — sőt Durazzói Károlylyal is.

Károly ügyei ugyanis kedvezően alakúltak. Dalmatia egy része, valamint Horvát- és Tótország az egész nyáron át forrongott és Zágrábban a letett bán, Laczkfy, hű tanácsosával Pál érsekkel együtt, majdnem fejedelmi hatalmat gyakorolt.[8]

1 Fejér, x. a. 233.
2 Wenzel, id. h., III. 577—8., 582—3. és 588. l.
3 U. o. 578.
4 U. o. 579—580.
5 U. o. 589—590., 594., 595.
6 U. o. 586. és 590—2.
7 U. o. 583. (július 5-én).
8 V. ö. Wenzel, Dipl. Eml. III. 582—3., 588. l.

Voltakép

«— — iszonyú kardú testvéreinél is
Elvetemültebb Zágráb püspöke, a ki talárban
Jár, — a bajoknak kútfeje és nevelője, ki készebb
Még amazoknál is minden vétekre, gonoszra.» [1]

VI. Orbán pápa átok alá vetette ugyan Károlyt,[2] leghívebb pártolója azonban épen ő volt, a pap. 1385 nyarán eléggé szervezettnek találta már a forradalmat, hogy jelöltjével nyíltan föllépjen. Minden attól függött, rá birhatja-e azt a Magyarországba való jövetelre. Pártja megbízásából Nápolyba kellett mennie, hogy annak nevében ünnepélyesen meghívja Károlyt a trónra. Hogy Velencze figyelmét kikerülje, nem vallhatta be útazásának valódi czélját. A köztársaság még 1382 április 10-én megengedte volt neki, hogy szentföldi útjára Velencze kikötőjében saját költségén egy gályát szereljen föl.[3] S akkor nem is volt más czélja, mint a szentföldi út. Mire azonban elkészült a gálya, a Lajos király idejében a turini békénél s más fontos állami ügyekben annyira méltányolt férfi, eljöttnek látta az időt, hogy szint valljon.

1385 nyarán szent zarándoklat színe alatt hajóján csakugyan útra kelt, fölkereste Rómát, — de nem ment tovább Nápolynál,[4] hová augusztus közepén érkezett.[5] A király valószínüleg szent István napján (augusztus 20.) fogadta s a püspök átadta neki azon oklevelet, melyben állítólag Magyarország «összes» főrendjei meghívják őt a trónra.[6] Károlyra mindenki kedvesen emlékezik otthon;

1 Monaci, 99—102. v.

2 Monaci szerint csak 1386 elején, id. h. 336. l.

[mendum
«Hunc paulo ante diem, mirum, dictumque tre-
Torserat a latio sublimi pastor in illum
Fulmen Apostolicum, suspensum tempore longo.»

3 Wenzel, id. h. 474.

4 Thuróczy, Chronica Hungarorum. (Schwandtner, I. 253.)

5 Gerardo Miklós már 1385 augusztus 18-án és 22-én kelt leveleiben tesz említést arról, hogy a zágrábi püspök Nápolyban van; és szeptember 15-én arra útasítja őt a köztársaság, hogy vele szemben tetszése szerint válogassa meg az udvarias szavakat. (Wenzel, 592—3.)

6 Dlugoss (X. 100.) különös állítása szerint Erzsébet maga ösztönözte őt a bejövetelre (Secundum aliorum assertionem per dictam reginam Elisabeth accersitus.) Ennek világosan ellene mond

tudják, hogy régi magyar királyok sarja s hogy leginkább őt illeti meg szent István koronája. A zabolátlan nemzetet nem kormányozhatja asszony; a gyönge nő semmiképen sem csillapíthatja le az általa fölidézett háborút; mert azt a Magyarországot, melyet Károly mindenben bővelkedni látott, háború dúlja most. Benne bíznak tehát s remélik, teljesíti is kérelmöket.[1] A döntő pillanatban Károly nehezen határozott. Lajos királynak tett igérete aligha mese. Pénztárát is nagyon kimerítették a hadjárat költségei. A pápa átka szintén kevéssé ajánlhatta őt a magyar népnek, mely egészben véve vallásos volt.[2] Általános szavakban azonban harmadnap[3] végre is elfogadta a felajánlott koronát. Hiában esengett neje, Margit királyné, kit különösen az rémített meg, hogy fiát is magával akarta vinni; férje őt állítólag meg is verte[4] s nem eresztette magához. Végre azonban megszánta őt, — és

«— — mihamar hozzáviszi a szerelemvágy.
Sírását, panaszát szívből hallgatja ezentúl.
Látja, szegény neje mint őrjöng ilyen elhagyatottan
És a töméntelen aggodalom sohajokra fakasztja.
Egyrészt fáj neki, hogy távol legyen a fia tőle,
Másrészt szánja nejét, — míg végre legyőzi szerelme
És megigéri, hogy itten hagyja fiát, a kit anyja
Mint a halál torkából megszabadúltat ölelget.» [5]

A közönség közé Károly szándékairól csak homályos hírek szivárogtak ki. Velencze követe, Gerardo Miklós, még szeptember 9-én sem tudott többet annál, hogy a király Szlavoniába készül menni és szeptember 20-án nyert

a Mária által 1386-ban kiadott oklevél (Kovachich, Suppl. ad vest. com. I. 287.) hol «némely lázadóról» beszél, kik a királyt bejövetelre ösztönözték. Levél, pecsét és követség által való behívásról tud a flórenczi köztársaság is. Wenzel, id. h., III. 606.

1 Thuróczy, id. h. 254. és Fejér, X. a. 267—9. E beszéd Thuróczynak előadás-szépítője. Ő ugyancsak Monaci latin verseinek prózává lapításra, helyenkint azonban bővítésére is vállalkozott. Bonfin (1606. kiadás, 356—7. l.) szintén átírja e beszédet, illetőleg egy sokkal hosszabbat csinál helyette.

2 Monaci, 119—121. v.

3 Bonfini, 358.

4 Monaci, 159—160. v.

5 U. o. 170—177. v. Aschbach szerint (I. 21.) Károly kilencz éves fiát, Lászlót, akarta királylyá tenni s azután haza szándékozott térni.

utasítása értelmében Nápolyban kellett maradnia, míg Károly vissza nem tér.[1] Pedig a «békeszerető Károly» Gerardo levelének íratásakor[2] vagy másnap, Horváthy Pállal és számos előkelő úrral együtt két gályával[3] már útra kelt és szeptember 12-én kedden[4] Zengbe érkezett, hol az olasz lakosság kitörő örömmel fogadta.[5] Spalato ellenben s néhány hű város csak a kényszerűségnek engedett, törvényes uralkodójának azonban nem tartotta s október 13-án is kijelentette, hogy Mária csak *akadályozva* van a királyi teendők végzésében, jog szerént azonban valódi király.[6] — Károly Zengből Zágrábba ment, hol szintén nagy ünnepélyek vártak reá. Megbízottjai innen széledtek el az országban, hogy azt a nőuralom ellen izgassák;[7] egyúttal azonban maga is űzte csöndben, titokban, leplezgetve «csúfos» cselszövényeit.[8]

Most már a budai kormány sem támaszkodhatott egyedül a küldiplomacziára. A belbajok elfojtása az ország saját segédeszközeinek fölhasználását követelte. Lajos franczia herczeg nem jöhetvén, Zsigmond pártja, mely ez összeköttetést elejétől fogva kárhoztatta, újra minden követ megmozgatott, hogy győzelemre jusson. A heves ifjú eleintén fegyverrel akarta kényszeríteni Máriát, hogy őt ismét jegyesének ösmerje el. Sternberg Vilmost népével együtt 1385 május 9-dikén zsoldjába fogadta «yn unseren Geschefften zu dem Königreiche in Hungarn»;[9] 1385 július 13-án pedig, hogy valamiképen pénzt szerezzen, Brandenburg egy részét, t. i. Priegnitz és Altmark vidékét, 50,000 prágai garasért unokatestvéreinek, Jobstnak és Jodoknak zá-

1 Wenzel, id. h. 592. és 594.

2 Szalay László szerint (Magyarország Tört. II. 263.) szept. 4-én indult útnak.

3 Caresinus Venetus (Muratori, Rerum Italicarum, X. 476. — Lucius, 244.

4 Kerchelich, Hist. Eccl. Zagrab. 140. Aschbach szerint (I. 21.) szept. 3.

5 Thuróczy, id. h. 257.

6 Lucius Schwandtnernél, III. 408.

7 Thuróczy, 257.

8 Mária oklevele. Kovachich, Suppl. ad vest. com. I. 287.

9 Dobner, Monum. Hist. Boemiæ. IV. 375.

logosította el.[1] Hogy azonban az őrgrófság legközelebbi és általános örökösei, Venczel és János ezen szerződés ellen kifogást ne tehessenek, Venczel javára Zsigmond 1385. júl. 21-én föltételesen Brandenburg többi részéről is lemondott azon segély fejében, melyet a cseh király «irczaiget und noch irczaigen soll in unseren Sachen gen dem Königreich czu Hungeren».[2] Zsigmond tehát, ki pár hónap előtt még a magyar és lengyel trón révén az Elbétől a Niemenig s Pruthig és a Keleti-Tengertől az Adriai- és Fekete-Tengerig akart uralkodni, e perczben már csak brandenburgi *czímzetes* őrgróf s a római szent birodalom főkamarása volt.

Nagyon csekély viszonzásúl ezek fejében Venczel német császár, kit állítólag azon hír is aggasztott, hogy Károly szintén őt is el akarja űzni s v. Károly néven maga szeretne uralkodni,[3] öcscsének javuló szándékáról biztosította Erzsébetet,[4] ki ha talán nem is hitt ebben, a német segély kedvéért fontolóra kezdte venni a dolgot. Itthon Dömötör bíbornok-érsek, a család régi barátja, beszélt lelkére, eleinte azonban oly csekély eredménynyel, hogy egy kószahír szerint az ingerült királynék őt még az esztergomi széktől is meg akarták fosztani.[5]

Mária azonban végre is legyőzte ellenszenvét s anyja jóváhagyásával kijelentette, hogy visszalép Orleansi Lajossal való eljegyeztetésétől s nőül megy Zsigmondhoz. Erről azt terjesztették Franciaországban, hogy 10,000 emberrel vonúlt az előle egy határvárba zárkózott királynék ellen s úgy kérte ismét nőül Máriát. Erzsébet azonban megtagadta leánya kezét. Csak akkor engedett, mikor saját alattvalói is kijelentették, hogy épen olyan becses előttük a

1 Pelzel, Lebensgesch. des Königs Wenzeslaus. Urkundenbuch, xlvi. sz. Aschbach, i. 36.

2 Gercken, Cod. Dipl. Brandenburg, iii. 134.

3 Corner után Aschbach, i. 32.

4 Dlugoss, x. 100.

5 Fejér, x. a. 221.

németekkel, mint a francziákkal való kereskedés, hogy tehát segítséget sem adnak a brandenburgi ellen. Az őrgróf viszont azzal fenyegetőzött, hogy élethossziglan egy toronyba zárja s kenyeren és vízen tartja őket. S igy lett volna Zsigmond Mária férjévé és «Magyarország királyává».[1]

13. Mária királyné Thuróczy krónikájából.

Annyi bizonyos, hogy Zsigmond okt. 3-án már udvarának új szervezéséről gondoskodott és pedig olykép, hogy annak tagjait péld. gróf Forchtenau Pált novemb. elsejétől fizeti.[2] Valószínű, hogy a lakodalom is, melyet az udvari pártok kiengesztelődése előzött meg,[3] tényleg ezen napon, tudniillik

1 Froissart (x. 372.), ki Zsigmondot ismételve is csehországi Henriknek nevezi. Ugyanezen mesét Dlugoss (x. 100.) szintén leírta, nyilván összezavarva a későbbi győri és horvát eseményekkel. Szerinte a nemesek, kik haragudtak Erzsébetre s Máriára Zsigmond mellőzése miatt, Máriát meg akarták fosztani a tróntól, mire ez anyjával együtt egy erős várba menekült; ezalatt Durazzói Károly is elfoglalván Mária trónját, az anyakirályné Venczel segítségével kibékült Zsigmonddal s Károly megöletése után nőül adta hozzá leányát. — Különben Monaci Lőrincz (329. l. 192—3.) verse:

«Addig a császárnak fia nőül *szerzi* azon nőt,
A ki magyar vért vitt hozományúl,»

szintén némi erőszakot sejtet.

2 Fejér, x. a. 227.

3 Annak bizonyságául vehetjük a gyanusított Dömötör érsek részére Mária által okt. 26-án kiadott levelet. Fejér, x. a. 221—2. és Török, Magyarország Primása, 51.

mindszentek napján történt meg.[1] A politikusok meg lehettek elégedve s nem is sokat gondoltak vele, hogy a szívét már valóban érezni kezdő, mert életének 16-ik évében járó Mária csakugyan szereti-e, vagy fogja-e szerethetni a 18 éves Zsigmondot, kiről nyílt titok volt, hogy nem hajlamból, hanem érdekből vette őt el. Sőt ezt a frigyet magának a zavaros viszonyok rendezése végett összehívott országgyűlésnek is szentesítenie kellett.

14. Zsigmond király Thuróczy krónikájából.

Mária már november 8-ára összehítta a rendeket Budára. Mivel kevés idő állott rendelkezésére, nem hítta meg az összes nemeseket, mert

2 Erre utal, hogy Zsigmond e napon mintegy új udvartartást kezdett. Monaci, Thuróczy és Caresinus elbeszélései, de az események egybevágása szerint sem mehetett az végbe október második és november első fele előtt. Krones (Gesch. Oesterreichs, II. 203.) októberre teszi. A házasság időpontjára nézve eltérnek forrásaink. Mária egy 1383-i oklevélben, melynek keltét azonban Pray (Ann. II. 171. l., 29. jegyz.) tollhibának tartja, Zsigmondot már «igen kedves férjének» nevezi. A Cardauns által kiadott krónika szerint (id. h. 339.) 1386-ban ment férjhez Mária. De ugyanezen forrás is úgy tudja, hogy a lakodalom után valami országgyűlés félét tartottak, hol «al heren hulden». A házassági szertartást Froissart krónikájának boroszlói kéziratában régi kép tünteti föl, melyet színnyomatban közlünk. Azon állításnak, hogy a házasság emlékére a sárkányrendet alapították, czáfolatát lásd *Acta* literaria Musei nat. Hung. 182.

ezeknek felkészülődése hetekbe került volna, hanem azt rendelte, hogy a többinek képviseletében megyénként csak négy vagyonosabb nemes jelenjék meg,[1] a mi nem jelentéktelen mozzanat az országgyülések fejlődésének történetében.

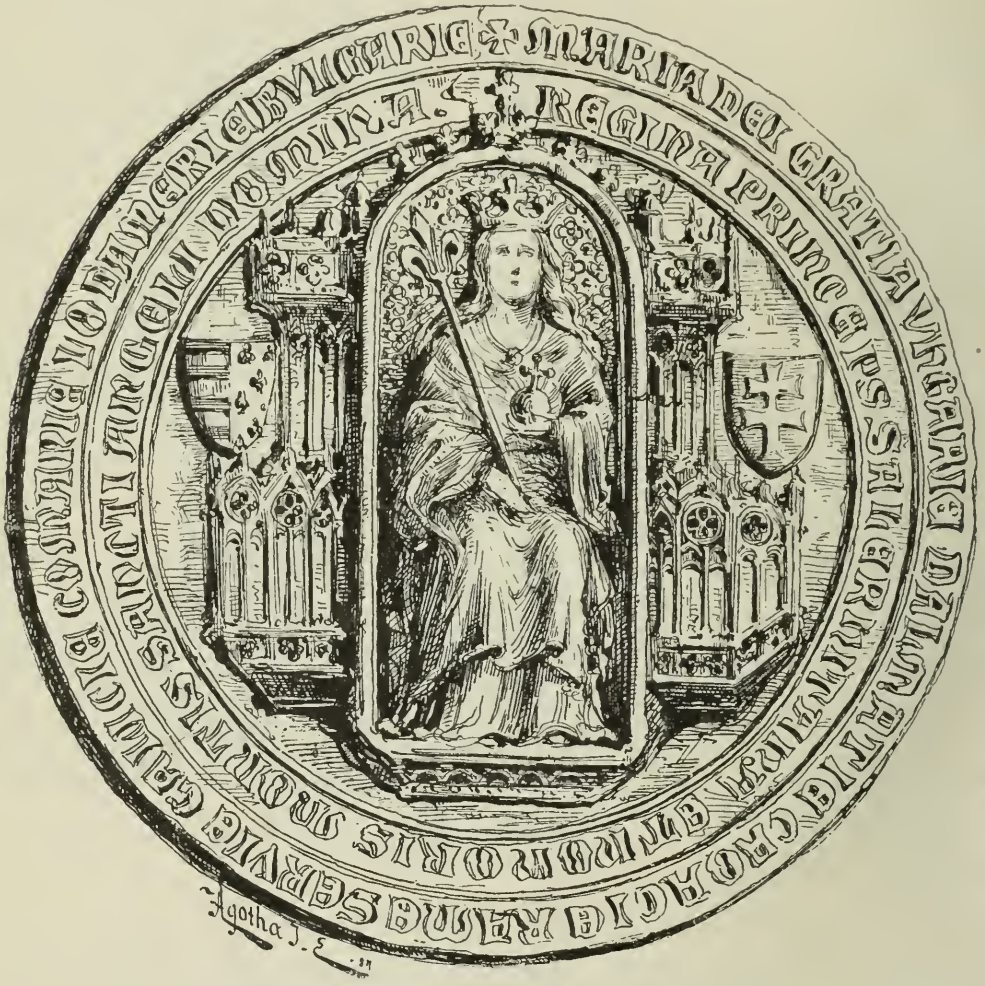

15. Mária királyné nagy pecsétje. *Előlap*

A tárgyalások a kitűzött naptól fogva szakadatlanúl folytak. A nemesek szemére lobbantották a kormánynak, hogy szabadságaikban, kiváltságaikban, sőt személyök sérthetetlenségében is a legnagyobb sérelmeket szenvedték s hogy az ország régi törvényei veszendőbe mentek. Máriához küldött követeik által tehát a szent és más királyok-

1 Fejér, x. a. 217.

tól nyert összes jogaiknak megerősítését annyival is inkább kívánták, mert ezt már a múlt évben sem vonakodott teljesíteni a királyné. S megfontolva azon tántoríthatatlan hűséget, melyet a nemesek Magyarországnak és a szent korona összes jogainak, kiváltképen pedig a határok-

16. MÁRIA KIRÁLYNÉ NAGY PECSÉTJE. *Hátlap.*

nak védelmében és megtartásában mindenkor készségesen tanúsítottak; s megfontolva, hogy országát ő maga is csak ezen hűség következtében bírja, a nemesek kérelmét Mária igazságosnak, sőt az egész országra nézve is hasznosnak találta s mivel egyébként sem akarta kisebbíteni az érintett szabadalmakat: november 14-én kedden, ünnepélyesen megígérte és fogadta, hogy őket Magyarországnak

szent és más királyaitól nyert örökérvényű szabadságaikban, kiváltságaikban s jogaikban, hogy a haza védelmére s az iránta való rendületlen hűségre annál inkább föllelkesüljenek, ő is, úgy mint elődei tették, megtartja és megoltalmazza.[1]

Ezt az igen nevezetes, a törvénytárba azonban föl nem vett valóságos «magna chartá»-t a kormány minden egyes vármegyének külön is megküldötte.[2] A nemesség szabadságainak megerősítése után az országgyűlés hűséget esküdött Máriának és Zsigmondnak, kit az ország gyámjának (regni Hungariæ tutor) czímével tüntetett ki.[3]

Czím, hatalom nélkül. A bekövetkezett szerencsétlenségek egyik fő oka az volt, hogy a kormány nem követelte, sőt megakadályozta Zsigmondnak megkoronáztatását. Ez a habozás csak az ellenfél önbizalmát növelte. Többet ennél azonban maga Venczel császár sem akart, mert sokkal inkább félt dicsvágyó öcscsétől, semhogy fején szerette volna látni a magyar koronát.[4]

A házasság és a hódolat megtörténte után november második hetében Zsigmond sietve távozott Csehországba,[5] hogy testvéreitől Kis-Károly ellen segítséget kérjen[6] s nem azért, mintha — mit egyesek szemére vetnek — gyávaságból futott volna meg.[7] Önző rokonaitól, mint

1 Bárdossy, Reflexiones, lxxiv. §., 10. sz. — Kovachich: Vestigia Comitiorum, Buda, 1790. — lxxviii—lxxxiii. — Fejér, x. a. 216—9.

2 Kovachich, id. h. lxii.

3 Zsigmondnak 1409. évi oklevele. Pray, Ann. ii. 164. Ő azonban azt hiszi, hogy Zsigmond e czímet 1382 óta viselt.

4 V. ö. Mária és Erzsébet királynéknak 1386 május 2-án kiadott oklevelével. Fejér, x. a. 286—7.

5 Monaci, 205—6. v. Thuróczy, 258. Lindner szerint (i. 259.) a házasság már október elején megtörtént, Froissart szerint pedig október 18-án a házasság híre már Troyesban volt. Lindner szerint október 8-án Zsigmond már nem lehetett Budán, mert Dömötör érsek részére a nyilatkozatot csak Mária és Erzsébet állította ki. De ez nem is volt az ő dolga. S viszont több mint valószínű, hogy az országgyűlés hódolatát Zsigmond személyesen akarta fogadni. S a Dömötör részére kiállított oklevél különben sem okt. 8-án kelt, mint Lindner hiszi, hanem okt. 26-án, mi szintén Lindner föltevése ellen szól.

6 Thuróczy, 258.

7 U. o. A Cardauns-féle krónika által 1386-ról említett szökést az 1389. évnél kell elbeszélnünk.

láttuk, csak nagy engedmények árán remélhetett támogatást. Tudjuk, Priegnitz és Altmark elzálogosításával hogyan szerzett tőlük egy kis pénzt a nyáron. Mivel azonban a két kerület lakói Jobstnak és Jodóknak hódolni nem akartak, Brandenburgról Venczel javára november 13-án véglegesen lemondott, említett unokatestvéreinek pedig Lublyóban deczember elsején a Duna és Vág közti részt vetette zálogba.[1]

Csak ekkor kapott segítséget s a jövő tavaszra most már erősen készülődött is. Kirívó törvénysértésével azonban megkétszerezte Károly pártját, mely végre kilépett várakozó állásából s deczember elején jelöltjével Zágrábból Buda felé indúlt. Útközben mind többen és többen csatlakoztak hozzá, állítólag egész zászlóaljak is, melyek hajdanában már szolgáltak alatta.[2] Az udvar, mely megfoghatatlan módon még Buda várát sem látta el elég őrséggel, erejében nem bízhatván, Károlylyal békésen akarta elintézni a dolgot. A királynék által hozzá küldött követségnek azt felelte a nápolyi király, hogy ő csak közvetítő akar lenni az egymást félreértő királyné és a nemzet között s hogy a teljes kibékülés eszközlésén kívül nincs egyéb oka jövetelének.[3] A királynék teljes megnyugvást és bizalmat tettetvén, «mosolyogni tanúltak» s aranyos kocsiban fényes kísérettel mentek a «kedves rokon» elé. A találkozás igen szívélyes volt.

«Az asszonyok nagy vígan fogadák
Az nagy álnokságot, mert ezt nem tudták.»[4]

Károly a bevonulás alkalmával a hintóban Mária és Erzsébet közt foglalt helyet. Az anyakirályné alig győzte

1 Gercken, id. h. III. 136.

2 Fantin Desodoards: Histoire d'Italie. Páris, 1803. IV. 564.

3 A krónikásnak ezen szavaival teljesen összehangzik Máriának 1386-diki oklevele, melyszerint Károly őt mint igen kedves nővérét édes szavakkal és enyelegve biztosította, hogy koronáját és országát megakarja védelmezni. — (Kovachich, Suppl. ad vest. com. I. 287.)

4 Tinódi Sziládynál, id. h. 322.

magasztalni «kedves fiának» nemes lelkületét, kegyeletét Lajos király iránt, valamint rokoni szeretetét, melynél fogva odahagyta messze lévő országát, feleségét, gyermekét, csakhogy lecsöndesíthesse a magyarországi zavargásokat és hogy megkönnyítse a királynék munkáját. Ők képtelenek meghálálni mindezt; hanem majd megfizet neki az Isten. Károly zavarában csak azon kegyeletet emlegette, mely Lajos király és családja iránt olthatatlanúl ég kebelében. Budára érkezve, látszólag a legnagyobb barátságban váltak el egymástól; Mária és Erzsébet a királyi palotába hajtottak, vendégük azonban egyik párthívénél szállott meg.[1]

«Királyné — intették Máriát egyes hívei — vigyázz, hogy úgy ne járj, mint Johanna.»[2] S ki tudja, nem jár-e úgy valóban, ha ő is ellene szegűl Károly nagyravágyásának? Ez a nagyravágyás pedig mind érthetőbben mutatkozott. Lehet, hogy a párt már előre[3] országgyűlést hirdetett Budára, annyi bizonyos, hogy deczember második felében az országgyűlés, a «szájas nemzet», kormányzóvá választotta Károlyt, ki csak most költözött be a királyi palotába.[5] A nápolyi útczai jelenetek otthonosakká lettek Budán is és a nép, vagy — a hogy történetíróink nem sok gyöngédséggel nevezgetik — a csőcselék egyre jobban zajongott a királynék ellen.

«Meddig tűrjük még az asszonyok igáját? Az asszonykirály veszedelmes. Ezt a Károly királyt nekünk a Mindenható az egekből küldte. Ez a férfi legyen a királyunk!» A megrettent Mária és Erzsébet naponkint hallhatott

1 Monaci, 330. l., 207—236. v. — Thuróczy, 258—9.

2 Marino Sanuto krónikája. (Rerum Italicarum Tomus xxii. — 756. hasáb.

3 Fessler szerint (ii. 52.) még Zágrábból.

4 Thuróczy, 259.

5 Monaci szerint (330. l.) csel következtében lett kormányzó és csak azután hirdetett országgyűlést. Ezt azonban már az idő rövidsége miatt és azért sem tehette, mert a hogy pár hét előtt Zsigmondot is az országgyűlés tette gyámmá, ha másért nem, a törvényesség színe kedvéért, bizonyosan ő maga is az országgyűléstől magától várt hasonló czímet.

efféle kifakadásokat,[1] melyek annál veszedelmesebbek voltak, mert a népnél óvatosabb országgyűlést is merészebb elhatározásra tüzelhették. Hiába sóhajtozott Erzsébet, hogy Lajos érdemeiért leányának ily roszúl fizetnek; az utczán a tömeg uralkodott s nagyon kelletlenül hallgatta azokat, kik Mária jogait vitatták. Az ekként fölkapott Károly értett a helyzet előnyeinek kizsákmányolásához. Azon szín alatt, hogy a fenyegető zavarok sürgős közbelépést követelnek, a királynékhoz ment, a várat olaszokkal és horvátokkal megszállatta, a nemeseket maga köré gyűjtötte s ezeknek küldötte által Máriát lemondásra szólította föl. Látja, hogy a közvélemény ellene van — s nyugodjék meg sorsában. A nemzet nem akar engedelmeskedni nőnek. Jog szerint sem illeti meg őt a trón s nincs rá példa, hogy a magyar valaha nőt uralt volna. S neki elegendő képessége sem lehet ily nagy ország igazgatására. Férfiú dolga ez. Maga megítélheti, az országnak zavaros viszonyai közt ér-e valamit egy gyönge asszony. A mit mond, az az ország akarata. S a közvéleménynek engedni kell, kivált ha különben sem lehet változtatni a dolgon.

A gyönge nők csaknem eszméletöket vesztették erre a lesujtó nyilatkozatra. Önuralmát először Mária nyerte vissza.

«Atyámnak engemet jogosan megillető koronáját — szólt, miközben könyei előtörtek — meg nem tagadhatom, tegyetek úgy, a hogy akartok; de mint asszony, ellene nem állhatok ily nagy tömegnek és csak arra kérlek benneteket, hogy apám érdemeit tekintve — ha-ugyan becsülitek még valamire — legalább életünket hagyjátok meg s engedjétek meg, hogy Magyarországot száműzött gyanánt elhagyva, uramhoz mehessek.»

[1] Thuróczy, 260. Ilyenekre maga Mátyás is czélzott Beatrix ellenében (Kovachich, Script. minores, II. 343.)

Erzsébet szárazabban válaszolt s kijelentette a követnek, hogy Károlylyal személyesen kíván beszélni. A mint magukra maradtak, zokogva borúltak egymás karjaiba, hogy panaszszal könnyítsenek elhagyattatásuk miatt érzett végtelen fájdalmukon. Udvarhölgyeik sem tartózkodhattak a sírástól. Első felindulásának legyőzése után azonban Erzsébet, a sok megpróbáltatást ért, higgadtabb gondolkozású anya ismét a régi lett.

Meg akarta győzni a koronához amúgy sem ragaszkodó leányát, hogy az erőszak ellen nincs mit tenniök; ha át nem adják a koronát, az elbizakodott áruló talán véröket is ontja. A tömeget ingerelni nem szabad, mert az megfeledkezhetik magáról s a koronát életök árán veheti el tőlük. Méltóságuk és nemük aligha volna mentség. Ha lemond Mária, kíméletre számíthatnak. S a mig élnek, lehet reményük, hogy újra megszerzik az elveszett országot; mert az Isten megfizet minden roszért. S mindenképen vígasztalni igyekezett Máriát.

Azután fölszárította könyeit. Károlyt hívatta.

«A büszke és féktelen magyar nemzetet — szólt hozzá hidegen — asszonyi kéz nem vezetheti; vedd át őseid országát, legyen tied a kormánypálcza s használd azt tetszésed szerint.»

Mária és Erzsébet nyilatkozatának híre azonnal elterjedt, s mindenki azt hitte, hogy Lajos király leánya *önként* mondott le a koronáról.[1] Hiszen azt is beszélték, hogy ő maga hívta be Károlyt,[2] kit pedig Mária ekkor is, később is koronája elrablójának és árulónak nevezett.[3]

1 Monaci 330—333. lap. Thuróczy 259—262. Bonfini 362—3. A lemondásnak itt említett körülményei teljesen valószínüek s a párbeszédek sem ellenkeznek a dolog lényegével. A mellett Thuróczy elbeszélése átment már a köztudatba s mivel más források tartózkodnak a részletektől, az erről szóló egyetlen történetírónak, a költő után beszélő Thuróczynak, egészben véve hitelt kellett adnom.

2 A flórenczi köztársaság Károlyhoz. Wenzel, id. h. 599.

3 Mária oklevele. Kovachich, Suppl. ad vest. com. I. 287.

II.

A palotaforradalom sikerült — s az országgyűlés, mely népes volt ugyan,[1] de mégis csak egy pártot képviselt,[5] Székesfehérvárra tette át üléseit,[2] hová a főváros lakosságának egy része is özönlött.[3] 1385 deczember 31-én vasárnap Sylvester napján királylyá választották a «békeszerető» Károlyt Sicilia, Nápoly és Jeruzsálem királyát s azonnal meg is koronázták.[4]

S hogy hitelre találjon a királynék önkéntes lemondásának híre, az ünnepélyen Máriának és Erzsébetnek is meg kellett jelenni. Meg is jelentek s bánatos arczuk már a Budáról Fehérvárra vivő úton fölkelté a kísérő urak részvétét. A székesegyház oltárainál gyászruhában végezték ájtatosságukat s azután Lajos király sírkápolnájába léptek. Szemben álltak a nagy ember vörösmárvány-szobrával. Az imént még büszkén, hidegen jártatták végig tekinteteiket az idegent, és nem törvényes királynéját ünneplő tömegen. Itt elhagyta erejök. Zokogva rogytak térdre és szabad folyást engedtek végtelen fájdalmuknak.[4] Negyedfélévi szenvedésökre tették föl a töviskoronát.[5] De a fájdalomnak első rohama után ismét összeszedték erejöket. Fölegyenesedtek, fölszárították könyeiket, s ujra büszkén,

1 Marino Sanuto, Rerum Italicarum Tom. xxii. — 756.

2 Thuróczy szerint (259. l.) Budára mind nagyobb számban érkezvén a főurak, Károly a kormányzó czímet kezdte bitorolni. A főurak gyülekezésében s a vállalat természetében rejlik annak oka, hogy mint azt Szalay is (ii. 264.) fölteszi, — Budán kellett megnyilnia ennek az országgyülésnek, mely valószínüleg a kormányzó czímet is adta Károlynak. A gyülés csak ezután mehetett át Székes-Fehérvárra. Máskülönben le nem győzhetnök az időszámítás nehézségei.

3 Thuróczy, 262.

4 A flórenczi köztársaság iii. Károlyhoz, Wenzel, id. h. 598. Mária két hónap múlva a hűtlen lázadók által megejtett választásról beszél. Kovachich, Suppl. i. 247. Bonfini (362. l.), kétséges többséget említ.

4 A *Hist. Lexicon* szerint (Lipcse, 1721. — iii. 424.) atyja sírjánál fejét Mária a kőhöz verte s asszonyai erővel húzták el onnan.

5 Bonfini (363. l.) egész panaszbeszédet ad Mária ajkaira.

hidegen nézték, hogyan fogadja Károly a tőlük elvett koronát. Ép akkor fogta azt kezeibe Dömötör érsek, hogy szokás szerint háromszor kérdezze meg a népet: akarja-e királyaúl Károlyt.

Határozatlan moraj lett a válasz. Senki sem menekülhetett az imént lefolyt jelenet hatása alól s legtöbben csak most látták be, mi értékök van a királyné önkéntes lemondásáról terjesztett híreknek. Az államférfiak azonban nem oly érzelgősek, mint a közönséges emberek. Ők akarták Károlyt s magának a «hű» Dömötör érseknek sem reszketett a keze, mikor a törvényesen általa megkoronázott királynénak koronáját[1] egy párt-ember fejére tette,[2] a hogy nem reszketett Mária régi országbírájának, Széchynek hangja sem, midőn, mint új nádor, szokás szerint háromszor éltette a királyt.

«Im, ez az, ki sokaknak estére és föltámadására állíttatott Izraelben azon jegyül, kinek sokan ellene mondnak.» S a papok ezen dicsénekét majdnem czélzásnak vette a tömeg. Valóban sokan ellene mondottak a lefolyt ünnepélynek; s talán épen azok, kik az imént még legjobban kikeltek Mária ellen.

S ezután is egymást érték a jelek, mikből a babonás nép Károly új királyságának szörnyű végét jósolta. Mikor a menet a templomból kifelé indúlt, az országnak negyedfélszázados ereklyéje, szent István zászlója, a templomajtóban megakadt s darabokra tört. Alig szállt meg az új király Budán, olyan forgószél támadt, milyenre a legöregebb emberek sem emlékeztek s mely pehely gyanánt tépte le a tornyok s házak tetejit. Három napon át folytonosan károgtak a hollók a várlak fedelén és szárnyaikkal

1 Révai Péter szerint (De monarchia et S. Corona Regni Hung. Bél-Schwandtner, Script. II. 648.) ezt Visegrádról, a királynékat fenyegetve, szerezte meg Károly.

2 Assmann (id. h. II. 489.) egyszerű kérdőjellel vonja kétségbe Dömötörnek a koronázásnál való szereplését.

verdesték az ablakokat, majd valóságos harczot vívtak egymással s kitépett fekete tollaik és patakzó piros vérök mutatta a küzdelem nagyságát.

«Oh, könyörülj a királyságon, — könyörülj meg a népen!
Végzetedet jelzik s a csodák téged fenyegetnek . . .
Fuss, menekülj Nápolyba, kerüld a halál birodalmát!»[1]

Nápolyba és Olaszországba azonban csak a koronázás megtörténtéről adott hírt Károly. Amott Margit királyné ült fényes ünnepélyt,[2] míg február 11-én Florencz szintén rendkívüli lelkesedéssel üdvözölte az új királyt[3] — akkor már, midőn ezt gyászolni kellett volna. S az olasz városok és államok valóban oly sok jót remélhettek egy igazi olasznak magyar királyságától, hogy nincs mit csodálkoznunk nagymérvű tüntetéseiken.

Úgy látszott, Károly a rosz jelek mellett is akadálytalanúl uralkodhatik. Különben is Lajos király igaz testvérének s örökösének tekintette magát, ki a kormányt Isten akaratából vezeti.[4] A bukott párt vezérférfiai részben szolgálatot vállaltak alatta is. Garayt természetesen mellőznie kellett ugyan, de ez is szabadon járhatott-kelhetett Budán s helyette a korábbi országbiró, Széchy lett nádorrá. Dömötör érsek, mint láttuk, szintén elösmerte őt s így a többiek is, vagy őszintén, vagy színleg. Magáról Forgách Balázsról, a későbbi királygyilkosról is az volt a hír, hogy Károly igen kedvelte.[5] Palizsnay és egyik-másik Horváthy állandóan körében tartózkodott; s körülhemzsegték azok, kik most már «önzetlen» szolgálataik jutalmát várták tőle. István vegliai és modrusi grófnak, egyik legtevékenyebb párthívének teljes hatalmánál fogva, Lajos király törvénye ellenére is megengedte, hogy halála után

1 Ezen összes eseményekre főforrásaink továbbra is Monaci Lőrincz (333—335.) és Thuróczy (262—3. l.) A baljóslatú jelekről emlékezik Caresinus is (Chronicon. Muratorinál, XII. 476.)

2 Dlugoss, X. 101.

3 E nevezetes levelet közli Wenzel, III. 598—600.

4 Fejér, X. a. 272.

5 1386 jan. 22. Fejér, X. a. 274—6.

— fiú nem létében — leánya, Erzsébet örökölje vagyonát.[1] Fejéregyházy Bálintnak, Lajos és saját hívének Fejéregyházon adott telkeket,[2] a gyulafehérvári káptalannak pedig meghagyta, hogy az őt híven szolgáló Bethlen Jánost és Almakeréky Pétert és Lászlót vezesse be Encs és Borgó stb. birtokába.[3] De híveinek szereteténél is többet bízott saját testőreiben és olasz katonáiban. Ezek képezték ezentúl Buda őrségét s annyira megnyugodott bennök, hogy Mária hajdani udvarának szabadságát sem korlátolta. A volt királynét, mint ki «önként» mondott le jogairól, saját palotájának egyik szárnyában fejedelmi fénynyel vette körül s nem avatkozott bele, kit fogadjon el, kit útasítson vissza. Sőt maga is meg-meglátogatta «kedves» rokonát; s a mily udvariasan bánt ő velök, ép oly kiszámított nyájassággal viszonozták ezek figyelmét. A külső jelek után ítélve senki sem gyaníthatta volna, hogy az imént csöndesen lefolyt palotaforradalmat oly rövid időn követi egy másik. Titokban azonban már is arról suttogtak, hogy Károly Erzsébetet lefejeztetni, a hozzá szító főurakat és főpapokat pedig részint kivégeztetni, részint száműzetni, míg magát Máriát az országból kiutasítani akarja.[4]

A terv valószinűtlennek látszott ugyan, Mária pártja azonban komolyan ügyekezett védekezni ellene. Erzsébet királyné gyakran értekezett Garayval, kit szabadon fogadhatott. Garay egyszer, febr. 7-én[5] szerdán délután nagy kísérettel jelent meg a várpalotában. Leányát férjhez akar-

1 U. o. 271—3.

2 U. o. 273—4.

3 Dlugoss, x. 100.

4 Mária oklevele 1386 febr. 28. Kovachich, Suppl. i. 287.

5 Corner szerint (Eccard: Corpus hist. medii ævi ii. 1144.) trigesimo nono die præmissæ coronationis. Egy kézirati codex után Eberhard Windeck is febr. 7-ét, de 1385-öt ír (an dem andern Tag nach sant Dorotheentage, l. Aschbach, 454. l.). Febr. 5. nem lehetett, mert akkor még oklevelet adott ki Károly. (Fejér, x. a. 272. — Hormayr, Hist. Taschenbuch, 1820. — Majláth, Gesch. der Ungarn, ii. 11.) Fessler (1816-ki kiadás) febr. 6-át mond. (iv. r. ii. k. 60. l.) Gregoriancz Pál (Kovachich: Scriptores minores i. 315.) szerint viszont már 1385-ben történt volna ez az eset.

ván adni, szerémi jószágára készülődött s most búcsúzni jött a királynékhoz. Erzsébet hosszasan tanácskozott vele s azután magához kérette a királyt, hogy megmutassa neki a Zsigmondtól állitólag érkezett fontos leveleket. Károly néhány testőr kiséretében azonnal megjelent s Erzsébet kiváló szivességgel fogadta. Garayn kivül Forgách Balázs, pohárnok,[1] — Bubek Imre halicsi főkapitány, Szentgyörgyi Tamás volt horvát bán s Bálint pécsi püspök, a törvények tudora várt reá. A tanácskozás megkezdése után az olasz katonák párosan távoztak. Maga Alberico, az olasz várnagy is visszavonúlt. Úgy látszik, a teljes kibékülés módozatait kezdték megbeszélni. Erzsébet átadta Károlynak Zsigmond egy levelét, melynek olvasásához ez teljes figyelemmel fogott. E pillanatot fölhasználva, a megállapodáshoz képest Forgách Balázs bátran mint egy oroszlán[2] csákányával[3] hatalmas ütést mért rá.[4] A meglepett király maga is kardot rántott s erélyesen védekezett,[5] miközben Forgáchot több helyütt megsebesítette.[6]

17. Erzsébet pecsétje.

Az első vér láttára Erzsébet elfeledkezett nővoltáról; csak a vele történt méltatlanság jutott eszébe. Dühösen biztatta Forgáchot véres munkájának folytatására.[7] S ez a

1 Aschbach szerint (1. 31.) ezek később jelentek meg.

2 Monaci, Thuróczy és Caresini szerint karddal, Comer szerint tőrrel. A csákányt (bicellus) maga Mária említi. (Fejér, x. a. 280.)

3 Fejér, x. a. 280.

4 Cornes Herman szerint Máriának egy híve Károlynak azon állítólagos nyilatkozatát, hogy Venczelt ép úgy elűzi a német trónról, mint Zsigmondot elűzte a magyarról s hogy azután v. Károly neve alatt magát koronáztatja császárrá, oly hevesen lobbantotta a király szemére, hogy ez türelmét vesztve, szájára ütött, mit látván a főúr szolgája, tőrével meggyilkolta a királyt.

5 Monaci szerint, id. h. 336. l., az első csapás után Szentgyörgyi bán felfogta Forgáchnak további ütéseit s Károly, a szünetet felhasználva, elmenekült.

6 Mária oklevele. Fejér, x. a. 280.

7 A népköltészet szerint ezt mondta:

«Balázs, öld meg a királyt,
Neked adom Ghimes várát!»

(Kovachich, Script. min. 1. 35.) Más változat szerint:

«Vágjad fiam, vágd, Forgách!
Tied lesz Ghimes és Gács.»

kellő erőt többé ki nem fejthető királyt csakugyan addig ütötte, vágta, míg végre[1] koponyáját bezúzta s fél szemét kiütötte. — Azután keresztültört a zajra berohant olasz zsoldosok sorain s Garaynak a kapukat időközben elfoglalt katonáihoz futott, hogy ezek egy részét segítségül hozza. Ezek részint lemészárolták, részint lefegyverezték, részint pedig visszaszorították az olaszokat, kik — azt hivén, hogy Károly úgyis elveszett — parancsnokuknak, Albericonak vezetése alatt, a városba vonúltak vissza.

«Mily kicsiségeken is fordúl meg az emberi szándék!
Hogyha tovább s bátrabban időzik amott az olasz nép:
A vészből kiragadt Károly trónon marad és a
Pártosokat méltán bünhesztheti ekkora bűnért!»[2]

A nép máskép beszélte el az eseményt és annak okát. Ilyenformán: «Tanácsba gyűltek össze a magyarok, hogy Zsigmond helyébe más királyt választszanak maguknak. És mindjárt követet küldtek Apuliába Békés Károlyhoz, Apulia királyához; neki adták Magyarországot s megígérték, hogy feleségül kapja a magyar király leányát, Máriát, a kit pedig Zsigmond már három éve elvett. Károly be is jött Magyarországba nagy hatalommal; az urak királyuk gyanánt fogadták s mindenképen erőltették Máriát, hogy nőül menjen hozzá. Hosszú volna leírni, mennyire búsult és szomorkodott ezen Mária. Hanem hát élt a nádor fia s ez megkönyörült a királynén, mert nem akarta, hogy Békés Károlynál kelljen aludnia. A szintén ifjú nádor ennek következtében éjjel-nappal azon gondolkozott, hogyan szabadítsa meg a királynét. Végre azután talált egy embert, ki a királyné kamarása volt s ez azt mondta, életét teszi rá, hogy előbb hal ő meg, mint sem ez megtörténnék. Egyszer mikor Budán sok uraságnak kellett együtt ebédelnie Békés Károlylyal, ez a kamarás odament, a hol

L. erre nézve bővebben Szilády: Régi Magyar Költők Tára, I., 22., 274—277. l.

1 Caresinus, x. 476.
2 Monaci, 336. l.

Károly az urakkal egyazon asztalnál ült, előhuzott egy hosszú kést s olyat vágott annak a fejére, hogy agyvelejét is érte a vágás és mindjárt belehalt.»[1]

Azonban nem halt bele. — Félholtan vánszorgott vissza hálószobájába, hol ájultan rogyott össze. A roppant izgatottság következtében Erzsébet is eszméletét vesztette. Garay és Forgách azonban nem pihenhettek. De nem is volt veszteni való pillanatuk. Alberico Horváthy némely katonájával azonnal visszatért a vár alá; látván azonban, hogy azt Garay emberei minden ponton megszállották, ismét elvonúlt s tapasztalva, mily ellenszenves iránta s a vesztett ügy iránt a nép, éjjel a városból is kiosont. Horváthy és horvát katonái a föltámadt tömegen keresztül már csak fegyverrel nyithattak útat maguknak s a szombati kapun át menekültek el.[2]

Az összeesküvők azután Károlyra törtek, kivonszolták hálószobájából s éjjelre a vár egyik tornyába záratták.

Hajnalra bevégezte művét a palotaforradalom. Most a nép következett, melynek érdemet kellett szereznie, hogy Károly iránt deczemberben tanusított nagy lelkesedéséért bocsánatot nyerjen. Ezer torok éltette a megszabadított Mária «király»-t s a tömeg boszút lihegve tört az olaszok házaira. Gyilkolt, rabolt, fosztogatott.[3] Sok ék-

1 A Cardauns-féle krónika, id. h. 343. l. Ezen kívül csak a múlt században nagyon elterjedt *Allg. Hist. Lexicon*-ban (Lipcse, 1721. — III. 424.) olvastam azon adatot, hogy Károlyt akkor ölték még, midőn Máriát vendégelve, asztalánál ült.

2 Tinódi verses krónikája szerint (id. h. 325.) «Ott megölik vala Horváti János bánt». Ez azonban tollhibaféle, mert később ismét szerepelteti.

3 Főforrás Monaci, 334—337. l. Nem minden eltérés nélkül írja át Thuróczy, 264—266. l. Máriának 1386. febr. 28-án kelt oklevele, mely ezeknek előadását egészben véve megerősíti. (Fejér, x. a. 279—283.) *Chronicon Extense* Muratorinál, xv. 512. — Caresini Chron. id. h. 476. Marino Sanuto, id. h. 756. Gobelin. Pesson (ed. Meibom. I. 309.) csak általánosságban szól orgyilkosságról. Bonfini (1606. kiadás) 364—5. lap. — Dlugoss is így tudja az eseményeket, de más hírt is találunk nála (x. 100.). E szerint Erzsébet Ferkacz (Forgách) bárót szólította föl Károly eltávolítására. «Csak úgy lehet, ha lefejezik.» — «Semmi gondom rá — szólt a királyné — hogyan távolítod el, csak szabadíts meg tőle.» Erre Forgách egy reggel, midőn Károly még ágyában hevert, fegyveresen ment a királyhoz s azzal szokás szerint tréfálni és enyelegni kezdvén, az ágyában gyanúta-

szert, sok szép lovat kerített kézre. Az olaszok egy része csak álruhában menekülhetett meg.[1]

S odafönn, egy vártoronyban, elhagyatva, legkisebb orvosi ápolásban sem részesítve, öntudatlanúl hevert a szerencsétlen férfiú, kit tegnap még bálványozott a tömeg.

Sic fata tulere. Így akarta a sors.

núl tapsolót meggyilkolta. STUMPFFEN szerint (Chronick wirdiger thaaten beschreybung. Zürich, 1548. — A 82-ik levél 2. oldalán) egy Forbach nevü *német* ölte meg.

1 A CARDAUNS-féle kézirat. Id. h. 343. l.

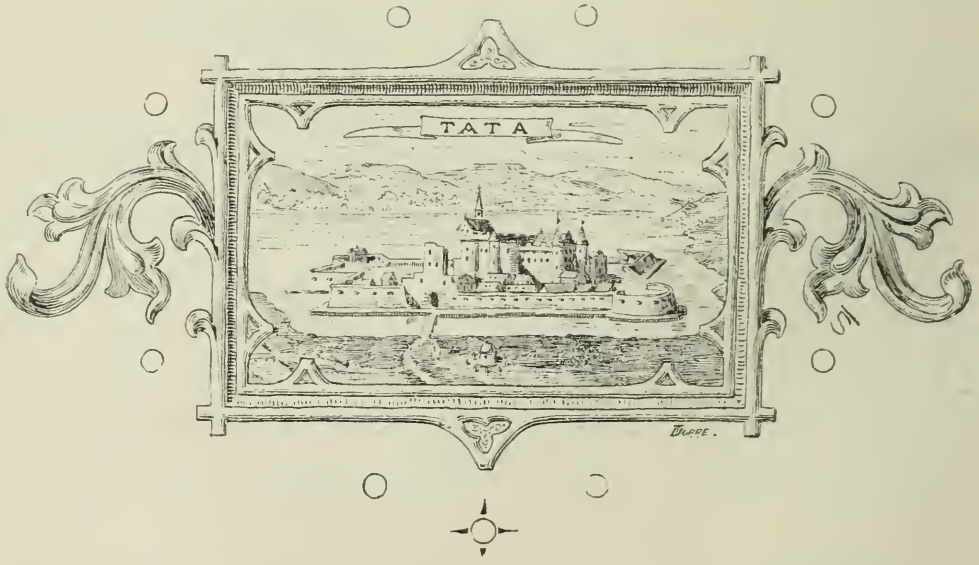

18.

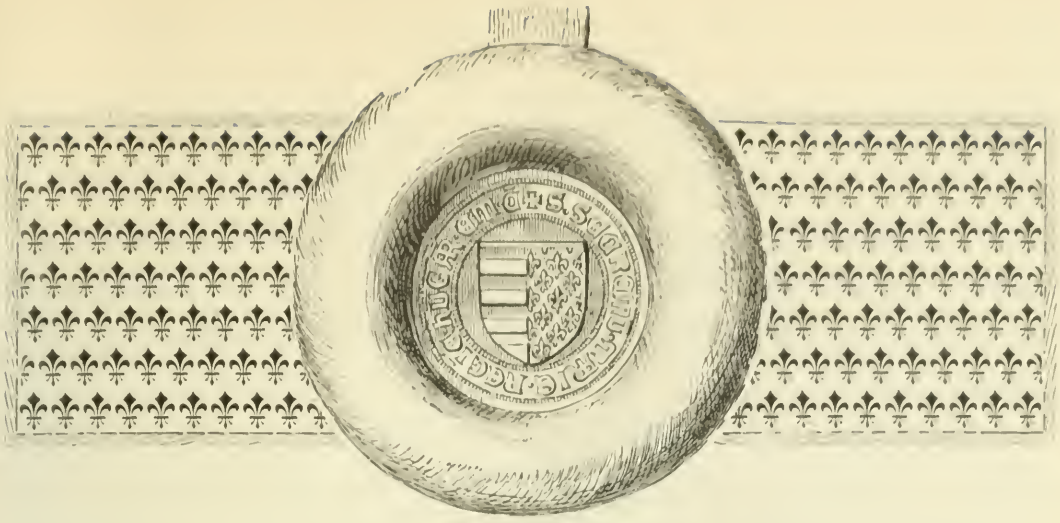

19. Mária királyné függő titkos pecsétje

NEGYEDIK FEJEZET.

I.

Máriának valószínűleg semmi tudomása sem volt arról, hogy hívei vér árán szerzik vissza trónját;[1] de február 8-án így is elfoglalta azt, teljesen visszaállította a régi kormányrendszert s három héttel később ömlengő szavakban nyilvánította háláját a sebei következtében élet-halál közt lebegő Forgách Balázs iránt, «ki őt Károly hatalmaskodásaitól s jogtiprásától megszabadítván, koronáját, fejét s az országnak tőle elvett kormányát szolgálatai által megmentette és helyreállította.» [2]

Az annak idején Csák Mátétól elkobzott gímesi uradalomhoz Nyitra-, Bars- és Esztergommegyében tartozó negyvenkét falu lett a hűség jutalma, mely «sokkal

1 A flórenczi köztársaságnak Máriához 1386 márcz. 15-én írt levele szerint (Wenzel, III. 601.) Mária is jelen lett volna a merényleten; de a köztársaság csak «hallomás» után beszél és maga is fölteszi, hogy mindez nemcsak a királyné tudta nélkül, hanem egyúttal roszalásával is történt. (U. o. 602.)

2 Fejér, X. a. 281. Pray, De prioratu Auraniæ, 23—25. l.

nagyobb viszonzást érdemelne».[1] A nép közt azonban szájról-szájra járt, hogy ezentúl valahányszor megjelent ez a Forgách, vagy valamelyik utódja az udvarban, a királyi kardot kirántják hüvelyéből s úgy hordják azt az uralkodó előtt, annak jeléül, hogy egy Forgáchtól óvakodni kell.[2]

Áldozatát, Károlyt, ki «a magáéval be nem érvén, Mária országát is el akarta rabolni»,[3] már február 8-án Visegrádra vitték s ott zárták el.[4] A flórenczi köztársaság volt az egyetlen külhatalom, mely marczius 15-én e hírre erélyesen írt Máriának. «Alakoskodjanak és színeskedjenek mások úgy, a hogy akarnak — szólt, — mi rendületlenül hiszszük, hogy kegyelmességed visszariad ily gonoszságtól; most azonban fölségednek tiszte és föladata az, hogy ne csak életben tartsa meg azon királyt, hanem régi szabadságát is visszaadja. Mert ha nemének gyöngesége és zsenge kora akadályozta is fölségedet, hogy oly dühöt és embertelen bűnt csírájában elfojtson, de most az ő megszabadításának és megtartásának összes terhe fölséged vállaira nehezedik. E dolognak jó végét az egész világ kegyedtől várja.» Térden állva és könnyezve kérik őt kegyelemre.[5] S e kérés támogatására szólítják föl a Magyarországban levő olasz harczosokat is. Mert a király megsebzése és bebörtönözése kétségtelenül árulók műve, életének megtartása azonban a királynék föladata. Segítsék őt azon kevés elvetemült ember ellen, kik igaz királyukat fogságra vetették, ne koronájának visszaszerzésére, hanem a börtön szégyenétől való megmentésére, ne kor-

1 U. o. 281—2. Febr. 10. Mária már megparancsolta, kutassák ki, hogy az ezen uradalomhoz számított Hethére joggal tarthat-e igényt Hethei Márton (Fejér, x. a. 278.). Forgách megjutalmazásának kérdése tehát a tett elkövetése után (s talán már előtt is) azonnal fölmerült.

2 Dlugoss, x. 101.

3 Fejér, x. a. 279.

4 Wenzel, iii. 601. A Cardauns-féle kézirat szerint (id. h. 343.) a merénylet alkalmával azonnal meghalt.

5 *U. o.* 601—3.

mánypálczájának átadására, hanem dicstelen halálának elhárítására fogjanak kezet; s még követeket is küldenek, kik segítsék őket ebben a kérésökben.[1] S a főurakat szintén figyelmeztették, hogy közhit szerint most válik meg, hűséges-e Magyarország; lesz-e, ki boszút áll ilyen bűn miatt. Ha akarják, megszabadíthatják; de ha nem akarják is meg kell szabadítaniok Károlyt. A mi idáig történt, csak kevésnek bűne, kevésnek gyalázata; de ha nem segítnek a királyon, ha ily szomorú viszonyok közt sem oltalmazzák őt meg, maguk is bűntársak lesznek, kiket amazokkal egyformán kárhoztat a közvélemény. Ne tartsa őket vissza a királynék iránt való tisztelet. Hihetetlen, hogy azok helyeselték volna ezt a nagy gonoszságot. Szabadítsák ki tehát a királyt, mentsék meg az árulók kezében levő életét. Ha oly messze nem volna Magyarország, összes hatalmukkal ők maguk sietnének Károly kimentésére; így csak az urak igazságszeretetében kell bízniok.[2]

A meleg fölszólítás azonban már íratása idején tárgytalan volt. Károlynak sebei a kellő ápolás elmulasztása mellett is hegedni kezdtek, mire az összeesküvés részesei 1386 február 24-én szombaton, szent Mátyás apostol napján megmérgezték, mások szerint megfojtották.[3] Egyházi szertartások szerint csak négy év mulva, 1390 február 3-án, temették el őt, midőn IX. Bonifácz fölmentette az átok alól, melylyel VI. Orbán 1385 január 15-dikén sujtotta s «megtűrte», hogy a Visegrád mellett levő Szent-András apátság templomában helyezzék örök nyugalomra.[4]

1 1386 márcz. 17. *U. o.* 603—5.

2 1386 márcz. 18. — WENZEL, III. 605—7.

3 Mária febr. 28-ki oklevele szerint (FEJÉR, X. a. 280) a megsebesítés következtében múlt ki Károly; Monaci és a szájhagyományokra is hivatkozó Thuróczy szerint (Schwandtner, I. 266.) orvosságát megmérgezték s torkát is összeszorították. Curiosumképen legyen megemlítve, hogy MALEBRANCHE szerint (id. h. III. 282.) *három évi* uralkodás után 1387 szeptemberében halt meg.

4 THURÓCZY, id. h., WINDECK Aschbachnál, I. 454. FEJÉR, X. a. 694.

Mindezt, úgy látszik, sokáig titkolták. Horváthy János még 1386 márczius 22-én sem tudta királyának halálát s e napon még az ő nevében állított ki egy adománylevelet.[1] De az is lehet, hogy csak titkolni akarta a valót, míg a párt állást nem foglalhat a változott viszonyokkal szemben. Maga Margit királyné is a legnagyobb bizonytalanságban élt és csak a következő év április második felében, Pál zágrábi püspöktől s más követektől tudta meg határozottan, hogy férje nem él többé.[2] Gyászmiséket tartatott lelki üdvéért, de egyúttal boszúra intette párthíveit.[3] Fia László azonban csak egy év mulva, 1387 április 18-án vette föl az őt «megillető» magyar királyi czímet.[4]

A bukott kormány emberei azonban az összeesküvést közvetlenül követő időben sem maradtak tétlenek, ha — teljesen tájékozatlanok lévén Károly sorsáról — egész határozottsággal nem léphettek is föl. De még Mária hívei között sem uralkodott összetartás. A közvélemény ugyanis ritka egyetértéssel zúdult föl a királyné férjének, Zsigmondnak azon önkényes tette ellen, hogy a Duna és Vág közét elzálogosította. Az anyakirályné, hogy föl ne idézze a trónfelforgatásnak csak imént lezajlott jeleneteit, most végkép mellőzni kívánta Zsigmondot, nem engedte meg, hogy együtt lakjék Máriával, ki könnyelműsége miatt amúgy is gyűlölte őt, üldözte párthiveit,[5] sőt jövedelmeit is lefoglalta, a mi talán legérzékenyebben érintette az örökös pénzzavarral küzdő herczeget. Ez azonban Zsigmondot is a végsőre ingerelte. Ügyének rendezése végett Venczel király április elején erős haddal indúlt el Prágából testvéreinek, Jánosnak és Zsigmondnak kísé-

1 Látható az orsz. levéltárnak 1882. évi tárlatán a 22. sz. alatt.

2 László herczeg és trónkövetelő levele 1387 ápr. 18. WENZEL, III. 626.

3 DLUGOSS, X. 101.

4 WENZEL, III. 626—7.

5 FEJÉR, X. a. 284.

retében. Brünnben (április 10-én) unokatestvéreik, Jodok és Prokop is csatlakoztak hozzájok. Április 15-én már Pozsonyban voltak s nemsokára Magyar-Óvárt és Győr közelében táboroztak.[1] A királynék azonban, — mint Venczel mondja,[2] — «megijedvén az ő hatalmától», tulajdonképen pedig szabadkezet akarván nyerni a horvátok ellen, békés úton kívánták elintézni a fenforgó ügyeket. Miután Venczel ünnepélyesen fogadta, hogy Győrből sem el nem viszi őket, sem másképen nem alkalmaz ellenök erőszakos rendszabályokat, hanem hogy ha Győrben nem akarnának maradni, Magyarországnak bármely más helyére szabadon távozhatnak,[3] mindketten Győrbe érkeztek s május elsején kijelentették, hogy az egyrészről köztük és alattvalóik, másrészt viszont a Zsigmond, Jodok és Prokop közt fenforgó viszályokban Venczelt döntő bíróúl ismerik el. El kell oszlatni minden kellemetlenséget, a mi csak fölmerült Zsigmond, a királynék és alattvalóik közt; megerősíteni az egyházi és világi rendeknek kiváltságait és szokásait; lecsöndesíteni az általuk e miatt támasztott forradalmat és belzavarokat; megtartani Erzsébetet minden özvegyi járandóságában és egyéb javaiban; dönteni Mária és Zsigmond együttélésük, valamint Zsigmond országos állása kérdésében.[4] E pontokat kellett tárgyalnia a fényes gyülekezetnek, melyben magyar részről két bíbornok (Dömötör esztergomi érsek és Bálint pécsi püspök), a váczi és csanádi püspök és hat más főúr vett részt. Nevezetes, hogy Garay nádor, mint sok tekintetben érdekelt fél, nem jelent meg Győrött. Az urak a királynék-

1 *Verzeichniss* Oberlausitz. Urkund. 121. — *Public.* de la section histor. de l'institut de Luxembourg, XXV. (III.) 30., 174—175. — Pelzel: K. Wenzeslaus, I. 174. — Lindner, K. Wenzeslaus, I. 264—5. és 434. — Klöden: Die Mark Brandenb. unter Karl IV. — I., 131. Ó azonban Jaurinum alatt a sléziai Jauert érti.

2 Egy XV. századbeli wittingaui kéziratból. Wenzel, III. 616.

3 Lindner, I. 265., hivatkozva egy, a prágai egyetemi könyvtárban «IX. E. 4.» jegy alatt levő kézirati könyvre, mely Venczelnek ezen idáig ismeretlen oklevelét közli.

4 Fejér, X. 283—286.

kal együtt megesküdtek, hogy megnyugosznak Venczel ítéletében.[1] Másnap Mária és Erzsébet ünnepélyes nyilatkozatot adott ki, hogy Zsigmondot bátyja, Venczel tudta, beleegyezése és határozott akarata nélkül semmiesetre sem fogják megkoronáztatni.[2]

Az alkudozás sok nehézségbe ütközött. Az őrgrófok illő viszonzást kívántak a Zsigmondtól nyert zálog visszaváltása fejében, miről a magyar urak alig akartak hallani. Zsigmond és az őrgrófok csak május 11-dikén jelentették ki megnyugvásukat Venczel ítéletében; Zsigmond azonban ez alkalommal is hangsúlyozta, hogy együtt akar lakni «igen kedves nejével», Máriával; hogy illő ellátást kíván; hogy Ausztria és Morvaország határán bizonyos uradalmakat tulajdonjoggal akar birni; s hogy adósságainak kifizetését, párthíveinek bántatlanságát, részökre tett adományainak elismerését, végül pedig a Vág és Duna közti terűletre nézve Jobsttal kötött szerződésének helybenhagyását követeli.[3]

Venczel király 1386 május 12-én mondta ki ítéletét. E szerint a két királyné s a rendek, valamint Zsigmond és rokonai, a morva őrgrófok közt fenforgó viszály s egyenetlenség megszűnik. Magyarország minden lakója megmarad régi jogaiban. A háború és viszály által okozott károkat és sérelmeket a felek kölcsönösen elfelejtik. Erzsébet korlátlanúl élvezheti saját javait. A királynék Zsigmond *őrgróf* tartására Vasvármegyét és Trencsén várát, a morva-osztrák határon pedig azokat az uradalmakat, várakat és jövedelmeket adják, melyeket Lajos király testvére, István herczeg bírt. Zsigmond nejét, Máriát, Magyarországban mindenüvé elkísérheti s vele házasságban élhet. Zsigmondnak a jelen háború miatt nem

1 *U. o.* 286.
2 *U. o.* 286—7.
3 *U. o.* 305—7. Nevezetes, hogy ennek és a május elsején kelt oklevélnek eredeti példánya cseh nyelven van írva.

önként, hanem a körülmények által kényszerítve csinált adósságait a magyar kormány fedezi. Mária királyné Jobst morva őrgrófot a Duna és Vág közt levő vidékért, hova Pozsony, Nagyszombat és Sempte is tartozik, a magyar állampénztárból legkésőbb Márton napjáig (nov. 11.) 200,000 magyar aranyforinttal elégíti ki.[1]

A felek színleg meg is nyugodtak ebben az ítéletben. De tényleg nem. Az uraknak a sok fizetés, Máriának Zsigmond nem tetszett. Ez utóbbi talán meg is tudta, mit ígértek Venczelnek a királynék megkoronáztatását illetőleg s ezzel együtt duzzogva vonult vissza Csehországba, hol a Magyarországban kereskedői jogokkal felruházott zittauiakat azon esetre kecsegteti jobb időkkel, ha «majd» király lesz.[2] Az, hogy «csak» férj lehet, úgy látszik, nem csalogatta őt a benmaradásra. S végre Jobst sem látott pénzt, mert őt utóbb Brandenburgban kellett kárpótolni.

20. MÁRIA OKLEVÉLRE NYOMOTT TITKOS PECSÉTJE.

Ilykép csak szóvirág Venczel királynak VI. Károly franczia királyhoz intézett azon nyilatkozata, hogy «lecsillapította a királynék és a testvére közt levő viszályokat, s hogy nagy hatalommal helyezte őt vissza Magyarország élére.»[3] Zsigmondnak egyelőre még mindig csupán «brandenburgi őrgróf» volt a czíme.

A királynék is kedvetlenül tértek haza Budára. Jól érezhették, hogy a német beavatkozás megengedése által cseppet sem emelték népszerűségöket. Másrészt a szép szavak után is tarthattak attól, hogy Zsigmond erőszakosan is meg akarja koronáztatni magát, a mi az általános elé-

1 PELZEL, Lebensgesch. des K. Wenzeslaus. Urkundenbuch. I. 70. — ASCHBACH, I. 38—9. — HORVÁTH, II. 370—1. — LINDNER, I. 266. stb.

2 CARPZOV: Analecta Fastorum Zittaviensium, 186.

3 WENZEL, Dipl. Eml. III. 615—6. PALACKY, Form. II. 68. a nélkül, hogy a czímzettet megnevezné.

gületlenséget tekintve, Máriának könnyen trónjába kerülhetne. A pünkösd előtt való napon, június 9-én tehát Erzsébet, valószínűleg egy lengyel követség előtt, ünnepélyesen kijelentette, hogy ifjabb leányának, Hedvignek férjét, az imént megkeresztelt Jagelló Ulászlót anyai keblére öleli s ezentúl kedves fiának tekinti; s hogy őt, Máriát kivéve, minden ellensége ellen összes erejével védelmezni fogja, szükség esetén még várait is megnyitván előtte. Sőt, ha Mária királyné bárhogyan és bárki kedvéért is Jagelló ellen szövetkeznék, azon esetben inkább akar Jagelló és Hedvig oldalán maradni.[1] A rendkívül vallásos királyné tehát, úgy látszik annyira gyűlölte Zsigmondot, hogy ennek győzelme esetén inkább odahagyta volna Mária udvarát, hogy sem tűrje Zsigmond gőgjét, ki — hatalomra jutva — bizonyosan megfosztaná őt minden politikai befolyástól.

Magyarországot magát kevésbbé érintették a lefolyt zavarok. Még a közbiztonság ellen intézett merénylet is csak elszigetelve merült föl; pl. hogy egy 17 tagú rablóbanda néhány gazdag szebeni kereskedőt kifosztott.[2] S a királynék azt hitték, hogy a horvát elégületleneket szép szóval ismét megnyerhetik, mint a hogy azt már harmadéve megkísérlették s e czélból elhatározták, hogy Garay nádort saját urodalmaiban keresik fel, remélvén, hogy onnan könnyebben hathatnak. S e czélból a Dráván túl eső részek lecsöndesítésére hű kamarásukat, Bessenyei Istvánt, újabb adománynyal,[3] Dömötör bíbornokot pedig Esztergomban személyes látogatással tüntetvén ki,[4] Garay nádor, ennek két fia (Miklós és János), két testvére

1 Dogiel, Cod. Dipl. 1. 40. — Fejér, x. a. 295—6.

2 Mária oklevele 1386. júl. 15. Fejér, x. a. 290—2. Ha valóban nagy számmal fordúltak volna elő efféle rablások, horvátországi útjokra, legalább magyar területen, mindenesetre nagyobb kísérettel indúltak volna a királynék.

3 1386 jún. 22. Fejér, x. a. 292—3.

4 Júl. 15. Fejér, x. a. 292.

(Garay Pál és János) és rokona, Keresztury János,[1] valamint Forgách Balázs és néhány más úr, pl. Kanizsay István,[2] Dézsy Miklós és Kristóf,[3] továbbá csekély számú fegyveres kíséretében julius második felében útra keltek.

Igen lassan haladtak; úgy látszik, személyesen akartak fölkeresni egyes főurakat. Szeptember 4-én még csak Kapronczán, Kőrösvármegyében voltak, hol Velenczének az évi adót hozó követével is találkoztak. Ekkor már a lázadás gyors elterjedéséről minden kétséget kizáró híreket hallottak. Szó sem lehet arról többé, hogy útjokat Zágráb, Vrana és Zára felé folytathassák. Raguza ugyan[5] még Mária hívének vallotta magát s néhány más révváros sem tagadta meg az engedelmességet; mindazonáltal könnyen el lehetett képzelni, hogy segítséget a lázadók okvetetlenül Nápoly felől, tehát a tengeren át kapnak. Néhány vár és város — pl. épen a királynék önkéntes ajándékából Cattaro — úgy is a fölkelők kezén volt már. A királynék követet küldtek tehát Venerio doge-hoz, hogy tőle és a köztársaságtól hadihajókat szerezzenek. Mert ha a világon Velenczének volt is legtöbb oka gyűlölni a magyar államot, a mennyiben ez adófizetésre alázta le őt, az akkori magyar kormányt mégis bizonyosan támogatta volna, nehogy annak helyébe egy Nápolyból befolyásolt kormány lépjen, mi sokkal veszedelmesebb lett volna reá nézve. S a milyennek ösmerte Zsigmondot, azt is föltette róla, hogy, trónra jutva, esetleg még Dalmátiát is elzálogosítja.[6]

Mária egyúttal az erélytelen Szentgyörgyi Tamást is fölmentette a bánság teendői alól s helyébe Losonczy Lászlót nevezvén ki, anyjával együt keletfelé fordúlt. Lemondott a horvát útról és a Dráva-Száva közének keleti ré-

1 Zsigmond 1408-ik évi oklevele; Pray, Ann. II. 177.

2 *Századok*, 1880. — 743. l.

3 Losonczy István oklevele 1387-ből. Pray, Ann. II. 177.

4 Horváth, II. 371.

5 Wenzel, III. 616.

6 Szalay, II. 269.

szében, a Garák ősi fészkében, Garán, a mai Gorjánban[1] — akarta bevárni az események fejlődését. A csínos fekvésű mezőváros,

«— — — ez a termékeny talajú föld,
A hol a habzó Dráva folyik, tajtékzik : odább gyors
És ragadó árral hömpölygvén —»[2]

Valkóvármegyének (ma Verőczének) jelesebb erőségei közé tartozott; ura föltétlen híve volt a királynéknak, úgy, hogy egyelőre ez látszott a legbiztosabb helynek. Épen ezért siettek is, hogy mielőbb odaérjenek. Azonban elkéstek. Egy napon,[3] midőn már egészen Gara és az ettől délre levő Diakovár közelébe jutottak, Horváthy Jánosnak gyorsmenetben utánuk küldött dandára elérte őket. A dandárt maga Horváthy és a vránai perjel, Palisnay vezették, s velök volt többek közt Korpády János és László,[5] valamint Szerdahelyi Koron Péter is.[6] Forgách Balázs szembeszállt ugyan velök, hogy fedezze a királynék menekvését: kíséretének nagy részét azonban a sokaság[7] már az első összecsapás után levágta, mire a lováról amúgyis lelökött vitézt az ellenség elfogta és a királynék szemláttára lefejezte. Nem kevesebb hősiességgel küzdött

1 Pesty, Eltűnt Vármegyék, I. 288.

2 Monaci, 53—55. v.

3 Általános hit, Zsigmond oklevele (Fejér, X. a. 600.), Thuróczy (Schwandtner, I. 269.), valamint Bonfini (367. l.) és Windeck (Aschbachnál, I. 454.) előadása szerint szent Jakab apostol napján, vagyis július 25-én. Láttuk azonban, hogy július 15-én még Esztergomban voltak a királynék s hogy viszont szeptember 4-én Kapronczán időztek. Ez a július 25-e tehát semmi esetre sem lehet a diakovári merénylet napja, ha mindjárt Zsigmond király maga mondaná is; hanem valószínüleg inkább a Budáról való elindulás idejét jelzi, mint a hogy Horváth Mihály is hinni látszik (II. 371.), ki szerint július végén indultak el a királynék. Lindner (I. 267.), ki Zsigmond 1390 márcz. 20-ki levelében föltétlenül megbízik, a chronologiai nehézséget egyáltalán nem említi. Hogy a diakovári merénylet szeptember közepénél *előbb* nem következhetett be, azt — a szept. 4-ki oklevél alapján — egyéb oklevelek híjján s a köztudat ellenére is állíthatjuk.

4 Caresinus Monacinál, előszó, XXXVI. és *Rerum* Italicarum Tom. X. 476.

5 Fejér, X. a. 427. E két utóbbit Zsigmond már 1388-ban lefejeztette.

6 *Turul*, 1883. — 43. l.

7 Thuróczy (269. l.) azon állítása, hogy a katonák megfutottak, határozottan ellenkezik Albert király oklevelével. L. Fejér, X. a. 304.

az ifjú Kanizsay István, ki, mint Mária utóbb bizonyítá,[1] «halálmegvetéssel» kelt a királynék védelmére; huzamos ideig állt ellen Koroghi István is, de ép oly kevés sikerrel, mert azzal együtt a lázadók fogságába esett.[2] Ezt látva, Garay nádor is leugrott lováról s a halálnál egyebet úgy sem várhatván magára, utolsó csep vérig akarta védelmezni a megrémült szerencsétlen hölgyeket. Hátával hintajukhoz támaszkodva, igaz vitézként[3] osztogatta csapásait. Karddal nem árthatván neki, nyílzáport bocsátottak rá a horvátok; ő azonban a nyilakat, hogy küzdelmében ne gátolják, nádszálként tördöste testébe. Egy horvát végre észrevétlenül a kocsi alá bújt s orvul rántotta le lábáról a hőst, ki arczczal bukott a földre. A tömeg rárohant, fejét levágta s azon véresen dobta be a királynék hintajába.[4] A királynékat ekkor szintén kiszállásra kényszerítették s a kíséretökben levő urakkal és hölgyekkel egyetemben foglyokká tették.

«Oly kegyetlenek horvátok dolgokban,
Tisztesség semmi nincs ott ő dolgokban.»[5]

Horváthy János szemrehányásokkal illette a nőket Károly megöletéseért. Erzsébet királyné, ha igaz, térdrerogyott előtte, úgy rimánkodott kegyelemért. «Emlékezzék a Lajostól nyert javakra s ne dühöngjön annak leánya ellen. Károly megöletésének egyedül ő, Erzsébet az oka; társa, Garay, már megbünhődött: legalább a gyöngébb nemen könyörűljön.» Tovább beszélt volna: Horváthy azonban elfordúlt tőle s otthagyta.[6]

1 *U. o.* 345.

2 *U. o.* 369.

3 Albert király oklevele. Fejér, x. a. 304.

4 Windeck krónikája Aschbachnál, i. 454. V. ö. a Cardauns-féle krónikát, id. h. 347. Szerinte ez az eset egy erdőben, mások szerint a mezőn történt volna. V. ö. Zsigmond 1408-ki oklevelével, — Fejér, x. d. 663.; kisebb részletre: Albertét u. o. x. a. 304. és Kaprinai, Hist. Dipl. i. 358. Mária levele Fejér, x. a. 345—6.

5 Tinódi Sziládynál, iii. 327.

6 Thuróczy, i. 270. Bonfini szerint (368. l.) Mária is átkarolta Horváthy térdét s úgy kérte, kegyelmezzen meg anyjának s neki.

A durva tömeg erre azonnal rabolni és fosztogatni kezdett. Nem csak a királynék saját kincseit és ékszereit tulajdonította el, hanem, úgy látszik, a Velenczétől imént fölvett 7000 aranyat is,[1] továbbá a királyné kisebb titkos pecsétét, a mi helyett utóbb másikat kellett csináltatni.[2] Az udvarhölgyekkel szemben még kíméletlenebbül, s vadságukat nem-igen fékezve jártak el.[3]

Horváthy János parancsára azután a királynékat[4] testvére, Horváthy Pál püspök várába Ivanicsba, majd Gom-

21. Ivanics vára.

necsbe s azután Krupába vitték,[6] ugyanoda, hol 21 év előtt a Lajos király által legyőzött bolgár fejedelem vezére, Strasczimir csörgette lánczait. A többi foglyot Csáktornya, Pozsega, Oriavár és Pachitel váraiban vetették börtönbe. Garay Miklós és testvére, János, valamint Forgách fejeit Margit nápolyi királynéhoz, Károly özvegyéhez

1 Ennek sorsáról azon kívül, hogy a köztársaság június havában megkérdezte, hová küldje az évi adót, bizonyosat még nov. 22-én sem tudott Zsigmond (Wenzel, III. 618—9.), ki egyébiránt 1387 nov. 25-én valóban «királyi kincsek» elrablásáról is beszél. (Fejér, X. a. 337. és 369. Utóbbi helyen «mérhetetlen» kincseket említ.)

2 *Hazai Okmánytár*, V. 180. és 183.

3 Bonfini, 369. és Tinódi id. h.

4 Azon állítás (Bonfini, 368.), hogy Erzsébetet másnap a közel folyó Bozutába ölték volna, valótlan.

5 Fejér, X. a. 357. (Zsigmond okl. 1387 nov. 25.)

6 Thuróczy és Bonfini szerint. Ricci Mihály (Bonfininak Sambucus által eszközölt kiadásában, Hannover, 1606, a 849. lapon) Cuprát ír.

22. IVANICS TEMPLOMA.

küldték[1] s arra kérték, ereszsze hozzájok fiát, Lászlót, hogy királylyá koronázhassák. A királyné, ki most sem tudta bizonyosan, él-e még, vagy meghalt-e már férje,[2] talán e miatt is vonakodott László trónigényeinek kihirdetésétől. Addig is azonban, míg ezt megtenné, állítólag a fogoly királynék fejeit is látni akarta Nápolyban. Hiszen azon Durazzo Károlynak volt leánya, kit Aversában Máriának apja, Erzsébetnek férje végeztetett ki!

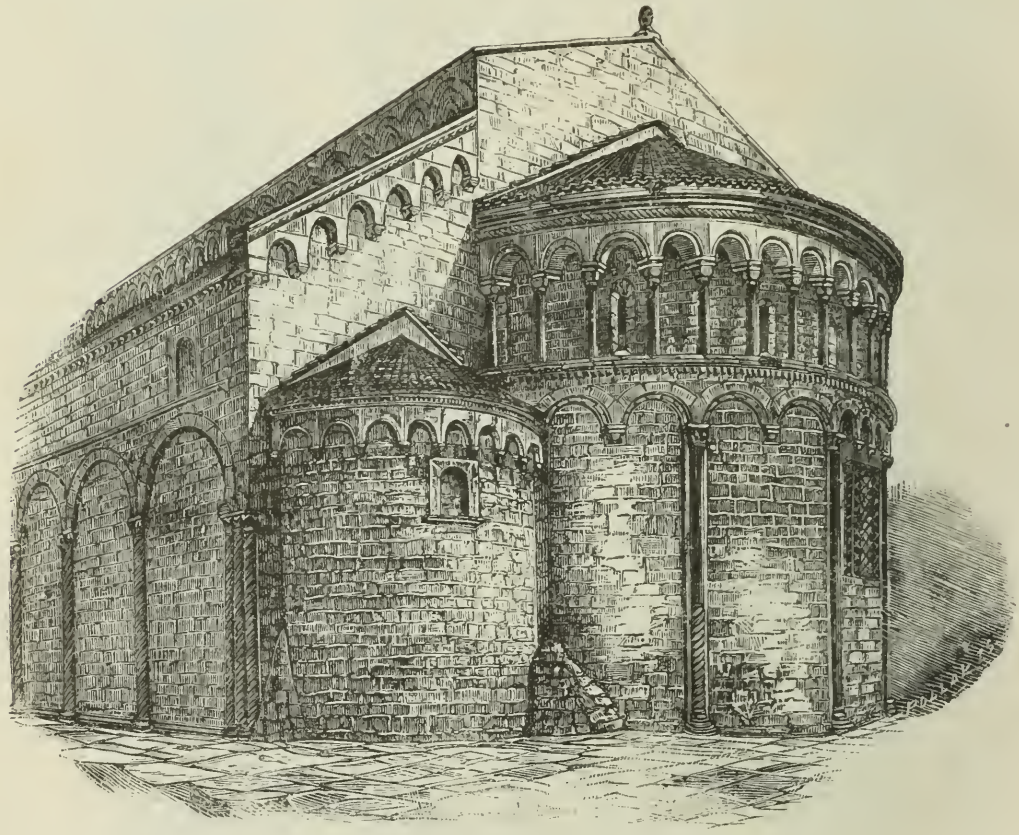

23. Szt. Grisogonius temploma Zárában.

Szeptemberben azonban Zsigmond már a Dunántúli vidéken állott seregével; a lázadók tehát az inkább kezök ügyébe eső tengerpartra, Novigradba szállították a királynékat. Egyelőre talán csak azt akarták, hogy fogva vigyék őket Nápolyba. De mert gyűlöletök egész heve Erzsébet

1 Fejér, x. a. 346. 2 Wenzel, Dipl. Eml. III. 626.

COMMENT LE MARQUIS DE BLANQUEBOURG FUT COURONNE ROY DE HONGUERIE. ET COMMENT IL EN DEBOUTA LOYS CONTE DE VALOIZ.

LE CHAPITRE CCCLXX. VIIJ.

A FROISSART KRÓNIKA
BOROSZLOI CODEXEBŐL.

ellen fordúlt, s mert arra számítottak, hogy Zsigmond engedékenyebb lesz irányukban, ha a kiállott aggodalmak s roppant lelki szenvedések következtében úgyis beteg anyakirálynét láb alól elteszik: ezt 1387 januárja első felében szerencsétlen leányának, Máriának szemeláttára fojtották meg[1] és csak egy hónap múlva, akkor is nagy titokban temették el Zárában szent Grisogonius templomában.[2]

II.

Zsigmond nem akart nyíltan föllépni a királynék ellen. 1386 augusztus végén azon szín alatt jött be, hogy a horvátok kibékítésére irányzott törekvéseiknek tekintélyes had együttartása által adjon nyomatékot. Joggal hihette azonban, hogy ugyanezen «tekintélyes had» egyúttal a királynékat is készségesebbekké teszi igényei teljesítése iránt. Ennek megfelelőleg szept. 5-ke óta akkép osztogatott adományokat, hogy azokat első találkozásuk alkalmával megerősítteti Mária királynéval;[3] illetőleg ő maga

1 Mária oklevele 1387 szept. 14-én. Fejér, x. a. 544. — Aug. 6-án azonban (u. o. 345.) és 1388 nov. 25-én (u. o. 403.) Erzsébetnek *boldog* kimúlásáról beszél, — több gyöngédséggel, mint történeti igazsággal. V. ö. Zsigmond 1397. évi oklevelét, Fejér, x. b. 411. és 415. — Az egykorú Caresinus Muratorinál (Script. rer. Ital.) xii. 476. és Monaci előszavában, xxxvi. l. Dlugoss (x. 118.) szerint testét az ablakon át a várat ostromló velenczeiek közé dobták s 30 nemest utóbb e miatt végeztetett ki Zsigmond. Thuróczy szerint (id. h. 270.) már Diakovár alatt megölték őt s testét a mély Bozuta folyóba lökték. Az egykorú Paulus de Paulo szerint (Schwandtner, iii. 726.) ők Zárában 1387 jan. 16-án tudták meg, hogy az öregebb királyné a novigrádi börtönben meghalt. Ha erőszakos halálát nem említi, azt annak róhatjuk föl, hogy a lázadók bizonyosan maguk sem akarták újabb merényletek hírének elterjedését. Lásd még Lucius, Schwandtnernél, iii. 409.; Kerchelich: Notitia prælim. 382.; Aschbach, i. 44. stb. László oppelni herczeg 1387 április 17-én Erzsébet és Mária királynékat, valamint Venczel római királyt nevezte ki a maga gyermekeinek gyámjává (Fejér, x. a. 392—3.); pedig lehetetlen, hogy — befolyásos államférfiú létére — már ekkor ne hallott volna az idősb királyné halálára vonatkozó hírekből, ha azt a záraiak január közepén csakugyan tudták.

2 Paulus de Paulo, id. h. zárai polgár létére is csak «hallja», hogy febr. 9-én szombaton *ez* történt Zárában.

3 Fejér, x. a. 300. v. ö. u. o. 297.

újból kiadja, mihelyt teljes hatalma lesz reá.[1] Az egész szeptember és október havát Székesfehérvár vidékén töltötte. Jogczíme azonban arra, hogy uralkodjék, semmi esetre sem volt. Mikor a királynék elfogatásának híre ment, az urak még mindig nem ösmerték őt el, hanem állítólag maguk közől alakítottak egy kormányt s okleveleiknek hitelesítésére egy «Magyarország rendeinek pecsétje» latin körírattal ellátott pecsétet használtak.[2] Egyelőre nem is adhattak nevet a kormánynak, mivel az uralkodó sorsáról bizonyosat nem tudtak. — Azonban az ügyek ideiglenes vezetésére kétségkívül Zsigmondot találták legalkalmasabbnak. Buda vonakodás nélkül megnyitotta előtte kapuit[3] s ő is híveit, pl. László, Ruszkay Jakab s Beke Jakab és Benedek mestereket most különféle kitüntetésekkel ügyekezett maga részére nyerni.[4] Országgyűléstől kapta-é, vagy azonkívül, 1387 januárjától fogva nemcsak maga élt az »ország főkapitánya és ura» czímmel,[5] hanem 1387 január 11-én már a császmai káptalan is megadta azt neki.[6] Mivel Zsigmond ez időtájban Kapronczán járt, valószínű, hogy e czímet jóval előbb, valamikor októberben, Budán vagy Székesfehérvárott kellett kapnia. Annyi bizonyos, hogy nov. 22-én országos dolgokban már közvetetlenül érintkezett Velenczével,[7] mely pedig az *adó* ügyében aligha hajt az egyszerű brandenburgi őrgróf szavára.

A lovagias nemzetet ekkor, mint főkapitány, teljes joggal szólíthatta fegyverre a nejét kiszabadítani óhajtó férj. S a Dunántúlra, mely legalkalmasabb volt a lázadók ellen való hadi készülődések megkezdésére, Zsigmond zászlai alá számos levente állott be, sőt még félgyermekek is

1 *U. o.* x. a. 299.
2 Engel, II. 177.
3 Thuróczy, 270.
4 Fejér, id. h., 296—301.
5 Jan. 19-ki oklevele: Pray, Ann. II, 142. — Márcz. 1-jéről Katona, XI. 162
6 Pray, id. h.
7 Levele: Horváth, II. 374. és Wenzel, III. 618—9.

fölvételért esedeztek.[1] Hagyomány szerint Zsigmond egyszer a nagyok módjára katonásdit játszó gyermekcsapatra bukkant. Megszólítja a legnagyobbat, a zászlótartót.

«Kinek a katonái vagytok?»

— Az ország katonái vagyunk! válaszolt az bátran.

«Ki a királyotok?»

— Zsigmond.

«Hol van Zsigmond?»

— Nem tudom, uram.

«Hát ha én Zsigmond volnék, elvállalnátok engem királynak?»

— El, uram!

Ez a kis epizod annyira meghatotta Zsigmondot, hogy a kis Guthi Mihályt javakkal halmozta el s mint az «ország» katonáját, Országnak nevezte.[2] S ha nem őt magát, az országot mások sem szolgálták most kevesebb buzgalommal. A Garayak is elfeledték ellenszenvüket, hiszen nekik különösebb okuk is volt a horvátok gyűlölésére; a Kanizsayak, Frangepánok, Maróthyak, Stiborok vetekedve ajánlották föl szolgálataikat; Losonczy László bán pedig elkésve ugyan, mégis akart erélyt kifejteni ellenök.[3] Zsigmond egyúttal a tengeren leginkább érdekelt külhatalmak támogatására is számított. Velencze, úgy látszik, minden ösztönzés nélkül is magáévá tette a királynék ügyét s első volt, ki tényleg szembeszállott a fölkelőkkel; Genua pedig, melyet erre külön követek kértek föl, tekintve a két állam közt régtől fogva fennálló barátságos és szívélyes viszonyokat, Velenczének a maga részéről is lelkére kötötte Dalmatia biztosítását.[4]

Ezen előzmények után, deczember elején, végre Hor-

1 Aschbach, I. 43. — A Gedächtnisskunst der merkwürdigsten Weltgeschichten aller Zeiten írója szerint (Nürnberg, 1698. — 181. l.) az országba jövő Zsigmondot a Máriával tartók szívesen fogadták.

2 Mailáth, Gesch. der Magyaren. II. 112—3.

3 Pray, Ann. II. 179—180. Horváth, II. 374.

Wenzel, III. 619—620. és 625—6.

vátország ellen indúlt Zsigmond, kit 1387 január 19-én Kapronczán (Verőczemegyében),[1] február 2-án viszont Dombón találunk, hol a jelen hadjáratban magukat kitüntető Károlyi Lászlót és Andrást az önbíráskodás jogával (ius gladii) jutalmazta.[2] A fölkelők azonban azzal fenyegették őt, hogy támadás esetén a királynékat Nápolyba szállítják vagy megfojtják; arról, hogy Erzsébetet már is megfojtották, Zsigmond még semmit sem tudott. Ily fenyegetés hallatára Zsigmond csak megfigyelő állást foglalt el a lázadókkal szemben ép úgy, mint Velencze, melynek követei, Barbo Panthaleon és Monaci Lőrincz, Kapronczán tudatták vele, hogy a köztársaság néhány hajója a tengeren áll s figyelemmel kíséri a fölkelők mozdulatait.[4] Minden valószínűség szerint tehát alkudozásokba bocsátkozott Horváthyval és Palizsnayval, hogy ezeket a királynék kiadására bírja. — De más úton is dolgozott megszabadításukon. Egyik kedvelt lovagja, az ekkor 40 éves Stibor, azon hűség által is sarkalva, melylyel jóltevője, Erzsébet királyné iránt viseltetett,[3] csellel akarta megmenteni őket; azonban rajta érték, Novigrádban elzárták s annyira megkínozták, hogy ennek következtében sokáig betegeskedett is.[5] S valószínűleg ő a hőse annak a szép regének, mely Máriának novigrádi fogságára vonatkozik.

Bebek Antónia, Lajos király hű bajtársának s nádorának, Bebek Ferencznek szép leánya, talán az egész országban a legiobban megkönyezte a rabságba került Máriát, mint a kinek játszótársa volt. Látni akarván barátnéját és királynéját, Zsigmond seregével ő is lejött s tervet kovácsolt Mária megszabadítására. Gyümölcsvivő parasztleánykának öltözve, baj nélkül jutott a várba, hol

1 Pray, Dissert. vii. 1. 142.

2 Fejér, x. a. 370—1., Szirmay, Szatmár Vármegye leírása, 10—11. és Géresi: A Károlyi-család okmánytára (Budapest, 1882.) 1. 420—421.

3 Horváth, ii. 375.

4 Wenzel: Stibor vajda. Budapest, 1874. — 9. l.

5 U. o. 11., 50., 54—55., 67., 73. stb. (az oklevelekben).

nagy örömére csakugyan keblére is ölelhette szerencsétlen barátnéját. Értesítette, hogy Zsigmond hadai már közel vannak; azután rábirta, hogy mivel úgyis nagyon hasonlítanak egymásra, cseréljenek ruhát. Ha Mária az átnyújtott sippal a vár keleti oldalán levő kaputól balra 200 lépésnyi távolban jelt ad, öt hű ember fog előugrani, kik álútakon Zsigmondhoz vezetik őt. Az őrség azonban rájött a cserére s a várnagy, első felindulásában, azonnal kivégeztetni őt, ha mégis jobbnak nem látta volna bevárni Horváthy János hazatértét. Ez másnap meg is jött és szabadon bocsátotta a naiv leányt, ki még azon évben Balassa Menyhért boldog neje lett.[1]

A szabadító kísérletek nem sikerülvén, Zsigmond továbbra is figyelő állásban hagyta seregét, ő maga pedig mint Magyarország «ura», visszatért a Dunántúlra. Helyettesévé a vezérletben, úgy látszik, Losonczy Istvánt, Dalmát-, Horvát- és Tótország főkapitányát, s szörényi bánt tette, kit hű szolgálatai fejében már ekkor, február 27-én a zarándmegyei Pankota várával ajándékozott meg.[2] A bán újabb hű szolgálatokkal kívánta viszonozni e kegyelmet és Zágrábot, «melynek hűsége más városokhal szemben úgy ragyog, mint a nap», már márczius elsején fölszólította, hogy ha polgárai a királyné és férje kegyét nem akarják elveszíteni, a lázadó kanonokok távolléte következtében őrizetlen káptalan-épületet támadják meg, annak falait vagy palankjait pedig rontsák le s hordják haza, hogy az ellenség meg ne szállhasson benne.[3]

1 Fülekvár leírásában közli e csínos mondát Szentkirályi Sándor. (Magyarország és a Nagyvilág, 1882. — 358. l.) E mondát valószínütlenebb alakban dolgozta föl Paulikovics Lajos (Nefelejtsek a történelem mezejéről.)

2 Pesty: A szörényi bánság története, I. 265. Június 2-án ezen adományt megujította, sőt ki is bővítette, mennyiben a déznai várat is a Losonczyaknak adta. (U. o.) Mily kevés volt a nemsokára királynak választott Zsigmond tekintélye, abból is kitünik, hogy 1387 június 21-én az aradi prépost és káptalan *eltiltá* őt attól, hogy Szentkirályt és Simándot a Losonczyaknak ajándékozza. (Fábián, Arad, 153.)

3 Pray, Ann. II. 179—180.

Zsigmond ezalatt Budára országgyűlést hirdetett, hogy azon Mária kormánytársává választassa s királylyá koronáztassa magát. A korona megszerzése iránt táplált reményét 1387 márczius 1-dikén Kőszegen,[1] nyíltan is kimondta, hová alkalmasint azért útazott, hogy Lipót osztrák herczeget további segélyadásra birja. Mert a Mária királynét maguknál úgyszólván kezes gyanánt tartó horvátok most az ország más vidékeit is lázongásra bírták. Horváthy János maga a Szerémségben is toborzott már hadakat; Dánfy László és Mihály, valamint Janky László viszont a Duna-Tisza-Maros közét izgatták föl. Lázár szerb fejedelem, a zavarosban halászgatva, a macsói bánság határait pusztította; a moldvai és oláhországi vajda függetlenné tette magát, Halicsot pedig, melyben Mária mindig gyakorolta a fölségjogokat,[2] mint felesége «örökségét», Ulászló lengyel király szerette volna elfoglalni.

Ennyi külső és belső baj végre is arra bírta a márcziusban Budára gyülekező rendeket, hogy Barbo Panthaleon tanácsát követve,[3] teljesítették Zsigmond legforróbb óhajtását, királylyá választván őt. Ha igaz, egyrészt kötve is voltak e tekintetben. Több úr ugyanis már 1378-ban megígérte volna Lajosnak, hogy Zsigmondot azonnal megkoronázzák, a mint elveszi Máriát.[4] Nem történt meg, s ez gyanússá teszi az egész állítást.

Zsigmond nem szerződések, vagy az örökösödés joga, hanem szabadválasztás alapján lett Magyarország királyává,[5] mivé a *megjelentek* őt egyhangúlag kikiáltván,[6] márczius

1 Fejér, x. a. 326.

2 V. ö. *u. o.*, 225. «in regno nostro Rusfiæ»; és *Tud. Gyűjt.* 1821., viii. 38.

3 Caresinus Muratorinál, xii. 476.

4 Küküllei Thuróczynál. Schwandtner, iii. 52.

5 Steno Mihály doge levele Zsigmondhoz 1412-ből. (Engel, Ung. Gesch. Függelék. ii. 384.) Cziráky (De modo consequendi summum imperium. 66. l.) ezt helyes választásnak mondja; Zsigmond néhol (pl. Fejér, x. a. 421.) «az egek urának parancsából» való uralkodást emleget.

6 Maguk a főpapok, bárók és nemesek is, «kiknek pecsétje alant (az oklevél

31-én virágvasárnapon[1] Székesfehérvárott, mivel az esztergomi érseki szék üresen állott,[2] Lajos kalocsai érseket pedig Zsigmond mellőzte, Benedek veszprémi püspök meg is koronázta.[3]

Később esküvel fogadta a király, hogy megtartja a nemesek kiváltságait s a korábbi tanácsurakat; hogy németeket s más nemzetbelieket nem vesz be a tanácsba, idegeneknek hivatalokat, méltóságokat, uradalmakat nem ád; hogy eddigi ellenségeinek megbocsát, mostanáig tett adományait megsemmisíti, a jelen *választó-szövetkezetnek* (ligának) minden tagját különös védelmében és kegyelmében részesíti, legfeljebb azok kivételével, kiket maga a liga zárna ki köréből; hogy a haza vagy annak egyes lakosai ellen netalán kötött szövetkezeteket nem tűri s hogy a korábbi hadjáratában ejtett foglyokat szabadon bocsátja.[4]

végén) látható», csak a maguk szövetkezetéről, ligájáról, beszélnek. (Wenzel, Dipl. Eml. III. 622.) «Do wart Konig Sigmund zu ungerischen Konig gekronet *von etlichen landesherren*, die von seinem taile waren» mondja Windeck is (Mencken: Script. Germ. I. 1074.). Lakits: De hæreditario succedendi jure 92.), továbbá Katona (XI. 234.) és Kovachich (Suppl. ad vert. com. I. 288.) Zsigmond törvényes választása mellett bizonyítanak: Dlugoss, ki pedig semmiesetre sem volt Zsigmond barátja, szintén (X. 118.) — Maga Zsigmond 1388 decz. 8-án (Fejér, X. a. 455.) s a váczi káptalanhoz intézett levelében (u. o. 327.) s itt különösen a magyar, szláv, horvát, dalmát és «más» rendeknek egyhangú választásáról beszél. Ha ez túlzás is, és ha kevésbbé volt is népes a gyülekezet, mindenesetre *országgyűlésen történt a választás*, a «præsentes concludunt» elv alapján. De még valószínűb, hogy Zsigmond dicsekvése a majdan említendő 1387. aug. 28-dikai országgyűlésre vonatkozik. L. ezekre nézve Szalay L. helyes megjegyzéseit. (II. 271. l.)

1 Dlugoss, X. 118. Windeck, id. h. — Thuróczy pünkösdre (június 10.) teszi a koronázást s itt Mária is szerepel. Thuróczy gyönge chronologus ugyan, de annyi alapja lehet elbeszélésének, hogy a fogságából kiszabadult Mária utóbb ünnepélyesen királytársúl ismerte el férjét és pedig alkalmasint már 1387. aug. 28-án. A *Tabularium* Cæsareum szerint (Kovachich, Script. minores, I. II.) 1388 márcz. 22-én történt a koronázás.

2 Dlugoss (X. 118.) mégis Dénes esztergomi érsekről beszél, holott az ez évben elhúnyt Dömötör érsek utóda Kanizsay János lett.

3 Ezt maga Zsigmond is említi 1388 decz. 8-án kelt azon oklevelében, melyben hangsúlyozza, hogy ez csak az érseki szék üressége folytán történt. Közli Török, Magyarorsz. Primása, II. 53—54. és Fejér, X. a. 458.

4 Horváth, II. 377—8. és Wenzel, III. 620—623. Az oklevélből különben nem tűnik ki, hogy az valóságos választói capitulare; ez lappanghat, vagy — mint Máriánál történt — egyáltalán el is maradt a koronázás idejéről. Hogy a vá-

Önérdeknél egyébb alig tűnik ki ezen pontokból, melyek korántsem hasonlítanak az *egész* nemzet érdekeit, alkotmányát biztosító régibb hitlevelekhez. — Tulajdonkép nem is volt ez hitlevél, mint nem volt országgyűlés a testület, mely azt kiállította. Zsigmond azonban annyira áhítozott a hatalom után, hogy beérte a törvényességnek látszatával is.

A saját nyilatkozata szerint «szokatlan ünnepélyek» közt[1] megkoronázott új király április 4-én azonnal kiáltványt intézett a horvátokhoz, buzdítván őket, hogy mint őseik s maguk is hívek voltak a magyar koronához, úgy ők se tántorodjanak meg állhatatosságukban s erélyesen álljanak ellent a lázadóknak.[2] Majd a koronázás tudtuladása, a béke megújítása s az évi adót illető eskü átvétele, valamint a szövetség dolgában követséget küldött Velenczéhez is,[3] melynek követét, Barbo Panthaleont s ennek titkárát Monaci Lőrinczet, húsvétkor, április 7-én Budán a szabad mezőn a főpapok és főurak jelenlétében ünnepélyesen fogadta. A békehajlamok, miket már anyósa és neje is táplált Velencze iránt, benne is megvannak; szeretné, ha a már megállapított pontozatokkal a titkár Velenczébe menne, a követ azonban itt maradna. S azután, mivel — mint szerényen mondta — irodalmi nyelven nem tud beszélni, a pécsi bíbornok útján folytatta a társalgást. Zsigmondnak csak imént írta Frangepán János vegliai gróf, hogy hite szerint Erzsébet még életben van, Máriának életbenlétéről azonban teljesen biztos és hogy megszabadíthatná őket, ha szárazföldről és

lasztás körül kiválóan buzgólkodók *külön is* kívánták biztosítani az őket leginkább érdeklő dolgokat, még épen nem bizonyítja, hogy Zsigmondot nem rendes országgyűlés választotta meg. Ennek egy töredéke, középkori szokás szerint, külön is szerződhetett vele. Az augusztus 28-ai országgyűlés egyébiránt csakhamar véget vethetett az e tekintetben támadt félreértéseknek.

1 Fejér, x. a. 329.

2 *U. o.* 330—1.

3 Wenzel, iii. 625.

tengerről egyaránt kapna segítséget. A király el volt határozva, hogy szárazföldi sereget küld azonnal, a tengeri segítség dolgában pedig Velenczét keresi meg. A követ és a nádor azonban mindenekelőtt a szövetség föltételeit kívánták megállapítani. E liga a dalmátparti lázadók és elégületlenek ellen irányulna.[1] Április 9-én, mikor a királyi kápolnában misét hallgattak, a király ezt mondta Barbo Panthaleonnak:

«Követ úr, — köztünk maradjon a szó, főpapjaimmal és főnemeseimmel azt határoztam, hogy pünkösd után két hétre haddal indúlunk a lázadók ellen; azokat, a mint csak lehet, szétverjük s azon helyig megyünk, hol anyámasszony és feleségem van. S mivel tartunk tőle, hogy a lázadók a tengeren át más vidékre szállítják őket, kérve kérünk benneteket, keressétek meg a signoriát, tartson őrhajókat a tengeren, hogy el ne vihessék őket, mert jelenleg ez a legsürgősebb; hiszen sok időt vesztenénk, ha előbb a szövetséget kellene megerősíteni.» A követ csak annyit mondott, hogy jelentést tesz a köztársaságnak.[2]

Velenczében különben egyáltalán nem hiányzott a jó akarat. A dalmát városokat már április 15-én felszólította a magyar állam és korona iránt való hűségre[3] s a városok közől Spalato, Trau és Sebenico, kiváltképen pedig ez utóbbi, igaz hűségöket mutató szép levelekkel válaszolt.[4] A pápa is buzdította és kérte a köztársaságot hogy minden eszközzel és módon segítse elő Mária királyné megszabadulását s az országnak a Zsigmond és az ő számára való megtartását.[5] Azonkívül a turini béke megerősítése végett április 23-án Velenczébe küldött magyar követek, Demeter császmai prépost és Szántai János

1 *U. o.* 623—4.
2 *U. o.* 624—5.
3 Wenzel, III. 629.
4 *U. o.* 628—632.
5 *U. o.* 632.

is emlegették, mennyire óhajtja uruk «az őszinte barátságot és törhetetlen békét»[1] úgy, hogy a saját érdekeit igen jól ismerő Velencze most már elhatározta a hadjárat megindítását.

Barbadico Jánost bízta meg[2] Novigrad ostromlásával, melyet ez azonnal megkezdett. Maga a király a lázadók fő ereje ellen Garay Miklóst küldte, ki Dánfy Lászlót s Mihályt, valamint Janky Lászlót megvervén,[3] rögtön átkelt a Dunán, — Horváthy János csapatait szétszórta, Ujlakot (Ilokot), hol menedéket remélt találni, elfoglalta, Laczfy Imrét, a volt vajda fiát, sok más pártütővel együtt, elfogta, sőt a Pozsegavárban körűlzárolt Horváthy Jánost is a vár átadására s azon kijelentésre birta, hogy a királynéknak Novigradból való kiszabadításáról saját személyével kezeskedik. Garay azután Diakónak, Közvárnak s más erősségeknek elfoglalása és megszállása után a lázadók szövetségében Macsót pusztító ráczokra vetette magát s ezeket is megverte. Távolléte alatt azonban Simontornyay István, a már korábban meghódolt pártos, megszöktette az őrizetére bízott Horváthyt.[4] Ez Bosniába futott, hol Tvartko segítségével azonnal újabb sereget gyüjtvén, Pachitel vára alatt termett s azt megszállotta. Saját pénzén szerzett csapataival azonban itt oly erős ostrom alá fogta Frangepán János, vegliai gróf, hogy a teljesen kiéheztetett és kedvét vesztett őrség által talán kényszerítve is, Horváthy békét kért tőle. Ezt azonban csak már korábban tett ígéretének megerősítése után kapta meg, vagyis becsületszavát kellett adnia, hogy Novigrad parancsnokát Palisnay Jánost Máriának szabadonbocsátására fogja

1 *U. o.* 627—8.

2 Pray, Diss. de prioratu Auranæ, 28., azt sem tartja lehetetlennek, hogy Barbadico saját jószántából kelt e hadjáratra. A fegyelmezett velenczei hajóhadban ilyesmi nem történhetett.

3 Ezt csak egész általánosságban említi Schwicker, Gesch. des Temeser Banats (Pest, 1872.). — 71. l.

4 Fejér, x. d. 663—4. Zsigmond oklevele.

bírni.[1] A lázadók ügyei országszerte oly rosszúl állottak, hogy egy merész csapat nem kevesebbre vállalkozott, mint Pécsnek megtámadására és kifosztására, s ez részben sikerült is,[2] — Palisnay és Horváthy pedig nem akarták még jobban maguk ellen ingerelni a magyarokat és velenczeieket. Horváthy — a hagyomány szerint — egy napon a fogoly Mária elé lépett.

«Sajnálom, bár megérdemeltétek mindazt, mi veled és anyáddal történt; pedig eleintén úgy akartam, hogy te is részesülj anyád sorsában. Jól tudom, hogy életbenmaradásod az én halálomat jelenti. Azonban kezeimmel nem akarom ontani jóltevőm leányának vérét; szabadon foglak bocsátani, de csak úgy, ha esküvel fogadod, hogy ez elhatározásomat nem lesz okom megbánni. Ha nem állsz rá, bevégzem amit kezdtem és ha kell, mindenért egyszerre lakoltatlak.«[3]

«Bán kiméne, asszony bánatba esék,
Leborúlván, sírva ő gondolkodék.
Rágondolván, könyveit megszárasztá,
Az János bárt hamar hozzá hívatá»[4]

s az oltári szentségre és szent ereklyékre mondott hittel nemcsak bántatlanságára esküdött meg, hanem arra is, hogy atyja gyanánt fogja őt tisztelni. Most már nem volt hátra egyéb, mint hogy Máriát szabadon bocsássa.

S a miről ilyenformán «csacsoghattak» az egykorú hegedősök,[5] azt a történelem is valószínűnek tartja. Azon föltétel alatt, hogy társaival együtt Bosniába vonulhat, Palisnay föladta a várat s most végre 10 havi és 10 napi fogság után, junius 4-én kedden végre-valahára Mária is visszanyerte szabadságát.

1 *U. o.* X. a. 358. és Pray, Ann. II. 182.

2 Gérecy, A Károlyi-család Oklevéltára, I. 422. Ez oklevél 1387 ápr. 14-én kelt. Thuróczy, 271.

4 Tinódi Sziládynál, III. 329.

5 Több mint valószínű, hogy más egyebekkel együtt itt is valamely históriás éneket írt át Thuróczy.

Az a jelenet, mikor elhagyta börtönének négy falát, méltó volt Giometti Ráfael ecsetjére.

A várnak hatalmas boltozatú földalatti folyosóiba győzelmesen száll le az ostromló sereg. Olaszok és magyarok egyenlő lelkesedéssel követik daliás vezéröket, Barbadicot. Az utolsó lépcsőfoktól jobbra eső ajtó előtt bukkannak a végső ellenállásra. A roppantúl megvasalt ajtón belül egy nagy országnak ifjú, szép királynéja csörgeti rablánczát. Elszánt őrei daczosan szállnak szembe a győztesekkel. A királynészabadítás egy Barbadicohoz is méltó föladat. Az egyik horvátot azonnal porbasujtja a vezérnek fölvillanó kardja. S fényes öltözetű igazi leventék mérköznek meg a többivel is; a horvátok halálos sebeket osztogatnak, — életöket nem adják oda ingyen. De oda kell adniok. A harczi bárdok és szekerczék csakhamar rést ütnek a vasajtón; fölpattan a zár s előlép börtönéből a bánatos, szelidarczú ifjú szép királyné. Kezein láncz, tekintetében hála. Fövegét levéve, arczán a lovagias tett öntudatával, de részvevő tisztelettel üdvözli őt Barbadico. Az egyik térdre omlik előtte, a másik szánalommal néz reá, a zászlók meghajlanak s a kitörő lelkesedés riadalába a boszú fölkiáltásai vegyülnek.

S a történelem alig áll e gyönyörű kép mögött. A velenczeieknek Máriával szemben való magatartása a lovagias középkor legszebb tényei közé tartozik. Mária hálásan rebegett köszönetet. Kiszabadítására irányzott szolgálataikat s azokért való háláját emberi nyelv ki nem fejezheti. Mig él, sohasem felejti el azokat.[1]

Barbadicot, ki a köztársasággal azonnal tudatta ez örvendetes eseményt, rendkívül nagyrabecsülte Mária. Értékes fegyverrel tüntette ki,[2] megdicsérte vitézségeért, lovaggá ütötte,[3] melegen ajánlotta a doge ke-

1 Mária a dogehoz, 1387 június 30-án.— Wenzel, III. 640.

2 Caresinus Muratorinál, XII. 476—7.

3 Wenzel, III. 661.

gyelmébe[1] s még évek múlva is ajándékokkal halmozta őt el.[2]

Novigrádból velenczei hajókon azonnal tovább indúlt Mária, s még aznap a Novigrád és Novi közt levő Lukanazba, Luka zsupánságnak magas dombon fekvő székhelyére[3] érkezett, hol az úgynevezett Dolaczban szállt meg. Itt, saját pecsétje kéznél nem lévén, udvarmesterének és volt fogolytársának, állítólag a Prodanich vagy Nádasdy-családból való[4] Ofpatino Butko mester corbaviai grófnak pecsétjével látta el azon körlevelét, melyben Sebenicoval, Spalatoval és Trauval fogságából való megszabadulását tudatta. Külön hirnökül Sovich Tamás sebenicoi nemest küldte hozzájok.[5] Innen valószínűleg azonnal folytatta útját,[6] hogy az Úrnapját — junius 6-án — e városnak püspöki egyházában ünnepelhesse. S János nonai püspök bizonyosan szívből is adott hálát Istennek a királyné megszabadu-

24. Venerio Antal doge. (Palatii Fasti Ducales.)

1 *U. o.* III. 640.

2 *U. o.* 661—2. és 695—6.

3 Farlati, Illirici sacri III. 214. V. ö. Pesty, Eltűnt vármegyék, II. 421.

4 Kerchelich, Hist. Episc. Zagrab. I. 141. Pray, Ann. II. 183.

5 Pray, Ann. II. 183. és Lucius, 246.

6 Pray szerint, id. h., pár napig időzött ott.

lásáért. Mária itt pár napig tartózkodott. A pénteken, junius 7-én odaérkezett Paulo Pál zárai nemest és krónikaírót csak másnap, szombaton fogadta, de oly kegyesen, hogy hétfőnél előbb el sem bocsátotta magától. Mária maga a hét végén, junius 15-én szállt ismét a velenczeiek hajójára s másnap, vasárnap, mások közt a nonai püspök kiséretében[1] ért Zengbe,[2] hol a Frangepánok védelme alatt teljes biztonságban érezhette magát. Itt üdvözölte őt junius 19-én a velenczei köztársaság hat tagú fényes követsége,[3] melyhez utóbb Monaci Lőrincz is csatlakozott. Mária királyné könyek közt mondott köszönetet legbensőbb barátjának, Venerio Antal dogenak. Azt, a mit kiszabadítása érdekében Velencze tett s azt a hálát, a mit ő e miatt érez, emberi nyelv képtelen elmondani. Soha sem is fog arról elfeledkezni s a herczeg és a köztársaság mindenkor számíthat reá. Ezt utóbb a dogenak magának is elmondta egy rendkivül szíves levélben.[4]

Valószínűleg Zengben kapta meg az örvendetes eseményről Venerio által rögtön értesített VI. Orbán pápának Luccában, junius 14-én írt levelét is.[5] «Nagy az Úr, nagy az ő lelke s irgalmának nincs vége; — mert sohasem hagyja el a benne bízókat és az igaz ügyet. Példa erre — szólt a pápa — Mária királyné, kit annyi balszerencse után mégis csak kiszabadított a lázadók kezéből Velencze s Frangepán János. Azonban így is egyedül Istené a dicsőség, kié az uralom és hatalom mindörökön örökké. Kik annyit aggódtunk a fogság miatt s kik a megszabadúlásért szüntelenül könyörögtünk az Úrhoz, adjunk neki hálát most már; de kérjük is egyúttal, hogy a mint

1 Paulus de Paulo Schwandtnernél, III. 726.

2 Aug. 22-ét említi a Hazai Okmánytár, V. 179.

3 Dandolo Lénárt, Mauroceno Pál, Bragadino Péter, Maripetro Marino, Superanzio Remig és Delphino Jakab. (Caresinus Muratorinál, XII. 477.)

4 Június 30-án. Közli Wenzel, III. 640.

5 U. o. 633—4. Hasonló levél ment Zsigmondhoz is.

megmentette a királynét, úgy e megszabadúlást eszközévé is tegye a sokat hányatott haza békéjének s egyetértésének, a jók jutalmazásának és annak, hogy a bűnösök vagy megjavuljanak, vagy illően bűnhődjenek. Istenen kívül főleg az egyház könyörgésének tulajdonítsa Mária e kedvező fordúlatot; tiszta szívből legyen hálás ez iránt is, tisztelje és emelje azt, hogy megszilárdúlhasson trónja, ő maga pedig az örökkévaló javaknak veszélyeztetése nélkül élvezhesse a földieket. De hálás legyen a velenczeiek iránt is, kik a jövőben még mindig használhatnak neki.[1] A mit ő maga, a pápa tehet érdekében, mindenkor készségesen megteszi.

Mária valóban hálás volt a velenczeiek iránt. Láttuk, mennyire kitüntette Barbadicot; de a követségnek egyik tagját, a költő és történetíró Monacit is kegyeire méltatta. «Fölséges asszonyom, királynék dicső ékessége és szép csillaga a te Magyarországodnak, — szólt ez utóbb[2] — Zengben, midőn a velenczei köztársaság útasításaiban eljárva, föladatomat bevégeztem, elbocsátásomkor Te arra szólítottál föl engem, hogy a jövő századokra származtassam át mindazt, a mi itt benn és kifelé újabban történt. Férfias gondolkozásodat és magasztos vállalkozásodat bámulnom kellett oly zsenge korban, a milyenben te voltál: hiszen csak akkor léptél életed tizenhatodik évébe; lelked nagyságában az ősi dicső vérnek lüktetését ismertem föl. Nemes és valóban halhatatlan lélek jele az emberi élet határain túl terjedő gond. Az idő mindent összezúz; nincs oly nagyszerű tett, melynek emléke, a toll védelme nélkül, már az első században el ne enyésznék. Utolsó beszélgetésünk alkalmával pedig így szóltál: «El ne mú-

1 Ugyan e napon kelt köszönő levelében Magyarországnak további támogatására hítta föl Velenczét. — Wenzel, III. 634—5

2 Laurentii de Monacis Veneti Carmen seu historia de Carolo II. — Velencze, 1758. Előszó, 323. — 4. l.

laszd fölemlíteni történetedben, hogy a velenczeiek segítségével menekedvén meg a fogság igájából, alattvalóim közt elveszett s már megsiratott szabadságomat váratlanúl ugyanezen velenczeiek által nyertem vissza; s hogy gyökerestűl először csak az ő fegyveres hajósseregük közt irtván ki félelmemet, biztosan kezdtem minden jót remélni s a múlt bajokat mindenestűl elfelejtettem.» Oh csudálatos és örökké emlékezetes háladatosság — folytatta Monaci meghatva, — azt hiszed, megsértenéd jótevőidet, ha engesztelékenységed hírét nem hallaná az utókor. Megvallom, bámulni fog a jövő, hogy te, királyi szűz, ki oly előkelő helyen s oly nagy tiszteletben születtél, a serdülés éveiben mégis egy agg törhetetlen lelkével tűrted a kedvezőtlen és balsors csapásait; és hogy annyi belzavar, harczi zaj, titkos csel, lappangó versengés, nyílt gyűlölet, gőg és valság közt legyőzhetted az ádáz sorsnak roszakaratát. Ez a dícséret ugyan nem csupán téged illet, mert a kényszerűségnek is volt abban szerepe s barátaid és híveid is osztoznak veled; a korodat meghaladó magasztos és dicső felfogást azonban, valamint azt a kiváló és bámulatkeltő háladatosságot, mely egyedűl a te lelkednek csodálatos erényéből származik: az emlékezet mindenkor a legnagyobb dícsérettel fogja megünnepelni.»

Mária június 30-án bocsátotta el a követséget, melyből egyelőre Dandolo és Mauroceno még oldala mellett maradt; s Monaci, midőn a királyné rövid, de megható köszönőlevelét átadta a herczegnek, az elragadtatás hangján szólt ennek rokonszenves egyéniségéről. Az ellene emelt vádakat utóbb a II. Károly tragœdiáját tárgyaló költeményben igyekezett megczáfolni; s lelkesült históriás éneke ma is sok hitelre méltó forrása azon kor eseményeinek.

A királyné nem útazhatott Zágráb felé addig, míg hírét nem vette, hogy az e fölött uralkodó Medvevárat

az ő ügyében oly nemesen és annyi szerencsével fáradozó Frangepán János el nem foglalta.[1] Ekkor azonban csakugyan útra kelt Zengből és pedig épen aznap, hétfőn, július elsején, a melyiken Budáról Zsigmond is eléje indult. Váltott lovakon oly gyorsan hajtatott ez utóbbi, hogy feleségével Zágrábban már július 4-én találkozhatott.[2] Itt a nép, István nádor, László vajda, Bubek Imre országbíró és számos más magyar főúr, valamint 21 főpap üdvözölte a királynét.[3]

Fejletlen, gyermekleány volt, mikor őt utoljára látta Zsigmond; most már Magyarországnak igazán szép csillaga lett a tizenhat évesnél alig idősebb Mária.

Ha Zsigmond gyönge s mellé a fogság rémségei által megtört alaknak képzelte eléje siető feleségét, örvendetesen kellett csalódnia. Észre vehette, hogy ha a közelebbi hónapok viharai komolylyá tették is az imént még gyermekleányt, fejlődésére épen nem hatottak kedvezőtlenül; s Mária, ha nem volt is oly föltétlen hódolatra késztő szépség, mint a milyennek húgát, Hedviget festik, arczánál, alakjánál, jó szívénél, műveltségénél s a szenvedésekben tanúsított erős lelkénél fogva egyaránt méltó volt reá, hogy egy férfiú reábízza életének boldogságát.[4]

1 Zsigmond oklevele 1387 nov. 25-én. Fejér, x. a. 359. Frangepán tehát Pachitel bevétele után aligha ment Novigrád alá, mint Pray, Ann. II. 182. véli, hanem azonnal Medvevárat kezdte ostromolni.

2 «A Szentháromság nevében» teszi hozzá Paulus de Paulo, id. h.

3 Aug. 22-én Kanizsay János egri, Bálint bíbornok pécsi s Lajos kalocsai püspökön kívül 18 püspököt s 10 főurat névszerint is fölsorol Zsigmond. (Hazai Okmánytár, v. 179.)

4 Máriának komolyan számbavehető egykorú igazi arczképe nem maradt más, mint melyet pecséteiről ismerünk, s melyet a 74-ik lapon be is mutattunk, de ez is csak conventionalis arczkép. A «*Mausoleum* potentissimorum regni apostolici regum Nürnberg 1661» közlött képe hamis, s az mely a Thuróczy krónikájában van, s melyet 70-ik lapon mutattunk be, ha egy s más tekintetben jellemző és érdekes is, de arczképnek a szó teljes értelmében nem vehető. Hátra van még a Nemzeti Muzeumi olajfestményről szólani. Kis olajfestmény 0·145 széles 0·177 magas, fára festve. Szép fiatal nőt ábrázol, vidám arczcal. Dús gesztenyeszín haját topázokkal gazdagon ékesített gyöngyös párta tartja össze. Nyakát zephircsipke-ing takarja el, s feszes ruha dereka franczia szabásnak felel meg, arany arabeskekkel ékesített selyemruha, sötétzöld

S a pillanatnyi benyomások hatása alatt álló Zsigmond eleintén csakugyan a leggyöngédebb férjnek mutatta magát.[1] Igaz, hogy ő még húsvét után is a diósgyőri rengetegekben vadászgatott, mikor ifjú szép felesége, — még mindig inkább csak jegyese[2] — a börtönben senyvedett; — most azonban ha más miatt nem, «magasabb» kormányérdekekből is szívesnek kellett lennie Mária iránt. A lázadóknak még Zágrábban kellett látniok, hogy Mária és Zsigmond nemcsak mint koronás királyok, hanem mint házastársak is egyetértenek.

Az ifjú pár az egész július havát Zágrábban és annak vidékén töltötte, vetélkedve tüntetvén ki mindazokat, kik az utóbbi időben szolgálatukra állottak. Július 11-én pl. Mária hízelgő kifejezések kíséretében ajándékozta Kanizsay János egri püspöknek s főkanczellárnak, valamint Kanizsay Miklós mester sopron- és vasmegyei főispánnak a Sopronmegyében levő kapuvári uradalmat.[3] Még e vidéken vették volt föl a Velenczéből küldött 7000 darab aranyat is.[4] Augusztus közepén már inkább Kőrös vidékén tartózkodtak. Augusztus 6-án Mária Kanizsay Istvánt, ki Garavár környékén saját szemeláttára oly hősiességet

vállujja dudoros, a ruha új gyöngyökkel van telehintve. Nyakán két igazgyöngysorról násfa lóg. Derekán gránátokkal és gyöngyökkel kirakott arany öv. Balkezét tarsolyra fekteti, mely az övről csüng alá. Balkeze kis- és gyűrű-ujján köves gyűrük vannak. A szék karján nyugvó kezének kis ujján szintén köves gyűrű. A XVII. s XVIII. századokban divatozó karszékben ül. A kép hátán gót betükkel «Maria d'Vng. MCCCLXXXVII». A kép állítólag a velenczei kincstárban őriztetett (!) drágakövekkel ékesített keretben, honnan Celutti apát birtokába került, kitől Jankovics vette meg, ki aczélmetszetet is készíttetett róla, melynek egy példánya az egyetemi könyvtárban őriztetik. A szép munka ügyes mesterre vall, de nem származhatott a XVII-ik század végénél vagy a XVIII-ik elejénél régibb időből s a németalföldi iskola utánzása. Ezt igazolják a karszék és ruha is. A kép hátára írt szavak pedig későbbi gyártmány — ad usum Delphini. A képtári Catalogus szerint 366. Ismertető Catalogus (1870) 27. sz. a. *Szerk.*

1 CARESINUS és Paulus de PAULO, id. h.

2 L. MONACI fentebbi előadását.

3 *Hazai Okmánytár* (Győr, 1873.). V. 167—169. V. ö. u. o. 165—167., 169—172., 177—183. és 199—203. l.

4 HORVÁTH, II. 383. július 21-ről és aug. 3-ról. V. ö. HORMAYR, Oesterr. Plutarch, XVII. 101. — ENGEL, II. 143. lap.

tanúsított a rablógyilkos lázadók ellen,[1] míg Zsigmond ugyanaz nap Koroghi Istvánt, a macsói bánság visszafoglalóját, Palizsnay János meggyőzőjét s a garai harcznak egyik vitéz bajnokát tüntette ki.[2] Aug. 11-[3] és 12-én hétfőn Gomnecsen időzött a házaspár és Zsigmond ennek erdejében vadászgatva jutalmazta meg Ruszkay Domokost, ki Mária fogsága első helyének, Gomnecsnek ostromlásában, saját szemeláttára akkora vitézséget fejtett ki.[4] Aug. 23-án[5] már Czázmán volt Zsigmond és Mária, kiknek itt időzése alkalmával egy közjogi tekintetben is fontos esemény merült fel.

Június 12-én ugyanis Venerio doge azzal az útasítással bocsátotta el követeit, Dandolo Lénártot és Barbo Panthaleont, hogy a turini béke megtartása iránt mind Zsigmondtól, mind Máriától esküt követeljenek. E tekintetben azonban Zsigmond, úgy látszik, nehézségeket támasztott, mert augusztus 4-én a doge módosította korábbi utasítását és csupán Zsigmondot kívánta megesketni, mit ez Czázmán aug. 23-án meg is tett.[6] Ez körülbelül annyit jelentett, hogy Zsigmond megválasztatása folytán a köztársaság csupán oly királynénak tekintette Máriát, a minők egyáltalán a királyok feleségei szoktak lenni, kiknek fölségét tehát férjök után számítják.

Augusztus utolsó hetében Velencze három követével, Dandoloval, Maurocenoval és Barboval együtt[7] végre útnak indúlt Budafelé a királyi pár. Valószínűleg fölkeresték a különben is útbaeső Székesfehérvárt, hol atyja sirján könyek közt adott hálát Istennek Mária, ki oly sok és méltatlan szenvedés után megszabadúlt. Könnyebbűlten közeledhetett most szülővárosa felé, melynek népe, a

1 Fejér, x. a. 344—7.

2 *U. o.* x. a. 333—6. és (újra lenyomatva) 367—370.

3 Wenzel, Diósgyőr, 39.

4 Fejér, x. a. 331—3.

5 Sőt talán már 22-én is. E napról a helynév kitétele nélkül van egy oklevele a *Hazai Okmánytár*ban, v. 177—9.

6 Wenzel, iii. 648—9.

7 Caresinus Muratorinál, xii 477.

krónikás szerint,[3] oly lelkesülten üdvözölte őt, mintha maga Lajos király tért volna vissza a túlvilágról.

«Örül, vígad Zsigmond Mária királylyal;
Budába menének zöngés-bongással,
Magyarokkal, csehekkel, vigassággal, —
Istent dícsérék nagy hálaadással.» [4]

Budára augusztus végén, vagy legkésőbb szeptember elsején érkezhettek meg; másodikán már Visegrádon találjuk őket.[5]

3 Bonfini, 369.

4 Tinódi Sziládynál, III. 330. V. ö. a Cardauns-féle krónikával, id. h. 344.

5 *Hazai Okmánytár*, V. 173. Bonfini (369—370. l.) egész beszédet ad Zsigmond ajkaira, ki a visszatérő Máriát mint az ország és saját egyetlen reményét s a korona kétségtelen tulajdonosát üdvözli. S az ifjú pár a rendek jelenlétében örömkönyeket sírva borult egymás karjaiba. Ezen a jeleneten azonban már Zágrábban túleshettek. Bonfini szerint csak ezutánra tűzték ki Zsigmond megkoronázását, miből az egész előadás hitelességét meg lehet ítélni.

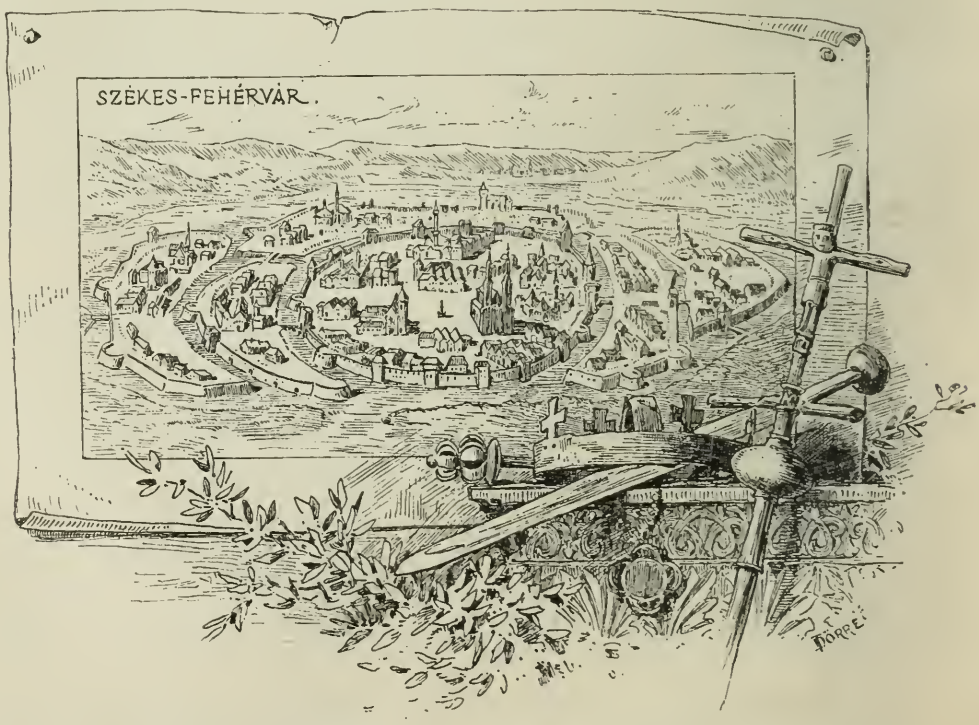

25.

SIGMOND CSÁSZÁR ÉS KIRÁLY.

(Dürer Albrechtnek a nürnbergi városházán levő eredetije után.)

NÁPOLYI LÁSZLÓ.

Síremléken levő szobor után. XVII. századi rézmetszetről.

(Summonte III. 453.)

26. Szent László hermája.

ÖTÖDIK FEJEZET.

I.

Zsigmond király még nem tette volt meg a királyok koronáztatása után szokásos útat Váradra, szent László sírjához; most tehát haladéktalanúl foganatosítani akarta azt és pedig annyival inkább, mert a Duna-Tisza-Maros közének megnyugtatása sem képezhette gondoskodásának utolsó tárgyát. Valószínű, hogy Mária is vele ment s Kisasszony napját, a székesegyház védőszentjének, Máriának születése ünnepét, ő is ott űlte meg. Szeptember 12-én még ott voltak,[1] szept. 14-én már Debreczenben időztek,[2] honnan csakhamar Diósgyőrbe rándúltak át, hova szeptember 22-én érkeztek[3] s közel egy hónapig mulattak a Perényi Péter főpohárnok parancsnoksága alatt álló gyönyörű várkastélyban.[4] Máriát kedves emlékek kötötték e helyhez, hol anyjával, Erzsébettel együtt, négy év előtt

1 Fejér, x. a. 350.

2 *U. o.*, 363.

3 Zsigmond ott tartózkodásának okt. 13-ig van nyoma. Fejér, x. a. 351. V. ö. *Hazai Okmánytár*, II. 151.

4 Ez időből innen keltezett okleveleik. Wenzel, Diósgyőr, 38—39. és 83. l

oly szép napokat töltött. E várat és vidéket már Nagy Lajos is kiválóan kedvelte. Nem egy fontos külügyi és közjogi kérdést intézett itt el. Diósgyőr abban az időben Európának legfényesebb királyi múlatóhelyei közé tartozott. A vidék maga regényes — alkalmas hely arra, hogy vígasztalást és szórakozást találjon benne a szenvedő. Dicső apjának, nagyanyjának és anyjának árnyai intettek itt Mária felé; s az a piczi sír ott, mely kis nénjének, Katalinnak hamvait födé, csak megerősítette az emlékeket. Lajos király ideje óta a királynék tartózkodó helye volt ez; II. Lajos neje, Mária, rekeszti be a fejedelmi lakók sorát.

A diósgyőri nép azonban Nagy Lajos leánya várának nevezi a ma csak romjaiban látszó erősséget. Ott van ez a város déli részén, az úgynevezett Vártetőnek egy 183 méter magas hegyormán. A kis tótól északnyugatra emelkedő falakat hatalmas és mélyen bevágott sánczárkok környezik. A négyszögű vár minden sarkán egy-egy torony büszkélkedett valaha. A falazat nyugati része most már ledőlt, a többi is nagyon meg van rongálva. Csak itt-ott látszik egy-egy gót ablakív vagy boltozat-keret, — míg a freskók majdnem végkép elmosódtak. A most oly szomorú, de egyúttal oly regényes romok a középkori műépítészet egyik jeles alkotásának omladékai. Hajdan gyönyörű park vette körűl; a mellette levő részt ma is Kőkertnek hívja a nép. Az egészből csak egyetlen egy fa maradt meg. A nép szerint ez a mogyorófa idősebb már 500 esztendősnél, mert azt maga Mária királyné ültette. Csaknem 20 méternyi magasságra kapaszkodott föl ez a maga nemében páratlan növény,[1] mely jótermés idején 30 hektoliter fényes fehérszínű mogyorót terem. Mi bizonyíthatja jobban Máriának e kies hely iránt való vonzal-

1 Törzse lenn 2·46, közepén 2·04 méter vastag, — törzsmagassága az első gallyig 2·2, a korona szélessége 14·7 méter.

mát, mint az a félezredéves fa, melyet az ő kezei ültettek?! — Diósgyőrben azonban meg is kellett szeretnie a természetet. A vártól alig másfél kilométerre esik a «Madárka kutja», Máriának egykoron bizonyára kedves kiránduló helye; hiszen Diósgyőr fülemiléinek s más madarainak énekét már egy 300 év előtti földrajzíró (Oláh Miklós) is kiemeli. Közvetetlenül a vár mellett hideg és meleg források buzognak s kopár kősziklák kandikálnak ki a fák közűl. De azután beljebb, mindenütt a Színva völgye, annak regényes apró zuhatagai, a vizét tápláló apró csermelyek s a gyönyörű bükkerdőségekkel borított hegyek, melyekről azok lerohannak, a barlangok, debrők — az egész Bükkhegység annyi elandalítóan szép részletet bír fölmutatni, mint a természettől pazarúl megáldott hazánknak is csak kevés tája. Maga a vár ugyan a hegy tövében, egy kis dombocskán épűlt s a Miskolcz felé terjedő pompás rónára tekint; de háta mögött mindenütt a legszebb hegyek emelkednek, a patak körűlfolyja s épen ott épűlt, hol a róna és a hegy találkozót adott egymásnak. Máriának az ilyen helyek tetszettek. Látni fogjuk, hogy a hasonló fekvésű Váradot is nagyon szerette.

Csak 17 tavasz virúlt el a királyné fölött, de sok zivatar érte már is. Diósgyőr kies vidékén akart enyhülést keresni s Perényi Péternek, úgy látszik, meg is parancsolta, hogy hosszasabb ott tartózkodására tegyen előkészületeket. Október végén azonban egyelőre visszatért Budára, hogy a telet fölváltva ott és Visegrádon töltse.

A fővárosban sok hír várt az ifjú párra. Garay Miklós a Szerémségben, Frangepán János, Kanizsay István és Maróthy János pedig Horvátországban számos várat vett be; a fölkelő guerillák azonban egy-egy vereség után azonnal Bosniába menekűltek, hol Tvartko király szívesen fogadta őket. A királyné nagybátyja nemcsak a föl-

kelőket támogatta, s Péter moldvai és Mircse oláh vajdát biztatta, hogy lengyel uralommal cseréljék föl a magyart,[1] hanem önhatalmának gyarapítására is fölhasználta a magyar állam zavarait. Velenczével jó viszonyban élt, az pedig csak hasznára lehetett, ha a dalmát városok Anconával s más olasz városokkal egyenetlenkedtek.[2] Ő-maga híven ápolta kereskedelmök érdekeit s úgy jött sora, hogy ellenfele, Zsigmond, kénytelen volt támogatni Ragusa szerémségi ügyvivőinek kereskedését a Bosniában és Szerbiában nyert ezüsttel.[3] Mikor azután Tvartko Sizmán bolgár és Lázár szerb fejedelem szövetségében ugyanez év folytán egy húszezernyi török serget is megvert, tekintélye nagyban kezdett emelkedni s már Bosnia, Szerbia s a Tengerpart királyának nevezte magát.

De míg a délvidéken egyre tartott, sőt nyílt háborúval fenyegetett az elégületlenség, maga a királyi pár is meghasonlott egymással. Okleveleikben nem gazdálkodnak a kölcsönösen gyöngéd kifejezésekkel s akármelyik adott is ki oklevelet, rendesen odatette, hogy a dolog a másiknak, valamint az ország főurainak tudtával történik; az udvar csacska népe azonban a be nem avatottakat minduntalan újabb és újabb pletykákkal lepte meg.

Zsigmondnak, — szerintök — semmikép sem tetszett az, hogy Mária mint önálló királyné szerepel s hogy híveit, kikkel szemben különben ő maga sem fukarkodott, — teljhatalmú király gyanánt jutalmazgatja. Bakonics Pétert például, Horváthyék egyik pártolóját, saját «királynéi tekintélyénél» fogva nyilvánította felségsértőnek, vagyonát azonban «főkép» Zsigmond tanácsával ajándékozta Kanizsay János esztergomi érseknek és testvéreinek;[4] boszan-

1 Dogiel, Codex Dipl. Polon. Regni, I. 597.

2 Wenzel, III. 646.

3 *U. o.*, 650—1. Zsigmond levele 1387 nov. 29-én.

4 Fejér, X. a. 347—9. Ez oklevél 1387 nov. 3-án kelt.

WESSELÉNYI F. ÁGYÁ

A radványi kastélyban levő c

K BELSŐ DISZITÉSE.

eti után rajzolta *Kimnach L.*

totta Zsigmondot, hogy egyik-másik dalmát város őt még 1387 október 28-án is csak brandenburgi őrgrófnak nevezte,[1] vagy hogy a flórenczi köztársaság az udvart illető dologban egyenesen Máriának irt[2] s «tűrnie» kellett, hogy az esztergomi érsek, az ő kanczellárja, egyúttal Máriának is kanczellárja legyen, stb. Állítólag nemcsak kérni, hanem kényszeríteni is akarta Máriát a közügyektől való visszavonúlásra. Akadtak rosz tanácsadói, kik egyenesen a királyné bezáratására akarták rábírni és Zsigmond valóban be is záratta volna őt egy kis időre.[3] A király azonban, ki csak imént volt tanúja, mily lelkesedéssel karolta föl a nemzet Mária kiszabadításának ügyét, semmi esetre sem akarhatta a nélkül is gyönge lábon álló népszerűségét még ily módon is csökkenteni. Mivel pedig egyesek kétségbe vonták uralkodásának törvényes voltát, bizonyosan ismételve kérte Máriát, hogy nyilvánosan és ünnepélyesen ösmerje el őt kormánytársául. Ez még korántsem jelentette ennek a trónról való lemondást, — ha tulajdonképen ennek is be kell vala következnie, mert Sparta két királyához Sparta népe kellett volna.

«A madárkák kellemes dalolásai folytán annyira kedves tavasz a maga életének határaihoz közeledvén, az őt felváltó nyár és a kocsijával magasabb légrétegekbe szálló két Phœbus számára piros rózsákkal ékesítette a kerteket», szóval — teszi hozzá, poétaságából kiesve, a jó öreg krónikaíró Thuróczy,[4] — pünkösdfelé történt,[6] hogy Mária Székesfehérvárra[5] gyűjtötte a rendeket s könyek és fájdalmas sóhajok közt így szóllott hozzájok:

1 *U. o.* x. a. 400.

2 Wenzel, iii. 651—2.

3 Aschbach, i. 76.

4 Schwandtner, i. 271. Utána: Bonfini, 370—2. Máriának szájába igen hosszú beszédet ad.

5 Június 10-én és pedig 1386-ban. Gregoriancz Pál szerint (Quorum Regum privilegia serventur et quorum non? — Kovachich, Script. minores, i. 325.) Kis Károly 1385-ben (így) megöletvén, Mária a maga jogait azonnal Zsigmondra ruházta.

6 Néphagyomány szerint a bajmóczi hatalmas hársfa alá.

«Uraim és testvéreim, ti apám érdemeiről megemlékezvén, jóakarattal voltatok irántam s nem vesztettétek el az országot, melyet nekem adtatok: Isten után nektek köszönöm ezt a kegyelmet. Tudjátok, az utóbbi napokban mennyi mindenféle harczi zavar fenyegette az államot, mennyi veszélyt kellett elviselnem; semmi szükség sincs rá, hogy elmondjam s hogy ti meghallgassátok azokat. Mert a történteket láttátok, vagy hallottátok. S azt sem felejthettétek el hogy kedves emlékezetű apám a ti jóváhagyástokkal jegyzett el engem ezen herczegnek (s kezével a mellette álló Zsigmondra mutatott). Hiszem, hogy most is akarjátok azt, a mit akkor akartatok. Királylyá teszem hát férjemet; az országhoz való jogot s a vele járó koronát is átengedem neki, mivel látom, hogy semmikép sem szeretitek az asszonyi kormányt s hogy — a mint a tények tanusítják — gyönge is az az ilyen szilaj nemzet rendbentartására». Azután, az egész nép láttára, maga mellé állítván az őrgrófot: «Itt van uram, királyom — folytatta — itt van királyotok. Kíméljétek az országot s folytonos harczokban ne fogyaszszátok egymást. Semmi sem jobb a békénél; minden szomszéd fél az egyetértő néptől». Mindenkinek tetszett a könyező királyné beszéde — és senki sem szólt Zsigmond királysága ellen.

1387-ben, ha nem is pünkösdkor, hanem augusztus 28-án csakugyan összegyűltek a rendek Székesfehérvárra, hogy «a béke előnyeit és hasznait tekintvén s meggondolván az ezen országban fölmerült bajokat, az egyesség ösvényére térjenek. Szent István királynak a székesegyház oltárán elhelyezett fejére tették kezeiket a főpapok, bárók s nemesek és úgy esküdtek meg, hogy mindenki ellen megvédik az ország érdekeit, a királyság és szent korona közös javát s ellene mondanak magának a királynak is, ha másképen cselekednék, sőt fegyvert is rántanak, ha vagy a király, vagy valamely külföldi hatalom, esetleg

valamely hazai főúr háborítaná meg a most törvénybe iktatott békét, melynek nyolcz pontjában kimondják, hogy a király új forradalom vagy lázadás kitörésének esetében országgyűlést tartozik hirdetni; hogy egyszerre senki sem viselhet két, országos méltóságot, az egyháziakat viszont teljesen ki kell zárni a világi tisztségekből; különben világiak sem bitorolhatják a megürült főpapi hatalmat. Az országtanács tagjai esküvel kötelesek fogadni, hogy nemcsak a királynak, hanem az országnak javát is szívökön fogják hordozni s viszont a király is szavát adja, hogy az ekként nyert tanácsokat sértetlenül követi és megtartja. Ki hamisat, vagy a közérdekkel ellenkezőt javasolna, azt, mint csalót, csúfosan vessék ki a tanácsból s oda soha se fogadják be többé. — A király és királyné megigéri, hogy közbocsánatot hirdet s hogy a múltban tanusított viselete miatt senkit sem von feleletre. Viszont azonban Palisnay János és testvérei, valamint a Horváthyak is kötelesek legyenek a királyi kincstár számára visszaadni mindazon ingatlanokat, a miket néhai Garay Miklós nádortól s párthiveitől elfoglaltak. Kötelesek ezek a kezeik közt levő foglyokat is hazabocsátani, javaikba visszahelyezni, sőt védelmezni is őket azokban. A kezeiken levő összes várakat, városokat, falvakat stb. haladéktalanúl átengedni tartoznak.

Kissé keményen hangzik az utolsó, vagyis nyolczadik pont, hogy mivel a lefolyt lázadás nem a királynék méltósága ellen irányúlt, hanem csak a Garay s a Horváthy-Palisnay-párt közt való régi ellenségeskedés és gyűlölség eredményének lehet azt tekinteni, — a királyné, ha *talán* nem részesült a köteles tiszteletben, «hogy az ország állapota annál inkább megszilárdúljon, felejtse el egyéni sérelmeit, a megtérő felkelőket biztosítsa kegyelméről, a lázadás volt vezéreit fogadja el udvarában s adja meg nekik az állásukkal járó tiszteletet és becsületet, sőt

a királyi tanácsba is fogadja be őket. S nem mulasztották el annak erélyes kijelentését sem, hogy ha a gyűlölségek, gonoszságok, pártoskodások és botrányok megszüntetésére s a béke áldásainak megújítására irányuló eme törekvéseik meghiusulnának, s a király és királyné, akár önként, akár rosz tanácsokra hallgatva, boszút akarna állani vagy viszont mások elégedetlenkednének a jelen szerződés föltételeivel, ők mint az ország főpapjai, bárói és nemesei az ilyes fondorlatoknak, bárhonnan jönnének is azok, ellene szegülnek s a békeszegőt nemcsak nem pártolják, hanem még fegyvert is fognak vele szemben.[1]

Az az országgyűlés mely ily komolyan ügyekezett korlátolni a királyok önkényuralmát, ha talán nem volt is tanúja oly drámai jelenetnek, milyennek Mária ismételt lemondását kellene tekintenünk, annyi bizonyos, hogy elösmerte királyúl az imént csak egy töredék által megválasztott Zsigmondot; de, mint a töredékes törvényczikkből kitetszik, olykép, hogy meghagyta Mária fölségjogait is. Nem tudhatjuk, miként szabályozták egymáshoz való uralkodói viszonyukat; de több, mint valószínű, hogy kiterjeszkedtek most e kérdésre is és hogy Máriának mellérendeltségét törvényesen csak aug. 28-ától számíthatjuk.

Nem 1386 junius 10-én, hanem valamikor 1387 nyarán történhetett az, mit Thuróczy elbeszél; és bizonyosan nem is az forgott szóban, mert hiszen az nem függött tőle, hogy királylyá tegye, hanem hogy nyilvánosan kormánytársául

1 Először közölte e nevezetes oklevelét Hajnik Imre a Történelmi Tárban (1878. 173—175. l.) és pedig a Kállay-család levéltárából. Maga a kézirat csak töredék ugyan, hiányzik például kiállíttatásának ideje; kétségtelen azonban, hogy azon az országgyűlésen kelt, melyről Thuróczy közölte emlitett homályos és mindenesetre regényes tudósítását. Az oklevél mindenütt királynékról beszél s e királynék alatt Hajnik Máriát és Erzsébetet érti, vagyis fölteszi, hogy augusztus 28-án Magyarország rendei még semmit sem tudtak Erzsébet haláláról. Lehetetlen azonban, hogy a *szemtanú* Mária erről már július 4-én, vagyis azon napon, melyen, fogságából kiszabadúlva, először találkozott Zsigmonddal, ne szólt volna férjének és híveinek. Azon másik királyné nevezete alatt tehát talán Hedviget kell értenünk, ki közvetve mindenesetre maga is érdekelve volt.

ösmerje el Zsigmondot Mária. S Mária politikai tevékenységének 1388. január 11-étől október 29-éig,[1] tehát háromnegyed éven át, voltaképen nyoma sincs. Időközben csak május 8-án találkozunk vele s pedig Debreczenben,[2] hol egyik kedvencz helyére Váradra-menet, vagy onnan-jövet pihent meg. Váradon, melyet a XV. században már gazdagnak és boldognak nevezgettek az emberek,[3] legszívesebben a klarissák váradvelenczei zárdájában tartózkodott a királyné,[4] hol a vidék kiválóbb főnemes családainak leányai nyerték kiképeztetésüket. — Valószínű, hogy a nyarat ismét Diósgyőr regényes vidékén töltötte Mária, hol szeptember végén férje is meglátogatta.[5]

Férjét, Zsigmondot majdnem folytonosan Budán és Visegrádon találjuk. Már kora tavaszszal, 1388 ápr. 17-én védő- és daczszövetséget kötött Venczel római királylyal és Jodók morva őrgróffal,[6] május 17-én pedig az egész Brandenburgot elzálogosította Józsának és Prokopnak; május 28-án lemondott Csehországban első sorban való örökösödési jogáról[7] — augusztus 2-án egy évre fegyverszünetet kötött Ulászló lengyel királylyal,[8] kivel a hűbéres tartományok miatt már majdnem háborúba kellett elegyednie; Velenczében még tavaszszal ellensúlyozta Tvartko István szerb és boszniai király befolyását[9] s azután mindjárt szövetséget is kötött a köztársasággal;[10] mivel pedig híre járt, hogy Margit nápolyi királyné, Kis Károly özvegye és fia László genuai hajókon akarnak Magyarországba jönni,[11] sietett megnyerni a genuai köztársaságot

1 Fejér, X. a. 411. és 413.

2 *U. o.* 400—1.

3 Bunyitay, A váradi püspökség tört. Nagyvárad, 1883. I. 211.

4 Kereszturi, Descriptio Episc. et Capit. M.-Varad. Nagyvárad, 1806. I. 67. l.

5 Szept. 9-én még Budán volt (Fejér, X. a. 446.); 22-dikén (Wenzel, III. 607.) és 23-dikán (Wenzel, Diósgyőr, 40.) már itt.

6 Fejér, X. a. 439—442.

7 Bővebben Aschbach, I. 56—7.

8 Fejér, X. a. 458.

9 Wenzel, III. 657.

10 A követségre nézve l. *u. o.* 655—7.

11 *U. o.* 658.

is,[1] a mint már június 30-a előtt megnyerte szövetségeséül Lipót osztrák herczeget, ki Ausztria határaira hívta fegyverbe alattvalóit.[2]

A fölkelők ellen való erélyesebb rendszabályoktól idáig is jobbadán csak az tartotta vissza, hogy nem volt pénze; nyár végén azonban megkapta Józsától és Prokoptól a Brandenburg elzálogosítása fejében kikötött 84,000 aranyat, Velenczétől pedig azt az értesítést vette, hogy a szokott évi adót Zárában tették le számára.[3] Augusztus elején[4] rövid időre maga is lerándult a Dunántúl már szépen gyülekező hadsereghez s onnan aug. 14-én megelégedve tért vissza Budára.[5] Szövetségeseire várakozva, azonban mégis csak Szent-Mihály napján, szept. 29-én, úgy látszik, kiválóan zsoldos katonákból álló sereggel indulhatott «a bosnya bán s más lázadói kevélységének megzabolására» s úgy számított, hogy október közepén már a Szerémségben, Diakovár vidékén állhat.[6]

Ott is állott s első sorban azon volt, hogy Valkót tisztítsa meg a fölkelőktől. — Ezeknek betöréseitől a múlt év végefelé is sokat szenvedett a lakosság; a nemesség azonban hősiesen kelt birtokai védelmére. Kóroghy István bán a lázadók vezéreit: Horváthy Jánost, Szöglaky Lászlót, Héderváry Istvánt és Beriszlót 1388-ban nagybőjt (febr. 12. — márcz. 28.) idején Bajnod György, Alsányi Pál mester, Alsányi Miklós és más urak segítségével a Száván átkergette, Szöglakyt és Hédervárvt elfogta[7] s a Bothos Döme és Harap Miklós által szintén rabúl ejtett Korpády Jánossal együtt lánczokban Budára küldte, hol a király ez utóbbit szörnyű halállal büntette.[8] A boszús

1 *U. o.* 660.

2 Fejér, x. a. 432. és 433.

3 Wenzel, iii. 666—7.

4 Aug. 2-án még Budán volt. Fejér, x. a. 458.

5 *U. o.* 433.

6 Wenzel, iii. 667.

7 Fejér, 417—8.

8 Fejér, x. a. 427—8. és Kerchelich. Hist. Eccl. Zagr. 337. Lófarkához kötve hurczolták meg a város utczáin, azután lefejezték, négyfelé hasították s a város

királyhoz most felesszámú csapatokkal csatlakozott Garay Miklós, Kóroghy Fülöp, Laczfy György és Alsányi Pál. A fővezér, Garay, Horváthy Jánost csakhamar átkergette a Száván és számos várat visszafoglalt.[1] Ez a téli hadjárat tehát, melyben Zsigmond személyesen alig vett részt, mert ő csak pár napra látogatta meg a sereget,[2] egészben véve sikerült s a jövő 1389 év békésebbnek igérkezett, mivel a lázadók által Zárából Margit és fia után küldött hajó a tarenti öbölben (1389.) január elején hajótörést szenvedett s így a velenczei köztársaság által annak szemmeltartására kiküldött hat gálya is visszatérhetett; híre járt továbbá, hogy Horváthy Pál, volt zágrábi püspök, szintén a vízbe fúladt,[3] s hogy a lázadók közől többen Velencze kezei közé kerültek.[4] A signoria újabb követküldéssel győzte meg a magyar kormányt a maga jószándékairól,[5] ellenben Tvartkó István boszniai király, mint a török ellen még 1387-ben kötött bolgár-szerb szövetség tagja, ez év elején már biztos tudósításokat hallott arról, hogy Murád szultán boszuló hadjáratra indúl. Ő tehát most egyelőre nem támogathatta teljes erélylyel a fölkelőket.

Ezek azonban, úgy látszik, most magában a királyi udvarban találtak szövetségesekre.

Mária ugyanis őszszel, rendes szokása szerint, Budára vonúlt, hogy ott töltse az 1388-ról 1389-re menő telet. Férjével most jó egyetértésben élt. Egymás «tetszésével és helybenhagyásával,» közös kanczellárjok útján adták ki okleveleiket.[6] Kormánytársakúl tekintették egymást s hosszasabb ideig tartózkodtak Komáromvármegyében, Gesztes-

négy sarkán tették ki közszemlére, «mint büdös hullát». Birtokait már 1388 június 19-én a Kanizsayak kapták.

1 *U. o.* x d. 665.

2 Okt. 24-én már Gesztes várban (Komárom) időzött. Fejér, x. a. 449.

3 Wenzel, III. 673. Mint később látni fogjuk, téves hír volt.

4 *U. o.* 672.

5 *U. o.* 671—4.

6 Fejér, x. a. 412—3. és 425—6. Az 1387 febr. 20-án elhúnyt Dömötör érseket Kanizsay János váltotta fel.

várban.[1] A szép hosszú ősz még november elején is e kedves vidéken marasztotta őket és csak november 4-ke táján indúltak hazafelé, útbaejtve a regényes tájékú Majkot.[2] Visegrád rózsaligetei közől pár napra Diósgyőrre is kirándultak[3] és udvarukat csak november második felében tették át állandóan Budára.[4] S ha történt, ekkor történhetett valami összekoczczanás a királyi pár között, a miből a fölkelők állítólag valami hasznot vártak a maguk ügyére nézve.

Mária, láttuk, alárendelt, jobbadán csak birtokviszonyokat illető kérdésekben gyakorolta királyi hatalmát. Azon udvaronczok azonban, kiknek sehogysem tetszett a királyné visszavonulása s kik közől nem egy állott rokonságban a Zsigmond által oly kegyetlenül, bár állítólag a főurak megegyezése mellett[5] kivégzett fölkelőkkel, dicsvágyukban és családi becsületükben egyaránt megsértve, német krónikások szerint[6] összeesküvést szőttek a király ellen s tervöknek a királynét, Máriát is meg akarták nyerni. Zsigmond idáig kétségtelenül elhanyagolta nejét. Az összeesküvők Máriának sértett nőiességére s talán uralomvágyára számítottak. A királyné egyes elejtett szavai arra mutattak, hogy ő valóban nincs megelégedve sorsával; úgy hogy az összeesküvők eleintén szép szavakkal biztatták őt, mi-mindenre készek érette, majd egyenesen be is avatták

1 Zsigmond oklevele okt. 24. (Fejér, 449.), Máriáé okt. 30. (u. o. 418.) «in castro Geztus» kelt. Okt. 29-ről mindkettőjöktől (u. o. 413. és 425.) ismerünk egy-egy okíratot, melynek datuma nincs kitéve.

2 Fejér, x. a. 449.

3 Innen kelt Zsigmondnak egy levele nov. 14. (Wenzel, Diósgyőr, 41.)

4 Nov. 22-én és 25-én Mária ad ki innen okleveleket (Fejér, 407—9.), 26-ika óta pedig Zsigmond (u. o. 439., 543., 455., 458.

5 Fejér, x. a. 427.

6 Corner Hermann, Eccardnál, Corpus Scriptorum medii ævi. 1155. l. az 1387. évhez. — A Cardauns-féle kopenhágai kézirat (Forschungen zur deutschen Geschichte. xvi. 340—1.) az 1389. évhez. A következők az ő elbeszéléseiken alapúlnak. Aschbach szerint (i. 76.) a dolog 1387 végén, vagy a következőnek elején, szerintem azonban annak utolján történt, mert Mária határozottabb föllépése is erre az időre esik s egyáltalán jobban találnak az adatok ezen időpontra nézve

tervökbe, mely szerint Zsigmondot láb alól elteszik. Mária megnyugvást színlett; kéz alatt azonban egyik hű apródját megbízta, hogy a hűtlenektől a részleteket, nevezetesen azt is megtudja, kik és mikor akarják elveszteni a királyt. Az apród ügyesen végezte küldetését, Mária pedig azonnal Zsigmondhoz ment és értesítette őt a merényletről. A krónikás[1] még azt is tudja, hogy a megijedt király a vár egyik tornyáról felesége és két apródja által tartott kötél segítségével menekült meg. Az összeesküvők éjjel, a megbeszélés szerint, csakugyan Zsigmond hálószobájába lopóztak; ott azonban a terv meghiusúlta, illetőleg annak elárulása miatt szintén boszankodni látszó királynét találták, ki másnap hűségesen értesítette urát, kik törtek élete ellen. «Zsigmond azokat megfogatta s lefejeztette, feleségét pedig e naptól fogva nagyon megszerette s bízott benne teljesen»,[2] — «mert rendkívül gyöngéd asszony volt az».[3]

E gyöngéd asszony jó szívén s kötelességérzetén múlt volna tehát a fölségsértő terv megvalósulása. S ha mendemonda után indúltak is az egykorú krónikaírók s ha a történetírás alig fektethet is súlyt naiv elbeszélésökre, egy dolog mégis kitűnik mindebből; az, hogy roszúl ismerték őt, kik aljas czélokra akarták fölhasználni. Ezt jelentette Máriának 1388 november 25-én kiadott oklevele is,[4] mely ismételve hangsúlyozza, hogy Zsigmond Isten jóvoltából a szokott ünnepélyességek mellett, a közcsend és béke java, a határok védelme és Mária királyné uralmának

1 A Cardauns-féle, — 341. l.

2 Corner, 1155.

3 A Cardauns-féle krón. 341. l. Máskép tudja ez esetet a vatikáni codex, melyet Podhraczky adott ki. (A m. t. társaság évkönyvei. Buda, 1837. III. 151—2. lapon.) E szerint Zsigmond az összeesküvők elé lépett s látni akarta, ki kötözi meg fölkent királyát? Mire azok menteget kezdték magukat, ő azonban sátorába a mezőn egymásután 30 nemest hívott be és fejeztetett le. Hasonlót mond Aeneas Sylvius (Comment. in dicta et facta Alfonsi regis, 3. könyv), miért Podhraczky szerint (155. l.) e miatt hiában támadta őt meg Pray (id. m. II. 202.)

4 Fejér, X. 2. a. 402—7., különösen a 403. l.

visszaszerzése végett foglalta el trónját. S valjon nincs-e összefüggésben ezen, mondhatni, határozott hanggal Zsigmondnak azon, már másnap tett nyilatkozata, hogy az ország régi törvényei és szokásai értelmében a koronázás joga kizárólag az esztergomi érseket illeti s hogy őt is csak azért koronázta meg egy másik püspök, mert abban az időben üresen állt a prímás széke?[1]

Zsigmond királysága törvényességének ezen kölcsönös hangsúlyozása aligha történt fontosabb ok nélkül; s ez az ok a regényesen kiszínezett összeesküvés elnyomása lehetett. Így akarták megnyugtatni a kedélyeket. Annyi bizonyos, hogy Mária nov. 25-iki ünnepélyes oklevele után még inkább tartózkodott az országos ügyekbe való avatkozásoktól. Nem tekintette ugyan magát oly egyszerű királynénak, kinek rangját férje után szokás számítani, mert kanczellárja nem a veszprémi püspök, hanem a királyi főkanczellár, Kanizsay esztergomi érsek volt,[2] és Zsigmond minden fontosabb adománylevélben kiteszi, hogy kedves nejének, Máriának s a rendeknek tudtával jár el;[3] az ország rendei által a főnemesek sorába átvett Stiboricz Stibor, Péter és András 1389 január 16-án neki ép úgy hűséget esküdött, mint Zsigmondnak,[4] s a királyné maga is osztogatott kegyelmeket,[5] — egészben véve azonban, mint ezt az ország érdekei is követelték, Zsigmondnak engedte át az uralkodást, ki most «Isten kegyelméből» Magyar-, Dalmát-, Horvát-, Ráma-, Halics-, Lodomér-, Kún- és Bolgárország királyának, Brandenburg őrgrófjának, a szent római birodalom főkamarásának, valamint Csehország és Luxemburg örökösének» nevezte magát.[6]

1 Fejér, x. a. 455—6.

2 Fejér, u. o. 500. s többször.

3 1389-ben: Fejér, x. a. 512., 521., 524.; 1390-ben: u. o. 574., 576—578., 585., 589., 603., 609.

4 Fejér, 561—3.

5 Fejér, x. a. 530., 573. (1389 decz. 27-én., 1390 jan. 10-én, jún. 8-án) stb.

6 1390 márcz. 29-én. Fejér, id. h. 576. l.

A délvidéknek azonban sem Zsigmond, sem Mária nem tetszett. Tvartko, kit 1389 február 24-én haddal fenyegetett,[1] Garay Miklós közbenjárására azonban a török ellen magyar haddal is segített Zsigmond,[2] a Murád szultánra és Lázár szerb fejedelemre egyaránt halálos rigómezei ütközet (1389 jún. 20) után s augusztus elsején büszkén hirdette győzelmét a tengerparti magyar városoknak, sőt már a «Tengermellék királya» czímet is fölvette. Spalato, mely a király és királyné előtt a mult év közepén szívrehatóan ecsetelte szorongatott helyzetének borzasztó voltát,[4] továbbá Trau és Sebenico, annak vette ezt a levelet, a mi valóban volt is, t. i. hódolatra szólító iratnak s augusztus 10-én sürgős segítséget kért a magyar királytól és Velenczétől. Velencze november 23-dikán csak udvariaskodással felelt;[5] Zsigmond pedig, kit betöréseivel már is háborgatott a tőle elszakadt s a töröknek behódolt új szerb fejedelem István, gyors segítséget ígért; egyelőre mindamellett csak a tengerpartra való felügyelettel még 1389 február 24-én megbízott[6] Nagymihályi Albert vránai perjelt,[7] valamint Bebek Detre tótországi bánt küldte Dalmátiába. A Vránában általuk ostromolt Palisnay Jánosnak azonban csakhamar segítségére jött Tvartko és Horváthy János, és az előbbi november 15-én Zára és Vrána vidékén állítólag 1600 ökröt, 300 szamarat s legalább 3000 más jószágot rabolt,[8] úgy, hogy az éhség által is fenyegetett «királynéféle seregnek» nov. 17-én Nonába kellett visszavonúlnia. Tvartko tehát decz. 15-én akadálytalanúl vehette be Klissát, Horváthy pedig decz. 17-én Ostraviczát. A hű Zára megkísértette ugyan

1 Fejér, x. a. 517.
2 *U. o.* 565.
3 *U. o.* 566—7. Strausz: Bosnia és Herczegovina, Budapest, 1883. 1. 50.
4 Igen érdekes levelök: Fejér, x. a. 493
5 Wenzel, III. 683—5.
6 Fejér, x. a. 417.
7 Nagy Iván ezen Albert perjelt hajlandó Losonczynak tartani. (*Turul*, 1883. — 20. l.)
8 Fejér, x. a. 559.

Vrána visszavételét s nov. 22-én megsebesült a rájok kirohanó Palisnay János is, ki három hónap múlva (febr. 16) talán itt kapott sebei következtében húnyt el; Vrána azonban mégis csak a fölkelők kezén maradt, mert a záraiaknak decz. 10-én vissza kellett vonúlniok[1] s decz. 27-én Trau is csak úgy segíthetett magán, hogy rendre kivégeztette a király és királyné ellen fölkelt polgárokat.[2] Az év végén Traut, Sebenicot, Farot, Bracchiát és Cattarot is elfoglalván, Dalmatia jobbadán Tvartkonak engedelmeskedett. Maga Zsigmond Kóroghy Istvánnal együtt a szerbekre indúlt s november 8-án bevette Boricsot, minek örömére Gyulaházy Péternek, a Horváthyak korábbi párthívének is megkegyelmezett;[3] azután pedig Csesznek várát foglalta el. Zerednay Jakab[4] és Kanisay István mester[5] mindkét helyütt kitüntette magát. Zsigmond ennyivel is beérte s fölhagyott a hadjárattal. 1389 deczember elsején már Temesvártt találjuk őt,[6] hol, Budáról- és Váradról-jövet, felesége, Mária is fölkereste.

A királyi pár Temesvártt ünnepelte karácsont, valamint az 1390. újév napját és csak január második felében útazott tovább.[7] Február 20-án Diósgyőrtt találjuk Máriát, e szép helyen, hol a pálosoknak az Úr szent teste tiszteletére állított templomában oly bensőséggel tudott imádkozni s hol a jámbor szerzetesek kiknek pompás vidékű gyümölcsös kertjében,[8] mint a vadabb szépségű többi határrészben, például a Fekete-erdőben[9] egyaránt szívesen andalgott. A természet e cultusa és nagy gyöngédsége mellett is kifejlett lovas szenvedélye,[10] még télen is szíve-

1 Paulus de Paulo Schwandtnernél, III. 726—8.

2 Fejér, X. a. 395—6., de téves évszámmal (Lucius után).

3 Fejér, X. a. 515—6.

4 *U. o.* 525.

5 *U. o.* 602.

6 *U. o.* 526.

7 Máriának 1389 decz. 27-én itt kiadott oklevelét l. Fejér, X. a. 530., az 1390 január 10-ikit az 573. lapon.

8 Oklevele: Wenzel, Diósgyőr. 41.

9 *U. o.* 42.

10 V. ö. a Cardauns-féle krónikával. id. h. 344.

sen tartotta őt itt s február vége felé azon elhatározással ment Budára, hova febr. 28-án már megérkezett,[1] hogy az első melegebb napsugár úgyis visszahozza őt ide. Vissza is hozta. Júniusban már ismét ott mélázott a «Madárka kútjá»-nál.[2]

Zsigmondnak ez évben a lengyelekkel és törökökkel is kellett bajoskodnia. Amazoknak élén Mária húga, a katonák által imádott Hedvig jelent meg, hogy elfoglalja Halicsot és Lodomériát, melynek czímét nénje is viselte. S Kapolyi János lanyhasága következtében el is foglalta. Hanem a Mária és Zsigmond magyar koronájától elszakadni vágyó s a lengyelekkel Radomban 1389. decz. 10-én[3] szövetkezett I. Istvánnak s a szövetséget 1390 nov. 15-én megújító[4] I. Mircsa oláh, valamint I. István moldvai vajdának bünhődnie kellett, és pedig annyival inkább, mert Mircsa 1391-ben Bajazidnak is meghódolt.[5] Az 1392-ben ellene induló Zsigmondot azonban a török segítséggel is bíró Mircsa még sem várta be, hanem visszavonúlt a Duna jobb oldalára;[6] — István moldvai vajda pedig, cselvetésre alkalmas hegyei közől a síkságra, fővárosáig, Szucsaváig visszaszorítva, Zsigmond ruhájának szegélyét csókolva kért és kapott kegyelmet.[7] A törökök ellen, kik a szörényi bánsággal határos szerb földre ütöttek, szerencsésen harczolt Perényi Miklós; előre lehetett azonban látni, hogy e betörések ezentúl évenkint ismétlődnek.

1 V. ö. Zsigmondnak e napon kelt oklevelével, Fejér, x. a. 609.

2 Junius 8-án kelt oklevele *u. o.* 573.

3 Hurmuzaki: Fragmente zur Gesch. der Rumänen. (Bukarest, 1878.) 1. 212. A szövetségről szóló oklevelet Mircsa 1390 január 20-ról és pedig — elég sajátságosan — Lublinból keltezte. Dogiel, 1. 597—8.

4 Hurmuzaki, 214. Mircsa 1391 júl. 6-án a Legyelországgal kötött véd- és daczszövetséget újra megerősítette. Dogiel, 1. 598—9.

5 Hammer, Gesch. des osm. Reiches. Pest, 1827. 1. 224.

6 Hurmuzaki, 215.

7 Thuróczy, 1. 218. Hurmuzaki szerint (1. 264—6.) mindez 1390-ben történt volna Istvánnal; de mi indokolja akkor azt, hogy az Ulászlóval 1390 nov. 15-én kötött szövetség után is Moldvára törjenek a lengyelek? — Istvánt 1392-ben űzte el Román s így chronologiai nehézség nem szól Zsigmondnak ezévi hadjárata ellen.

Mária a király hadjáratainak ideje alatt rendesen Budán székelt s mintegy a középponti hatalmat képviselte, mit különben nem vehetünk a szó mai értelmében. Diósgyőrött tehát, hol június 8-án egy oklevelet adott ki,[1] megint nem maradhatott sokáig, mert a Moldva- és Oláhország ellen harczoló Zsigmond helyettesítésére Budára kellett sietnie. Férjével állandóan levelezett. Ez év (1390) nyarán[2] többi közt egyik «udvari katonáját» Vesényi László mestert akarta Zsigmondhoz küldeni a táborba, valami ok miatt azonban elmaradt a küldetés. Egyébiránt Mária augusztus végén személyesen útazott a hadjáratból hazatérő Zsigmond elé, kivel szeptember elején Nagyváradon találkozott.

Szent László városában az egyház és a művészet készült ünnepet ülni.

Zudar János, kit uralkodásának első évében Mária nevezett volt ki váradi püspökké, püspöksége fönnállásának háromszázadik évfordulóján akarta fölszentelni az alapító s a várost sírjával megdicsőítő szent László lovagszobrát. A magyar művészetnek ezen remeke már május 20-án készen állt ugyan, Zudar János azonban csak a gyönyörű székesegyház védő asszonyának, szűz Máriának születésnapján akarta azt fölavatni. S a mondott napon a király, a királyné s az ország főméltóságainak jelenlétében tették «magos kőszálra» szent László szobrát, mely

«Fénylik, mint nap, sajog mint arany.»

S ércztáblába vésve, ez a latin fölírat díszelgett rajta: «1390 május 20-án Zsigmond király és Mária királyné szerencsés uralkodásának idejében szent László király tiszteletére Kolozsváry Márton és György mesterek által a Krisztusban tisztelendő atya, János váradi püspök készít-

1 Fejér, x. a. 573.

2 Mindenesetre július 25-ike előtt, mert a lovag halasztást kért sz. Jakab nyolczadában tárgyalandó pörére nézve, hogy személyesen megjelenhessen. Fejér, x. a. 663—4.

tette ezen művet.»[1] Kétségtelen, hogy a szobor felállítása alkalmából a szent király sírjához a szokottnál nagyobb számban zarándokoló népség, a tiszántúli magyarság színejava, a most jó egyetértésben élő királyi párnak is megvitte a maga hódolatát. És Zsigmond, ki okleveleiben úgyis egyre az ő «igen kedves» feleségének nevezgette Máriát,[2] most is bizonyára meg akarta győzni népeit, hogy hamisak a Nagy Lajos leánya iránt való tiszteletlenségéről költött hírek. Váradon szeptember 11-én is «igen szeretett» feleségének és az ország zászlós urainak tudtával ajándékozta meg az esztergomi káptalant.[3] A királyi pár szeptember közepén hagyta oda Váradot s talán szintén fohászkodott a szent szoborhoz, mint száz év múlva Janus Pannonius:

«Érezruhád nyílása alól ki súlyos
Harczi bárdot tartasz a jobbkezedben;
És kinek sírboltja ölén, a márvány
Oszlopok közt jószagu balzsam izzad:
Adj szerencsét, szent lovag, útainkra!
— Társaim! El mielőbb e tájról....»[4]

1 Bunyitay, A váradi püspökség tört. I. 209—210.

2 1389—1390-ben pl. Fejér, X. 515., 519., 521., 524., 528.; 570., 578., 585., 589., 603. és 609. l.

3 Fejér, 573—5.

4 «Váradot elhagyván, búcsút vesz a szent királyoktól.» Janus Pannonius latin verse.

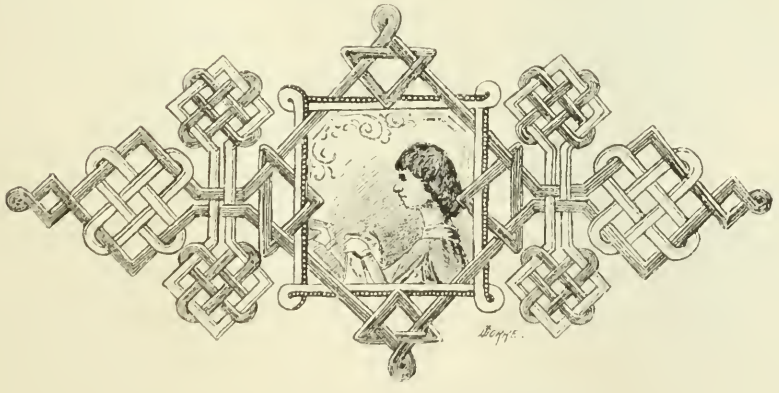

27. Janus Pannonius.

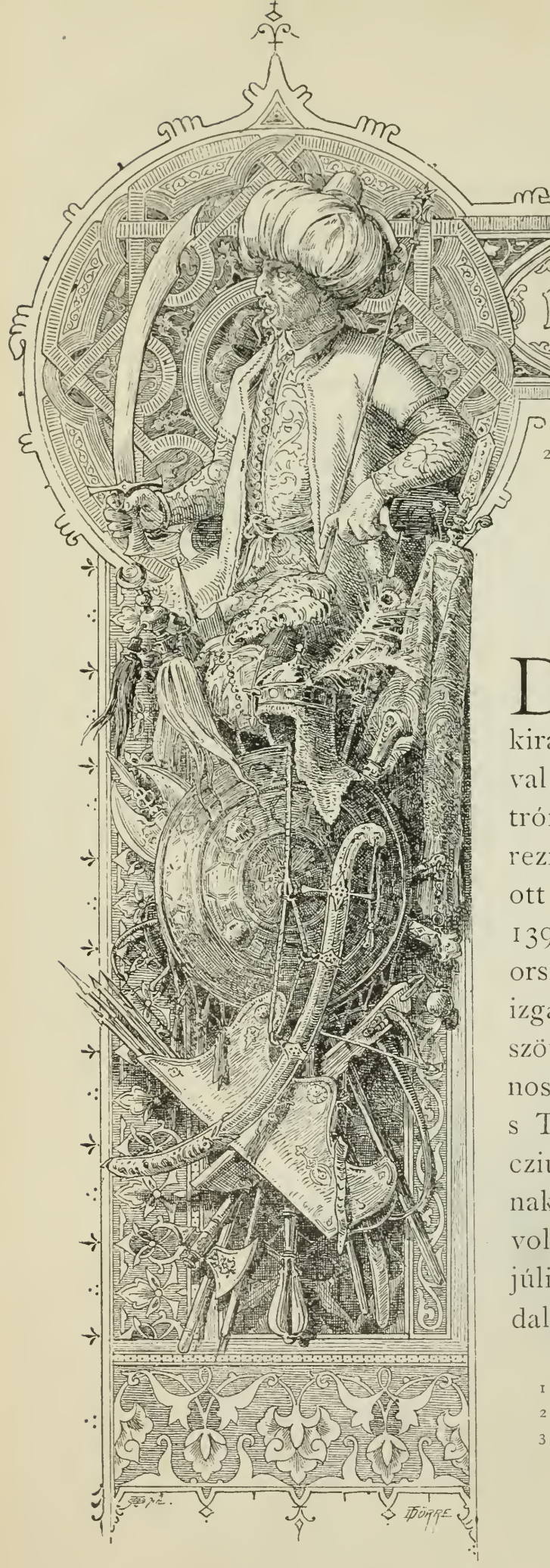

HATODIK FEJEZET.

Durazzo Lászlót IX. Bonifác 1389 május 29-én Nápoly királyává koronáztatta.[1] A pápával kibékült László a magyar trónt is szerette volna megszerezni, melynek bíborán pedig már ott sötétlett egy Durazzo vére. 1390 október 15-dikén Magyarország főuraihoz írt levele az izgatás megkezdését jelenti.[2] Jó szövetségest vesztett Palisnay Jánosban, ki 1390 február 16-dikán, s Tvartko királyban, ki 1391 márczius 18-dikán húnyt el.[3] Amannak helyét betölteni Hervoja lett volna hivatva, kit László 1391 július 17-dikén Vulkóval együtt dalmát és horvát bánokká nevezett

1 Raimo Muratorinál, XXIII. 224.
2 Wenzel, III. 694—5.
3 Paulus de Paulo, IU. 730.

ki;[1] Tvartko utóda Dabissa lett, ki azonban már csak azért is kereste Zsigmond barátságát, mert a fölkelők az ellenkirályt, Tvartko Surát pártolták. Ennek ők adták meg az árát; mert az új bosniai király csakhamar elfogatta a két Palisnayt[2] s ezzel egy egész vidék fölkelését bénította meg. László ellenkirály azonban mindamellett is támadásra készült. 1392 október 15-én a Zsigmond és Mária pártjáról hozzátérőknek kegyelmet ígért,[3] — a magyar kormányt amúgy is háborgató törököt az által ügyekezett részére vonni, hogy Bajazet szultán leányát október 18-án feleségül kérte[4] s nemsokára, november 8-dikán a velenczei herczegtől szabad útat kívánt Magyarországba induló hajói számára.[5] De nem indúlt el s a következő 1393. évben Zsigmond a fölkelőknek egyik fő fészke, a Bosna balpartján, Uszora vidékén levő Dobor ellen vezette a törökök ellen gyűjtött, de saját dynastiájának belső ellenségei ellen fordított seregét.[6] Garay Miklós és János, valamint Maróthy János vitézsége csakhamar kezére kerítette az erősséget;[7] Hervoja Máriának és Zsigmondnak már aug. 3-án hűséget esküdött,[8] Dabissa a király táborába ment hódolni, Dalmatiát Garay Miklós fegyverrel szerezte vissza a bosnyákoktól, a hegyek közt bujdosó Horváthy János pedig fogságba esett s nagyon kegyetlen halált szenvedett.[9]

A költői hagyományok ezért Máriát teszik felelőssé.

«Zsigmond királyt felesége izgatja,
Gyakor-sírásokkal szorgalmaztatja,
Nagy nyomorúságát hogy megtorolja,
János bánon boszúját hogy torolja....» [10]

1 Wenzel, III. 698—700.
2 Paulus de Paulo, III. 730.
3 Wenzel, III. 717—720.
4 *U. o.* 720—722. és 744.
5 Horváth, II. 391.
6 Dobner, IV. 362. — Katona, II. 173.
7 Fejér, X. b. 442—4.
8 *U. o.* 158—9.
9 Thuróczy Schwandtnernél, I. 273.
10 Tinódi Sziládynál, III. 332. — Thuróczy, I. 272. — Bonfini, 373. A cseh Hagek (Böhmische Chronik, Lipcse, 1718. 639. l.) szerint Mária iránt való «bolond szerelme» vezette Zsigmondot ezen kivég-

De e vérvád alól is ép úgy fölmenthetjük őt, mint a hogy Héderváry Kont Istvánnak s társainak halála sem terheli lelkét. S ezzel már a költészet sem terheli, mely a nemzet vértanúi közé emelte a Zsigmond és Mária ellen Osztroviczánál és Dobornál imént hősiesen küzdő harminczkét nemest, kiknek emlékét még Mátyás király idejében is dicsőítették a népdalok[1] s kik Vajdafy György szavaira hajtva, megadták, bár védhették volna magukat s a Szerémség rengetegeiből Budára indúltak, hogy a törvényes királyi párnak meghódoljanak. — Vajdafy azonban — mint hitték, a király titkos parancsára — útközben lánczra verette s ez által az eddiginél is jobban elkeserítette őket. Elhatározták, hogy már most csak azért sem fognak meghódolni s hogy nem adják meg Zsigmondnak a királyt megillető tiszteletet. Nem is adták meg.

S 1393 tavaszán Budán a Szent-György terén fölállított vérpadon harminczkét nemes végezte életét. Kont szemben fogadta a csapást.

«Ne sírj, fiú — szólt a gazdáját siratò Csókához a király, — ezentúl én leszek az urad s én többet adhatok neked, mint az, kit lefejeztek.»

«De én neked, cseh disznó, sohasem fogok ám szolgálni»!

S a másik pillanatban a szolga vére már összeelegyedett a többiével.[2]

zésekre, hogy ezzel is jobban tessék Máriának. A kivégzés nem történhetett előbb 1392 őszénél; Thuróczy tehát önmagának ellent mond, ha 1392 május 17-ikére tevén Mária halálát, őt okolja az épen általa megkegyelmezett Horváthy vesztével. Pray véleménye (Ann. II. 188.), hogy «Horváthy filium, si conjecturæ locus sit, opinor — eadem poena affectum, qua in patrem animadversum esse nostri scriptores perperam meminerunt» Aschbach (I. 82.) szerint elvetendő.

1 Thuróczy, I. 276.

2 Thuróczy, 276—7. — Bonfini, 294 — Aeneas Sylvius (Status Europæ sub Friderico III. Imp. Frehernél, Script. rer. Germ. II. 38.) e 32-őt *regul*inak nevezi s a bekövetkezett nyugtalanságokat lefejeztetésöknek tulajdonítja. Cuspinianus (De Cæsaribus. Frankfurt, 1601. — 395. l.) szintén elbeszéli a 32 nemes kivégeztetését, de a Thuróczynál adott részletek nélkül

Mária az 1391-ik évet jobbadán a fővárosban s annak közelében, Visegrádon és Verőczén, Nógrádmegyében töltötte. Egy udvari emberének becsülete,[1] az óbudai Klára-apáczák anyagi jólléte,[2] két özvegyasszony és egy fiatal leány sorsának biztosítása,[3] vagy az, hogy a szikszaiak a diósgyőri erdőségekből ingyen fát kapjanak,[4] Barbadicot pedig megjutalmazhassa,[5] jobban látszik őt érdekelni, mint a politika. Mindamellett mint Zsigmondhoz egészen «hasonló»[6] fejedelem szerepel. Április 11-dikén, midőn Puszta-Szent-Lászlón főpapjainak és főurainak környezetében hallgatja meg János zágrábi püspöknek Prodaveczi Ördög István mester ellen tett panaszát; tanácskozik híveivel s embereket küld ki, hogy azok a dolgot megvizsgálják.[7]

A következő 1392. év nyarán a Magas-Tátra gyönyörű vidékeit látogatta meg. Kedélyének szórakozásra, gyönge testének üdülésre volt szüksége. De itt sem feledkezik meg királynői tisztéről. Június 9-dikén Leibitzből intézkedik a nemes Kromlowoknak birtokba igtatásáról, kik elpanaszolták neki, mit Szepesvármegye rendei szintén bizonyítottak, hogy jószágaikra vonatkozó okleveleik elégtek,[8] de július 28-dikán már Váczról engedi meg Surányi Pálnak és Géczy Tamásnak, hogy Csongrádmegyében, szentlőrinczi uradalmukban, pallosjogot gyakoroljanak[9] s hasonló jogban részesíti három faluban a Berencsy-nemzetséget is;[10] majd Gerebencsi Szemere szörényi bánnak özvegyét ajándékozza meg a biharmegyei Szalacs birtokával.[11] Az év második felét, úgy látszik, Nagyváradon

1 1391 jan. 30. Fejér, x. a. 663—4.
2 *U. o.* 664.
3 Ápr. 24. — *U. o.* 662—3.
4 Decz. 24. Wenzel, Diósgyőr, 42.
5 Wenzel, III. 695—6.
6 A pozsegai káptalan kifejezése, 1391 máj. 21. Fejér, x. a. 719.
7 *U. o.* 719—721. V. ö. ápr. 29-én kelt oklevelét, melylyel Stibort szintén főembereinek tanácsára erősíti meg Zay-Ugrócz birtokában. Wenzel, Stibor, 64—5.
8 Fejér, x. b. 67—8.
9 *U. o.* 66—7.
10 *Századok*, 1875. — 523—4. l.
11 Kiadatlan. Leleszi orsz. levéltár. Metal. Bihar. 12. és budai orsz. levéltár, kincst. oszt. N. R. 1049. 4. §. 22.

töltötte, kedvencz tartózkodó helyén, az Anna-apáczák várad-velenczei zárdájában,[1] hol a fejedelemasszony, Simon bán özvegye, édes gyermeke gyanánt ügyelt reá s annyi csalódás után is csöndes szívének derült nyugalmát át akarta önteni királynéjának nem-egyszer földúlt kedélyébe.

De nem lett hűtelen másik kedvencz múlató helyéhez sem. Budáról, hova télire ismét visszavonúlt,[2] 1393 tavaszán Diósgyőrre ment, hol körülbelűl két hónapot töltött s ott ünnepelte meg a húsvétot és a pünkösdöt.[3] Úgy látszik, meglátogatta az ő jóvoltából részben újra épűlt Szikszót is (Abaújban), melynek 600 arany forintnyi évi adóját 50 aranynyal lejebb szállította.[4] S midőn május 30-án, Budára visszamenet, Mohit is útbaejtette,[5] Küküllei János volt tanítványában és Monaci Lőrincz barátnéjában nem elevenedtek-e föl a régi emlékek s ki annyira tudott lelkesedni a természet szépségein, nem merengett-é el itt a multakon? — Hisz' a fővárosban újra a megszokott rosz hírek fogadták s a vértől írtózó gyönge teremtésnek át kellett haladnia azon a téren, a Szent-György terén, hol — mint mondták — az imént részben ő-miatta végeztek ki 32 nemest. Azután meg kellett hallgatnia, egyik pap mily keservesen panaszkodik az Isten félelméről s a maguk javáról megfeledkezett más papokról, hogy fejedelmi hatalmával segítsen a jámbor férfiún.[6]

Azonban akármennyire bánthatták is a közélet keserűségei, bizonyosan jól esett hallania, hogy elcsöndesedtek azok a belviszályok, melyek tíz év óta csak azért dúlják az országot, mert leány létére ő lett annak a királya. S milyen tíz év volt az!

1 Bunyitay, id. h. 1. 211.

2 1392 nov. 11-én Budán Zsigmond az ő megegyezésével intézkedik. Fejér, x. b. 52.

3 Zsigmond innen ad ki ápr. 1-én egy okiratot, Mária pedig — visszamenet — máj. 30-án Mohiból. V. ö. Wenzel, Diósgyőr, 42—3.

4 *U. o.* 42—3.

5 *U. o.* 42.

6 Fejér, x. b. 92—3.

«Számkivetés, bortön, nyomorúság, gyász, a halálnak
Számtalan új neme, száz sanyarúság . . . . . »

Költője, ki úgy lelkesedett érte, maga sem tudott derültebb képet festeni; két csonka sorban férfiakat is megpróbáló eseményekről kellett szólania.

Egyidőre csakugyan ismét királynénak kellett lennie. Zsigmond ugyanis, a mint itthon valamennyire biztosnak érezhette magát, nyughatatlan szellemétől űzetve, újabb tért keresett a tevékenységre s most már beavatkozott a testvére Venczel király és annak alattvalói közt kitört zavarokba. Máriára bízta a kormányügyeket, kit Budán 1393 szeptember 27-én kelt egyik oklevele ismét teljes hatalmú királynénak mutat be,[1] s ő maga Morvaországba ment. Znaymban 1393 decz. 14-én szövetkezett Albert osztrák herczeggel, Jobst morva és Vilmos meisseni őrgróffal és pedig mindenki ellen, «kivéve a szent római birodalmat»;[2] érintkezésbe lépett a Venczellel elégedetlen «úripárt» vezérével, a nagy műveltségű Rosenberg Henrikkel, azután Znaymból Prágába ment, hova bátyja őt már háromkirályok napjára várta[3] s 1394. februárjáig fényes kíséretével ott oly jól mulatott, hogy a házigazda alig győzte őket borokkal;[4] febr. 2-án azután szövetséget kötött Venczellel, kinek még a magyar trónra is nyújtott reményt. A király, vagy annak alattvalói iránt volt-e őszintébb, kitűnt május 8-án, midőn Venczelt a rendek elfogták és pedig — mint híre járt — Zsigmond tudtával.[5] S míg a cseh koronát Zsigmondtól és Jobsttól féltő János herczeg most a király kiszabadításán és pedig nem sikertelenül fáradozott, Zsigmond hazajött Magyarországba, Máriától átvette a kormányt s virágvasárnapján (1394 április 12-én)

1 Géresi, I. 462.
2 *Történelmi Tár*, 1878. 419. l.
3 Wenzel, III. 743.
4 Palacky, Gesch. v. Böhmen. Prága, 1845. III. k., I. r., 72. l.
5 Aschbach, I. 60—61. Közvetlen részese azonban nem volt benne. Lindner, II. 220.

országgyűlést tartott, melyen a török elleni háború ügyét tárgyaltatta;[1] azután leútazott a Szerémségbe, hol szorosabban szövetkezett Dabissa bosnyák királylyal,[2] majd Lengyelországba ment, hol Sandecz várában július 24-én Hedvig királyné rendkívül ünnepélyesen fogadta;[3] onnan megint Csehországba útazott, hol közvetítőül lépett föl Venczel és a rendek közt.[4] De míg ekként mindent megmozgatott, hogy saját trónját Hedvig és Nápolyi László ellenében megvédje, a Venczelét pedig jómódjával elfoglalja, a törökökről sem feledkezett meg végképen.

Bajazid szúltán Bruszszában a magyar követeket, kik visszakövetelték tőle az imént elfoglalt Bulgáriát, a falon függő fegyverekre figyelmeztette. «Menjetek viszsza — szólt — s mondjátok meg uratoknak, hogy, a mint látjátok, nekem is elég jogom van ahhoz a földhöz».[5] Viszsza is jött a követség, de útbaejtette II. Mánuel görög császárt és szövetkezett vele. A király pedig már a nyáron elhatározta, hogy a jövő májusban személyesen megy a törökre[6] és szeptember óta Kanizsay János főtárnokmester a király és királyné nevében[7] oly sikerrel járta be Franczíaországot, Burgundot, Német- és Olaszországot,[8] hogy deczember 23-án a Francziaország, Burgundia, Anglia és Magyarország közt tervezett szövetségre nézve Velencze már jó hírt mondhatott II. Mánuelnek.[9] Velencze 1395 márczius 5-én,[10] Mircsa oláh vajda pedig, kivel Zsigmond Brassóban találkozott, márczius 7-én jelentette ki,[11] hogy pártolja a hadjárat eszméjét.

1 Fejér, x. b. 256—8.

2 Lucius, 249. Spalato már aug. 24-én kijelentette, hogy csak Zsigmondot és Máriát ismeri el királyul. U. o.

3 Dlugoss, x. 141—2. — Fejér, x. b. 176—7.

4 Aschbach, i. 59—64.

5 Thuróczy, Schwandtnernél, i. 278—9. Bonfini, 377. Hasonlót mond Phranzes, (i. 29.) A *Notes* et extraits de MSS. du Roi, iv. 674. Bajazet levele fiához Szolimánhoz a követek bezárásáról és Zsigmond föltételeinek elvetéséről. Idézi Aschbach, i. 95.

6 Wenzel, iii. 755.

7 *U. o.*

8 *U. o.* és Fejér, x. b. 445.

9 Wenzel, iii. 757.

10 *U. o.* 760—3.

11 Fejér, x. b. 270—3.

COMMENT LE ROY DE HONGUERIE ESCRJPUY AU ROY DE FRANCE DEL ESTAT DE L'AMORATH BAQUIN. ET COMMENT JEHAN DE BOURGOIGNE FILZ AISNE AU DUC PHILIPPE SE FIST CHIEF DE TOUTE LARMEE QUY ALA EN HONGUERIE.

A FROISSART KRÓNIKA
BOROSZLOI CODEXEBŐL.

Mária, ki 1394 májusának végén még Budán tartózkodott,[1] honnan Diósgyőr vidékére, a regényes szádelői völgybe, a Bodvapatak vidékére ment,[2] s csak az év utolja felé tért vissza Budára, hol ezentúl állandóan tartózkodott. Csak kisebb kirándulásokat tett Visegrádra és az ennek közelében levő Verőczére, hol körülbelül az 1395. évi egész január hónapban tartózkodott.[3] Nagyobb útra, talán nem is volt szabad indúlnia. Gyöngédség, szeretet környezte most az árva gyermekeket úgy szerető fiatal asszonyt, kinek homlokáról a keserves múlt föllegét mintha egészen elsimította volna egy édes sejtelem. Leveleiben maga Zsigmond is több bensőséggel emlegette most Mária iránt való szerelmét s meghozta ennek azt az áldozatot, hogy nemcsak a húsvétot (ápril. 11-én) ünnepelte együtt Máriával, hanem ezentúl is még több mint két hétig maradt a fővárosban.[4]

Előre megállapított terv szerint, úgy látszik, május elsején indúlt Zsigmond a táborba,[5] hová egy kedves titok s az a remény kísérte el, hogy ha győzelmesen tér haza, tökéletesen megszilárdíthatja ingadozó trónját. Kanizsay János bíbornok-érsek, a Garayak, Maróthyak alatt magyarok s d'Eu gróf tábornagy által vezetett franczia lovagok keltek vele útra Nikápoly felé, melyet már május végén körül-táborolt s a sikert bizton várva, ostromolt. Személyes vitézségének is jelét adta. Egyszer a harcz hevében nagyon elmaradt seregétől. Egy spahi már halálos vágásra

1 *U. o.* 196., május 22-ről.

2 1394 aug. 7-én Leleszen járt, hol Pásztói János mester által hibás helyesírással szerkesztett oklevélben enged szabad ispánságot a Károlyiaknak (Géresi, Károlyi-oklevéltár, I. 470.); szept. 13-án a szádelői völgy és Szepsi közt, Jászótól délre levő Somogy faluban időzött. (Fejér, X b 196.)

3 *U. o.* 286. jan. 7-ről s Pray, De S. Ladislao, 31. l. jan. 25-ről közli egy-egy verőczei okiratát.

4 Április 23-án még Mária megegyezésével ad ki egy oklevelet. U. o. 287. Budán volt Zsigmond 26-án is (u. o. 267.), mikor «saját és a királyné fölségének főkanczellárját» Kanizsay Jánost Bajót birtokával jutalmazza meg. Hasonló czímmel él Budán ápr. 28-án is. (Wenzel, Stibor, 82.)

5 V. ö. Wenzel, III. 755.

emelte kardját s a királyt csak Baróthi Cserey Balázs mentette meg a biztos veszedelemtől. A spahit megölte, a többit pedig megszalasztotta, hamarosan egy csolnakot kerített, azzal a Duna tulsó partjára vitte át Zsigmondot, kinek éhségét, míg teljes bátorsággal térhetnének vissza a táborba, búzakalászokból morzsolt szemekkel csillapította. [1]

S a várat be is vette Zsigmond, de mire bevette, visszatérésre birta a hazából érkezett szomorú hír.

Mária királyné 1395 május 17-én [2] hétfőn, a keresztjáró napok alatt szokása szerint a budai hegyek közé lovagolt ki s ott magánosan vadászgatott. Egy vízmosásnál azonban lova megbotlott, felbukott s a királynét is maga alá szorította. A szenvedett rázkódás és sérűlés végzetes volt. Az eszméletlen állapotban levő Mária időelőtt szülte meg gyermekét s a mely pillanatban életet adott annak, nem levén közel semmiféle segítség, ugyanazon pillanatban vesztette el saját s gyermeke életét.[3] Úgy találták meg őket az erdőben.

1 A kétes oklevél: Schedius, Zeitschrift von und für Ungern, iv. 225. Engel (Ung. Gesch. ii. 188.), Fessler (ii. 93.), Majláth (ii. 16.) és Aschbach (ii. 92.) hamisnak tartja. Az eseményt többen 1392-re, Cserey Mihálynak saját családjáról írt genealogiája (Történelmi Tár, 1880. — 569.) 1393-ra. Az adatok azonban csak ez évre találnak.

2 Dlugoss, x. 147. szerint «die Lunae decima septima Maii» — és pedig Budán, mi — mint a következő jegyzetben látni fogjuk — Cardauns előadásával is összevág. — Aschbach (i. 83.) 1392 május 17-re teszi halálát s hivatkozik Zsigmond oklevelére (Wagner, Collect. histor. famil. Decad. i. p. 80.), Thuróczy is azt mondja (i. 275.), hogy Mária Zsigmond uralkodásának 6-ik évében (1392.) húnyt el. Bonfini (374. l.) ugyan ez évet említi. Dlugoss és a magyar történetírók — pl. Engel, ii. 192. — ellenében Aschbach megjegyzi, hogy az események összefüggésénél s Thuróczynál fogva — kit pedig a 47. és 75. lapon maga is rosz chronologusnak tart — csak 1392 lehet a helyes. Igaz ugyan — úgymond — hogy az Anonymus Archidiaconus (Sommersberg, Script. rerum Siles. ii. 154.) szintén 1395-öt ír, de nyilván Dlugoss után. Sőt kétségbe vonja Máriának 1395 jan. 25-én írt levelét is (Pray, De S. Ladislao, 31. l.). De mit jelentenek akkor Máriának 1392-ből, 1393-ból, 1394-ből s 1395-ből Fejér Cod. Diplomaticusában közölt levelei, miknek hiteléhez semmi kétség sem férhet? S mit jelent az, hogy Zsigmond még 1395 ápr. 23-án is Mária tudtával ad ki oklevelet? — A különben oly gondos Aschbach itt nagyon tévedett. Egy ii. Ulászló korabeli jegyzék (Kovachich, Script. minores, i. 9.) szerint 1385-ben húnyt el Mária.

3 E részletet a Cardauns által nemrég 1876-ban (a Forschungen zur deut-

A megrendítő eseménynek gyorsan híre ment. Stibor erdélyi vajda már június elején értesült róla[1] és csakhamar eljutott az Zsigmondhoz is.

Zsigmond tudta, hogy a válság bekövetkezett. Ösmerte a nép hangulatát, mely irányában nem volt barátságos. Tudta, hogy őt voltaképen csak Mária életében illeti meg a korona, s épen ezért minden eshetőséggel szemben biztosítani akarta magát. Bizalmas emberét, Kanizsay János bíbornok-érseket azonnal az országba küldte tehát, hogy királyi fénynyel temesse el Máriát, de egyúttal a forrongások kitörését is megakadályozza. Kanizsay János rögtön hazajött s Máriának holttestét nagy ünnepélyességgel tette örök nyugalomra Nagyváradon[2] szent László lábainál.[3] Ott,

schen Geschichte XVI. kötetében) kiadott krónika őrizte meg számunkra. Ezen, Cardauns gyanítása szerint 1419 előtt készült krónika azt a benyomást teszi ránk, hogy emlékezet után s a források felhasználása nélkül írta meg szerzője, ki azonban (a 344. lapon) sokkal határozottabban írja le Mária halálának körülményeit, semhogy egyszerűen mellőzhetnők. A történetírók egyátalán mint beteges nőt tüntetik föl Máriát, a nélkül, hogy a puszta föltevésen kívül egyébre hivatkozhatnának. Láttuk azonban, hogy Mária minden évben tett egy-egy nagyobb útat, mit beteges asszony létére semmiesetre sem tett volna meg. S ha beteges feleséget hagyott volna otthon Zsigmond, bizonyosan nem viszi magával hosszú hadjáratára Kanizsay érseket, hanem otthon hagyja, hogy a halál bekövetkezése esetén csírájában fojtson el minden ellenséges mozgalmat.

1 Június 10. FEJÉR, X. b. 340.

2 Zágrábi krónika. Kiadja KNAUZ Nándor. Századok, 1875. — 694. l. Továbbá a Genealogia ac nomina Regum atque Ducum Hungariæ (BEL-SCHWANDTNER, Scriptores, I. 768.), a budai s a névtelen krónika is. SZALAY (Magyarország Tört. II. 299.) talán tollhibából említi Váradot egyúttal a halálozás helyéül is.

3 CANON DE VILLE marquis lovassági tábornok 1755 július 13-án és 17-én jelentette Mária Teréziának, hogy a váradi vár első udvarán kútásás közben július 11-én este egy sírban női csontvázat, koronát s országalmát találtak. A sír, úgymond, az erőd közepén, ott volt, hol a lerontott templom állott; s nyiltan kijelenti, hogy ha a királyné parancsot ad a továbbásatásokra, fel fogja tárni «les tombeaux des roys, dont il est fait mention dans la chronique». Igen örvendene, ha föltevése valósúlna: «d'avoir eté assez heureux de pouvoir envoyer les vestiges de *la premiere Marie roy*, a Votre Sacré Majesté, la séconde Marie aussi roy». Már csak azért is Máriát gyanítja a holttestben, mert a korona hat ágát Anjou-liliomok képezik s a boglárok (melyek nincsenek többé a császári kincstárban) szintén erre utalnak. A császári gyűjtemények igazgatójának, DE FRANCE-nak jegyzete szerint július 25-én öt darabot kapott a korona liliomaiból s 27-én kapta meg a hatodikat is. (Az összekötő abroncs későbbi gyarló munka.) Ugyancsak 25-én vette kézhez az országalmát és «une espèce de bonde d'or», melyről 12 aranysúlyú zománczozott tömör aranysárkány függ; ez azonban ép úgy nincs meg többé a bécsi Ambraser Sammlung-

hol kívüle már II. István és IV. László is nyugodott; s oda, hova 1406-ban férje, akkor már Cilley Borbála ura,

ban, mint az aug. 13-án érkezett s egészen szétfoszlott brokátselyem (avec de l'or frisée) öltöny. Dr. ILG Albert úr, a

dett velem közölni, a lelethelyről való vázlatot is mellékelte. A hatágú korona s országalma 1884-ben ki volt állítva az

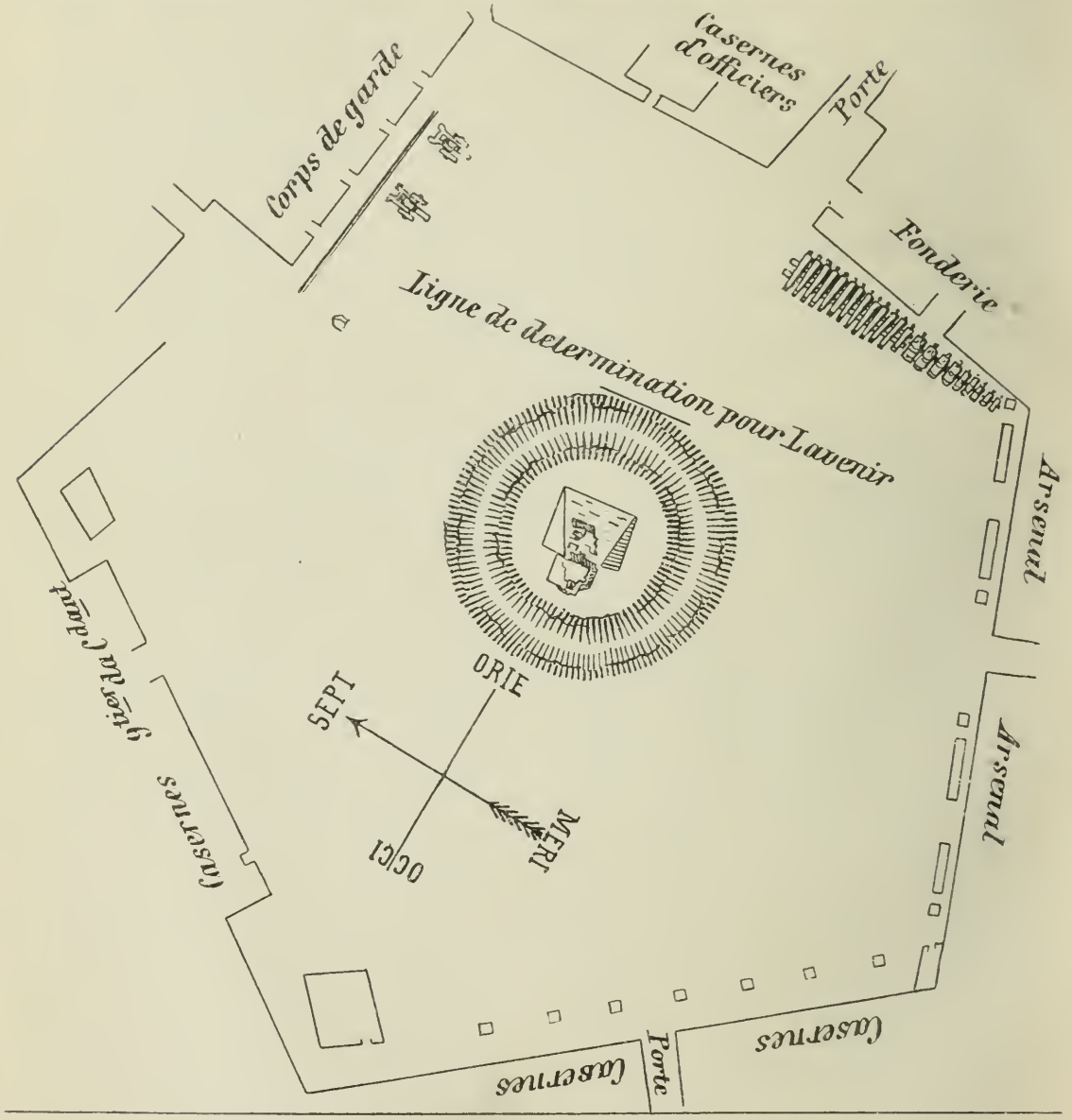

29. MÁRIA KIRÁLYNÉ VÁRADI SIRJA.

cs. ház műtört. gyűjteményei 2-ik csoportjának igazgatója, ki ezeket a cs. k. bécsi kincstár eredeti íratairól szíveskedett velem közölni, a lelethelyről való vázlatot is mellékelte. A hatágú korona s országalma 1884-ben ki volt állítva az ötvösműkiállítás korona-szekrényében is (19., 20. sz. a.). A kormánypálcza hiányzik; de már DE VILLE marquis meg-

Zsigmond is kívánkozott,[1] ki 1407 július 13-án elrendelte, hogy a váradi székesegyháznak szűz Mária tiszteletére általa fölállított uj főoltárán mindennap két csöndes és egy énekes misét olvassanak a bűnök bocsánatáért és a holtakért.[2] Ott állt a főoltárhoz közel Mária királyné sírja, melyet Zsigmond kegyelete bizonyosan nem hagyott jeltelenül. S a sokat szenvedett asszony sírjánál ép oly ke-

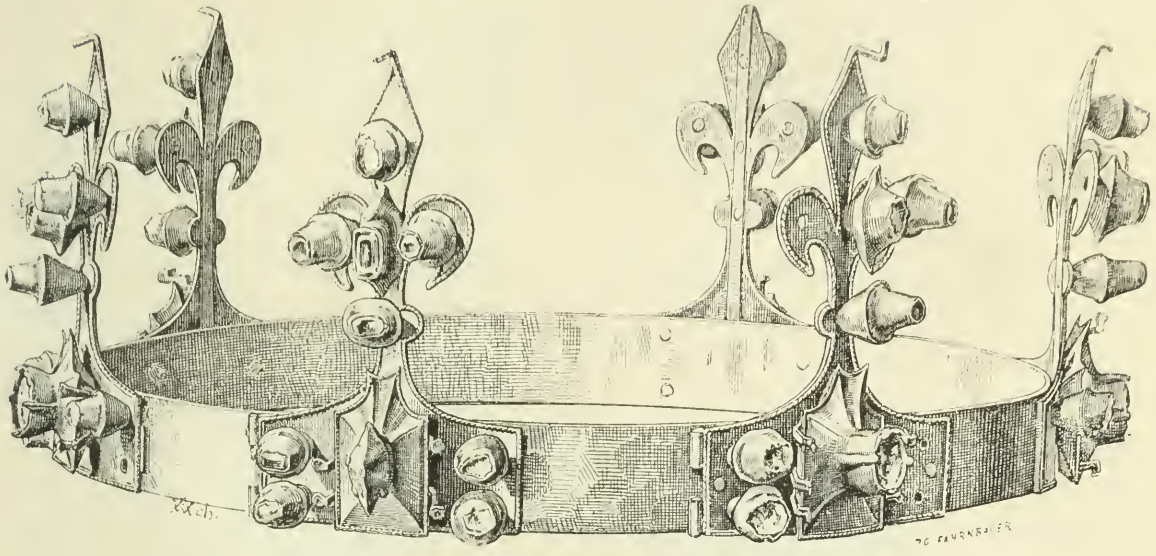

30. MÁRIA KIRÁLYNÉ KORONÁJA, MELYET A VÁRADI SIRBOLTBAN TALÁLTAK.

gyelettel imádkozhatott a Mária sorsának megrontásában oly nagy szerepet játszott Horváthy Pál, előbb zágrábi, most — megkegyelmeztetése után — váradi püspök, mint közvetetlen utóda, Lukács, pár év előtt még Mária titkára és egyik bizalmasabb embere. S 1403 nyarán ezen sír közelében esküdött meg az ország primása, a hívek híve, Kanizsay János, továbbá a nádor Bebek Detre, a két

jegyzi, hogy a júl. 11-ről 12-ére menő éjjel a föltárt sírt valaki megbojgatta; így is valószínű, hogy Mária nyúgodott abban. Csontjai hova lettek, nem tudom; Salamon József váradi kanonokra s történetbarátra, mint az ásatások szemtanújára hivatkozva, br. Vay László (Német Hívség. N.-Várad, 1806. — 722. l.) csak általában mondja, hogy azt is Bécsbe vitték.

1 Zsigmond oklevele 1401-ből. Fejér, x. d. 54—55.

2 Zsigmond oklevele 1406-ból. Pray, de S. Ladislao, 34. l.

3 Bunyitay id. m. 1. 227. és Fejér, x. d. 613—4.

erdélyi vajda, székelyek ispánja stb., hogy nem ösmerik el többé királyúl Zsigmondot s hogy nápolyi Lászlót ültetik helyére.[1]

Hiúságok hiúsága!

Negyedfél évtized mulva Mária királyné sirkövétől aránylag nem messze, a székesegyház fő bejárata táján Zsigmond sirkövén mégis e latin sorokat aranyozták meg a nap sugarai:

«Rómának szentelt császára valék; a hazán nem
Karddal uralkodtam, csak kegyesen, szeliden...
Három erőtlen pápa helyett egyet nevezék ki
S a szakadás megszűnt s fényre derült a világ!»

[1] *Hazai Okmánytár*, VII. 139—140.

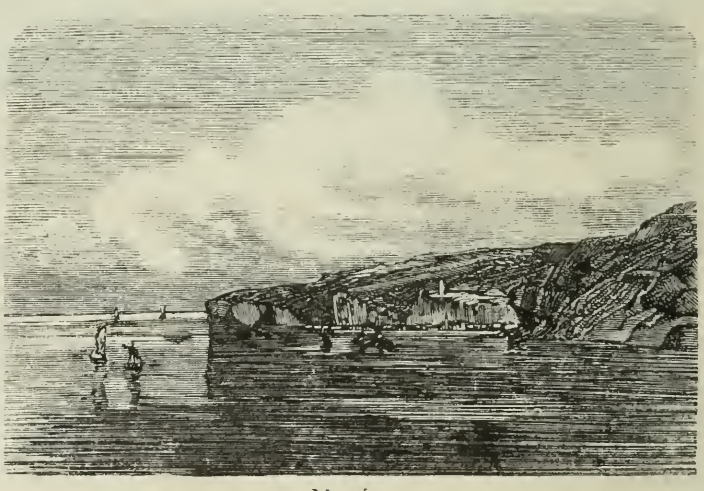

31. Nikápoly.

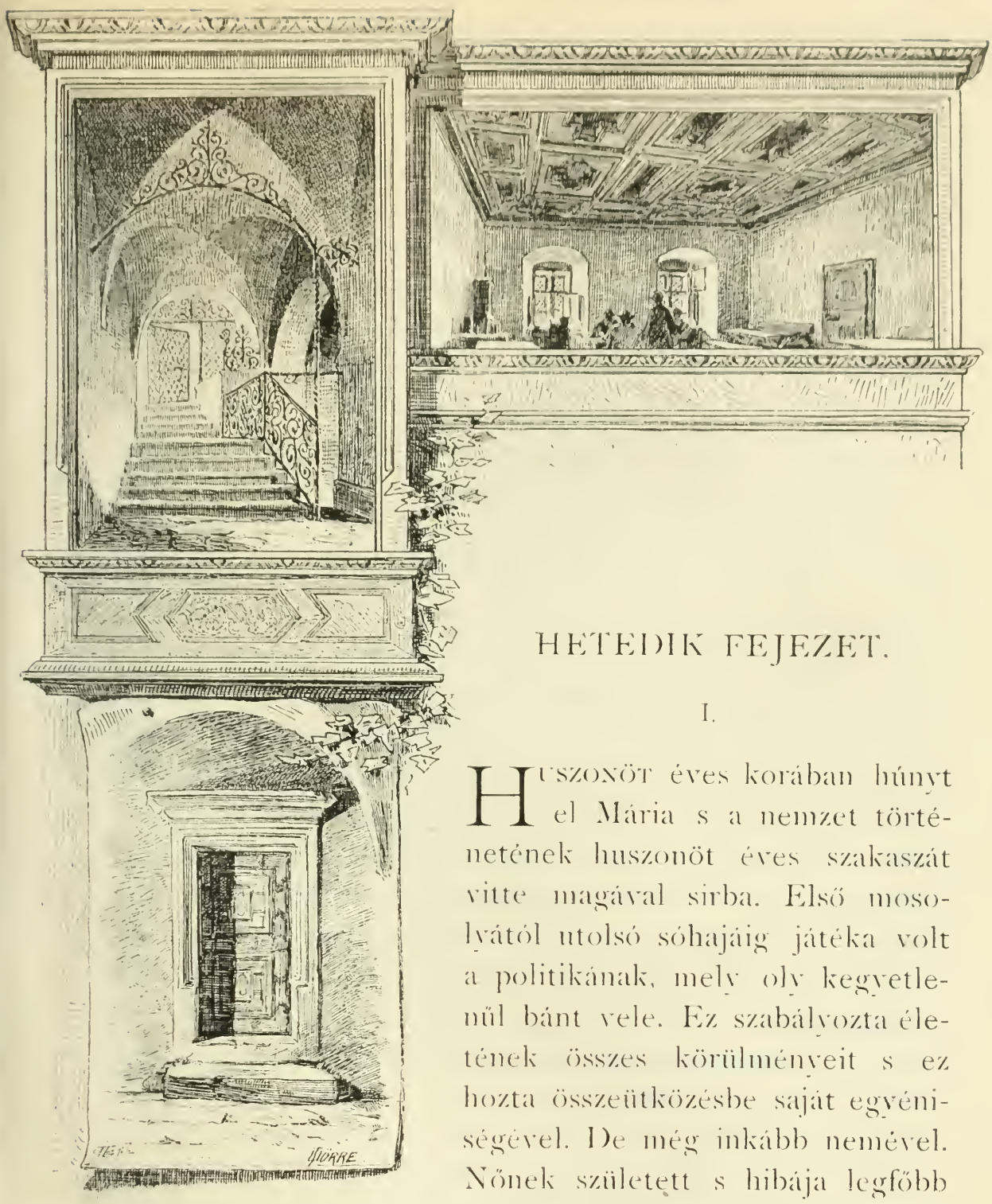

32. A KORMOCZBÁNYAI MÁRIA-HÁZAK BELSEJE.

HETEDIK FEJEZET.

I.

Huszonöt éves korában húnyt el Mária s a nemzet történetének huszonöt éves szakaszát vitte magával sirba. Első mosolyától utolsó sóhajáig játéka volt a politikának, mely oly kegyetlenül bánt vele. Ez szabályozta életének összes körülményeit s ez hozta összeütközésbe saját egyéniségével. De még inkább nemével. Nőnek született s hibája legfőbb erénye: a nőiesség volt. Férfiúnak kell vala lennie, ki erélyesen vezesse egy nagy ország ügyeit s ki ne csak megtartsa, hanem gyarapítsa is a dicső Lajos király örökségét. «Kegyesen fogadunk mindent, mi az állam üdvét s a közjót illeti; mert annál szilárdabban áll a trón, mennél inkább biztosíthatja a fejedelem alattvalói békéjét.» Ezt maga Mária

is elösmerte.[1] A történelem azonban komoran, sőt kicsinylőleg mondja meg a valót, hogy a belbéke rég nem volt annyira megzavarva, mint épen alatta. A nevében űzött politika az országot s az ország által űzött politika öt magát tette boldogtalanná. Alig volt párt, mely teljesen tisztában lett volna czéljaival s alig akadt az elvek magaslatán álló férfiú; czéltudást, elvi szempontot jóformán csak tőle követelnek, az asszonytól. — Öt év eredménytelenségeért teljesen, nyolcz év sikertelenségeért részben őt magát, egymagát teszik felelőssé.

Harczok dúlták a hazát, belviszályok gyöngitették erejét s a pártküzdelmek sok jeles honfi vérét kivánták. De hát ki okozta mindezt? Tizenkét éves volt Mária, mikor trónralépett, tizenöt, mikor lemondott. S e három év alatt négy országgyűlést tartott.[2] Négyszer nyilatkozhatott az összes nemesség. — Nyilatkozott is. Minden összejövetele az alkotmány bővülését jelenti. Első alkalommal nőt választott királylyá. Mintha csak negyedfélszázaddal vetette volna árnyát előre a pragmatica sanctio. Második és harmadik összejövetele a képviseleti rendszer egy nemén alapult[3] s a követek az alkotmányt, szabadságokat, kiváltságokat biztositó hitlevelekkel tértek haza. A negyedik országgyűlésen ismét hathatós példáját adták annak, hogy sorsáról tetszése szerint intézkedhetik a nemzet. Lemondásra kényszerítették a királynét s nekik tetsző királyt választottak helyette.

E részben tehát megtette kötelességét a nemesség. De nem tette meg a végrehajtó hatalom ellenőrzése tekintetében, mire pedig jó alkalma nyílt mostan, midőn a királyné mellé gyámot kellett rendelnie. Nagyon új keletű ugyan a felelősség elve, de nálunk is, másutt is nyo-

1 1384 június 22. Fejér, x. a. 148.
2 1382 szept. 17. — 1384 június 22. — 1385 nov. 8—14. és decz. 31.
3 Megyénként négy nemes jelent meg 1385 novemberében.

maira akadunk a középkorban. Nem először ült gyermek a trónon. A monarchikus intézmény természetében rejlett, hogy még a szabad választás mellett is előfordúlhasson ilyen eset. Ez a mostani azonban ép úgy készületlenül találta nemzetünket, mint a többi. Szerveztek ugyan kormányt, de nem értettek hozzá, hogy befolyásukat arra megőrizzék. S mikor azután a nádor élt a kezeibe ideiglenesen átjátszott királyi teljhatalommal, az érdekeiben sértett oligarchia szövetséget kötött ellene s a királyné letételével felelt, a nélkül, hogy az új királyban is meglettek volna a törvényes uralkodás feltételei. Ez a kérdésnek nem megoldását, hanem csak elhalasztását jelentette.

Mária kormánya kifejezése volt a korlátolt monarchiának. Gyámot rendeltek a királyné mellé — s Mária annak tudtával és megegyezésével járt el. Tekintetbe kellett venniök a bizonyos körben egyre változó országtanács véleményét s a királyné és gyámja tekintetbe is vette azt. A történtek miatt ha Máriának egyáltalán kell, nem csak egymagának kell felelnie; a politikai nemzetnek színe, java, a zászlós urak, főpapok és főurak díszes testületének is része van abban. Az oligarchiai kormányzat a nemzetnek és királynak egyaránt rosz szolgálatokat tett. S mindezért egy gyermek álljon a történelem ítélőszéke elé?

Neveltetése Máriát előkészítette az uralkodásra; az a hév, melylyel a 15 éves leányka védi II. Károly ellen a koronát, nagy Lajos vérére vall; s törhetetlen, erős lelkét mutatja az a méltóság is, melylyel fogsága szenvedéseit s talán szégyenét viselte.

Politikai dicsőség keresése nem lehetett feladata; s a történelem ha mégis elvárta ezt tőle, bátran sujthatja őt bírálatával. Azonban igazságtalanná lesz, ha a rendszer hiányait neki tulajdonítva, az ítélet szigorát egyéniségére

is kiterjeszti. S különben is Máriát és kormányát nagyon egyoldalúan bírálta a történetírás. Politikai szerencsétlenségök háttérbe szorította minden más érdemöket. Nem is tekintve, mily óriási vállalkozás volt népszerűsíteni a nőuralmat; nem is tekintve, mily kevéssé értett egyet a nemzet Garay nádor elvével, hogy tisztelni kell a királyt, még ha barom volna is,[1] — az inkább dynastikus, mint közjogi szempontok által fölzaklatott nemesség várakozásának kielégíthetése korántsem elég ok arra, hogy a királynétól s kormányától minden érdemet megtagadjunk.

Egyházi téren például nevezetes jelenség Dömötör esztergomi érseknek, a királyné egyik legbefolyásosabb tanácsosának föllépte, ki 1382-ben, mindjárt Mária megkoronáztatása után, a magyar főpapsággal tartott zsinaton ép akkor körvonalozta a legvitásabb hit- és egyházi kérdésekben elfoglalt álláspontját, midőn Wycliffnek a dogmák és a papság ellen intézett támadásai Angliát forrongásba hozták. Igen fontos szabályok ezek; mert ha egészben véve túlnyomó is bennük a szertartásokra vonatkozó rész, nagyban járultak a magyar keresztyén egyház tekintélyének állandósításához s nem kevéssé hatottak arra, hogy népünkben a vallásos érzület az egyházat naponkint érő támadások után is ébren maradjon. Nem a pápaságnak való tömjénezés ez, mert hiszen a zágrábi püspök behítta, az esztergomi érsek pedig megkoronázta a VI. Orbán által kiátkozott Károlyt; s ezzel a magyar papság nagyon érthetően kimutatta, mit ért vallás és mit hierarchia alatt. Az érsek és a zsinat tanúlásra utalta az alsó papságot s ezzel kijelölte az irányt, melyben haladnia kellett, hogy üdvös czélt érjen.[2] De anyagilag is gondosko-

[1] THURÓCZY, Schwandtnerné[1], I. 225.

[2] Közli BATTHYÁNY: Leges Ecclesiasticæ, III. 260—279. és PÉTERFY: Sacra Concilia, I., 180—182.

dott arról, mint ezt pl. a brassó-vidéki plébániusokkal tette.[1] A vallásos érzület emelésére czélozott, midőn az esztergomi szent Adalbert-székesegyház mellé az Oltári Szentség imádása végett kápolnát építtetett,[2] vagy mikor 180 napi búcsút hirdetett a cziszterczi rend által a Boldogságos Szűz tiszteletére Veszprémben emelt új templom látogatásának előmozdítására. Híven támogatta őt törekvéseiben Kanizsay János, kit VI. Orbán pápa 1384 aug. 27-én nevezett ki egri püspökké.[3] 1386 július 25-dikén Egerben az Oltári Szentség dicséretére, dicsőségére és tiszteletére[5] társulatot alakított; Zudar János váradi püspök viszont a magyar szobrászat remekével díszesítette székesegyházát stb.; szóval Mária korában Magyarországnak oly püspöki kara volt, mely teljesen fölfogta szent és nemes hivatását. S jobbadán e püspökök képezték az ifjú királyné legbizalmasabb társaságát. Dömötör érsek, ki Magyar- és Lengyelország apostoli követe lévén, legalább egyházi tekintetben képviselte a két állam egyesülésének ügyét, főkanczellára, — Kanizsay egyik legbuzgóbb védője, Zudar pedig váradi házigazdája volt. Vallásos lelkesültségök őt is magával ragadta. Örömmel emlegette az Oltári Szentség iránt való kiváló áhítatát és abba vetett reményét,[6] imádattal szólt a mindenkit jóra ösztönző Szent-Lélekről,[7] erős hitet helyezett szent Mihály főangyalba, — «az égi katonaság fejedelmébe»,[8] valamint az «igen dicsőséges» szent Lőrincz vértanúba[9] és keresztelő szent Jánosba, kinek könyörgése őt nemcsak a földön, hanem az égben is megsegíti.[10] Azt az esküt, mit 1383 óta 1387-ig négy ízben az evangeliumra tett kezekkel mondott, hogy bé-

1 Oklevele 1384 decz. 21. Fejér, x. a. 157—8.
2 Oklevele 1384 ápr. 24. *U. o.* 159—164.
3 1386 június 6. *U. o.* 307—9.
4 Fejér, x. a. 154—6.
5 Batthyány, id. m. 281—5.
6 1390 febr. 20. Wenzel: Diósgyőr, 41.
7 1393 június 15. Fejér, x. b. 92.
8 1383 márcz. 12. Fejér, x. a. 71.; és 1389 decz. 26. *u. o.* 530.
9 1383 ápr. 27. *u. o.* 85.
10 1394 szept 13. Fejér, x. b. 195.

két tart a velenczeiekkel,[1] kétségtelenül igaz szívből s vallásos kegyelettel rebegte el.

De kiváló tisztelettel viseltetett az egyház iránt is. «A királyi felség ugyan — mondja egyhelyütt[2] — ki szolgálója a magas trónon ülő Istennek, minden hívét érdeme szerint tartozik jutalmazni, azonban a legfelsőbb király példájára, ki atyai dicsőségtől ragyogva a világosságból világosságot hoz létre és annak a világosságnak csalhatatlan fényével világítja meg a földet, tehát a megtestesült Igének példájára, szentséges anyánk, az egyház iránt, melyet ő (Krisztus), drága vérét ontva s hogy az emberi nemet megválthassa, a kereszten olyannyira megdicsőített: egész buzgósággal, nagyobb gonddal kell viseltetnie és jobban őrködnie fölötte. Mert csak (az egyház) tisztelete által ennek akaratával és segítségével sikerülhetnek a királyok dolgai; szomorúságukat ez örömre változtatja, a bánatost megvígasztalja, a ködöt kellemes és enyhe szellővel űzi el s győzelmet és diadalt ád minden új ellenségen.»

S a mit ő, vagy inkább kanczellárja hirdetett, az egyház iránt való áldozatkészséget tettleg is kimutatta. Saját nevével ékesített ezüst kelyhet ajándékozott a tornai egyháznak[3] s követve «őseinek, Magyarország boldogemlékezetű királyainak példáját, kik a székesegyházakat és káptalanokat különböző kiváltságokkal és szabadalmakkal ékesítették s királyi bőkezűséggel halmozták el», káptalani hiteles helylyé tette a traui egyházat,[4] az esztergomi piacz jövedelmét az esztergomi káptalannak és apáczazárdának,[5] a Kriemhild fürdeje (Krumhelt ferdeje) nevű patakocskát pedig, mely az ó-budai Fehéregyháztól a klarissák kolostora felé fut, az ó-budai klarissáknak ajándékozta.[6]

1 Wenzel, III. 524. stb.
2 1383 ápr. 27. Fejér, X. a. 83—4
3 1383-ban. *U. o.* 89.
4 1383 ápr. 27. *u. o.* 83—87.
5 1389-ben. Fejér, X. a. 542.
6 *Archæol. Értesítő*, 1883. — LXXII. l. Az 1380. év azonban mindenesetre téves.

A privigyeieknek megengedte, hogy lelkészöket szabadon válaszszák s hogy azt csak utólag kelljen bemutatni az esztergomi érseknek.[1] Szívesen előmozdította a főpapoknak személyes ügyökben tett kérelmeit is. Alig szabadult ki a novigradi börtönből, már is közbenjárásra kérte föl Velenczét, hogy támogassa a pápánál a nyitrai püspökséget a veszprémivel fölcserélni akaró Dömötör folyamodását[2] s a diósgyőri pálos-barátok viszont arról tanúskodhattak, hogy apró kérelmeiket is hasonló készséggel hallgatja meg az ifjú királyné. Ő maga szorgalmasan látogatta a templomokat; és volt külön udvari gyóntatóatyja és káplánja. Nevezetesen 1387-ben a minorita Vazilo András, ki előbb anyjának, majd nővérének, Hedvignek is gyóntatója lett;[3] azután 1388 decz. 26. óta egy névtelen,[4] talán Miklós szepesi,[5] valószínűbben mégis István dömösi prépost.[6] Majd Lukács ó-budai prépost és a budai egyetem korlátnoka váltotta fel őket e tisztben, melylyel együtt a titkári hivatal járt.[7] Az egykori káplán utóbb mint váradi püspök imádkozott szerencsétlen, de oly vallásos királynéja sírjánál.

Irodalom, tudomány és művészet nemcsak, hogy nem hanyatlott, de sőt kiváló alkotásokat is mutat föl Mária idejéből. — Népballadák és költői elbeszélések nyomaira akadunk, mik részben Mária egyéniségével függenek össze.

Ösmerjük a Mária kiszabadulásáról keringő szép mondát,[8] milyen egész sereg élhetett a nép közt a királyné drámai mozzanatokban gazdag életének egyes epizódjai-

1 1383 febr. 5. Fejér, x. a. 63—4. és *Századok*, 1874. — 107. l.

2 Wenzel, III. 649—650.

3 Melissano de Macro: Annalium minorum supplementa. Augsburg, 1710. — 241. l.

4 Fejér, x. a. 443.

5 Hradszky a Kárpátegyesület évkönyvében, 1884. — 14. l. Miklós 1382—1392-ig volt szepesi prépost s közben Mária titkára, kanczellárja és Zsigmond káplánja.

6 Fejér. x. a. 740. l. 1391 április 21-ről.

7 Bunyitay, id. m. I. 218. és Rupp, id. m., 19. l.

8 L. jelen könyv 104—5. lapját és Magyarország és a Nagyvilág, 1882. — 358. l.

ról. Kis Károly megöletése, a királynék elfogatása, Erzsébet kivégzése, Mária szép magatartása a Zsigmond ellen szőtt összeesküvésben ép oly ösmeretes lehetett előtte, mint Zách Klára esete, vagy a harminczkét nemes halála, melyet a hegedűsök egyre dicsőítettek;[1] s ha a királyok lakomáin nem szerepeltek is többé a *combibatorok*, a regősök, megmaradt a *regélő hét* divata, mely semmiesetre sem hanyagolta el ezen balladai feldolgozásra kiválóan alkalmas eseményeket.[2]

S Mária idejében már folyamatban lehetett a Toldymonda képződése is; a királyné Váradon nemegyszer találkozhatott annak egyik hősével, Toldy Györgygyel, ki 1376—1382 augusztus 19-ig terjedő adatok szerint bihari főispán volt.[3]

A királyné szerencsétlen sorsa viszont egy olasz költőt lelkesített versírásra. Monaci Lőrincz, a velenczei köztársaság jegyzője, utóbb pedig krétai kanczellár, 561 latin hexameterben énekelte meg, Kis Károly mint rabolta el Máriától s mint vesztette el ismét a koronát. Költeményét[4] Aimo Péter krétai kapitánynak ajánlotta.

«Míg te, jeles bajnok, Krétát kormányozod, addig
Itt Olaszországban s fagyos Észak tájain egykép
Szórja tüzes villámait a balsors a királyok
És az urak s más földi hatalmasok ellen — — —.»

S az európai helyzet vázolása után így folytatja:

«Sírva, zokogva dalolok ezentúl a magyarok két
Gyönge királynéjának igen bús napjairól; és
Jó elején kezdem, szivemen könnyítni akarván.»

Magát a költeményt, melyet Monaci Máriának is megküldött s mely Mária történetének egyik leghasználhatóbb

1 V. ö. Thuróczy, 1. 276.

2 V. ö. Szabó Károly: A királyi regősökről. Századok. 1881. 558—9.

3 Adatok Bölöni Sándor n.-váradi levéltárából és az orsz. levéltárból (itt a dipl. oszt. 6940. sz. alatt).

4 Kiadta Cornelius Flaminius velenczei tanácsúr 1758-ban. Lásd Laur. de Monacis Chronicon de rebus venetis. A 325—338. lapon. Egész terjedelmében, versekben lefordítva közelebb fogom kiadni.

MÁRIA KIRÁLYNÉ HÁROMNYELVŰ ZSOLTÁROS KÖNYVÉBŐL

forchtinden im· vnde yraden
dy do hoffin vf syne barme
hertzikeyt

Ut eruat a morte animas
eorum· et alat eos in fame

Ubi wntargl z czmerczi du
sze gich· y karmil ie wglodze

Das her beneme von tode
ire zelen· vnde fuetere sy in
dem hunger

Anima nostra sustinet
dominum· quoniam adiu
tor et protector noster est

Dusza nasza cirzpi gospo
dina· bo pomocznik yod

vnsir hertze· vnde in syme
name den heyligen hoffe
wir

Fiat misericordia tua
domine super nos· quemad
modum sperauimus in te

Bodz milosierdze twoye
nad nami· iakosmy wpwaly
iesmy w czo

Is werde dine barmeher
czikeyt got vf vns· glicher
wise als wir gehoffit ha
bin in dich

Benedicam domin
um in omni tem

.33

forrása, bő idezetekben ismertettem e munkában s utaltam arra, hogy a költőt személyes barátság fűzte a királynéhoz. Monacit, mint költőt, becsülte a maga kora s Azzo Rambold gróf, ki 6-dik olasz versében Danteval beszélget, a híres velenczei írók közt őt is megemlíti:

«Jachomel Gradenigo in questo stuolo
È noto chon Bernardo Foscareno
E Laurentio di *Monaci* hora solo.»[1]

Monaciban Mária egyúttal a történetírót is becsülte s ösmerjük, hogyan buzdította őt az események elbeszélésére. Barátja azonban csak 1354-ig folytathatta krónikáját, mert 1429-ben bekövetkezett halála megakadályozta, hogy a királyné korára kiterjeszkedhessék.[2] A széplelkű királyné más történetírók barátságával is dicsekedhetett; János küküllei főesperes, egyidőben Lajos király magántitkára, 1387—1395 közt írta meg Lajos király életrajzát[3] s azt valószínűleg Máriának is bemutatta.

Személyesen ösmerte őt Paulo Pál (Paulus de Paulo) zárai patricius, ki korának, főkép pedig Zára városának 1371-től 1408-dikig terjedő eseményeit naplószerűen jegyezte föl.[4] 1383 október 24-dikén találkozott először Máriával, kiről mindig a legrokonszenvesebben emlékezett meg. Nem csoda, ha ily férfiak társaságában Mária kiválóan megszerette a történelmet s ha, mint azt néhány oklevele tanusítja, kellő gondot fordított a régi emlékek megőrzésére.[5]

Korában a vallásos irodalom is virágzott. Posonyi József mihálykői (erdélyi) lelkész 1384-ben latin könyvet

1 Joannes de Augustinis: Notizie degli Scrittori Veneziani I. 201. Élete II. o. II. 263.

2 Könyve Flaminius Cornelius id. kiadásában az 1—320. lapon.

3 Thuróczy krónikájának III. részét képezi s 55 fejezetre van osztva. Iratásának ideje az 52. fejezetből tűnik ki. Orosz Ferencz 1760-ban magyarra fordította.

4 Memoriale. — Kiadta Schwandtner, Script. rerum Hungaricarum Bécs, 1748. III. 723—754.

5 Wenzel, III. 502., 511., 514. és Monaci-hoz intézett szavai.

írt Mária szeplőtelen fogantatásáról,[1] Dömötör esztergomi érsek pedig, az egyházatyák között különösen szent Ágostonnak tisztelője, közokiratokban néha vallásos értekezéseket is közölt — s alantas papjai közől például a privigyei is buzgó olvasója volt szent Ágostonnak.[2] A papság, úgy látszik, megértette az érseknek a tanúlás becsét hangoztató szavait és szívesen forgatta a könyveket. Kathó László gyulafehérvári prépost 1387-ben nemcsak ékszereket, hanem könyveket is hagyományozott Dobó Egyed leányainak és Káthay Jánosnénak;[3] Bíró Miklós Poprádon 1386-ban a zsoltárokra írt magyarázatokat, Miskolczy László pedig 1394-ben a magyarországi szentek miséit tartalmazó könyvet másolta le[4] s példájokat sokan követték. A három nyelvű zsoltáros könyvnek, mely valószínűleg az ő tulajdona volt, de a mely minden esetre az ő idejében készült, egy olasz lapját bemutatjuk olvasóinknak. A királyné okleveleiben helyenként foglalt aphorismák[5] jellemzők ugyan az udvari körök felfogására, de nem azok Máriára nézve; mert azok jobbadán a hivatalos irály szokásos szóvirágai.[6] S ha ép oly hiba volna, Máriának tulajdonítani a biblia első magyar fordíttatásának eszközlését, annyi bizonyos, hogy Mária tisztelettel viseltetett a magyar nyelv iránt s hogy folyékonyan beszélte azt.

Hiszen tökéletes magyar szellem uralkodott az udvarban s a legbefolyásosabb főurak ott oly kevéssé tudtak idegen nyelven, hogy Velenczének Mária királynéhoz küldött követsége mellé tolmácsot kellett rendelnie, mert «e nélkül

1 Balogh A. F. Beatissima virgo Maria mater Dei. Eger, 1872.

2 1389. — Fejér, x. a. 564.

3 Fejér, x. a. 377.

4 Csontosi János a könyvkiállítás kalaúzában. Budapest, 1882. 9—10. l.

5 Pl. Fejér, x. a. 60., 78., 83—4., 148., 344., 402., 407., 741. és Wenzel, III. 502., 511., 514. és 533. l.

6 Az udvarban akkor a Lajos király alatt egy *névtelentől* összeállított «Ars notarialis formularia»-ját használták. Közli Kovachich György: Formulæ solennes styli. Pest, 1799. — 1—154. l.

a követek semmire sem mennek».[1] Zsigmondot, ki latinúl különben ekkor még nem igen tudott,[2] a választásáról szóló oklevélben arra kötelezték a rendek, hogy tanácsosaiúl csakis magyarokat válaszszon s hogy papi méltóságokat is csupán magyaroknak ajándékozzon:[3]

«Sy sprachen wir wellen chainen dewtschen hie haben,
Sy sprachen wir wellen se aus dem landt hiniagen,
Wir seinn allzeit mit in ser überladen.»[4]

S a kor, mely kereszteléseknél némely esetben szintén megengedte a magyar nyelv használatát,[5] bizonyosan kellően is művelte azt. Zsigmondnak, Vilmosnak a magyar udvarba kellett jönnie a nemzet nyelvének elsajátítására; Mária azonban nem tanúlta, hanem az anyatejjel együtt szívta azt magába, mert Erzsébet szláv létére is jól tudott magyarúl.[6] A királyné szívesen társalkodott a diósgyőri pálosokkal, vagy az ó-budai klarissákkal, kiknek gyönyörű templomában nyugodott nagyanyja és a váradi apáczákkal, kik azzal foglalkoztak, hogy eredetileg csak magyarúl tudó leánynövendékeiket hasznos ösmeretekre s ezek közt a latin nyelv elemeire is tanítsák. Úgy látszik, Zsigmonddal egyetértve, a magyar ifjak alaposabb kiképeztetése végett ő alapította a budai akadémiát, melyről az első adatot 1388-ból kapjuk;[7] s hogy Mária érdeklődött az iránt, könnyen föltehetjük, mert az egyetem korlátnoka épen az ő titkára, Lukács, ó-budai prépost volt.[8]

Nyelv, irodalom és tudomány iránt ennyire érdeklődvén Mária, nem lephet meg, ha a *képzőművészeteket* is figyelemben részesítette. A székesfehérvári templomban

1 Wenzel, III. 489. és 494. l.
2 U. o. 624.
3 Wenzel, III. 621.
4 Kifenberger XV. századbeli német költeménye. Kiadta Wenzel, Pest. 1856. 10 l.
5 Az 1382. zsinat. Batthyány, III. 261. l.
6 Thuróczy Schwandtnernél, I. 207. és 209.
7 Fejér, X. a. 498.
8 Fejér, X. b. 315—6.

felállította atyjának kőszobrát,[1] a gyermek Jézust tartó Máriát feltüntető domborművet alkalmasint ő vésette a diósgyőri pálosok temploma részére;[2] kétségkívül része volt szent László váradi lovagszobrának fölemeltetésében, a magyar képzőművészetnek ezen örök dicsőségében.[3] A tornai egyháznak adott, ritka-nagy aranyozott ezüst kehelyre saját nevét metszette be,[4] — a gyöngyösieknek harangot öntetett, mely a kórház templomában még e század elején is imára szólította a híveket;[5] előmozdította Kőszegnek[6] és Szikszónak fölépítését.[7] — 1383-ban ő-maga írta le, a traui káptalan szent Lőrincznek milyen képét vésesse pecsétjébe[8] s 1387-ben saját használatára is új országos pecsétet készíttetett,[9] míg — elfogatása után — országnagyai csináltattak és írtak le egyet.[10] — Olaszországban az ő idejében működött Giovanni d'Ongaria, Beszterczebányán pedig Mihály festő,[11] — s Biró Miklós, Stepht Henrik és más könyvmásolók is ekkor űzték a miniature festést.[12] — Bebek Imre az ő idejében építtette Fülekvár egyik részét,[13] Dömötör érsek Esztergomban Krisztus szent testének kápolnáját,[14] a veszprémvölgyi cziszterciek templomukat[15] stb.; szóval a gyér adatok mellett is elmondhatjuk, hogy Mária rövid és zavaros uralkodása nem volt hatástalan a művészetek emelésére.

1 Thuróczy, I. 262.

2 Láthatni Diósgyőrött a pálosok régi zárdájának — most tiszttartói laknak — mellékudvarában, befalazva.

3 Ipolyi s más műtörténetírók leírásából ismeretes.

4 «Maria V. R. L. F.» (Maria Vngariæ Regina, Ludovici Filia) feliratot viselt. Katona, XI. 46. — Fejér, X. a. 89. Majláth szerint (Gesch. der Magyaren, II. 118.) a Keglevichek tulajdona.

5 Majláth, u. o.

6 1385 június 30. — Fejér, X. a. 209—210.

7 1391. — Wenzel, Diósgyőr. 42.

8 Fejér, X. a. 85.

9 *U. o.* 338., 342. és 411. l. s *Hazai Okmánytár*, V. 183—4.

10 Fejér, X. a. 323. Rajza: *Reflex.* ad disquis. de jure coronand. reginarum Hung. (czímkép); Pray, de Sigillis, X. t., 9. ábra; Iványi, A magyar birodalom czímerei, B. t., 2. ábra.

11 *Századok*, 1874. — 613.

12 Könyvkiállítási Kalauz, 9—10. A czímlap Stepht Henriktől van.

13 Fejér, X. a. 207.

14 *U. o.* 159.

15 *U. o.* 289. és 308.

Kereskedésünk még mindig virágzott, ha egyben-másban, legszembetünőbben Velenczével folytatottban, visszaesés mutatkozott is. A szolgálatait jól megfizettető köztársaság 1384-ben magas vámtételeket szabott a magyar rézterményekre,[1] melynek következtében a magyar banyák florenczi haszonbérlői a következő évben kötelezték magukat, hogy a Németalföldre tengelyen szállított érczet kivéve, többi terményöket mind Velenczébe viszik s ott adják el, Magyarországban pedig évenkint nem finomítnak többet 2—5000 mázsánál, de ezt ép oly gonddal teszik, mintha magában Velenczében eszközölnék.[2] A köztársaság keleti kereskedelmünket is akadályozni törekedett; nevezetesen gátolta az ércz kivitelét Syriába,[3] majd meg az ólomkereskedést akarta kezei közé keríteni.[4] A dalmát partokon új meg új szabadalmakat szerzett magának; pl. Cattaroban,[5] melyeket a város új urával, Tvartkóval is azonnal elösmertetett;[6] Raguzával élénk olajkereskedést folytatott[7] s ezt még a magyar király részére fizetett évi adó terhének megosztására is felszólította, miben ez kereskedelmének és jogainak fenyegetését látta.[8] Az ügyekvő Raguza különben ép ez időben (1386) akart szerződni Messinával és Syrakusával a viszonosság alapján,[9] s megbízott kereskedőket tartott a Szerémségben, kik a Bosniában és Szerbiában nyert ezüstöt értékesítsék.[10] A tengerparti magyar városok hajói különben a Földközi-tengeren keletre Kis-Ázsiáig, nyugotra pedig Aragoniáig jártak[11] s e közben nemcsak Velenczével[12] hanem pl. Anconával is támadtak egyenetlenkedéseik.[13] Velencze azonban valódi

1 Wenzel, III. 541. és 706.
2 *U. o.* 572—6.
3 *U. o.* 572.
4 *U. o.* 579
5 *U. o.* 586.
6 *U. o.* 590—2
7 *U. o.* 597.
8 *U. o.* 628—9.
9 *U. o.* III. 616—8.
10 *U. o.* 650—1.
11 *U. o.* 690.
12 *U. o.* 608., 660. stb. l.
13 *U. o.* 646.

gyámság alatt tartotta Magyarországnak a Földközi-tenger és Olaszországfelé irányuló kereskedését. A tótországiak pl. csupán az ő fegyveres hajóinak kíséretében mertek posztót stb. szállítani Raguzába,[1] Florencz pedig, melynek kereskedőit Mária szívesen pártolta,[2] iparkészítményeit szárazföldön csak Velencze engedelmével küldhette Magyarországba.[3] Ily körülmények közt nem csodálhatjuk, ha az olasz kereskedők, főleg mikor az Adriai-tenger hegemoniájára szintén vágyó Kis Károly nápolyi király trónra lépett, gazdag árúkészleteikkel elözönölték Budát s az ország többi városait is. — A nyugatra, a Duna felső és a Rajna s Elbe völgyébe irányuló kereskedésnek ápolását atyjától, Nagy Lajostól nyerte kötelességül Mária, ki csakhamar trónralépte után Nürnbergnek, Kölnnek és Prágának magyarországi szabadalmait meg is erősítette.[4] Az útját szárazföldön át vevő keleti kereskedésnek Mária trónralépte óta Szeben lett központjává, hová örmények szállítottak sáfrányt, borsot s más keleti czikkeket.[5] De magában Szebenben nem volt szabad, elkobzás terhe alatt, szebeniek engedelme nélkül eladni az árúkat;[6] az atyjától kapott kiváltságaikat újra megerősítette[7] s védelmezte vagyonukat.[8] Szeben valóban hálával gondolhat Mária uraimára. Északkal való kereskedésünket Kassa közvetítette, habár ez nem virágzott úgy Lajos király idejében, mert a Magyar- és Lengyelország közt felbomlott viszony az anyagi érdekekre is nyomasztólag hatott s ezt első sorban Kassa érezte meg. Mária kormánytársa, Zsigmond, azonban sokat tett újabb fölvirágoztatására s nem sikertelenül.[9] Mária maga is felfogta, hogy a városi polgárság helyzetének javításából a trónra, de egyúttal az országra is

1 *U. o.* 666.
2 *U. o.* 651., 662., 746. és 759.
3 *U. o.* 730.
4 *U. o.* 511., 513. és 533.
5 Engel, II. 150.
6 Fejér, X. a. 145. 1384. febr. 3.
7 *U. o.* 288—9.
8 *U. o.* 290—2. Szilágyi, Erdély tört. 109.
9 *Századok*, 1868. 151—3.

jelentős haszon háromlik. Kőszeg,[1] Zólyom,[2] Komárom,[3] Eperjes,[4] Nagy-Károly, mely vásártartásra jogot,[5] Pozsony pedig biztatást nyert,[6] Körmöczbánya,[7] Kolozsvár,[8] Kis-Marton,[9] Privigye[10] és Jászó,[11] különösen azonban e két utolsó és Komárom tartoznak a királyné emléke iránt kiváló hálával. A részökre kiadott oklevelekben a műveltségtörténetre nézve igen becses adatok vannak elszórva.

A földmüvelés is érdekelte a királynét; hiszen láttuk, mint ültet ő-maga fát s mint nagyobbítja Diósgyörött[12] a barátok gyümölcsös kertjét; Kőszeg vidékén pedig a szőlőmüvelést ügyekezett emelni, tiltván az általuk készített szőlőkarók megvámolását; sok azonban semmiesetre sem történt e téren. A birtokadományozások következtében a földmüvelés sorsa a saját javukat is ritkán ismerő nagy birtokosok kezébe volt letéve. Az új földesurak beigtatása többször csak erőszakosan történhetett, mi szintén gátolta a földmívelés fejlődését, mert ahhoz a biztonság nagyobb érzete szükséges. Az ily birtokosok gyakran egymás tulajdonjogát is megsértették, ha erőszakoskodásuk olykor a közérdeknek látszott is szolgálni. Így pl. Csaholyi Sebestyén és fiai, István s György egy Porcshalma nevü új falut telepítettek le, azonban nem a maguk földén, hanem a Vetésyek és Károlyiak[13] egyik birtokának, Sósnak határában, mi ellen a tulajdonosok a nádor előtt tiltakoztak.[14]

A jobbágyok helyzete különben ezen, más kormányok alatt is jobbadán előforduló bajok mellett sem roszabbodott. Mária a gyulafehérvári káptalannak adott jobbágyok után

1 Fejér, x. a. 65., 208., 209.
2 *U. o.* 74—5.
3 *U. o.* 46—7., 107., 401—2.
4 *U. o.* 147.
5 Géresi, id. h. . 424—5.
6 Fejér, x. c. 11—12.
7 Fejér, x. a. 215.
8 *U. o.* 578.
9 *U. o.* 609.
10 *U. o.* 62—3. és Századok, 1874. — 105.
11 Fejér, x. b. 195.
12 Wenzel, Diósgyőr, 41.
13 Fejér, x. a. 209.
14 Károlyi-oklevéltár, 1. 434.

úgy rendelte szedni a kilenczedet, mint a királyi uradalmakban élőktől,[1] a sárváriakat pedig fölmentette a tizedfizetés alól.[2] Imre erdélyi püspök kedvezményekkel édesgette Zilahra a jobbágyokat.[3] István pannonhalmi apát Komárommegyében az egész Füss helységet két hű jobbágy férfiágának ajándékozta, csak azt kötvén ki, hogy a banderiumhoz egy tegezzel csatlakozzanak, vagy három márkával váltsák meg magukat, a helységökön átútazó apátnak az illő tiszteletet megadják és hogy az ő polgári hatósága alatt álljanak.[4]

A földbirtok értéke jelentékeny. Bothsdorf Meinhard 1383-ban Szepesmegyében 1912 □ méternyi területet 65 arany forintért adott el,[5] míg a következő évben a fél Andrásfalva 16 márkáért (32 arany frtért) kelt el.[6] Palisnay János 4000 aranyért zálogosította el a zalamegyei Újudvart,[7] Konrád béli apát az elhagyott Tekva nevű határrészt évi hat aranyért adta bérbe.[8] A budai hegyek közt ugyanekkor 200 forint volt egy szőllő ára, a mi tekintélyes összeg, mert pár év múlva két szőllőt adtak 260 veder borért és 12 forintért, míg 1394-ben 60 frton kelt el egy rézmáli (kálváriahegyi?) szőllő.[9]

A mezei fekvőbirtokot aránylag akkor is kevesebbre becsülték, mint a városit. Mária idejében egy, a Kont nádor budai palotája mellett levő ház, bizonyos évi szolgálatokon kívül, 1400 aranyba került, egy másiknak haszonbére 40, ismét egy másiké — élelmi szerek beszolgáltatásán kívül — 60 aranyforint és Garay Miklós nádor 1385-ben 1200 arany forintért vette meg egy budai polgár házát;[10] míg Kassa városának 1388-ban a dömés barátok 600 sze-

1 Fejér, x. b. 530.
2 *U. o.* 741—5.
3 *U. o.* 570.
4 Czinár, Monast., 93. Fehér, Győr egyet. leírása, 595.
5 Fessler, II. 1240.
6 Wagner, Analect. Scepus. I. 415.
7 Fejér, x. a. 53.
8 U. o. 389.
9 Rupp, id. m. 220—21. l.
10 *U. o.* 157. és 102. l.

kér kőért, 100 szekér homokért s így is oly kikötéssel engedtek át három lépést saját területökből, hogy kerítésök közvetetlen közelében senki se építkezhessék; 1392-ben pedig ugyanazon város 2000 forintot fizetett egy, a királytól kapott ház örökváltsága fejében.[1]

Az állattenyésztést mindenütt, még az e részben ma kevésbbé jól álló Dalmátiában is űzték; okleveleinkben azonban e korból csak a nyájak, gulyák és ménesek elhajtását, szóval a magántulajdon megsértését illető adatok engednek annak terjedelmére következtetést vonnunk. Piemontban 1382-ben 1906 frankot adtak volt egy nagyfajú magyar lóért.[2] A rajnai városok a magyar juhokat, kecskéket és sertéseket meglehetősen keresték, az állattenyésztés azonban egészben véve csak belterjes volt.

Az *ipar* lassankint szintén hódított tért. A ma kis Privigyében 1383-ban szatócsok, sütők, sóárusok, mészárosok, vargák, kovácsok, posztócsinálók, takácsok, molnárok stb. működtek,[3] Beszterczebányán 1382 után egy hiányos följegyzés szerint is hat kereskedőt és szatócsot, öt szabót, ugyanannyi vargát, hat kovácsot, 2—3 ácsot, s egy-két molnárt, bodnárt, tímárt, késest, fegyverkovácsot, vagy páncélgyártót, bőr- vagy irhakészítőt, sarkantyúst, több halászt, mészárost és péket, sőt egy mézeskalácsost is találunk.[4] — Az udvar 1382-ben már selyempapirra írta oklevelét,[5] mi ujabb bizonyíték arra, hogy a külföld iparterményei hazánkban is elterjedtek. Finomabb kiállítású tárgyakat, gyapot- és selyemszöveteket, Florenczben készíttetett az udvar.[6] Némely téren, pl. az érczöntés terén, nagyot haladt hazánk. A Kolosváry-testvérek hazai műhelyeikben öntötték nagyszerű szobraikat, míg a flórenczieknek benn az

1 A felsőmagyarorsz. *muzeum* v. évkönyve (Kassa, 1884.) 83—85. és 86—87. l.

2 *Századok*, 1869. — 295. l.

3 *U. o.* 1874. — 106.

4 *U. o.* 613.

5 Fejér, x. a. 51. Mária okleveleinek vízjegyeiről l. Századok, 1871. — 618. l.

6 Wenzel, III. 730.

országban a velenczeiekkel versenyeztek a réz finomítását illetőleg. A kocsigyártás továbbra is a magyar ipar egyik kiváltsága maradt. Erzsébet és Mária aranyos hintón mentek Kis Károly elé s kényelmes kocsin kezdték meg körútjokat a Dráván túl.

A *közlekedésre* szánt útak tehát nem mindenütt lehettek roszak, ha Budáról Kőrösig és onnan Diakovárig hintóval és pedig menekülés közben is útazhattak. Valóban, okleveleink elszórva több országútról emlékeznek. A Mária által kimondott elv szerint «azt kivánja a királyi fölség dicsősége és becsülete, hogy a régi királyok nyomdokain indúlva necsak saját alattvalói, hanem az országába jövő idegen útazók járását-kelését is biztosítsa s hogy a királyi bölcseség gondoskodása az akadályokat elhárítsa, az útjokban oly kivánatos biztosságérzetét pedig fokozza».[1] A közlekedés bátortalansága ellen azonban, kivált a délnyugoti részen, sok kifogást emeltek a velenczeiek,[2] csakhogy azokon Mária nem segíthetett.

A forgalom eszközei jobbadán ezentúl is a Károly és nagy Lajos idejében vert pénznemek maradtak. Mária új, úgynevezett koronás dénárokat is veretett, melyeket azonban eleinte, úgy látszik, nem szivesen fogadtak el a fizetéseknél.[3] 1382 szeptember 29-én, tehát Mária uralkodásának második hetében, négy dénár ment egy garasra s 45 garas, vagyis, 180 dénár egy arany forintra,[4] míg a koronás dénárokból százat számítottak egyre.[5] A kamaranyereség váltságának behajtása továbbra is szolgáltatott okot panaszokra,[6]

1 Wenzel, III. 533.

2 *U. o.* 588., 589. stb.

3 Fejér, X. a. 151.

4 *U. o.* 53.

5 *U. o.* 151. Mária pénzeinek csak kevés nemét ismerjük; különösen ritkák a Nagy Lajos pénzének hasonlatára készült s paizszsal és szent László képével ellátott aranyai. Ezen 60—61 szemeres pénzekből 11, a kettős kereszttel és koronázott M betűvel ékesített kis ezüst pénzekből 9 s a kettős kereszttel és nyilt koronával diszített szintén kis (7—8 szemeres) ezüst pénzekből 26 változatot sorol föl Rupp (Magyarország pénzei. — II., 40—44. l.). L. ezen könyv 33. l.

6 Fejér, X. a. 208.

sőt a királyné nevében szedett adó itt-ott véres ellenállásokra is vezetett.[1] E bajokhoz járult, hogy hamis pénzverők is találkoztak.[2]

Az *igazságszolgáltatás* emlékeit jobbadán a birtokviszonyokra vonatkozó oklevelek őrizték meg. Nagy Lajosnak a magánjog módosítása tekintetében oly fontos korszakából Mária idejében is számos jogtudós szolgált. Ilyen volt maga Széchy Miklós országbíró, kinek Daronyi Péter mester vagy István nádornak Bacsányi János ügyében hozott ítélete egész értekezés.[3] Volt rá eset, és pedig 1391-ben is, hogy Mária személyesen törvénykezett;[4] az általa kiadott szabadalmak azonban Zsigmondnak 1410-ben kelt rendelete szerint csak azon esetben érvényesek, ha azok az 1405. évi szent György napjától számított egy évalatt Zsigmond új kettős pecsétje által megerősítést nyertek.[5] A pöröket ügyvéd közbejöttével,[6] vagy a nélkül[7] folytatták; a pörök hosszadalmára nézve jellemző, hogy Pater Pál apát 1382-ben 36 napig állott a nádori törvényszék előtt.[8] A királyi rendeleteket és szabadalmakat, Mária parancsa értelmében, a szükséghez képest a piaczokon is kihirdették.[9] Kivételes állapotok sem tartoztak a ritkaságok közé. A királynék pl. megengedték a sebenicoiaknak, hogy egy pörös ügyökben tetszésök szerint jelöljenek ki egy horvát s egy olasz bírót;[10] a pallosjog adományozásával sem fukarkodtak Mária[11] és Zsigmond,[12] szabadságot adván egyeseknek, hogy a tolvajokat, latrokat, gyujtogatókat, bűbájosokat, boszorkányokat, pénz- és pecséthamisítókat letartóztathassák s az ország szokásaihoz képest kínoz-

1 *U. o.* 391.
2 *U. o.* 613.
3 *U. o.* 182—202. Emez: Géresi, I. 449—457. l.
4 *U. o.* 719—720.
5 Zsigmond 1. decretuma a *Corpus Jurisban*.
6 Fejér, X. a. 738.
7 *U. o.* 384., 386.
8 *U. o.* 57.
9 *U. o.* 76.
10 *U. o.* 51.
11 Fejér, X. b. 66., *Századok*, 1875. 523—4. és Géresi, I. 470—1.
12 Fejér, X. a. 370—1., Szirmay, Szathmár-Várm. 10—11. Géresi, I. 420—1.

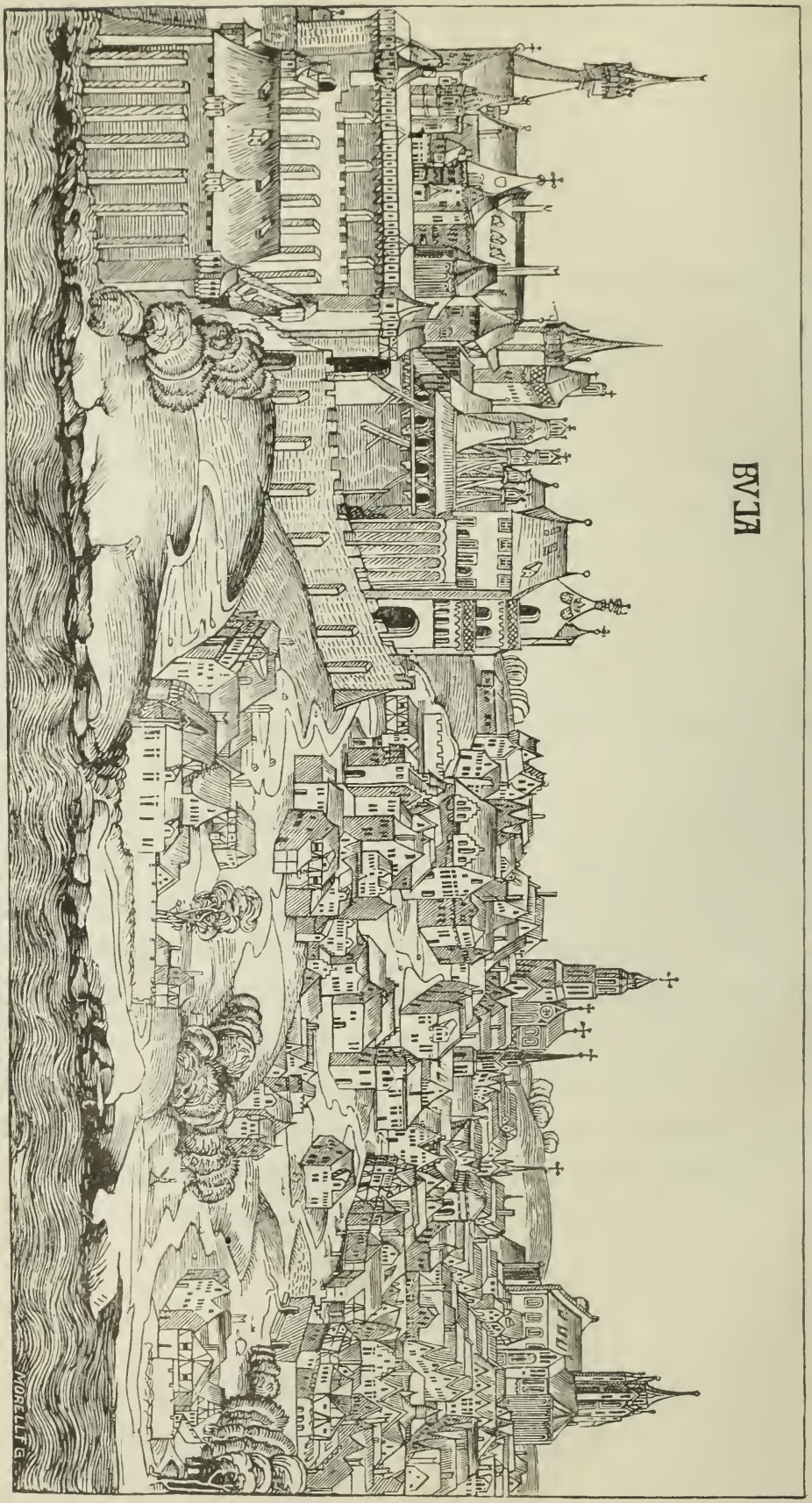

33. Buda legrégibb képe Scheidel krónikájából.

tathassák, felakaszszák, levágassák, karóba húzassák s a fő- és alispánok, vagy szolgabirák beavatkozását visszautasítva, másképen is kivégeztethessék. Maga Zsigmond 1388. Korpády Jánost még az urak tudtával és megegyezésével ítélte oly borzasztó halálnemre,[1] Kontot és társait azonban 1393-ban már a nélkül fejeztette le. Az igazságügy terén fölmerült önkények általában véve nagyban hatottak a közelégületlenség szitására. Mindent összefoglalva mégis kimondhatjuk, hogy politikai pártérdekeken kivül nem volt és nem lehetett más tekintet, mely Mária királyné drámáját indokolta volna.

II.

Mária királyné kormányának székhelye Buda volt. Ő maga részint az atyja által a várnak északi részén épített s 1346 óta fényesen fölszerelt palotában, az «István tornyá»-ban lakott; részint pedig a nagyanyja által Ó-Budán a kis-czelli dombon emelt kastélyban, a hagyomány szerint Attila várában, melyet Zsigmond második neje, a «német Messalina», a magyar «Ekerontó Borbála», Czilley Borbála kijavíttatott s Etzelburgnak nevezett.[2] Az elsőt a központban való fekvése tette fontossá, a másodikat pedig az, hogy ahhoz közel s mellé szép vidéken, magányosan ugyan, de más lakásoktól még sem épen távol feküdt. Fontosabb okleveleit azonban jobbadán amott adta ki Mária.[3] Ritkábban s talán, kivált 1386, Károly halála után, nem is szívesen időzött Visegrádon; trónraléptekor azonban, az országbíró, tárnokmester, sőt a nádor és maga

1 Fejér, x. a. 427.

2 *Archæol. Értesítő.* 1883. — xcii. l. E várat 1380 április 6-án Mária anyjának hagyta az idősb királyné. (Rupp: Budapest helyr. tört. 6. l.)

3 Fejér Codex Diplomaticusa x. kötetének első részében 1382—1386-ig, vagyis a királyné elfogatásáig összesen 43 okmevelet közöl Máriától; 7-nek kelethelyét nem tudja, 27-nél pedig, tehát a többségnél, Budát említi; Ó-Budát sehol.

Erzsébet királyné is gyakrabban tartózkodtak itt, valószínűleg Mária udvarának fényét emelve. Annyi bizonyos, hogy 1385-ben huzamosabban (febr. 19.—máj. 30.) mulatott falai közt.[1]

Két koronázást látott Székesfehérvárott s megegyezését adta ugyanott a harmadikhoz is. Járt Temesvárott, melyet nagyatyja, Róbert Károly pár évre az ország fővárosává tett. Mind e helyekre jobbadán a kötelesség

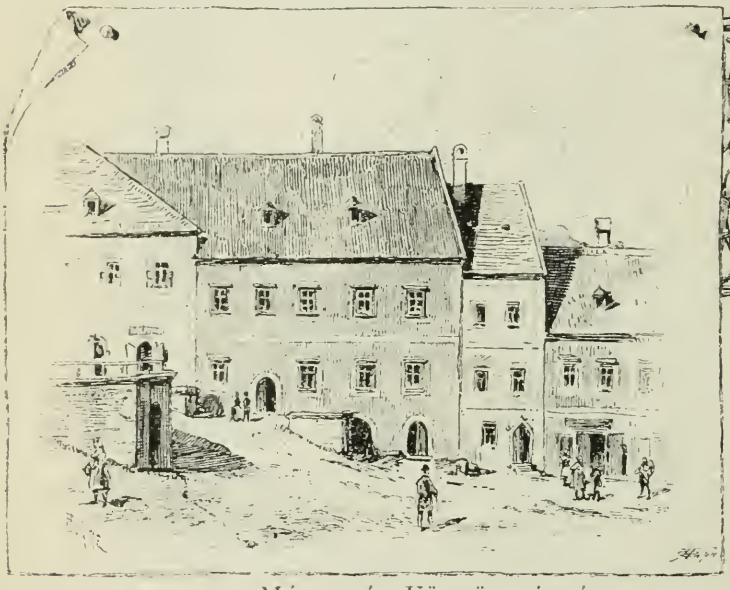

34 Mária-ház Körmöczbányán.

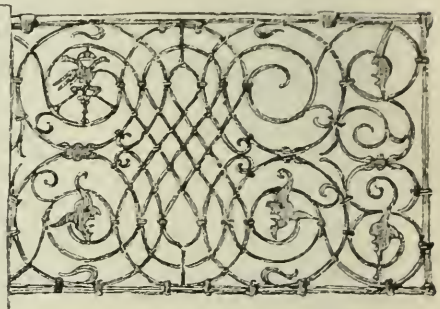

Részlet a rostélyból.

érzete vezette őt; — de ha az utóbbi helyen állott is még a Róbert Károly által emelt királyi palota, az legkevésbbé sem vonzotta őket. Szivesebben tartózkodott Diós-Győrött, saját várkastélyában, melyet a nép azóta is róla nevez; vagy Verőczén, Nógrádban, hol nagyanyja alkalmasint nyárilakot építtetett. Váradon, melyet ekkor földi paradicsomnak nevezgettek, mint annak nevezték utóbb Visegrádot, jobbadán az apáczák terjedelmes és nagyon jól fölszerelt zárdájának vendége volt. Esztergomba, főkép egyházi ünnepélyek alkalmával, ismételve kirándult ugyan, de mindig csak néhány órára. Rendesen az érseknél szállt meg, ép úgy, mint Egerben vagy

1 Fejér. X. a. 224. és 257.

Győrött a püspöknél. Gyakran útazott a magyar alföldön, a Dunán túl, a Dráván túleső magyar megyékben és Szlavóniában. Járt a tengermelléken is; sőt tudjuk, hogy annak egy regényes öble mellett majdnem háromnegyed-évig kellett raboskodnia. Bejárta Torna-, Gömör-, és Szepesmegyét, Pozsonyban és az északnyugati megyékben azonban csak mint kis gyermek fordúlt meg, míg Erdélyben, úgy látszik, nem járt. Külföldet soha sem látott.

35. Mária ház a zolyomi kapunál Körmöczbányán

Többnyire nagy kísérettel, egész udvarral útazott[1] és sokat adott a kényelemre; hintójának szépségét és czélszerűségét egyaránt dícsérik. Nagyanyja és anyja által fényűzéshez szoktattatva, 1386. évi végzetes körútjára is megmérhetetlen kincseket vitt magával, mik akkor a fölkelők kezei közé jutottak. S kétségtelen, hogy az atyja halálát követő években sem csökkent a királyi udvar pompája.

[1] Ez útközben kiadott némely okleveleinek záró szavaiból következik.

Időnkint az ország legkiválóbb zászlósurai, főpapjai és főurai emelték a trónterem fényét. 1383 májusában az esztergomi, kalocsai, zárai és spalatói érsek; az egri, zágrábi, erdélyi, pécsi, váradi, győri, veszprémi, csanádi, váczi, boszniai, szerémi, nyitrai, knini, nonai, traui, sebenicoi, fároi, makári, scardonai és zengi püspök, összesen tehát 24 püspök volt jelen; ott időzött azonkívül Garay Miklós nádor és a kúnok bírája; továbbá az erdélyi vajda, az országbíró, Szlavónia, Dalmatia és Horvátország, valamint Macsó bánja, a tárnokmester, főpohárnok, ajtónálló, főétekfogó, fólovászmester, stb. Az udvarnál való megjelenés sok költséggel járt. János maszóvi herczeg 1384 végén Erzsébettől azzal az indokolással kapott évi 3400 frt jövedelmet, hogy oly fénynyel jelenhessék meg Budán, mint a többi herczeg. A két bíbornok közől Dömötör érsek igen sokszor, Bálint pécsi püspök pedig nem ritkán kereste föl a budai udvart, sőt hosszabb útakra is el-elkísérgették a királynét. A tulajdonképeni udvari méltóságok közt első helyen mindenesetre Dömötör érsek állott, ki eleintén mint Mária főkanczellárja szerepelt, míg Bálint bíbornok viszont Erzsébet anyakirálynő kanczelláriáját vezette. Ebből is látszik, hogy a két királynő udvartartása korántsem képezett oly összefüggő egészet, mint azt első pillanatra gondolni lehetne. Ez a különbség sok tekintetben megszűnt Erzsébetnek s a «hű» Dömötörnek 1387-ben történt halála, illetőleg Zsigmond trónralépte után. Ez időn túl Kanizsay János esztergomi érsek egészen Mária elhunytáig mint a király és királynő közös főkanczellárja szerepelt. — 1387-ben azonban szétválasztották a királyi és királynői tárnokmesterséget; legalább Bebek György 1387-től 1390-ig állandóan a királynő tárnokmesterének nevezte magát.

Mária udvarával mintegy párhuzamosan 1385 november óta Zsigmond egy másik udvart kezdett szervezni; trónra-

lépte után azonban egyesítette a kettőt s a régi királyok módjára egy asztalnál étkezett feleségével. Mivel mindazáltal néha egy és ugyanazon időben egymástól távol, az országnak két végén tartózkodtak, közös udvartartást csakis Budán tarthattak, másülönben pedig külön udvarmestere volt Zsigmondnak s külön Máriának. Természetes, hogy mikor a fogságából Budára visszatérő Máriának környezetéből eltűntek a legösmertebb és legbefolyásosabb alakok, mint Garay nádor, Dömötör érsek, Forgách Balázs főpohárnok, stb., az udvart sokkal könnyebben lehetett ujraalakítani s ez meg is történt. Garay helyét István, majd Ilsvay Leusták, Dömötörét Kanizsay János váltotta fel; sőt a nádorságot a II. Károly által nádorrá választatott Széchy Miklós[1] is viselte, kiről 1391-ben mint néhai jeles hívéről emlékezik Zsigmond király.

De nemcsak a zászlós uraktól és főpapoktól nyert fényt Mária udvara. Az alsóbbrendű tisztségeket is jeles családok ivadékaival tölthették be. Mária ifjainak és apródainak sorában találjuk 1387., tehát az udvarnak egyesítése után, Forgách Jánost és Pétert,[2] valamint Felekes Miklós mestert[3] és Széchy Gál «udvari vitézt»;[4] a bejárók és bizalmasok közől Mária királyné dícsérettel különösen Forgách Balázst[5] s Bessenyei Miklós mestert említhette.[6] Mily általánosan divatozott még e korban is, hogy a legelőkelőbb családok gyermekeit finomabb műveltség szerzése végett részint a királyi udvarba küldjék, részint pedig a királyné gondviselésére bízzák, bizonyítja László oppelni herczeg eljárása, ki gyermekeinek egyik gyámjává Máriát kérte fel.[7] Az udvari papok szintén rendszeresített hivatalt viseltek. Mária gyóntatói közül Vazilo András

1 Fejér, X. a. 682. U. o. a 232. lapon egy levél már 1385-ben nádorúl említi Széchyt

2 Fejér, X. a. 418. — *Turul*, 1883, 78.

3 Fejér, X. a. 721

4 *U. o.* 687.

5 *U. o.* 45.

6 *U. o.* 542.

7 *U. o.* 392.

minorität s István és Lukács prépostokat ösmerjük. Az előbbit Zsigmond a maga udvarába, Mária királyné külön szolgálatába rendelte be.[1]

Természetes, hogy Zsigmond, mint idegen származású, ha sokban magyar nevelést kapott is, bizalmasabb embereit külföldiekből igyekezett összeválogatni s udvari emberei közé már 1385-ben fölvette Forchtenau Pál grófot; de a mint a Mária trónját bitorló Kis Károly méltóságos horvátjainak és olaszainak is csak gyors futással lehetett menekülniök, míg magyar tanácsosainak egy része, pl. épen nádora, Szécsi Miklós, kegyelmet kapott, úgy Zsigmondnak is meg kellett ígérnie választatásakor, hogy tisztségekre kizárólag magyarokat fog alkalmazni. S láttuk, hogy általán magyar szellem uralkodott az udvarban, úgy, hogy az urak nagyobb része a magyaron kívül nem is ösmert más nyelvet; s ezt a magyar szellemet Mária életében, de talán nem az ő különös érdeméből, meg is őrizte az udvar, ha Stibor s néhány zászlós úr és főpap idegen eredete némileg ronthatta is ez összhangzatot.

Az anyakirályné idejében, ki mintegy ellenőrízte leányának háztartását, az udvari ünnepélyek, a krónikás szerint Lajos királyért három évig hordott gyász mellett sem nélkülözhették a fényt s Velencze követei is ennek megfelőleg léptek föl. 1383-ban például 100 aranyat kaptak az útra s naponkint ötöt Budán-tartózkodásuk idejére,[2] holott akkori szokás szerint a magyar udvar is díjazta őket. S máshonnan tudjuk, úton is mily óriási értékű kincs állott a királyné rendelkezésére, úgy, hogy annak segítségével fenn lehetett tartani a nagy Lajos korabeli állapotokat. Erzsébet királyné kitett magáért, hol annak helye volt, de egyébként igen gazdálkodott. A mint azonban az ország kormányzásával együtt a királyi háztar-

1 U. o. 443. 2 Wenzel, III. 511.

tást is kezei közé kerítette Zsigmond, könnyelműsége, pazarlása s az államjavak elajándékozgatása által csakhamar vége lett az egykori fénynek s Mária halála évében Gonzaga Ferencz mantuai fejedelem követe már oly szegényesnek találta a magyar udvart, hogy azt nem is lehet fejedelmi háztartásnak nevezni.[1] S ez a hanyatlás egyidős Zsigmond kormányával. 1388-ban pl. a flórenczi köztársaság sürgetve kérte Mária királynét, hogy elégítse ki Maruccio Pált, ki jelentékeny összeget hitelezett az ő udvarának; «mert a kereskedőre nézve semmi sem oly veszedelmes, mint ha nem kapja meg pénzét a kellő határidőre».[2]

Aranyos, szép selyem ruháit azonban mégis csak Flórenczből hozatta Zsigmond.[3] S a divatnak neje, Mária is hódolt. A külföldi fejedelmek szokása szerint ő is ruhájára hímezve viselte országának czímerét. Jobb karján találjuk a czímerben levő kettős, illetőleg itt tévedésből hármassá tett keresztet, mig balkarját az ösmeretes négy pólya ékesíti. Hiúságról különben nem is vádolhatjuk őt. Roppant megpróbáltatásokon ment keresztül, melyek fejlődő szellemét csakhamar komoly irányba terelték. Lelkületének alapvonásai, szelídség, jószív, kegyelet, bizalom, hála, türelem s a mellett erély, szép összhangzatban állottak megnyerő külsejével. A királynőt, kinek elhatározását rendkívül szeretett atyja emlékének fölelevenítésével siettetik, s ki szerencsétlen anyjának holttestét az első kedvező alkalommal hazaszállíttatta; az uralkodót, kinek szíve megesik a szegényeken, kit meghat a keserves panasz, de méltósággal tűri a maga szenvedéseit és soha sem feledkezik meg balsorsának enyhítőiről; azt a nőt, kit a koronája miatt viselt láncznál csak Hymen láncza szoríthatott jobban, de a ki a jövevénynyel szemben mégis

[1] Wenzel, Stibor, 15.
[2] Wenzel, III. 651.
[3] U. o. 730.

büszkén jelenti ki, hogy őt illeti a korona s aztán önként teszi azt annak fejére, ki nem tudja őt megbecsülni; azt a nőt, ki nem akadályozhatta ugyan meg, hogy nevében működjék az orgyilok, de ki maga csak kegyelmeket osztogatott; azt a nőt, ki a börtön nedves falai közt, a zárdák komor bolthajtásai alatt s az árányok színhelyeit képező paloták termeiben mindvégig megőrzi a gyermeteg kedélyt, azt a nőt, azt a királynét száraz szigorral, kérlelhetetlen ridegséggel bírálva sem ítélheti el a történet; nem törhet pálczát fölötte, nem foszthatja meg sem tiszteletünktől, sem részvétünktől. Mert van valami, a mi fölötte és fölöttünk áll: az embervoltunkkal járó kényszer, mely annyiszor, oly igen sokszor terel hajlamainkkal ellenkező irányba, hogy sikertelenség esetén azt is összezúzza bennünk, a mi másképen, szerencsésen használva, drága gyöngyöt érne. S nem követelhetjük a multtól, hogy a rendkívüliségek szakadatlan sorozatával ejtsen folytonos ámulatba.

Mária nő volt, király lett, nő maradt. Hosszasan elmondott történetének e hét szó a foglalata.

Tanúsága pedig a két utolsó.

36. Stepht Henrik Missalejából.

A 79. lapon előforduló pecsétnek ép példánya nem maradt ránk. Úgy kellett azt egy az országos levéltárban meglevő töredéknek más pecsétekkel való összehasonlításából kiegészítni. A történeti hűség kedvéért bemutatjuk a meglevő töredék másolatát:

Hátlap. Előlap.

37. Mária királyné nagy pecsétjének töredéke.

A PECSÉTEK S PÉNZEK KÖRIRATAI.

A 33. lapon előforduló pénzek körirata :

1. *Avers* + MARIE . DEI G . R . VNGARIE
   Revers : S . LADISLAVS . RE
2. *Avers :* + MARIE . DEI : G . R : VNGARIE
   Revers : SANT . LADISLAVS R. *Közepén* S.
3. *Avers :* + MARIE . D . R . VNGARIE
   Revers : MONETA . MARIE . R . V.
4. *Avers :* + MONETA MARIE
   Revers : REGINE VNGARIE. *Közepén* K.
5. *Avers :* + MONETA MARIE
   Revers : REGINE VNGARIE
6. *Avers :* + MONETA MARIE R
   Revers : EGINA VNGARIE
7. *Avers :* + MONETA MARIE
   Revers : REGINE VNGARIE. *Közepén* T.
8. *Avers :* + [MA]RIE R . VNGARIE. *Közepén* K
   Revers : MONETA MARIE.

A 72. lapon előforduló Sigillum secundum javított körirata :

Avers : [+ M]ARIA . D[EI GR]AA HVNGARIE . DALMACIE . CROACIE . RAME [SERVIE . GALICIE . COMANIE . LODAMERIE . BVLGARIE +] REGINA . PRINCEPS . SALERNITANA . ET . HONO[RIS MONTIS SANCTI ANGLI DOMINA].

Revers : [+ SIGILLVM SECVNDVM MARIE DEI GRATIA REG]INE . HVNGARIE . ET . ALIORVM . REGNORVM . IN . ALIA PART . EXPSS.

A 87. lapon előforduló titkos pecsét körirata :

+ S . SECRETV . MARIE . REGIE . HVGAR . ET . C.

A 93. lapon ugyanaz a körirat.

TARTALOM.

ELSŐ FEJEZET.

MÁRIA GYERMEKKORA.

(1370—1382.)

I. Nagy Lajos király birodalma ugyanakkor érte el legnagyobb terjedelmét, midőn második leánya született. A születés évét a körülmények és adatok összevetése alapján 1370-re tehetjük. A kisdednek sorsát mintegy előre elhatározta a IV. Károly német császárral még 1353-ban kötött családi szerződés. A leánykát Budán a Nagyboldogasszony templomában keresztelték meg s nem a király első szerelméről, hanem az ország védő asszonyáról nevezték Máriának. A király s egyes főpapok a Mária-cultus emelése által ünnepelték meg ez örvendetes eseményt, azonban nem szűntek meg fiú után epekedni, ki majdan Nagy Lajos trónjára üljön. Reményeiket és Erzsébet királyné női babonáját nem igazolta a sors; a harmadik gyermek is leány lett. Katalint, Máriát és Hedvigot szüleik gondos nevelésben részesítették. Deméndi László orvos és a történetíró Küküllei János volt első tanítójuk. Lajos udvarának komolysága és fénye egyaránt nagy hatást gyakorolt Mária értelmének és kedélyének fejlődésére. E nevelés alapja az Isten félelme s a szülők tisztelete volt. *(1—16. lap.)*

II. A Lajossal háborúskodó IV. Károly az 1353. évi családi szerződés megvalósítására törekedett. Przmisl teschени herczeg e czélból már 1371-ben értekezett László nádorral; s Lajos király 1372. febr. 20-án kijelentette, hogy hajlandó egyik leányát nőül adni Zsigmond herczeghez. János alexandriai patriarcha, a császár megbizottja, Budára útazott s Lajost késznek találta az eljegyzés végrehajtására, de nem arra, hogy az általa pártolt bajor herczegek ügyét elejtse. Első sorban Máriát ígérte oda a király és a királyné, kit a patriarcha Visegrádon keresett föl. Lajos Trencsénben találkozott a császárral, fegyverszünetet, majd békét kötött vele s késznek nyilatkozott eltűrni az egyházi átkot, ha e házasságot akadályozná. Károlynak nagyon érdekében állott e családi összeköttetés. Alak szerint azonban nem ment végbe az eljegyzés Zsigmond és Mária közt; Lajos ugyanis arra törekedett, hogy Nápolyt egyik leánya, esetleg Mária s annak leendő férje örökölje. Vőjül V. Károly franczia király ifjabb fiát, Orleansi Lajost szemelte ki s az 1374-ben Párizsba küldött magyar követség ezt el is jegyezte Katalinnal, a pápát pedig azon igéretre bírta, hogy Johanna halála után az új párra szállítja át Nápoly koronáját. Franczia követség viszonozta Budán a látogatást s megújította az eljegyzést. Hedviget Vilmos osztrák herczegnek szánta a király, ki Mária és Zsigmond mátkaságát is sürgette. Katalin azonban 1375 elején majdnem a franczia követség szemeláttára húnyt el, mi Lajost habozóvá tette, ne inkább Orleansi Lajosnak adja-e Máriát? A Nápolyra féltékeny pápa iránt való tekintetből is a német szövetségnek nyujtott előnyt s ez összeköttetést most a háza gya-

rapodásán működő Károly is élénkebben óhajtotta. Utódjával, Venczellel s az özvegy császárnéval személyesen találkozott a király s 1379-ben Nagy-Szombatban ment végbe az eljegyzés. Lajos a lengyel urakkal és Kis Károlylyal is elösmertetvén leanya örökösödését, Zsigmondot a budai udvarba vitette s 1382-ben Zólyomban iránta és Mária iránt hódolatra bírván a lengyel urak egy részét, a királyi várak birtokbavételére és a lazadó Ziemovit megfenyítésére sereggel küldte őt Lengyelországba. Maga a királyné azonban mindenképen akadályozta a házasságot. *(16—30. lap.)*

MÁSODIK FEJEZET.

MÁRIA TRÓNRALÉPTE S ELJEGYZÉSE.

(1382—1385.)

I. Nagy Lajos elhúnyta után 1382 szept. 17-én a megjelent urak Máriának hódoltak, de nem örökösödés iránt 1307-ben és 1378-ban tett igéretek, hanem szabad választás alapján. «Úgy emelték őt trónra, mintha fiú volna.» A trónöröklésről nálunk e korban még nem volt törvény s Mária megválasztatása szabad akaratból történt; 1723-ban azonban reá mint előzetes példára hivatkoztak. Királynak azért nevezték, hogy így is jelezzék fölségi jogait; Mária maga csak a «királyné» czímet használta. A választás oly drámai mozzanat lehetett, mint 1741-ben a Mária Teréziának való segélyajánlás. Gyámúl anyját, Erzsébetet rendelték mellé, de Zsigmond ügyében nem intézkedtek. A koronázás a választás napján ment végbe. A külfejedelmeket követségek értesítették Mária trónraléptéről, mit Velencze, Kis Károly és Zára szerencsekívánatok közt vett tudomásúl. Horvát- és Dalmátország kormánybiztosává Bessenyeit nevezték ki a királynék. Ott, valamint Bosniában és Lengyelországban mindjárt kezdetben mutatkozott az elszakadás vágya; az utóbbi helyen öt vár jutott a litván Lubart kezére. A radomi gyűlésen a lengyel rendek kijelentették, hogy Nagy Lajosnak csak azon leányát fogadják el, ki állandóan köztük fog lakni; és Visliczán örömmel hallották, hogy Zsigmondot Erzsébet nem akarja királyukká tenni. 1383. márcz. 28-án az anyakirályné fölmentette őket a Máriának és Zsigmondnak tett hűségeskü alól, de Hedvig és Vilmos elösmertetését követelte. Ezzel ki volt mondva Magyar- és Lengyelország teljes különválása. Mivel azonban a lengyelek így is súlyos föltételeket szabtak, Ziemovit masszóvi herczeg pedig Hedvig nőül vételét tervezte, Erzsébet újra kegyeibe fogadta Zsigmondot, sereggel küldte rájok s fenn akarta tartani a két ország személyes egységét. *(31—43. lap.)*

II. Mária helyett, ki «örökös» királynőnek nevezte magát, anyja, Erzsébet uralkodott; ez pedig mindenben Garay Miklós nádor tanácsaival élt. Politikájában a nádort hazafias indokok vezérelték s ő mindenben Nagy Lajos terveit akarta megvalósítani; hanem az anyakirályné önfejűsége s az országtanács és a főurak akadékoskodásai következtében ezt alig tehette. Garay mellett más nagy urak is befolytak a közügyekre. A három Horváthy-testvér és Palisnay egyenesen a nőuralom megszüntetésére törekedett, de nem csupán önzésből, uralomvágyból, vagy sértett hiúságból. Alkalmatlan időben, épen a lengyel követelőzések idejében állottak elő kívánataikkal. Az elsietett koronázásért így utólag kellett bünhődnie az országnak. Erzsébet most újabban is hűségre esketette a dalmát városokat; a lázadás mindazonáltal egyre terjedt s az új bán, Apor Laczkfy István, még maga is szította azt. Velencze eleinte hajlandó volt ugyan a kirélynéval való szövetkezésre, utóbb azonban várakozó helyzetet foglalt s beérte általános biztatásokkal. A királynék megesküdtek a turini békére, Garay pedig kelleténél jobban bízott a velenczeiekben. A tanácsára Horvát- és Dalmátországban körútat tevő királynékat a nép mindenütt hódolattal fogadta, miért is Erzsébet királyné ridegen bánt a tőle Hedvig bekül-

dését kérő lengyelekkel s ezek fejének, Szandigovnak, menekülése után a vele jött ifjakat letartóztatta. A radomi országgyűlés most fenyegetőleg lépett föl, mire Erzsébet a kormányzóvá kinevezett Zsigmond beküldésével felelt. A komoly ellenállás hírére azonban végre is átengedte Hedviget, kit a lengyelek 1385 okt. 15-én megkoronáztak s nemsokára nőül adtak a litván Jagello Ulászlónak, mi által jelentékenyen növekedett országuk hatalma. Mária nem tudta egyéniségét úgy megtagadni, mint Hedvig. Nem szerette könnyelmű jegyesét, ki nagy oka volt Lengyelország elszakadásának; s e hidegséget észrevéve, Zsigmond 1385-ben önként vonúlt bátyjához, Venczel cseh királyhoz. Ezzel egyidejűleg indúltak meg a párizsi udvarral való tárgyalások. Az Anjouk magyar és franczia ágának egyesülésével kell vala megszerezni Nápolyt, s 1385 elején magyar követség ment Párizsba, hogy Orleansi Lajost vőlegényül nyerje meg Mária részére. Jelképileg csakugyan megkötötték a házasságot s a sok szép tulajdonnal, de sok árnyoldallal is bíró Orleansi Lajos már megindúlt Magyarországba, midőn a Velencze akadékoskodása folytán hosszasb várakozásra kényszerítve, Troyesban hírűl vette, hogy Mária időközben Zsigmondhoz kényszerűlt nőül menni. *(43—60. lap.)*

HARMADIK FEJEZET.

MÁRIA HÁZASSÁGA; KIS KÁROLY KIRÁLYSÁGA.

(1385—1386.)

I. Máriának állítólag négy jegyese is volt, a sors azonban Zsigmondnak kedvezett. Délen ugyanis mindegyre növekedett III. Károly nápolyi király pártja s az elégületlenség országszerte terjedt. Erzsébet a kedélyek megnyugtatására 1384-ben országgyűlést tartott s ezen Mária az aranybullát megerősítette ugyan, a nemesség fölkelését azonban mellőzve, a Nápoly felől fenyegető veszély ellen inkább Velenczét, Bosnia és Ausztria jóindúlatában bizakodott. Ebben, főkép pedig a csak kereskedelmi érdekeket hajhászó Velenczében nagyon csalatkozott. Károly pártja egyre gyarapodott. E párt megbízásából Horváthy Pál zágrábi püspök, álürügyek alatt, Nápolyba ment s alak szerint meghítta Károlyt a magyar trónra. A király sokáig vonakodott, neje, Margit is mindenképen tartóztatta s Velencze maga sem volt tájékozva a király terveiről. Ő azonban elfogadta a meghívást; Zengbe, majd Zágrábba ment s onnan rendszeresen izgatott Mária ellen. Ezt e közben jegyese, Zsigmond is fegyveresen akarta kényszeríteni a házasság megkötésére. A fenyegető politikai viszonyok közt Erzsébet sem ellenezte ezt többé s a házasság, melynek előzményeiről a franczia kalandos híreket terjesztettek, az udvari pártok kiengesztelődése mellett 1385 mindszentek napján végre csakugyan megtörtént. A képviseleti rendszer egy nemének alapján összegyűlt országgyűlés hódolt az ifjú párnak, Mária pedig újabban biztosította az ország kiváltságait. Végzetes hiba volt, hogy a kormány nem követelte Zsigmond megkoronáztatását. Miközben Zsigmond rokonainál keresett segítséget Kis Károly ellen, ez deczember elején Budára indúlt és színes ürügyek által megnyugtatva a királynékat, ünnepélyesen vonúlt a fővárosba, hová országgyűlést hirdetett. Ez kormányzóvá választotta őt s az utczai népség elégedetlenségén fölbátorodva, küldöttség által lemondásra szólította föl Máriát. A királyné csupán egyéni szabadságának biztosítását kérve, egy közte és anyja közt lefolyt érzékeny szóváltás után csakugyan lemondott, ha nem is önként, mint híresztelték. *(61—78. lap.)*

II. A rendek most, 1385 decz. 31-dikén, Károlyt választották királynak s őt a megjelenésre kényszerített királynék jelenlétében Székesfehérvárott január 1-jén meg is koronázták. A királynék gyásza és szenvedett méltatlanságuk már ekkor rosz hatást keltett, a nép pedig egyes jelenségekből

jósolta Károly uralmának rosz végét. Olaszország nagy lelkesedéssel fogadta a koronáztatásról szóló hírt, míg itthon Károly mindent elkövetett a maga uralmának biztosítására. Különben egy fedél alatt lakott a királynékkal, kiket állítólag száműzni szándékozott. Erzsébet, hogy ezt megelőzze, Garay búcsúzásának és Zsigmond egy fontos levelének ürügye alatt magához kérette s Forgách által, adott jelre, főbe sujttatta őt, mire hívei az őrséget lefegyverezték. Ez esetet a nép másképen beszélte, mint a történelem. Károly súlyosan megsebesülve is képes volt szobájába visszavánszorogni, ellenben várnagya, Alberico s főembere Horváthy János, csak erőszakosan törhetett magának útat a népen keresztül, mely most az olaszokat rabolta s ép úgy éltette Máriát, mint pár hét előtt Kis Károlyt. *(79—86. lap.)*

NEGYEDIK FEJEZET.

MÁRIA HORVÁTORSZÁGI ÚTJA S FOGSÁGA ÉS ZSIGMOND MEGKORONÁZÁSA.

(1386—1387.)

I. Máriának nem volt közvetetlen része a véres tettben; hanem azért mégis megjutalmazta annak elkövetőjét, Forgách Balázst. Károlyt, kinek érdekében Flórencz igen melegen, de elkésve szólalt fel, febr. 8-án Visegrádra vitték s 24-én, midőn sebei gyógyulni látszottak, kivégezték. Az átok alatt levő királyt csak négy év múlva temethették el egyházi szertartások szerint. Pártja még sokáig bizonytalanságban élt s fia, László, csak 1387 április 18-án kezdette magát magyar királynak nevezni. A zavart növelte, hogy Mária nem akart együtt élni Zsigmonddal, kinek érdekében most Venczel cseh király hadsereg élén nyomúlt az országba s 1386 május 12-én Győrött szinleg ki is békítette a feleket; Zsigmond azonban nem ment Budára, hanem Csehországba tért vissza. Erzsébet, Zsigmond boszújától tartva, vejével, Jagello Ulászlóval lépett szorosabb szövetségre. A királynék, hogy az e közben egyre háborgó délvidéket lecsöndesítsék, most ismét Horvátországba indúltak, melynek bánjává Szentgyörgyi helyett Losonczy Lászlót nevezték ki. A horvátok fenyegető magatartása miatt azonban nem mertek tovább menni Kaproncznál s Garay várában, Garában akartak menedéket keresni. Tervöket nem valósíthatták. A vár közelében ugyanis, szeptember derekán, a lázadók megtámadták kíséretöket; Forgáchot, Garayt levágták s velök is méltatlanúl bántak. Azután különböző várakban, végre Novigrádban őrizték őket, hol — talán Kis Károly özvegyének akaratához képest — az anyakirálynét 1387. januárja első felében megfojtották *(87—101. lap.)*

II. A neje ellen használni kívánt sereget Zsigmond most Mária kiszabadítására, de egyúttal saját hatalmának gyarapítására akarta fölhasználni. A Mária fogságának hírére alakúlt ideiglenes kormány már 1387 januárjában helyet adott neki, mint az ország főkapitányának és urának. A lázadók ellen való harcz eszméje még a gyermekek játékaiban is jelentkezett s megnyerte Zsigmondnak Garay korábbi elleneit. Velencze szintén megigérvén közreműködését, Zsigmond a lázadók ellen indúlt: de nem merte őket ostromolni, hogy meg ne öljék nejét, kit — néphagyomány szerint — Stibor és Bebek Antónia csellel hiában akart kiszabadítani. Losonczyra bízván a a megfigyelő sereg vezetését, ő maga Magyarországba tért vissza s a más vidékeken is mutatkozó forrongások ellensúlyozása végett márczius végén Budán királylyá választtatta s 31-én Székesfehérvárott meg is koronáztatta magát. A csonka országgyűlés, vagy — mint saját magát nevezte — liga, igen szigorú föltételekhez kötötte a választást. Zsigmond király most nagyobb erélylyel dolgozott nejének kiszabadításán s a tengeri segítség dolgában Velenczével kezdett alkudozni. Ez, a pápa

általa is buzdíttatva, Barbadicot küldte Novigrád alá, mire s mivel a lázadóknak sehol sem kedvezett a szerencse, Horváthy János azon esküre kényszerítvén Máriát, hogy szenvedett sérelmeiért nem áll bosszút, június 4-én csakugyan föladta Novigrádot és szabadon bocsátotta a királynét, ki háláját első sorban Velencze iránt mutatta ki. Ennek hajóján ment a dalmát városok, Velencze és a pápa által lelkesen üdvözölt királyné, ki különösen kitűntette a költő és történetíró Monacit. Zágrábba, hol a főpapok és főurak élén éljenzető Zsigmonddal július 1-én találkozott férjével, kit üdesége meglepett, az egész hó napot Zágrábban és annak vidékén töltötte s tapasztalnia kellett, hogy az őt megmentő Velencze helyette immár Zsigmondot ismeri királyúl. Mindamellett megkönnyebbült szívvel sietett vissza Budára, vígasztaltatva azon lelkesedés által, melylyel a nép — útközben — mindenütt fogadta. *(101—120. lap.)*

ÖTÖDIK FEJEZET.

MÁRIA ÉS ZSIGMOND MINT TÁRSKIRÁLYOK.

(1387—1390.)

Zsigmond király Váradra, szent László sírjához, nejével együtt tette meg a megkoronáztatás után szokásos útat s Debreczenen át Diósgyőrbe rándúlt, melynek kies vidékén, a maig is róla nevezett várban, Mária mindenkor örömest tartózkodott. Csak október végén mentek Budára s a telet, fölváltva, ott és Visegrádon töltötték. A lázadókon nyert győzelmek hírét ellensúlyozták a Tvartkó bosnyák király terjeszkedéséről kapott tudósítások. Zsigmond ezt annak tulajdonítván, hogy sokan inkább Máriát tekintik királynak, országgyűlést tartott, melyen őt Mária kétségtelen királyúl ismerje el. A rendek 1387 augusztus 28-án (s nem pünkösdkor, mint a krónikások írják) Zsigmondot, kit — hagyomány szerint — érzékeny beszédben ösmert el királyúl Mária, általános kegyelem igéretére s más fontos engedményekre bírták, mintegy törvényes alakot adván a márczíusi csonka országgyűlésen való megválasztatásának. Mária ezentúl, egyelőre, alig vett részt politikai dolgokban, hanem jobbadán Váradon és Diósgyőrött időzött míg Zsigmond annál tevékenyebben működött a küldiplomatia terén. Seregei 1388 folytán újabb győzelmeket arattak s a lázadók erejét más körűlmények is lankasztották. Az 1388-ról 1389-re menő télen azonban összeesküvést szőttek a király ellen, kit — a krónikaíróknak regényesen hangzó elbeszélése szerint — csak felesége mentett meg a haláltól. E veszély ismét közelebb hozta egymáshoz a házastársak szíveit. Ugyanezen időre esik Zsigmond törvényes királyságának újabb, tüntetésszerű emlegetése. 1388 nov. 25-ike óta Mária még inkább tartózkodott a kormányügyektől, Zsigmond pedig Tvartkóval bajoskodott, ki a tengermelléken mind nagyobb foglalásokat tett. A dalmát városok jobbadán híveknek bizonyúltak. Zsigmond kisebb hadjáratot intézett a délvidékiek ellen s Temesvárott találkozott nejével. Az 1390. évi oláh hadjárat idején távollevő férje helyett Mária vezette a kormányt s folyton levelezett férjével, kivel együtt jelent meg Váradon szept. 8-dikán szent László lovagszobra fölavatásának ünnepére. *(121—139. lap.)*

HATODIK FEJEZET.

MÁRIA UTOLSÓ ÉVEI ÉS HALÁLA.

(1390—1395.)

Durazzói László, mint Károly fia és utóda, 1390 okt. 15-dike óta minderősebben izgatott Mária és Zsigmond ellen; Palisnay és Tvartkó halála után azonban keveset tehetett. Hervoja horvát bán s Dabissa bosnyák király meghódolt, Dobor elesett, Horváthy Jánost pedig és Kontot számos társával együtt kivégeztette Zsigmond (1392—1393). Mária nem vett részt e véres eseményekben. Fölváltva kereste föl kedvelt mulatóhelyeit, közben azonban, főleg birtokügyekben, most is gyakorolta királyi hatalmát; sőt helyettesítenie is kellett Zsigmondot, midőn azt 1393-ban és 1394-ben Csehországba szólították a Venczel király és a rendek közt fölmerült egyenetlenségek. 1394-től fogva Zsigmondot mindinkább foglalkoztatta a török ellen indítandó háború ügye, Mária ellenben csak a tél kezdetén tért vissza Diósgyőrről Budára, hol Zsigmond most kiváló gyöngédséggel bánt vele. Kedveért még a táborba való indulását is elhalasztotta. Májusban azonban már Nikápoly alatt állott s nem egy jelét adta személyes bátorságának, midőn hírét vette, hogy neje 1395 május 17-én szerencsétlen esés és szülés következtében kisdedével együtt életét vesztette. Zsigmond a táborból hazaküldött Kanizsay érsekkel Váradon szent László lábaihoz temettette el nejét, alapítványt tett emlékezetére, egyik legnagyobb ellenségével, a megkegyelmeztetése után váradi püspökségbe áthelyezett Horváthy Pállal miséket mondatott lelke üdveért s 39 év múlva maga is itt keresett örök nyugalmat. *(140—152. lap.)*

HETEDIK FEJEZET.

MAGYARORSZÁG SZELLEMI ÉS ANYAGI ÉLETE MÁRIA IDEJÉBEN; A KIRÁLYNÉ JELLEMZÉSE.

(1382—1395.)

I. Politikai tekintetben Mária uralmát a folytonos lázadások rosz emlékezetűvé teszik ugyan, őt magát és kormányát azonban nem lehet vádolni alkotmányellenes törekvésekről. Az általa tartott négy országgyűlés bővítette a nemesség jogait s korlátolta a királyét, az oligarchiai kormányzat s a pártok türelmetlensége azonban folytonos tápot adott az elégületlenségnek. Ennek politikai tévedései mellett mindazáltal nem lehet feledni a más téren szerzetteket. Dömötör érsek például épen 1382-ben körvonalazta szabatosabban a magyar egyház alapelveit; tanúlásra serkentette az alsó papságot s hitbuzgalma s az irodalom és művészetek pártfogása által több főpap tünt ki. Szívből vallásos volt maga a királyné is és tettleg mutatta ki az egyház iránt való áldozatkészségét. Az irodalom több derék műre hivatkozhatik; népballadák és költői elbeszélések szóltak Mária életének epizódjairól; a történetíró Monaci Lőrincz, Paulo Pál és Küküllei János személyes ismerőse s pártfogoltja volt a királynénak; a vallásos irodalom is virágzott és tért foglalt szent Ágoston bölcselete. Mária könyveket másoltatott; barátja volt a magyar nyelvnek, mely alatta is az udvar nyelve maradt és saját példájával igyekezett előmozdítani a képzőművészeteket, miknek legnagyobb alkotása ez időben szent László váradi lovagszobra. —

A kereskedést sokban akadályozta ugyan Velencze féltékenykedése, másrészt azonban nemcsak megtartotta az a régi piaczokat, hanem újakat is hódított magának és Szeben épen ez időben lett oly fontos pont a keleti kereskedelemben. Fölvirágzását számos város köszöni Máriának. A földmívelésben jó példával járt elő a királyné, ki maga is szívesen kertészkedett; az egészségesebb fejlődést nem gátolhatták egyes erőszakoskodó főurak, helyenként pedig még javúlt is a jobbágyok helyzete s jelentékeny volt a földbirtok értéke, bár nem vetekedhetett a városi telkekével. Az állattenyésztés nem hanyatlott, az ipar néhány új ága, pl. az érczöntés, ekkor honosúlt meg s a közlekedés jóságának szükséges voltát maga Mária is hangsúlyozta. Az árúforgalmat teljes értékű pénzek veretése által igyekezett előmozdítani. Az igazságszolgáltatás terén több kitűnő férfiú működött s a királyné, ha nem állhatta is útját egyes önkénykedéseknek, e részben sem vádolható inkább, mint korának sok más fejedelme. *(153—172. lap.)*

II. Máriának Budán, Ó-Budán és Visegrádon volt fényes palotája. Időnkint nagyobb útazásokat tett a házában s kiváló örömmel időzött diósgyőri várában, vagy a váradi klarissáknál. Utazás közben épúgy ragyogtatta gazdagságát, mint magában a királyi udvarban, hol főpapok és zászlósurak mindig számosan voltak jelen. Anyja, 1385-től fogva pedig Zsigmond is külön udvart tartott; csak Budán egyesítették azt. Mária királyné udvari ifjai, apródjai, káplánjai stb. közül néhánynak nevét is ösmerjük. Az udvarban magyar szellem uralkodott. A királyi kincstár gazdag volt és csak Zsigmond pazarlásai merítették azt ki; 1388 óta Mária a folyó költségeket már nem egyszer fedezte kölcsönvett pénzzel. Nem volt hiú, de sokat adott külső megjelenésére. Jellemének és lelkének szép tulajdonságai nagyban enyhíthetik azon ítéletet, melyet a magánéletben is szerencsétlen királynéra politikai tévedései miatt mond a történetírás. *(172—180. lap.)*

A pecsétek s pénzek köriratai. *(182. l.)*

KEPEK.

ÖNÁLLÓ KÉPEK:

	Lap
Nápolyi Johanna Giotto frescója után, mely a nápolyi Incoronata templomban van, Hahn Antal által vett másolatról	7
A brünni szerződés, a bécsi cs. és k. titkos levéltárban levő eredetiről	24
Durazzói Károly XVIII-ik századi rézmetszet után Summonteból	32
Zsigmond magyar királylyá koronáztatása. Az előtérben Valois Lajos herczeg kikosorazása. Miniature a Froissart krónika boroszlói példányából	100
Sigmond császár és király Dürer Albrecht festménye után, melynek eredetije a nürnbergi városházán van	121
Nápolyi László XVIII-ik századi rézmetszet után, Summonte munkájából	121
Zsigmond a franczia királytól s török háborúra segélyt kér. Miniature a boroszlói Froissart krónikából	146
Mária királyné három nyelvű zsoltáros könyvének egyik díszlapja, színnyomat a Szent Floriani Codexből Tornai Gyula rajza után	161
Nagy Lajos birodalma 1382-ben térkép	29

A SZÖVEGBE NYOMOTT KÉPEK:

	Lap
Stephi Henrik Missalejának kezdőbetűje	1
Diósgyőr. Dörre rajza	3
Nagy Lajos ereklyemutatója 1370-ből. Dörre rajza	6
A Máriacelli csodatevő kép	8
Anjou-czímerek Aachenből	10 11 12
Contarini András doge	23
Mária Czell. Dörre rajza	30
Nagy Lajos arczképe a Bécsi Krónikából	31
Mária királyné arany s ezüst pénzei. Ágota rajza	33
Hedvig királyné, krakói képe után	53
Nagy Lajos és Erzsébet a máriaczelli templomban levő domborműi után	60
*Visegrad s a visegradi őrtorony. Dörre rajza	61
Mária királyné, Thuróczy Krónikájából	70
Sigmond császár és király, ugyanonnan	71
Mária királyné nagy pecsétje, első lap. Agota Imre rajza	72
Mária királyné nagy pecsétje, hátlap. Ugyanattól	73
Erzsébet királyné pecsétje. Malachovszky rajza	83
*Tata. Dörre rajza	86
Mária királyné függő titkos pecsétje. Koželuch rajza	83
Mária királyné okiratra nyomott titkos pecsétje. Malachovszky rajza	93
Ivanics vára. Feszti Árpád rajza	98
Az ivanicsi templom. Ugyanattól	99
Sz. Grisogonius temploma Zárában	100
Venerio Antal doge	113
*Székesfehérvár. Dörre rajza	120
*Nagy-Várad s Sz. László hermája. Ugyanattól	121
Janus Pannonius. Corvin-Codexből. Dörre rajza	139
Bajazed szultán Fayerabend XVI-dik századi rajza után. Dörre rajza	140
Mária királyné váradi sirja. Canon de Ville lovassági tábornok rajza	150
Mária királyné koronája, az ambrasi gyűjteményben levő eredetiről rajzolta Fahrenbauer	151
Nikápoly. Dörre rajza	152
Mária királyné selmeczbányai két házának belseje. Dörre rajza	153
Buda legrégibb látképe Schedel krónikájából	173
Mária királyné körmöczbányai piaczi házának külseje. Dörre rajza	174
Mária királyné körmöczbányai háza a zólyomi kapunál. Dörre rajza	175
Stephi Henrik Missalejából egy díszlap alja	180
Mária királyné nagy pecsétjének töredéke a magyar királyi országos levéltárban levő példányról rajzolta Agota	181

(A csillaggal jegyzett tájképek XVI. és XVII-ik századi rézmetszetek után készültek.)

MEGJEGYZÉSEK A KÉPEKRŐL.

I. Johanna királyné arczképének, melyet némelyek szerint maga Giotto festett, de a mely egy iskolájához tartozó festő műve, hitelességét kitünő műbirálók védelmezik. Nápolyban a S. Maria dell Incoronata templomban levő Giotto-frescok historiai alakokat ábrázolnak. Ezek a hét szentséget tüntetik elő s Johanna a communionál, gyónásnál és házasságnál van megörökítve. (L. Crowe & Cavalcaselle: Geschichte der Italienischen Malerei. Leipzig, 1869. I, 267. s köv. ll.) Az általunk közlött kép annak másolata, mely úgy ábrázolja őt, a mint Tarenti Lajossal esküszik.

Zsigmond császárnak egy eredeti képéről tesz említést: Scriptores Rerum Lusaticarum. Neue Folge IV. 1870. «und aus solcher erkanter Liebe, die Keiser Sigismund mit viel Gnaden zu Stadt (Görlitz) gehabt, hat ein rathe Seiner Majestat person abcontirfeyn lassen, und zu einem

langen gedenckung ires frummen herrn in die rathsstube hengen lassen, wo isz bisz auff heute donerstagis nach Bonifacii den X Juny (1635) henget und gesehn wirt.» E kép ma is meg van, de nem juthatván hozzá: nem tartottuk czélszerűtlennek közölni azt, mely későbbi ugyan, de kitünő művésztől van.

Durazzoi Károly és Nápolyi László képei Summontéból vannak véve. Summonte híres a nápolyiaknál, specialista, eredeti források után dolgozott s elismert tekintély. Ő képeit műemlékekről vette s mindig számot ad honnan. Igaz ugyan, hogy kora izlésához képest arczképeit barock kerettel vette körül, de valószinűtlen, hogy ott Nápolyban, hol mindenki ellenőrizhette, idealis képeket csinált volna. Így mondja ő Durazzoi Károlyról: «... e comincieremo a discorzere di Carlo Terzo ditto di Durazzo, l'effigie del quale, come qui appresso si vede, l'abbiamo fatta esemplare dal naturale da quella in pittura, nella Capella della Regina sua moglie, alla Chiesa di San Lorenzo di Napoli, dove insieme con la Regina si veggono inginocchiati avanti l'immagine dell Madre di Dio.»

Nápolyi László arczképe forrásairól Summonte ekkép ir: «Siegue il discorso di Ladislao, figliuolo di Carlo, l'effigie del quale, come apresso si vede, l'abbiamo fatta esemplare della sua statua marmotea del suo sepolcro, nella Chiesa di San Gio a Carbonara.»

A Froissart krónikából vett két miniature a boroszlói városi könyvtárban levő példányról másoltatott le. Ez a példány hajdan Merész Károly burgundi herczegé volt s Schultz Alwin kitünő monographiát irt róla, melyben kellőleg méltatja a középkor e bámulatos szép hagyományát. A másolás pontosságára Markgraf úr, a könyvtár igazgatója ügyelt, s itt Deutsch műintézetében sokszoroztatott.

Mária királyné három nyelvű zsoltáros könyvét a sz. flóriani apátsági könyvtár őrzi. A közlött díszlapot Deutsch műintézete sokszorositá.

A térképet Homolka metszette.

120 c473

DB
930
.4
M3

Márki, Sándor
Mária Magyarország
királynéja

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 14 29 25 11 018 6